

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

AARBØGER

UDGIVNE AF

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

1939—1940

XI BIND

AALBORG

P. HANSENS EFTF'S BOGTRYKKERI
AKSEL SCHØLIN

1940

INDHOLD

	Side
<i>Af Aarestrup Sogns Historie. Af Lærer Th. Johansen, Aarestrup</i>	1
<i>Af Sulsted Sogns Historie. I. Abildgaardene m. m. II. Fra Enstedgaard til Landsby. Af Viceinspektør Kr. Værnfeldt, Aalborg</i>	41
<i>Legatstifteren Chr. Nielsen Meiling og Sophie Andersdatler Toustrup. Bidrag til Aars Sogns Historie. Af Lærer S. Vestergaard Nielsen, Aars</i>	83
<i>Store Restrup I. Af Højskolelærer Kr. Kolding, St. Restrup</i>	106
<i>Kimbrernes Hjemsted. Af Dr. phil. Gudmund Schütte, Eskjær</i>	161
<i>Herremanden og Præsten. Af Overlærer J. Heltoft, Haslev</i> .	182
<i>Museumsmeddelelser fra Aalborg</i>	188
<i>Museumsmeddelelser fra Aars</i>	193
<i>Gennem Gunderup Sogn. Aarsmødet og Generalforsamlingen Ved Henrik Møller</i>	197
<i>Meddelelser fra Styrelse og Redaktion</i>	212
<i>Regnskab for Tiden 1. April 1938 31. Marts 1939</i>	215
<i>Nye Medlemmer</i>	216
<i>Register til Aarbog 1939 (XI Bind)</i>	217
<i>To forsvundne Vesthimmerlands-Søer. Af Lærer N. Kyø, Gørup, Viborg</i>	1
<i>Fra Egense i Møvs Sogn for 60 Aar siden. Af Fr. Vestergaard Nielsens Levnedsløb. Ved Lærer S. Vestergaard Nielsen, Aars</i>	33
<i>Navnso-Marked. Af Anders Johansen</i>	50
<i>Af Brogaards Historie, Als Sogn, Hindsted Herred. Af Th. Johansen</i>	97
<i>Politikeren Villads Holm. Et Mindesmærke i Ord. Af A. C. Ertbøll-Nielsen</i>	111

	Side
<i>En Fæstebonde mister sin Gaard.</i> (Hans Simonsen, Lindholm.) Af Sigurd Kristensen.....	122
<i>En Godsejer, der lod en Del Fæstegaarde staa ledige</i> (»Forsete« 1823, Nr. 16). Ved P. Christensen	131
<i>Aalborg historiske Museum i 1940</i>	135
<i>Vesthimmerlands Museum i Aars i 1939</i>	141
<i>Meddelelser fra Styrelse og Redaktion</i>	144
<i>Lokalhistorisk Litteratur vedrørende Aalborg Amt</i>	147
<i>Regnskab for Tiden 1. April 1939—31. Marts 1940</i>	149
<i>Nye Medlemmer</i>	150
<i>Register til Aarbog 1940 (XI Bind)</i>	151

AF AARESTRUP SOGNS HISTORIE

AF TH. JOHANSEN

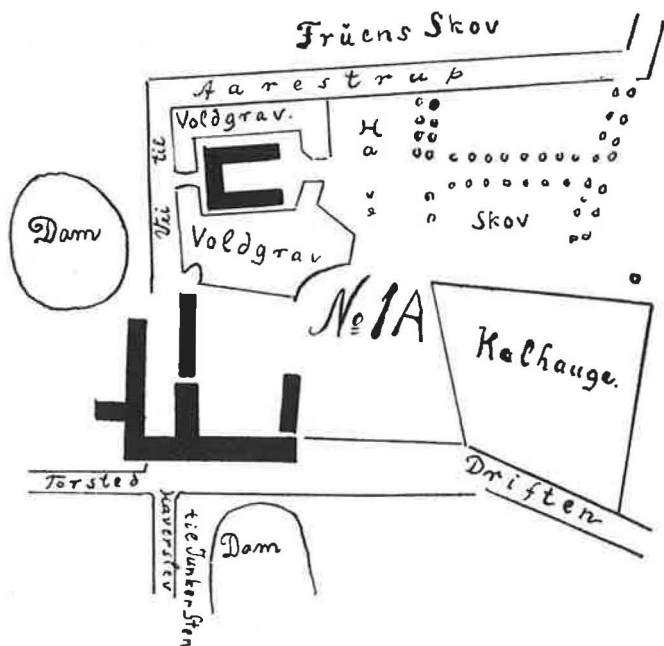
TORSTEDLUND HOVEDGAARD

I F. Richardt og C. E. Secher: Prospekter af danske Herregaarde er Torstedlunds Historie trykt og indgaaende behandlet fra ca. Aar 1400 til Midten af forrige Aarhundrede. Foruden henvises endvidere til den kortere, men klarere Afhandling, forfattet af Provst Alexander Rasmussen, Kongerslev, over Torstedlund, som findes i Værket: Danske Herregaarde ved 1920.

Da begge disse Værker er let tilgængelige, vil Hovedgaardens Beskrivelse ikke blive optaget i denne Sognebeskrivelse. I Viborg Arkiv findes et temmelig vidtløftigt Materiale bestaaende af adskillige Pakker af Papirsbreve, Dokumenter etc. foruden de almindelige Protokoller over Fæstebreve og Skifter samt Justitsprotokoller, hvoraf meget allerede er benyttet i det foregaaende og efterfølgende af Aarestrup Sogns Historie. Ved disse Kilder kunde Godsets Historie skrives mere vidtløftigt, end det hidtil er sket, men det vil fordre megen Plads i en Aarbog, hvorfor der her kun skal gøres faa Bemærkninger.

Vifferterne sad, Fader og Søn i 6 Slægtled, efter hinanden til 1595, og de har alle til Stadighed beboet Borggaarden, men siden den Tid har der næppe

for bestandig boet Herskab paa den. Krabberne havde flere Gaarde, hvor de holdt til. Gregers Krabbe havde som Rigsraad og Lensmand næppe Tid til at bo her ret længe paa Tiden. Hans Børn og Enke boede der dog før og efter hans Død. Admiral Chr.

Grundplan over Hovedgaarden Torstedlund o. 1798.

Bielke til Edelgave har næppe opholdt sig her meget, og efter at han havde solgt Godset til Duerne fra Krastrup og siden Major Albert Christoffer Dues Tid, har der intet Herskab boet i Borggaarden, der blev overladt til Forvaltere, Skovridere, Fogeder og Forpagtere.

Majoren ejede tillige Albæk, Krastrup, Gunderstedgaard og Halkjær, saa hans Ophold har sand-

synligt ogsaa været midlertidige. I hans Tid blev der som i alle tidligere Ejeres Tid stadig tillagt Bøndergods. Ca. 1680 ejede Gaarden alle Gaarde og Huse i Aarestrup Sogn, og efter at Due gjorde Opbud i 1724, var Godset naaet til sit Højdepunkt. Begrundet paa de slette Tider maatte Due gøre op med sine Kreditorer. I Likvidationskommissionen af ²⁹/7 1724 findes en god Oversigt over Gaard og Gods, hvori det berettes:

Torstedlund Hovedgaard med Aarestrup Skovpart, Stubberuplund, Kaaruplund, Ersted Skov, Kragelund og Dyvelstrup Marker, Torsted øde Mølle med Mogenstrup og Mølgaards Ris og Viinhuset beløber sig i Hartkorn 51 Td. 1 Skp. 3 Fr. 1 Alb. Hovedgaarden er beliggende udi en skøn Cituation ved Skoven med en deilig Lysthauge derved, som udgaar i Skoven foruden 2de andre Hauger til Kiøcken Urter og goede Dammer saa vel som ferske Søer med adskillige Slags Fisk udi. Boregaarden bestaar af en smuk Bygning, 3 Huses Længde, med vel indrettede og Conditionerede Værelser, som mesten findes omkredsede (af Voldgrave) og ellers er Gaarden beqvem baade til Oxen, Stalding og Hollænderi, samt en god Kornmark med Eng, Biering og Græsning. Lade-Gaarden bestaar af 2de Korn Ladder, et Oxen Hus til 150 Oxen, nok et Hus til 60 Fæe-Høfder samt Hæst Stald, der udi og Kornloft over 16 Binding samt en Høe Lade, Faarehus og Material Hus, saa vel som et Hus, hvor udi Bircke Føgdens Kammer, Stald til 15 Heste med Jern Heker udi. Alle Husene er udi god Stand vel holdt ved Hæft. I Haven et Lysthus og et Gevækst Hus.

Til Torstedlund er et fri Birch, som er i Distantz af 3 Miile samt med Hovedgaarden Albæk, Hvingel-

hat og Risgaard og med Bøndergods, ialt Hartkorn 505 Tdr. 2 Skp. 2 Fr., Skov og Mølleskyld 9 Tdr. 6 Skp. 2 Fr. 2 Al., Kongetiende 41 Tdr., Kirketiende 55 Tdr. af Aarestrup, Sønderup, Hornum, Suldrup, Giver Kirker, jus patronatus og vocandi ligeledes til Buderup og Gravlev Kirker.

Ifølge Jordebogen udgjorde *Torstedlund Bøndergods* følgende:

I Aarestrup 17 Gaarde og 13 Huse, Torsted 9 Gd. og 2 H., Foldager 1 Gd., Stubberup 2 Gd., Ersted 9 Gd. og 5 H. Røde Mølle, Sønderup 12 Gd. og 11 H., Knoll 2 Gd., Blæsborre 1 Gd., Munkholm 1 Gd., Brauelstrup 4 Gd., Gamelholm 1 Gd., Hornum 3 Gd., Haverslev 4 Gd., Brorstrup 2 Gd., Giver 4 Gd. og 1 Hus, 1 øde Mølle samt Aagaard.

Albæk Bøndergods bestod af:

I Suldrup 4 Gd. og 4 Huse, heraf Captein Langes og Tambour Johan Henrichs, Frendstrup 1 Gd., Østrup 2 Gd., Dalum 1 Gd., Hyldal 3 Gd., do. Mølle er øde, Hyllested 1 Gd., Pleilstrup 1 Gd., Tøtterup 3 Gd., Rodsted 6 Gd. og 3 Huse, Hieds 6 Gd. 8 H., Budsted 2 Gd., Støfring 9 Gd. 4 H., Gravlev 1 Gd. 3 H., Oplev 7 Gd. 10 H., Tingbecks Mølle, samt Gods i Rebild, Fræer og Bratbjerg.

Den 22., 23. og 24. Octbr. 1724 »rejste« Peder Sørensen, Jens Jensen Hyldgaard, Peder Christensen og Christen Pedersen alle Gaardmænd af Aarestrup tillige med Birchefogden Anders Christensen af Diørup og udi hans Fraværelse »fra Gaard til Gaard og Hus til Hus efter Jordebogen for at syne, besigtige og taxere«. Alt ovenanførte Bøndergods taxeredes som vel besat og i Stand til en Værdi af 40 Rdr. pr. Td. Hartkorn, undtagen ca. 10 Tdr. beliggende i Sønderup By og Hieds, som paa Grund af sin ringere

Stand taxeredes til 30 Rdr. pr. Td. Hartkorn. 64 gode Gadehuse var i god Stand og beboet, medens 10 Huse var i slet Bestand. Alt dette samt begge Hovedgaarde med deres Herligheder taxeredes til 30,888 Rdr. 4 Mk. 10 Sk.

Ved Auktionen bød 1. Krigsraad Hauch 29,000 Rdr., 2. General-Major Levetzau 29,500 Rdr., 3. Borgmester Juul 30,000 Rdr. Ved 4. Bud forhøjede General-Major Levetzau Summen til 31,000 Rdr., hvorefter ingen vilde byde, hvorfor han med Panthavernes Samtykke fik Torstedlund og Albæk Godser tilslagen, hvilket gav Anledning til, at Chr. Fr. Levetzau senere oprettede Stamhuset Restrup i 1756, hvortil i 1779 Nørlund indlemmedes.

I den følgende Tid holdtes Forvaltere og Fogeder, der drev Torstedlund Hovedgaard, og omtrent samtidig med, at Nørlund ogsaa kom i I. Rosenkrantz-Levetzaus Haand, ser man Navnene paa de første

Forpagtere af Hovedgaarden Torstedlund.

En Kammerraad Duusse skal saaledes have haft Forpagtningen af Torstedlund inden 1. Maj 1775, fra hvilken Tid den overdroges til

Niels Hansen Roedsted i 6 Aar for en Afgift af 1670 Rdr. I Kirkebogen ses han at være afgaaet ved Døden $\frac{2}{6}$ 1783, 67 Aar gammel.

Forpagter *Bytzings* Kone døde paa Torstedlund i Decbr. 1791, 56 Aar.

Niels Poulsen fik baade Nørlund og Torstedlund i Forpagtning d. $\frac{1}{5}$ 1799. Torstedlund havde han dog i de følgende Aar sammen med

Jens Risager; men denne købte kort Tid efter Sandagergaard ved Nibe, hvor han døde 1820, hvor-

efter Niels Poulsen fik den alene. Han var født i Dalsgaard (det nuværende Aars Kro) 1767, der da ejedes af Faderen Poul Mikkelsen. Niels kom tidlig ud, saaledes tjente han sin Svoger Chr. Steenild, hvor han opbyggede Steenildmosegaard, da den gamle Gaard var ved at falde ned over Hovedet paa Svogeren. Han blev en betydelig Handelsmand. Fra at begynde med Tobak, Lammeskind og Kreaturer svang han sig op til at blive anset for at være en af Jyllands største Studehandlere. ^{13/7} 1799 stod hans Bryllup paa Lerkenfeld med Dorte Dinesdatter fra Rørbæk Hovgaard, hvor hendes Slægtninge Mikkell og Peder Kjeldsen gjorde deres Bryllup. Hermed var han kommen i Forbindelse med Himmerlands store Studeopdrætttere, og sammen med Svogeren Chr. Dinesen kunde han opkøbe op til 900 Stude i Flokken, der dreves til København for at sælges. Allerede otte Dage efter sit Bryllup drog han med Stude til København og lod sin Hustru forestaa Forpagtningen af Nørlund og Torstedlund, for først at vende tilbage ved Juletid. Da han for en ny Aarrække fornyede Forpagtningen, forærede han Ejeren af Godset 12 første Klasses Køer, da denne var bange for, at Afgiften var for lille. 1816 købte Niels Poulsen imidlertid Rolsegaard paa Mols og afstod Nørlund og Torstedlund ^{1/5} 1817.

Derefter var *Mourits Hagen* Forpagter.

Forpagter *Hans Peter Frederik Hansen* fik Torstedlund iflg. Kontrakt af ^{12/4} 1839 mod en aarlig Afgift af 125 Tdr. Rug, 125 Tdr. Byg, 125 Tdr. Havre, der betales efter Viborg Stifts Kapitelstakst, hvorefter han dog skulde svare alle kgl. Skatter og offentlige Byrder. Han døde imidlertid af Apopleksi d. ^{3/2} 1845, 47 Aar gl., og blev begravet i Aarestrup.

Fra 1845 til 1851 dreves Torstedlund for Ejerens Regning. Mejeriet i den nordre Længe af Borggaarden var bortforpagtet til Forpagter *Johannes Gørtz* for en Afgift af $3\frac{1}{4}$ Skilling pr. Kande Mælk, der dog i Disputat i Naturalier erholdt 20 Td. Rug, 3 Td. Byg, 3 Td. Havre samt 4 Favn Brænde. Af andre Mejeriforpagtere nævnes Fr. O. von Gyllich og H. Chr. Simonsen.

Forpagter Niels Secher svarede fra $12\frac{1}{8}$ 1851 til $1\frac{1}{3}$ 1861 iflg. Kontrakt en Afgift paa 1400 Rdr. aarlig + Skat og Vedligeholdelse af Bygninger samt Fourage til 2 Heste og 2 Køer ved Randershus Teglværk (Kragelund), der allerede var oprettet i 1844 og forpagtet af Henrik Behrens. I Teglovnene kunde der brændes 40,000 Sten. Niels Secher havde allerede fra $1\frac{1}{5}$ 1845 haft Nørlund med 1200 Husmænds Arbejdsdage for 1200 Rdr.; men denne Forpagtning overtog *Johs. Gørtz* d. $30\frac{1}{7}$ 1851 for 1800 Rdr. Secher mærglede hele Torstedlunds Mark og avlede godt. Han holdt 100 Malkekøer og 12 Spand Arbejdsheste. Han døde 1858 og ligger begravet ved Aarestrup Kirkes Vaabenhus. Ganske kort Tid før sin Død købte han Haverslevgaard for 36,000 Rdr., men han naaede ikke at komme til at bebo den.

Jungersen, en Broder til Præsten i Brøndum, havde Forpagtningen til Foraaret 1861.

Forpagter *Valdemar Rode* oprettede d. $25\frac{1}{7}$ 1862 en Kontrakt med Hofjægermester Aug. Th. Schütte om at opdyrke Studekæret ved Dræning. Tuerne skulde brændes, dernæst pløjes og besaaes med Raps og derefter med Vaarsæd og udlægges med Kløver og Græs, hvorefter det endelig skulde deles i 7 Vange til Dyrkning. Rode fik dertil et Laan paa 3000 Rdr. Han havde lært Landbrug i Skotland, hvorfra han

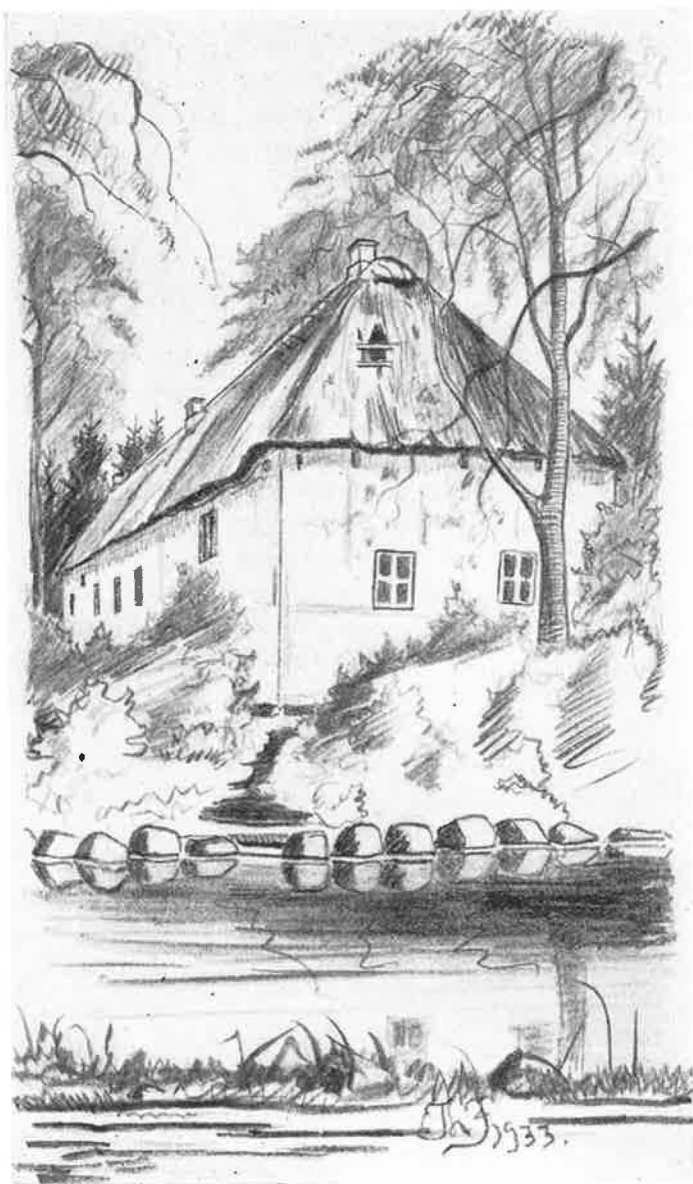
havde hentet sin rige Hustru. Paa Dræningen skulde han have sat mange Penge til. I hans Forpagtnings-tid lagdes i 1867 Vejen Syd paa forbi det omtrent samtidigt byggede Dyrehavehus. Dæmningen over »Maa'net« dannedes af svære Granris og Fyld. Den gamle Færdsel gik fra det blaa Led mod Vest og Nord om Voldgravene og derfra Vest om Borggaarden langs Ladegaardens Vesterlænge. Rode afstod Forpagtningen 1. Maj 1870.

Mens Premierløjtnant i Marinen, *Gotfred Vilhelm Christian Ingolf Bardenfleth*, var Forpagter, oprettede Ejeren Kaptajn E. Bluhme en Stivelsefabrik under Ledelse af Fabrikbestyrer W. Nielsen i Ladegaardens sydvestlige Lade, der sammen med Vesterlængen var opført i 1869. I en Arbejdsmagasin fra denne Fabrik ses det, at d. 17. Novbr. 1874 var en Arbejdsstyrke i Gang, bestaaende af 2 Mand, 1 Fyrbøder, 1 Snedker og Anders, der tilsammen fik 9,01 Kr. i Dagløn om Dagen. Der var modtaget 125½ Td. Hvede, hvoraf der tilvirkedes Stivelse. Den 1/11 s. A. var der dog en Beholdning paa 3720 Ø Stivelse, hvoraf straks 1000 Ø solgtes.

Den 1. Maj 1875 havde Fabrikken et Lager paa 14,000 Ø , hvoraf der inden Maanedens Slutning var solgt 11,300 Ø . I Juni var Lageret oppe paa 9200 Ø og flere Sendinger afgik til København. 12. Aug. kastedes og blandedes 10,000 Ø Slette-stivelse, og i denne og følgende Maaned var 5 Mand, 1 Kone og 1 Dreng i Arbejde paa Fabrikken. Der solgtes baade Krystal-, Slette- og Stengelstivelse.

I Marts 1876 var Sigteaxlen og Locomobilet i Uorden, og Arbejdsmagasinet slutter med April s. A.

Maskinerne i Stivelsefabrikken fik Skyld for den Brand, der Mikkelsdag 1876 fuldstændig fortærede

Den gamle Nordfløj af Torstedlund Borggaard, opført ca. 1689, nedrevet 1933. Bygningen benyttedes i ca. 150 Aar som Mejeri foruden som Kornmagasin Tidligere havde Huset et Udskud mod Nord.

Torstedlunds 307 Aar gamle Bindingsværkslade, som skulde være hugget i Norge og opført af Niels Joensen i 1569. Ilden sagdes at være opstaaet i det vestre Gulv, der var nærmest Fabrikken. Den ny Lade opførtes i Østsiden af Gaarden, og der blev indrettet Kostald paa den gamle Lades Plads. Kostalden er brændt 2 Gange siden, i 1897 og 1927.

Jens Johannes Hessellund af Hatting var Forpagter fra ca. 1880—1904 og ligger begravet paa Aarestrup Kirkegaard.

Carl Nielsen drev derefter Torstedlund i 24 Aar og afløstes i 1928 af nuværende Forpagter P. Gram-Sørensen.

TORSTED.

~~Denne By ligger paa Skraaningen af Bakkedra-~~get, der strækker sig fra Volhøj og ned mod Torsted Bæk, som gør Skel til Torstedlunds Jorder. Forledet i Navnet kommer af Mandsnavnet Tord, Torer eller Torger, der er det samme Personnavn som Torth, der forekommer paa flere Runesten, f. Eks. Ulstrupstenen fra omkring Aar 1000.

De ældste Ejere af Torstedlund fik tidligt hele Torsted i Eje. Saaledes arvede Jon Viffertsen 8 Gaarde efter sin Fader Viffert Jonsen¹⁾ og i 1455 tog Sønnen paa Hornum Herreds Ting Vidne paa, at han ejede »alt det Gods, som i Torsted ligger«.

I 1514 tilskødede Mattis Jonsens Enke Elne Jensdtr. Seefeld en af Byens Gaarde til en Adelsmand Jens Thamesen, der skulde have dens Landgilde: 3 Ørter Korn og 4 \mathbb{W} Smør.

I den ældste Matrikul fra 1664 havde alle Tor-

¹⁾ Til Minde om dennes Fader, »Jonas Wyfferdsz«, der levede til ca. 1400, er der i 1934 rejst en Mindesten paa Vejskraaningen oven for Torsted By.

steds 8 Gaarde ens Hartkorn, hvorfor man kun vanskeligt kan skelne disse fra hinanden. Byen skreves da Taarsted Bye og Fæsternes Navne var følgende:

»1 Gd.	Niels Jensen med Børge								
	Nielsen	Hk. 7	Td. 1	Skp. 3	Fr. 1 ^{6/7}	Alb.			
1 »	Maagens Andersen med								
	Mourids Christensen ...	»	»	»	»	»	»	»	»
1 »	Niels Christensen	»	»	»	»	»	»	»	»
1 »	Knud Christensen med								
	Niels Knudsen	»	»	»	»	»	»	»	»
1 »	Jens Christensen med								
	Christen Knudsen	»	»	»	»	»	»	»	»
1 »	Niels Andersen med								
	Niels Nielsen	»	»	»	»	»	»	»	»
1 »	Christen Søfrensen med								
	Søfren Christensen	»	»	»	»	»	»	»	»
1 »	Niels Søfrensen med Søf-								
	ren Nielsen og hans Mo-								
	der	»	»	»	»	»	»	»	»
1 Boel	Jens Plougmand med								
	Christen Andersen	» 2	» 4	» 1	» 2 ^{1/4}	»			

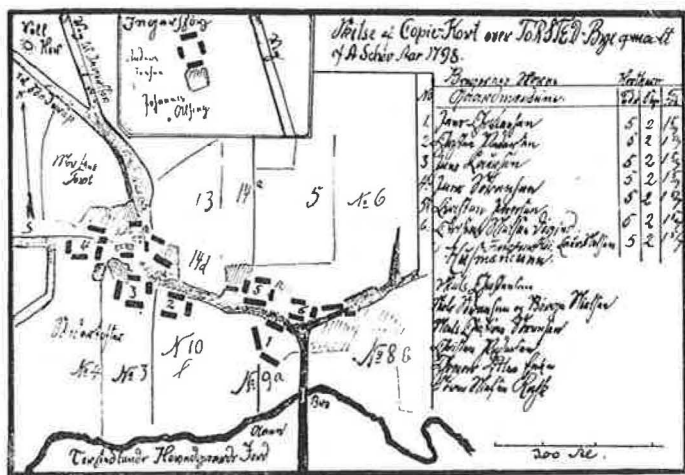
Gadehuuse: Peder Laursen og Per Simmensen og Søren Jensen, giver intet, men gjør ugedage.«

Samme Matrikul er underskreven af Sognepræsten Jens Ruus, R. Klein og Johan Laursen.

I 1525 gjorde Dannemænd Skel mellem Herregaarden og Torsted. Fra Egnen findes bevaret en Del Skelbreve, i hvilke en Bonde fra Torsted, Simon Laursen, ofte i sidste Halvdel af 1500erne var Sandemand. I 1587 eftersaas Skellet af 8 Dannemænd, der udgik fra Maase Mose over Rødbæk til Ulvkjærene, hvor de kom til adskillige Skelsten med »Flint og Pindstien eller Kul under«. Fra Foldager Vad fulgtes Skellet Nord om Sognet og helt ind til Sorte Mose igen.

I Taxationen af Eng, Skov og Græsning af 1. Juni 1683 oplyses om Bymarken følgende:

»Torsted Byes Marke Skjæll begynder Sønden ved Byen ved Torsted Broe og løber lige udi Syd-væst langs med den Nør Side af Bækken og til Gammelholms Grund, hvor een Skjæll Steen findes i Søndre Kaus Kjærs Rende, derfra lige i Nør ad Hybhøj, som er Skjæll mellem Braulstrup og Torsted saa i Nordoust til Mark-Skjællet imellem Rodsted og Tor-

Grundplan af Torsted By i Aarestrup Sogn, ca. Aar 1798. Planen over Udflyttergaarden Ingershøj, der havde sin Beliggenhed ca. 1300 m Nord for Byen og ca. 100 m Vest for Torsted Møllebyvejen, er indskudt foroven.

sted Mark, hvor der findes trei Skjellsteen, derfra i Øster til Pigens Grauf, hvor en Steen findes nok i Øster til Ræfs Høj, som er Skjæll mellem Foldager og Torsted Mark, derfra i Sydoust til en stor Graae Skjæll Steen mellem Aarestrup og denne Byes Marke. Siden lige i Sønder langs med Aarestrup Skjæll, hvor Steen for Steen findes indtil en Bæk som gjør Skjæll imellem Aarestrup og denne Byes Kjær og siden lige i Sydvest til det søndre Skjæll igien.

Denne Bye har en Eng, som begynder Sønden for Byen ved Tostelunds Mølle Kjær Væsten for Bækken og gaar først lige ned til Broen siden i Nør langs med Aaen paa Vestre Side ned til Aarestrup Eng vedtager, som kaldes Tychenet. Nok en Eng Væst for Byen kaldes Søndre Kaus-Kjær og en kaldes Nør Kaus Kjær, som ligger under Byens Marke Skjæll. Disse Enge taxeres til 27 Læs godt Høe og 5 Læs Mose Four og Fædriften til 66 Høvder. Fornødenhed af Hede Tørv, Skaar Tørv og Lyngslet findes.«

Bymarken var inddelt i 9 Giøder nemlig: 1. Kiersgiøde med 75 Agre, 2. Foldager Giøde, 58 Agre, 3. Firehøys Giøde, 68 Agre, 4. Reffuesigs Giøde, 35 Agre, 5. Mellem Giøde, 47 Agre, 6. Trindmooseagers Giøde, 25 Agre, 7. Kausholms Giøde, 44 Agre, 8. Blushøys eller Synderboragres Giøde, en Skifte 8 Agre nogle Blokker 9 Agre + 41 Agre, og Møller Giøden, 4 Agre.

Byen bestod i 1683 af 8 Gaarde, 1 Boel og 2 jordløse Huse.

I 1724 opgives Byen til 9 Gaarde og 2 Huse, mens der i 1798 var 7 Gaarde og 6 Huse. Igennem hele 1700 regnedes i Torstedlunds Jordebog Gaardenes Hartkorn for ens = 5 Td. 2 Skp. $1\frac{5}{7}$ Alb. Ligeledes var Landgildet væsentligt ens, idet der svaredes af hver Gaard $1\frac{1}{2}$ Td. Rug, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, 2 Td. Havre samt 1 Lam og 1 Gaas.

Gaard Nr. 1.

Ingershøj — Torsted Nygaard¹⁾.

I denne Gaard boede i 1688 Fæsteren *Niels Nielsen*, og her døde *Peder Christensen Døgind* (el. Døgin)

¹⁾ Torsted Nygaard har Matrikel Nr. 1 a og Nr. 7 a, hvilket sidste var Betegnelsen for Ingershøj. (Matr. 1 se Gaard Nr. 7.)

d. $\frac{5}{10}$ 1747, 67 Aar gl. I Skiftet nævnes hans Enke Karen Jensdtr. og Børnene Jens, 32 Aar, Niels, 17 Aar, Kirsten, gift med Søren Foldager i Aarestrup, Karen, gift med Chr. Laursen i Overlade, Anne, 22 Aar, og Maren, 14 Aar.

Gaardens Bygninger var: Rollingen 8 Fag, Sønder Lade 14 Fag, Vester Lade 10 Fag, Øster Fæhus 6 Fag, med Besætning 7 Heste, 3 Køer, 2 Kvier, 2 Studnød, 1 Kalv, 20 Faar og 3 Pol Svin. Indtægt 97 Rdr., Gæld 146 Rdr.

Sønnen *Jens Pedersen Døgind* (Fb. $\frac{6}{6}$ 1748) skulde give Moderen Karen Døgens Ophold. Hun døde $\frac{8}{12}$ 1765, 81 Aar, efter at have set 6 Børnebørn vokse op i Gaarden. I Foraaret 1778 fik Jens Døgind det Skudsmaal, at han havde forbrudt sit Fæste, idet han aldeles havde forødet Gaarden, ladet Bygningerne forfalde og udsultet Jorden, saa han med en elendig Besætning og et lidet Bohave i den faldefærdige Rolling ikke paa langt nær kunde godtgøre Herskabet dets tilgodehavende.

Dette gav Anledning til den første Udskiftning i Aarestrup Sogn, idet Ejeren, Kammerherre Iver Rosenkranz Levetzau, med Henblik paa kgl. allernaadigste Anordninger om Landvæsenets Forbedring ved Fællesskabets Ophævelse lod Gaarden udflytte. Dette var saaledes en tidlig Frugt af den store Landbo-kommissions Arbejde af 1757, idet man ved dette som bekendt søgte at faa Trevangsbruget og Fællesskabet fjernet ved at faa private Godsejere til selv at foretage saadanne gennemgribende Reformers.

En ny Gaard, bestaaende af ialt 42 Fag, opførtes paa Marken ca. 1300 m Nord for Torsted lidt Vest for den Vej, der allerede dengang førte til Byens Heder. I Bestemmelsen hedder det, at de fire Huse

blev opført »paa Byens længst fraliggendis Agger Jord for at skille Byen af med samme og tildeelt de tilbageblivende 6 Gaardmænd derfor i Steden bemeldte Gaards nærmere Byen havde Jorder, og denne Gaard igjen at bekomme Byens fraliggendis Jord ved sig, saaledes at bemeldte nye Gd. med dens tildeelte og af Fællig udskiftede Eiendom sættes i Hartkorn og nye Matrikul 5 Td. 1 Skp. 1⁵/₇ Alb.«

Jens Døginds gamle Rolling og Lade fik Niels Chr. Sørensen Lov at lave i et Gadehus, hvortil lagdes en Toft. I Stald og Fæhuset fik Chr. Pedersen, Skovfoged, fri Husly.

Den ny Gaard byggedes paa Kanten af Heden, og endnu i 1798 ses paa Torsted Bykort kun Hede Nord for Bygningerne. I Heden laa 5 Kæmpehøje.

I Fæstebrev af 17. Septbr. 1778 steder og fæster Kammerherren Gaarden til *Laur's Nielsen Meielbye* af Storbinderup paa følgende Vilkaar:

1) Fæsteren overtager Gaardens 4 Huse senest Michelsdag med Besætning og det lidet Bohave, som var paa den gamle Gaard.

2) Til Komplettering af Besætning gives ham endvidere 1 Plov Bæst, 1 beslagen Vogn, 1 Hakkels Kniv, 1 Spade, 1 Greb, 1 Lynglee samt Hjælp til at købe en ny Brøg Kiedel i Steden for den gamle ubrugelige i Penge 6 Rd. 4 Mk.

3) For Dags Kiørsler og Gangdage befries han til Michelsdag 1779 for at samle Giøde, som Gaarden mangler.

4) Han svarer alle kgl. Skatter og Paabude fra Mickelsdag 1778 og Landgilde efter Jordebogen 1¹/₂ Td. Rug, 1¹/₂ Td. Byg, 2 Td. Havre, 1 Lam og 1 Gaas alt uden Restantz samt

5) det sædvanlige Gaards Hoveri med Flid og

Troskab som en Mand i Byen Torsted og holder Gaardens Bygninger vedlige og efterhaanden forbedre Besætningen og Boen og er i enhver Henseende sit Herskab lydig og hørig.

Laurs Nielsen, der var 28 Aar, fik Gaarden paa Livstid. Han var 28 Aar, men der tilføjes »dog, at han inrulleres i Hands kgl. Majestæts Tjeneste ved 1te Landmilitse Session — for at blive antaget«. Han var gift med Inger Marie Sørensdtr., der var et Par Aar ældre. Usandsynligt er det næppe, at Kammerherren, fra hvis Tid flere Stednavne stammer, gav Gaarden Navnet Ingershøj efter Fæsterens Hustru. En nu sløjft Kæmpehøj bar efter Bygningernes Nedrivelse samme Navn. Man vil i Folkemunde formene, at Gaarden fik Navn efter Højen; men det omvendte er Tilfældet. Da Ægteparret d. $\frac{5}{4}$ 1779 fik deres førstefødte Søn, Niels, døbt, indføres Navnet i Kirkebogen for 1. Gang i Sognets Historie og ses ofte siden. Paa det kgl. Videnskabs Selskabs Kort af 1791 ses det trykt. Niels døde; men deres eneste Datter, Anne Marie, f. 1780, levede. Endvidere oplyser Kirkebogen: $\frac{25}{9}$ 1784 begravet Laust Nielsens Koenes Moder af Ingershøj, 86 Aar.

I 1788 nedkom Inger atter med en Søn, der var dødfødt, og 6 Dage efter jordedes hun ved hans Side paa Aarestrup Kirkegaard, kun 41 Aar gl.

I Skiftet af $\frac{15}{9}$ s. A. nedskreven af Skriver Søren Haac paa Torstedlund ses det, at alt i Gaarden var i bedste Orden. I Stuen fandtes et langt Fuhr Bord paa Stang Foed, 2 Bænke, 2 Stole 1 Fuhr Hylde, 4 Fade af Sten, 1 Ege Skab, Jern Bielægger samt Sengested.

I en laaset Kiste fandtes Fru Ingers eller den salig Kones Klæder, og i Forhold til andre Koner paa

Eggen var hun rigt klædt, hvorfor en Del opregnes: 1 sort Stoffes Kiol, $3\frac{1}{2}$ Rdr., 1 rød og blaa stribet Bult af 4 hullet Tøy, 1 hvid bonden Trøje, en rød Trøje, 2 Kartuuns Forklæder, 2 trykket og sribede Forklæder, 1 Par Hørgarns Lagner, 1 Snørliv, 1 Kartuuns Kaabe, 1 blaa Stakkars Trøye, 1 hiemgiort stribet brun Trøje, 1 blaa Barkuuns Trøje, 1 grøn do., 1 grøn ulden Damaskes do., 1 Kartuuns Livstykke, 1 hiemgiort hvid og blaastribet Skiørt, 1 blaa ulden Damaskes Kaabe med Sølv Hager, 4 forskelligt farvede Skjørter, 1 sort Fløyels Hue med Guldtakker, 1 Silke do. med do. Takker, 4 andre Huer i Silke og Damask, Fløjels Pandestykker, Skieghatter, Liiner med Kniplinger, Halværmer med do., Servietter og Kramklæder m. m.

Den 8aarige Datter Anne Marie arvede alt Modrens Udstyr og blev senere gift med Ungkarl Jens Jensen af Kragelundshus og Mølle.

I 2. Ægteskab med Maren Sørensd^{tr} fik Laurs Nielsen en Datter, Inger Marie, der efter Faderens Død $7\frac{1}{2}$ 1814 var ene tilbage i Gaarden. Hun blev gift med den næste Fæster

Ungkarl *Anders Jensen* (Fb. $\frac{5}{11}$ 1814), der var født i Gravlev, og med hvem hun havde 5 Døtre. Han gik fra Ingershøj i Foraaret 1832 og blev Husmand i Torsted, og samme Efteraar døde Inger, 40 Aar gl.

Hans Eftermand *Peder Nielsen Ræbild* eller *Bojer* (Fb. $\frac{1}{6}$ 1832) blev afløst af *Johannes Alsing* (Fb. $\frac{16}{9}$ 1839). For tredie Gang indgik en Kvinde ved Navn Inger (Larsdatter) som Kone i Ingershøj. Hun kom fra Budsted, medens Manden kom fra Albæk. De opsagde Fæstet $\frac{1}{2}$ 1841 og blev Husfolk i Torsted, indtil de i 1853 rejste til Øls.

En kort Tid, før Ingershøj faldt for Brækjernet, var Niels Andersen Stausgaard Bestyrer.

Ifølge en Kontrakt af $^{10}/_3$ 1841 oprettede Jægermester August Theodor Schütte en ny Gaard kaldet:

Torsted Nygaard,

der dannedes af Ingershøj samt af Chr. Jensen Markmands Gaard i Torsted, hvis Jorder stod for Hartkorn 4 Td. 5 Skp. 2 Fr. Ny rummelige Bygninger opførtes ca. 270 m Øst for Ingershøj, og ialt lagdes 240 Tdr. Land til denne Arvefæstegaard, som

Henrich Behrens i Arvefæstebrev af $^{20}/_1$ 1842 overtog sammen med sin Hustru Caroline Ehlers for en aarlig Afgift af 200 Rdr. Sølv, og ved Ejerskifte skulde udbetales 200 Rdr. I 1845 flyttede Behrens bort, idet han overtog Kragelund Teglværk¹⁾.

Laur Jensen Søndergaard (Arvefæstebrev af $^{13}/_{12}$ 1845) gav 250 Rdr. Sølv i Afgift. Han gav 2500 Rdr. for Gaard og Besætning, men afstod den allerede $^{30}/_1$ 1851, hvorpaa han holdt Auktion paa Besætningen, der indbragte ham 485 Rdr., mens han i Afstaaelse fik 2050 Rdr. Søndergaard uddannede sig og blev Lærer i Sdr. Kongerslev²⁾.

Den ny Arvefæstebesidder var *Mogens Olesen Mørch* og Hustru Ide Kirstine Berg. Han købte Gaarden til Selveje i Skøde af $^{17}/_5$ 1852.

¹⁾ Hans Kontrakt er dateret $^{20}/_{11}$ 1844. Heri oplyses, at Teglovnen ved Randershuset rummer 40,000 Stk. Sten. Tørveskær haves i et Stykke Kjær Syd for Torstedlund, og Leer tages til Mursten paa Randershusets Ejendom og til Tagsten paa Gaarden Dalsagers Mark. Teglbrænder Behrens gav i Afgift 4 Rdr. pr. 1000 Stk. Sten og for øvrige Sorter forholdsvis derefter. Randershuset med Jorder var overladt Teglbrænderen til Bopæl.

²⁾ Se Fra Himmerland og Kjær Herred 1924, S. 157 o. fl.

Af senere Ejere skal nævnes *Jacob de Neergaard* og Hustru Hedevig Sophie Voss, der solgte den til *Ulrik Christian Boesen* og Hustru Rasmine Frederikke Hasselbalch. Herefter fulgte forskellige Ejere, indtil *Sigvardt Andersen*, gift med Maren Schou fra Gravlev i Sønder Herred, købte den af Træhandler Jens Andersen fra Silkeborg d. $^{22}/_3$ 1882 for en Købesum af 56,500 Kr.

Paa dette Tidspunkt laa ca. 100 Tdr. Land af det nordvestlige Areal endnu i Lyng, og en stor Del af Kæret var Tuer med Vand imellem. Dette Kær udvandedes og kultiveredes ved Hjælp af en dertil særlig konstrueret Knivharve trukket af Stude.

Sigvardt Andersen blev snart en kendt Mand paa Egnen. I en Del Aar lod han Vogn køre rundt og opkøbe Fløde fra de omliggende Gaarde og Ejendomme. Fløden lavedes til Smør af hans Hustru, der var uddannet Mejerske. Den kærnedes ved Hestekraft paa Gaarden, og Smørret solgtes til Storkøbmænd. Denne Metode brugtes, indtil Suldrup Mejeri først i 90erne byggedes paa Foranledning af Andersen og den senere saa kendte Trafikminister J. Jensen Sønderups Initiativ. *Sigvardt Andersen* var i flere Aar Medlem og Formand i Aarestrup Sogneraad og arbejdede stærkt for, at Torsted Skole oprettedes i 1895. Han opførte tillige en Vindmølle ved Gaarden.

Sigvardt Andersen solgte flere Parceller fra Gaarden, men døde allerede kun 46 Aar gl. i 1905, hvorefter *Fru Maren Andersen* drev Gaarden med stor Flid og Dygtighed, indtil hun i Efteraaret 1916 solgte den til sin Søn, Ejendomshandler, Proprietair *Anders Andersen, Dannevang*, for 80,000 Kr. Han frasolgte »Rævesigsvangen« samt et Areal til Lærer Fr. Bak, Torsted Skole, til en Pris af 2000 Kr. pr. Td. Land. Paa

sidstnævnte Areal er i 1927 Lille Nygaard bygget. Derefter solgtes Torsted Nygaard til den nuværende Ejer *Herman Laursen*, der tidligere havde en Ejendom paa Hobroegnen.

Gd. Nr. 2. Gl. Kausgaard.

Her boede *Mourids Christensen* vist i en meget lang Aarrække, idet samme Navn i 1664 nævnes i Forbindelse med Fæsteren *Maagens Andersen*. Mourids skyldte for Aar 1705 i Landgilderestantz: 1 $\frac{1}{2}$ Td. Rug 1 Skp. Havre og 10 Æg.

Peder Pedersen var Fæster til sin Død $\frac{9}{6}$ 1748. Hans Alder var 63 Aar. Han havde 4 Børn: Niels 37 Aar, hoende i Ræbild, Peder 33, Søren 29 og Maren 24 Aar. Gaardens Indtægt var 91 Rd. og Besvær 127 Rdr. Gaardbygningerne: Rolling 8 Fag, Ladehus 14 Fag, øster Hus 9 Fag og Fæhus 3 Fag var i Stand. Sønnen

Søren Pedersen (Fb. $\frac{6}{6}$ 1748) døde kun 45 Aar gl. $\frac{20}{5}$ 1766, og hans Enke Maren Jensd^{tr} stod tilbage med 5 Børn: Anne 13, Peder 12, Else 10, Jens 6 og Christen paa 4 Aar. I Skiftet omtales Rollingen som meget forfalden; men Enken forlangte, at hun vilde beholde Gaarden, hvad var ensbetydende med, at hun maatte søge sig en Mand. Det blev

Niels Andersen Møller (Fb. $\frac{6}{6}$ 1766), med hvem hun allerede holdt Trolovelse d. 13. Juli eller 6 Dage efter Skiftet, og hvem hun, 41 Aar gl., viedes til den 12. Oktbr. s. A. I Ægteskabet var ingen Børn. Maren døde i 1785, 60 Aar gl., og Niels Møller i 1805, 74 Aar gl. Han havde da forlængst af Alder og Fattigdom frakommen Gaarden til

Christen Pedersen af Rodsted (Fb. $\frac{27}{11}$ 1798), der gav 20 Rdr. i Indfæstning. I Fæstebrevet oplyses, at

Gaarden er udflyttet af Torsted og for det meste af ny opbyggt paa Marken¹⁾. Da hans Hustru døde kun 36 Aar 1801 efter en Fødsel, kaldes Gaarden Kausgaard. Han giftede sig straks efter med Ingeborg Niels^{dtr}; men hun døde i 1802 ligeledes ved en Fødsel. 3. Gang giftede han sig med Maren Jensd^{tr}, vist i 1803. Efter hans Død i 1832 (71 Aar) drev Enken i mange Aar Gaarden, indtil

Peder Christian Krabsen, Søn af Sogndegnen i Aarestrup, ved en Kontrakt af $10/3$ 1845 overtog den »i Arvefæste med Ret til at sælge og pantsætte paa Gaarden med en aarlig Landgilde af 20 Rdr. samt i Recognition med Forandring af Besiddelse med 100 Rdr. Han købte imidlertid Gaarden i Skøde af 13. Maj 1852.

Af senere Ejere nævnes *Christen Knudsen* af Skivum, der solgte den til *Anders Jensen Brorsen*, hvis Søn *Ole Jensen Brorsen* nu ejer den.

Gd. Nr. 3. Ottegaard.

Navnet *Niels Christensen* i 1664 og 1688 er muligvis en og samme Fæster. I 1688 var Gaardens Hartkorn det højeste i Byen, nemlig 4 Td. 6 Skp. 3 Fr. 1 Alb.

Anders Christensens Fæstebrev synes ikke at være skrevet, men han indgik i 1738 Ægteskab med *Maren Jens^{dtr}* af Aarestrup, og de fik en halv Snes Børn. Hun døde 1792, 74 Aar gl. Han havde da forlængst begrundet paa høj Alder, Skrøbelighed og Fattigdom og imod Ophold paa Gaarden til sig og Hustru afstaaet Gaarden til

¹⁾ Paa det Sted i Byen, hvor den gamle Gaard laa, oprettedes et Boelssted (Matr. Nr. 8 a), hvor *Niels J. Knudsen*, *Poul Jensen* og dennes Søn *Karl Jensen* har været Ejere.

Christen Christensen af Oplev Tved (Fb. $11/5$ 1779). Han forringede Gaarden og gik efter 8 Aars Forløb fra den af Armod og

Jens Laursen, kaldet *Ræbild* (Fb. $6/6$ 1787), Land Soldat af Torsted maatte hjælpes fra Torstedlund med

Christen Christensen Otte, død 1916.

1 Bæst, 1 Ko, 1 Vogn samt Sædekorn. Han var Søn af Laurs Odde i Genbogaarden, hvor han var født i 1755, og var 1. Gang gift med Giertrud Børges^{dtr} fra Bravelstrup, † 1794, 2. Gang med Anne Olufs^{dtr}. Han døde $3/3$ 1820 og var Svigerfader til

Christen Nielsen Raunkilde (Fb. $31/12$ 1827). Aa-

ret efter Overtagelsen blev han syg, døde og blev begravet Juledag 1828. Enken Gjertrud Jensdatter havde Fæstet, men giftede sig snart med den næste Fæster,

Christen Christensen Otte (Fb. $\frac{1}{6}$ 1832). Efter en Barnefødsel døde Gjertrud og Barnet, henholdsvis 33 Aar og 4 Uger gl. i 1831 om Foraaret. Christen Otte ægtede samme Efteraar Anne Christens^{dtr} Otte, Datter af Chr. J. Otte i Holmskovgaard. I 1845 blev Fæsteren fritaget for Helgaards Hoveri imod at betale en aarlig Afgift af 24 Rdr. Sølv. Først 9 Aar efter i 1854, da Torstedlund kun ejede Ottegaard samt 3 Huse i Torsted, købte Christen C. Otte Gaarden. Som Aftægtsmand forkede han i Høsten 1874 Korn i Laden, hvor han faldt ned og slog sig saa haardt, at han døde kort efter, 73 Aar gl.. Sønnen

Christen Christensen Otte havde da allerede haft Fødegården siden 1860. Han døde som Aftægtsmand i 1916, 83 Aar gl. En Datter Ane Katrine var da gift med Ejeren *Christian Michael Andersen*, † 1927, af Støvring. Deres Søn *Ingvar Andersen* ejer den nu.

I ca. 1922 deltes Gaarden, idet en anden Søn *Jens Gerhard Andersen* byggede Ny Kauskærgaard paa Vestermarken, hvortil lagdes ca. 23 Td. Land, medens der endnu til Ottegaard hører ca. 41 Td. Land.

Gd. Nr. 4. Vestergaard.

Fæsterne *Knud Christensen* og *Niels Knudsen* nævnes 1664 og den sidste alene i 1688 og 1707 med Hartk.: 4 Td. 5 Skp. 2 Fr. 2 Alb.

Knud Nielsen var født 1689 og døde som Fæster 1745, og hans Begravelse kostede 10 Rdr. Enken Maren Hans^{dtr} stod tilbage med en eneste Søn Niels paa 14 Aar. Hun begærede at beholde Gaarden paa

sin afdøde Mands Fæstebrev. Besætningen var god: 5 Heste, 1 Plag, 2 Føl, 5 Køer, 3 Studenød, 1 Quie, 5 Kalve, 17 Faar og 3 Svin. Ligeledes var Forholdet mellem Indtægt 154 Rdr. og Besvær 159 Rdr. et af de allerbedste, der findes i Sognet i 1700erne, dog skyldte man Præsten Laurits Aagaard for sidste Aars Tiende 3 Rdr.

Sønnen *Niels Knudsen* (Fb. $^{20}/_6$ 1750) var kun 19 Aar ved Overtagelsen. Samme Efteraar viedes han til Kirsten Jens^{dtr} fra Hyldgaard i Aarestrup, og deres førstefødte Søn fik naturligvis Navnet Knud i 1755. Den unge Fæster var efter 9 Aars Forløb helt i Armod, og af samme Grund fradømtes han Gaarden.

Søren Nielsen fra Vestby (Fb. $^{14}/_7$ 1760) fik Træ fra Skoven til Bygningsreparation. Efter 10 Aars Forløb fradømtes han Gaarden ligeledes paa Grund af Armod.

Jens Sørensen af Bravelstrup (Fb. $^{20}/_{12}$ 1770) beholdt den til han døde, 62 Aar gl., i 1807. Sønnen

Søren Jensen Vestergaard (Fb. $^{15}/_2$ 1810) gav 20 Rdr. i Indfæstning. Han giftede sig s. A. med Pigen Mette Jørgensen fra Torstedlund. Han købte Gaarden i 1832 og overdrog den ca. 1840 til Sønnen og døde 1851, 70 Aar gl.

Jens Sørensen Vestergaard, født 1813, død 1890.

Jens Jensen Vestergaard var af samme Slægt, fik Gaarden i 1893 og solgte den 1932 for 44,500 Kr. til den nuværende Ejer *Jacob Jacobsen* fra Holmskovgaard, der frasolgte en Del af Arealet, hvoraf endnu er ca. 60 Td. Land tilbage.

Gd. Nr. 5. Holmskovgaard.

Denne Gaard laa forhen lige Vest for Nr. 6, hvor denne nu har Have. *Søren Christensen*, der var

Fæster i 1688, er sandsynlig Søn af *Christen Sørensen*, der nævnes 1664.

Byrial Justesen skyldte i 1707 i Landgilde 7 Skp. Rug og 7 Skp. Byg. Han gik fra Gaarden i 1723 af Armod, men døde først i Torsted 1733.

Christen Lauridsen Aade (Fb. $^{18}/_6$ 1726) var fra Odde i Als Sogn. Besætningen var kun paa 4 Bæster, 2 Føl og 3 Fæhøvder; men da Godset forlangte, at der altid skulde være 6 Hoveriheste paa hver Helgaard, fik han tillige 2 gode Øg Bæster og 2 Køer samt Vogn og Plov. Rollingshuset paa 8 Binding skulde repareres paa Loft Vinduer og Døre. 4 Binding Lade skulde bygges til den gamle, der med 9 Binding Fæhus med ny skulde tækkes, alt paa Herskabets Bekostning. Han var gift med Maren Bendix^{dtr}, med hvem han havde 3 Sønner. Hun døde efter en Barnefødsel 1739, 42 Aar 1 Md. 2 Uger gl.; men samme Aar giftede han sig atter med Else Knuds^{dtr} fra Torstedlund, der efter at have født 7 Børn døde, 42 Aar gl., i 1753. Christen Aade eller Ode synes derefter at have forladt Sognet efter begrundet paa Alder og Skrøbelighed at have afstaaet Gaarden til Sønnen,

Laurs Christensen Odde (Fb. $^{28}/_4$ 1754), der var gift med Karen Jens^{dtr}. De havde 5 Børn, inden Faderen døde d. $^{12}/_1$ 1763, 38 Aar gl. Da de havde en Gæld til Herskabet paa 51 Rdr., lovede Enken, at hun, naar hun kunde vedblive at sidde paa sin salig Mands Fæste, af yderste Flid at forbedre Gaarden. Dette skete 8. Marts, og allerede 12. Maj trolovede hun sig med

Christen Nielsen Ræbild (Fb. $^{8}/_9$ 1763) af Aarestrup, og de holdt Bryllup d. 23. Oktbr. De fik en eneste Datter, Ellen. Han døde $^{20}/_9$ 1805, 74 Aar gl.

*Christen Jensen Otte*¹⁾ (Fb. ²⁸/₆ 1791) var fra Haverslev, havde været Soldat og blev samme Aar gift med Ellen. I Ægteskabet var 4 Døtre og 3 Sønner. Han døde ⁴/₁₂ 1821, 62 Aar gl., og Sønnen

Ole Christensen Otte, født 1801, var Fæster, indtil han i 1832 købte Gaarden af Rasmus Conradsen for 900 Rdr. Da Gaardbygningerne var gamle, tænkte Ole Otte paa at flytte Gaarden ud paa Marken. Hans Kone Karen var ikke enig med ham heri; thi hun vilde blive i Byen. Han lavede Kjældhul paa Marken, men hun truede med at ville dække det til igen. Hun døde imidlertid, og samtidig byttede han Mark og Kær med Jens Christensen Randers, hvorefter han i 1838 opførte den ny Gaard lidt længere mod Nord, hvor den endnu har sin Plads. Ole Otte var meget flittig, han opdyrkede Kæret og udvandede det ved brede Grøfter, som han selv gravede. Ofte begyndte han sin Arbejdsdag Kl. 3 om Morgen. Han var vittig og slagfærdig. En Dag, da han gravede, kom en Mand og fortalte, at en af hans Kvier sad druknet i en af hans brede Kanaler paa et bestemt Sted. »Naa!« sagde Otte, »det var kedeligt! Men hvad,

¹⁾ Otte-Slægten var temmelig talrig og hørte hjemme særlig paa Nørlund Gods i 1700erne. De havde Ord for at være stærke Folk, og naar de gjorde Hoveri, turde man ikke helt behandle dem som mange andre godmodige Hovbønder; thi flere af dem kunde faa i Sinde »at tage igen«. En Bonde væddede med Ladefogden paa Nørlund, at han kunde bære 3 Td. Rug med sig hjem til Skaarup. Paa Toppen af Bakken Syd for Ladegaarden mødte han Borgfruen, der bød ham lade Sækkene staa paa Stedet. Hun troede, han havde stjålet dem. Han fulgte med tilbage til Gaarden; men her fik hun Forklaringen af Ladefogden, der efter Forhøret fik Ordre til at køre Sækkene fra Stedet, hvor de stod, til Ottes Gaard i Skaarup som hans Ejendom.

det er lige der, A skal ha' lavet en Overkørsel, og den fylder jo ogsaa op!« Rundt om Gaarden plantede han. Et af hans Træer, der staar ved Indkørselen, er nu af Sognets største. Han døde 1868, og Sønnen

Christen Olesen blev hans Efterfølger. Hans Datter blev gift med den nuværende Ejer *Christen Jacobsen*, der overtog Gaarden i 1899. Til Gaarden hører ca. 100 Tdr. Land. Paa en Hedelod paa ca. 23 Tdr. Land byggedes Hedegaard i 1927 til en Søn, Kristian Jakobsen.

Gaard Nr. 6

har endnu sin ældgamle Plads østligst i Torsted By.

Søren Nielsen var Fæster i 1688, da Hartkornet iflg. Ny Matrikel ansattes til 4 Td. 1 Skp. 1 Fr. 1 Alb.

Anders Nielsen havde som afgaaet Fæster Husværelse i 8 Aar i Gaarden til sin Død i 1755 hos Sønnen

Peder Andersen (Fb. $2\frac{1}{6}$ 1747). Han gav i Indfæstning 1 Bæst og 1 Aars Fæenød, der skulde leveres til Jens Andersen i Hieds. Han blev gift s. A. med Anne Peders^{dtr} af Torsted. I Ægteskabet var 2 Sønner og 2 Døtre, og da den yngste kom til Verden, fradømtes han Gaarden begrundet paa Armod.

Niels Pedersen Døgind (Fb. $2\frac{6}{6}$ 1755) var Søn af Peder Chr. Døgind i den Gaard, der i 1778 udflyttedes under Navnet Ingershøj. Hans Hustru var Maren Sørensen^{dtr}. Da han døde som Fæster $\frac{3}{3}$ 1790, 61 Aar gl., havde de følgende Børn: Peder, 34 Aar, tienende i Sjælland, Ellen, gift med Peder Andersen i Nibe, Søren, Hmd. i Bravelstrup, Christen, 26 Aar, hjemme, Giertrud, 23 Aar, tienende i Albæk, Niels, 22 Aar, hjemme, Karén, 17 Aar¹), Anders, 12 Aar, Kirsten,

¹) Om denne Datters sørgelige Død se Afsnit: Kirkebogen 1733—1813.

10 Aar. Hele Boets Værdi var 167 Rdr., men Gælden til Herskabet var 285 Rdr. Besætningen var: 3 sorte Hopper og 4 andre Heste, 5 Køer, 2 Studenød, 2 Kalve, 12 Faar med Lam, 1 So med 2 Grise, 2 gl. Gæs med 10 Gæslinger. Bygningerne var i 1758: Rolling 8, nordre Lade 10, søndre Lade 6, Fæhus 10 og Stald 7 Bindinger. Enken ønskede at blive siddende paa den salig Mands Fæste, hvilket hun fik Lov til i $4\frac{1}{2}$ Aar, hvorefter hun fik Husværelse til sin Død $^{28}/_1$ 1814 (78 Aar gl.).

Sønneren *Christen Nielsen Døgind* (Fb. $^{11}/_{10}$ 1794) blev fritaget for Indfæstning og drev den, indtil han frivillig afstod den til sin Svigersøn; sine sidste Aar levede han som Aftægtsmand og døde $^{16}/_3$ 1837, 74 Aar gl.. Hans Datter Anna blev allerede i 1821 gift med

*Jens Christensen Randershus*¹⁾ (Fb. $^{29}/_{10}$ 1827). Han blev fritaget for Kornafgift saalænge Svigerforældrene levede. Der fortælles, at »han havde det lidt anderledes med Godsejeren end andre Fæstere«. Saaledes gjorde han af og til i Stedet for Hoveri Tjeneste som Kusk. Saaledes kørte han engang en fremmed Herre fra Torstedlund til Krastrup, hvor han efter endt Tur fik 1 Td. Rug i Kørepenge. I en Kontrakt af $^4/_7$ 1845 fik han de gamle Fæstebetingelser forandrede, idet han fra den Tid blev Arvefæster med Ret til at sælge og pantsætte paa Gaarden mod en aarlig Afgift af 20 Rdr. og i Recognition ved Forandring af Besiddelse 100 Rdr. I daglig Tale hed han

¹⁾ Randershuset laa forhen, hvor Gaarden Kragelund blev opført i 1864 som Afbyggergaard fra Torstedlund. Christen Jacobsen fæstede Huset (7 Fag) i 1786, da der hørte 30,000 □ Al. opdyrket Hedejord dertil. Heri boede senere Teglblændere.

Jens Randers. En Dag mødte han paa Vejen Just Jensen fra Hyldgaard, der sagde til ham, at han skulde købe sin Gaard og blive Selvejer; men han undskyldte sig med, at han havde ikke Penge nok til at betale den med. Hertil svarede Gammel Just, der var velstillet: »Dem kan du laane af mig!«

Jens Randers fulgte hans Raad og fik Skøde paa Gaarden ¹³/₅ 1852. Han gav vist 900 Rdr. for den. Han døde som Enkemand og Aftægtsmand 1872, 78¹/₂ Aar gl.

Hans Søn *Christen Jensen Randers* fik den derefter i 1862 og døde som Aftægtsmand 1908, 73 Aar gl.

Niels Christian Mortensen fra Viergaard i Ersted fik den ca. 1902. Han var gift med Formandens Datter *Petrea Jensen*, der siden Mandens Død i 1921 har drevet Gaarden, hvortil der hører ca. 74 Tdr. Land.

Gaard Nr. 7.

Denne Gaard laa vist forhen, hvor nu Johanne Jacobsens Hus ligger, og havde Matr. Nr. 1 i Torsted By.

Her var *Børge Nielsen* Fæster i 1688, og muligvis var det ham, der var Fæster sammen med Niels Jensen i 1664.

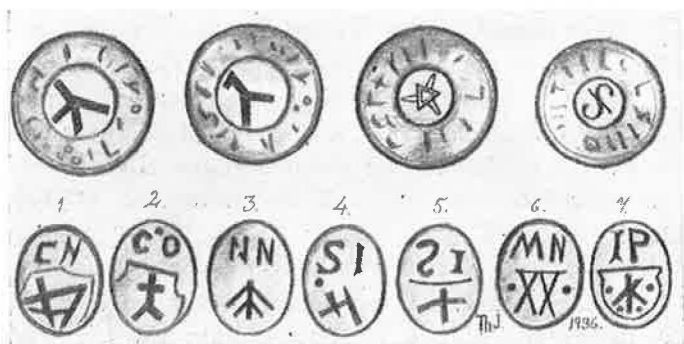
Niels Byresen døde som Fæster ¹⁹/₇ 1744, 72 Aar gl.. I Gaarden var ved hans Død 5 Hopper, hvoraf 3 var med Føl, samt en blisset Hest paa 7 Aar, der alle sattes til en Værdi af 48 Rdr. 5 Køer, 2 Kvier, 1 Studenød, 2 Kalve = 31 Rdr. 2 Mark, 20 Faar og 10 Lam = 8 Rdr. 2 Mk. En So med 2 Grise = 1 Rdr. Rollingen trængte til Reparation for 30 Rdr. Laden = 12 Binding og Fæhuset, hvoraf 4 Binding var helt forfalden, behøvede Tømmer for 8 Rdr.

Niels Nielsen (Fb. ¹⁸/₁₀ 1744) kaldes ved sin Død

i 1766 Niels Østergaard. Han blev 66 Aar gl.. Maa-
ske har Gaarden da været kaldet Østergaard, da den
laa østligt i Byen.

Jens Christensen af Sønderup (Fb. $\frac{1}{9}$ 1766), kal-
des ogsaa Markmand, gav 20 Rdr. i Indfæstning. Han
flyttede om ved Aar 1800 Gaarden ud paa Nørre-
marken og døde $\frac{19}{12}$ 1806, 75 Aar gl. Hans Søn

Christen Jensen Markmand (Fb. $\frac{8}{3}$ 1807) gav 10
Rdr. i Indfæstning og gav Moderen Ophold. I Kon-

Gamle Vokssegel med Bonde-Bomærker fra Papirsbreve i Torstedlund Ar-
kiv. De fire cirkelrunde er fra Aar 1560. Desværre kan Navnene i Om-
skriften ikke tydes. De ovale er fra Skelbreve mellem Aarestrup og til-
stødende Sogne.

Nr. 1. Christen Nielsen y Thorsted fra $\frac{9}{1}$ 1595. — 2. Christen Olluffsen y
Sønderup, 1595. — 3. Niels Nielsen y Orestrup fra $\frac{28}{8}$ 1587. — 4. og 5. Sø-
ren Jensen Degen i Aarestrup, 1595, der nævnes i Skrivelsen, maa have
haft eet af disse to Segl. — 6. Niels Murmeister i Torsted, 1595, har mu-
ligvis kaldet sig selv Murmeister Niels? — 7. Jep (Pedersen) Møler
y Toste møll.

trakt af $\frac{10}{3}$ 1841 bestemtes det, at Gaarden skulde
udstyckes, idet Hovedparcellen lagdes under Tors-
Nygaard, hvorefter den gamle Fæsters Søn

Jens Christensen Markmand i Fæsteconditioner af
 $\frac{26}{3}$ s. A. fik Jord (Hartkorn 7 Skp. 1 Fr. 1 Alb.) af

Gaarden og lovede at give Forældrene Ophold¹⁾, saa længe de levede, hvorefter han skulde give 10 Rdr. i Landgildepeng om Aaret.

Jens Christian Bertelsen (Fb. $\frac{5}{8}$ 1851) købte Boelsstedet af Godset i Skøde af $\frac{14}{5}$ 1852. Af senere Ejere nævnes hans Søn, *Jens Christiansen* (Riss) samt *Christian Sørensen*, hvis Søn *Søren Sørensen* nu ejer den.

KRAGELUND MØLLE.

Den Bæk, der har sit Udspring Syd for Nørlund og løber langs Torstedlunds Marker under Tolvad Bro, kaldes i 1743 livligt flydendis, hvad endnu er et betegnende Udtryk for den. Maaske er dens Vand taget i Brug efter Valdemar Atterdags Raad om, at man burde drage Nytte af Vand, før det flød i Havet. Wiffert Joensen, der døde ca. 1450, byggede Torstedbro Mølle, og hans Søn Joen arvede den efter ham. I en Strid kort Tid derefter tog denne Vidne paa, at han og Faderen havde ejet Møllen »ukæret« i 50 Aar. I 1482 stod samme Mand »hos Tostæbrood Mølleddam og indword met Loughæud« al Kragelunds Mark²⁾. Hvor denne Bromølle har ligget, kan næppe paavises. Paa Marken lidt Vest for Torstedlund er en temmelig livlig Kilde, hvorom Sagnet fortæller, at den skal have trukket en ældgammel Mølle, hvorom der stod megen Strid mellem Torstedlund og Nørlund. Mere sandsynligt er det, at Møllen har haft sin Plads ca. 1 km Vest for Torsted By. 1493 arvede Mattis Joen-

¹⁾ De blev begge 80 Aar gl. Faderen døde 1854 og Moderen 1852.

²⁾ I 1563 satte Søren Gieed, Foged i Aars Herred, med 3 Mænd Skel imellem Kragelund og Randersvejen, idet de fra et Dige og mod et Vratte (= Pløjjord) til nævnte Vej satte 7—8 Skjelsten.

sen den, og 1516 kaldes den Kragelund Mølle, og i 1595 havde Jep Møller den. I 1683 kaldes den i Markbogen Torsted øde Mølle, om hvilken der berettes, at den i langsommelig Tid har været øde, og at der hverken fandtes Stemmeværk eller Hjul paa Stedet. Mølleren boede i de gamle Huse og drev den tilhørende Jord. Ligeledes klages der over, at det ringe Tilløb af Vand er Aarsag til, at Møllen var øde. Imidlertid er den bleven sat i Stand, da der i flere Fæstebreve i 1700 gives Bønderne Ordre til at lade Korn male der. I 1763 døde Anders Møller, 60 Aar, og 1784 døde Jens Christensen i Kragelund. Ved Siden af Møllen laa et Husmandsboel, der ogsaa benævntes Kragelund, hvorom Præsten Fr. Schjønning i 1809 beretter, at »der fordem har boet fornemme Folk¹⁾, og der ses og en Gravhøj af sjælden Størrelse«. Endnu har man umiddelbart Syd for dette Boel gravet Egestolper op i Bækken, der har hørt til Gammel Kragelunds Vandmølle. Dammen, der laa Øst for, kan man endnu se som en frugtbar Eng. I 1782 har Møllen atter været i kassabel Tilstand; thi i dette Aar var en Mand ved Navn Peder Pedersen begyndt at bygge Kragelunds Ny Mølle nogle Hundrede Meter Vest for. Dammen (altsaa en ny) var bleven opdæmmet af Torstedlund nærmestboende Bønder, ligesom de havde kørt 24 Stk. Ege²⁾ og 31 Stk. Bøge dertil efter at have fældet dem i Skoven, og Kampesten var anvendt til Underfaldet og Flodgyden. 2 Møllesten til 30 Rdr. var købt af Simon

¹⁾ Hermed har han vel hørt fortælle om Birkeskriver Jacob Jensen, som boede her i mange Aar 1721—59. Gravhøjen er den saakaldte Møllehøj, hvoraf Hmd. Christen Fræer bortkørte en Mængde Læs Fyld.

²⁾ Aaret efter fik han tillige 5 Egetræer fra Fruens Skov.

Christensen i Hoel Mølle. Der blev bygget et Møllehus paa 3 Fag og et Stuehus paa 6 Fag. Til den ny Mølle lagdes 2 Tdr. Rugland af Hedejord til Sæd og Græsning, hvorom Mølleren skulde sætte og vedligeholde Diger. I P. Pedersens Fæstebrev af $11/9$ 1784 ses, at han skulde svare 12 Tdr. Mel aarlig, passe Dæmningen samt være Tilsynsmand med, at ingen beskadigede Hovedgaardens Dige paa den Kant, og at ingen stjal Tørv eller Korn fra Kragelunds Ejendom. Til Møllens Vedligeholdelse skulde han have Træ fra Skoven.

I Fæstebrev af $22/4$ 1794 fik Jens Sørensen Bisgaard, Nye Mølle, for Landgilde Afgift af 12 Tdr. Rugmel og gav i Indfæstning 30 Rdr. og 20 Læs Tørv. Han døde 1804, 52 Aar gl. I 1832 ses, at Søren Bisgaard havde Møllehuset i Fæste, hvoraf han skulde gøre 40 Arbejdsdage om Aaret, men det tilføjes, at »Møllen eksisterer ikke længere«. Stuehuset laa Syd for Bækken og hørte da til Nørlund. Foran dette var der et bekvemt Vadested. I Julen 1888 nedbrændte dette Hus til Grunden. Paa Stedet ses nu kun en øde Plads med et Par Diger om den gamle Møllevej, der tydelig ses ned til Bækken. Møllen var vist i de Tidsperioder, den malede, kun af ringe Stand.

TORSTED MØLLEBY.

I 1798 fik hver af Torsted Gaarde og Husmænd i den nordligste Del af Byens Hede 1, 2 eller 3 smaa Parceller, der blev liggende i Lyng i det meste af forrige Aarhundrede. Paa en af disse laa Torsted Storhøj, hvor der boede Troldfolk. En Morgen kørte Manden i Torsted Nygaard til Nibe, og han saa da en 3 Stykker der uden til. Jens Vestergaard fra Torsted var med ham og saa dem ogsaa, og han har

fortalt det, og han er en troværdig Mand¹⁾). Desuden sagdes der, at en Hest med Guldsko laa begravet i Kæmpehøjen. Parcellen hørte til Niels Boiers Hus²⁾). Han og Jens Skivum prøvede ved Gravning at finde Guldskoene; men de blev ked af det. Saa købte Jens Børresen Højen og Parcellen af Kommandør Bluhme for 650 Kr., og den ny Ejer fortsatte de førstes Gravning helt igennem Højen, men han fandt heller intet. $1\frac{1}{2}$ Aars Tid efter solgtes den til Christen Carlsen med en Fortjeneste af 100 Kr. Han skød Halvdelen af Højen ud til Siderne, saa at den blev flad som en stor Ost, men under Arbejdet fandt han 4 lodret staaende Søjler, der var hvide som tørrede Menneskeben; men han naaede ikke til Bunden af dem. De stod i en nøjagtig stor Firkant i hver af de fire Verdenshjørner. Der blev aldrig fundet noget i Torsted Storhøj, men i den lille Høj lige Nord for gravede han et 3 Al. langt og $1\frac{1}{2}$ Al. bred Gravkammer ud, og her var en Urne, der blev slaaet itu. Paa Storhøjens brede Flade byggede Christen Carlsen en Vindmølle paa ottekantet Mur og med 28 Alens Vinger, der drev 2 Male — 1 Pille — 1 Valsekværn og 2 Sigter. Det skete i 1885, og da han havde lidt med Penge, hentede Torsted Gaardmænd, Chr. Otte, Chr. Vollesen, Randers Christen, Jens Vestergaard, Sigvard Andersen o. s. v., ialt 24 Læs Tømmer fra Støvring St. for ham uden Vederlag. Ialt kostede Møllen dog 5000 Kr. at opføre. Ved Siden byggedes

¹⁾ E. Tang Kristensen: Danske Sagn I 46 (fortalt af Jens Hansen, Sønderup).

²⁾ I Torsted boede i sidste Halvdel af 1800erne to Husmænd af Boiernavnet, der i daglig Tale hed Ovr Boieren og Nejr Boieren.

et lille Hus. Hermed var Begyndelsen gjort til Torsted Mølleby.

I Slutningen af 1800erne solgte Sigvart Andersen, Torsted Nygaard, de første Parceller fra sin Gaard. Saaledes købte Bertel Jensen (nu Jens Grynderup) og Jakob Riis (nu Viderup) Jord til Ejendom. Heden kostede 100 Kr. og Kæret 300 Kr. pr. Td. Land, og efterhaanden er der blevet ca. 20 Hjem, ligesom en Købmandshandel oprettedes i Møllebyen. Møllen er dog for længst forsvundet, idet den d. ²⁷/₃ 1913 løb varm, saa der udbrød Ild i Hatten, hvorefter den fuldstændig nedbrændte.

FOLDAGERGAARD.

I 1664 skrives Fold Agger. Kender man Terrai-
net, er det let at se, hvoraf Navnet kommer, thi fra Skelhøj i Vest sænker Jordsmonnet sig i flere Afsatser ned mod de nordligste Ulvkjærs Enge. Paa de 190 Tdr. Land, som nu udgør flere Ejendomme, har der tidligere ligget mindst 19 Kæmpehøje. Af Skelhøj er kun en Dige-
kam tilbage, Tyskerhøjens Beplantning er omhugget, og den pløjes. Et Par andre er nedsunket i Grusgravene; men endnu ses adskilliges Plads, ligesom andre er beplantet. En Del Gravkamre er i de sidste 50 Aar forlængst opløjet og ødelagt, og af Lyng er kun lidt tilbage.

I 1550 kom *Joen Madsen* til Torstedlund i Strid med Iver Lykke paa Buderupholm, som udstedte en Befaling til »Erich Krabbe, Albrit Skiel, Hartvig Thomesen, Mogens Juell, Oluff Glob, Anders Christensen, Jørgen Spliid og Christoffer Lunge, at Joen Matzen haffuer indbyggiet et nyet biyggie udi Rostedt Marck, som aldrig tilforn haffuer været biyggstedt«. Ligeledes havde han ladet Sandemænd af Hornum Her-

red gøre Skel mellem Torsted og Rosted Mark, hvorved han havde taget »nye vinde«, der ikke var nøjagtig og lovlig udgivet.

Byggestedet, som var sat i Heden, laa Syd og Vest for Vibevaddet. Joen Madsen fik Lov at beholde det imod, at han satte et Hegn om Heden, som skulde høre dertil, og der blev tillige sat Skelsten. Iver Lykke fik Ret til Tørvegravning og Rodstedgaard skulde fremdeles have Fædrift mellem Suldrup og Torsted Mark helt ned i Ulvkjær. Dog maatte man ikke drive med Heste ned i dette Kær, thi Torsted Jorder og Kær skulde skaanes, som det sig burde. Det synes saaledes, at Rodstedgaard tidligere har haft alle Foldager Jorder til Fædrift, men at Joen Madsen nu fik de 190 Tdr. Land rebet ind under Torstedlund. I Byggestedet fik han snart en Bonde ind, der sandsynligvis er begyndt at brække Heden.

I et gammelt Skelbrev fra 1563 i Torstedlunds Arkiv nævnes saaledes en Mand *Jep Johansen* i Foldager, og han kan paa dette Tidspunkt udmærket være Stedets første Beboer. Hans Eftermand er maaske *Christen Johansen*, der nævnes i 1595 sammen med 5 Mænd fra Torsted og 2 fra Aarestrup eller ialt 8 Danemænd, som gjorde Skel mellem Bravelstrup og Torsted.

Gregers Krabbes Enke, Dortha Daa, lod over sit Gods i 1661 efter Regeringens Ordre til Adelen udfærdige en Jordebog¹⁾. Heri var Foldager angivet for »en halff Gaard« taxeret til Hartkorn 6 Td. 2 Skp. 3 Alb. Fæsteren var *Niels Andersen*, der i Landgilde skulde svare: 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 1 Ø Smør, 1 Sviin, 1 Fornød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og $\frac{1}{2}$ Rdr. i Gæsteri.

¹⁾ Torstedlunds Jordebog af 1661 i Rigsarkivet.

I 1664 nævnes ogsaa Fæsteren Jens Andersen, og Hartkornet er da forhøjet til 7 — 1 — 3 — $1\frac{6}{7}$.

I 1683 og 92 havde *Christen Nielsen* Foldager, der da ansloges til at føde 9 Høvder. I Engen straks Østen for Gaarden kunde avles 3 Læs godt Hø og 2 Læs Mose Foder.

I 1699 nævnes *Niels Christensen* i Gaarden, men Christen Nielsen var endnu levende i 1706.

Den $^{23}/_{10}$ 1741 begravedes *Niels Jensen* af Foldager, 58 Aar gl. Hans Enke var Kirsten Niels^{dtr} og Børn:

1. Jens Nielsen, boende paa Stedet (næste Fæster).
2. Niels Nielsen, 27 Aar, værende i Lære hos en Bræthugger i København.
3. Karen, som har til Ægte Søren Jensen i Hyllested.
4. Else, 16 Aar, værende hjemme.

Skønt Foldagergaard af den ældre Generation ikke ansaas for at være nogen særlig god Gaard, var den dog i 1700 udstyret omtrent som Sognets øvrige Gaarde. I Skiftet 1741 var Bohavet: 1 Fyrbord med Fod, 2 Bænke, 2 Lænestole, 1 gl. Egebord med Skab under og Bænk for Enden, 2 Messinglysestager, 7 Tallerkener, 3 Tinfade, 1 Zasircks, 1 Skab ved Sengen, 3 hollandske Fade, 5 Lurfade, 2 Gaffler, 1 Kous, 7 Trætallerkener, 1 Jernpande, 1 Ildpande og et Trækru.

Gaardsbesætning: 4 Heste, 2 Klode, 1 Føl, 3 Stude, 2 Køer, 1 Kvie, 5 Kalve, 3 Svin, 32 Faar og Lam. Bygningerne var saa brøstfældige, at Istand-sættelse taxeredes til 90 Rdr.

Jens Nielsen var derefter Fæster i 40 Aar og døde 68 Aar gl. i 1781, og hans Hustru Mette Justs^{dtr} døde 1784, 73 Aar gl.

Den 37aarige Søn, Niels Jensen (Fb. ³¹/₇ 1781 udstedt fra Albæk, hvortil der gjordes Helgaards Hoveri), gav 20 Rdr. i Indfæstning. Han giftede sig ¹⁹/₁₀ 1788 med Maren Niels^{dtr} fra Stubberup, men han døde 1789, 45¹/₂ Aar efter, hvorefter

Ungkarl *Jens Christensen* af Veggergaarde, 34 Aar gl. (Fb. ¹⁴/₅ 1790), lovede at ægte Enken. »Vaaningshuset bestod da af 12¹/₂ Fag med Udskuur paa nordre Side, strækkende sig for alle Fagene, indrettet med 2de Stuer fornøden Kamre og Kielder, Kiøkken og Brøgger, en gl. næsten ubrugelig Bagerovn, Skorsten med Arnested. Huset var bygget af Ege Undertømmer undtagen nogle Stolper, som ere af Fuur og med klinede Vægge. Straataget laa paa Rafter. Vester Længe, Laden, 17 Fag med klinede Vægge med Udbygning paa 3 Fag samt et Vognskur paa 3 Fag. — Den søndre Længe eller Høeladen, 12 Fag. Den østre Længe eller Stald, Fæ og Faar Hus, 13 Fag, var næsten ubrugelig.«

Denne Gaard laa umiddelbart Sydøst for den nuværende. Herfra havde man dengang langt til Naboer. Ludvig Holberg skriver ogsaa i sin Geografi¹⁾: Foldager var i 1759 en eneste Gaard. Paa det kgl. Videnskabs Selskabs Kort fra 1791 ses, at der kun ca. 200 Al. Nord for Gaarden laa en Vejrmølle, der dog paa Udskiftningskortet synes at være forsvundet i 1798.

Maren Niels^{dtr} døde kun 39 Aar gl. i 1796, og Jens Christensen giftede sig 2. Gang med hendes Søster Karen fra Stubberup, med hvem han fik 5 Børn, hvoraf 3 blev bortrevet af Kopperne i 1801.

¹⁾ Udkom 1777 ved Junge V Del, S. 649.

Jens Christensen døde 1809, 58 Aar gl. Karen giftede sig med

Christen Pedersen Degn (Fb. $12/12$ 1810), der ligeledes opnaaede sine Foigængerens Alder, 58 Aar, før han døde i 1828. Sammen med en eneste Søn, Peder, sad Moderen i Fæstegaarden i 14 Aar, indtil han i 1842 ægtede den 31aarige Margrethe, Datter af Christen S. Smed i Aarestrup.

1841 udviser Sognets Afgangslister, at Karen Niels^{dtr} 70 Aar gl. er afgaaet med meget godt Vidnesbyrd fra Præsten og Bemærkningen: »hun har haft en Gaard i Fæste ved Navn Foldagergaarden«.

Karen var den sidste af den gamle sammengiftede Slægt i Gaarden. Hun fulgte med Peder og Margrethe til Rodsted, hvor de blev Gaardfolk. Her døde hun 1845 og begravedes paa Suldrup Kirkegaard.

Med hendes Bortrejse begynder en ny Tid i Foldager. En Mand, *Mads Truelsen*, købte Gaarden. Han var tillige Murer, og maaske har han bygget de to Huse, som Niels Øland og Niels Vægter kom til at bo i som hans Fæstere. Han solgte Gaarden i Skøde af $25/3$ 1856 til *Knud Olesen* fra Hammer samt de to Fæstehuse, hvoraf der henholdsvis svaredes 1 Mark og 2 Rdr. til Ejeren. Knud Olesen solgte Jord til flere Ejendomme og begyndte at bygge Gaarden, der da i det væsentligste bestod af et langt Hus med Beboelse i Østenden. 1870 fik han et nyt Stuehus færdigt, og netop som han var flyttet ind i det, væltede Halvdelen af det gamle i en Storm. Knud Olesen døde $28/1$ 1878, og hans Hustru drev derefter Gaarden sammen med Sønnen *Kristen Knudsen*, der fik Skøde paa den i 1895. Han har opført de nuværende solide Bygninger.

Paa de gamle Foldager Marker ligger nu 9 større og mindre Hjem, der alle er opstaaet siden 1840. I det ældste boede i mange Aar den dygtige Husmand Morten Christensen¹⁾, der i høj Grad kom til at præge Egnen ved Plantning af levende Hegn og ved sin Flid opnaaede Landboforeningernes Sølvmedaille. En Søn af ham ejer nu Boelsstedet.

RETTELSE:

Aarbog 1935. S. 408, Linie 18, læs *Mosegaard*, ikke Hede-
gaard.

do. S. 444, Linie 1, læs 1782, ikke 1872.

do. S. 461, Linie 9, læs 1864, ikke 1848.

¹⁾ Se om ham: Salomon J. Frifelt: Gennem de jyske Udmarker, S. 399.

AF SULSTED SOGNS HISTORIE

VED KR. VÆRNFELT

I. FRA ENSTEDGAARD TIL LANDSBY

REJSER man ad Sundby-Hjøring Landevej, passerer man 1 km Syd for Sulsted den lille Landsby Hostrup.

Denne Landsby, som nu omfatter o. 30 Huse og Gaarde, er opstaaet af en eneste stor Bondegaard.

Engang for 800—900 Aar siden vandrede Bonden *Hother*, som boede i Vestbjerg — eller maaske snarere i Vangstorp [Melsted] — mod Nord over Bakkekammen og slog sig ned i de lave, noget sumpede Skove, som i hine Tider strakte sig mellem Vestbjerg og Sognets Hovedby Sulsted.

Han vilde — efter at have indhentet sine Granders Tilladelse — her yderst i Ejerlavets Omraade skabe sig et nyt Hjem.

Paa Skrænten af en lille Dal, hvorigennem en Bæk fra Hammer Bakker førte sit Vand mod Vest til Lindholm Aa, slog Hother sig ned og byggede sit Fremtidshjem, den Udflyttergaard, som efter ham kaldtes Hothers Torp, senere forkortet til Hostrup.

Ved at rydde Skoven og opbryde Jorden fik han og hans Efterfølgere efterhaanden dannet sig en udmærket Ejendom derude i Skovene. Hothers Gaard

laa, hvor nu Boelsstedet Hostruplund, Matr. Nr. 5 e, ligger.

Ved Udskiftningen kort før 1800 tillagdes der Hostrup By følgende Jorder af Sulsted Sogns søndre Ejerlav, de senere Matr. No. 2 [Præstens Agre], 4, 5, 29, 30 og 31 samt nogle Kærarealer, som Hostrup Bønder havde fæstet til Fædrift og Tørvegravning i nordre Ejerlav [sagtens fordi den fælles Fædrift med Vestbjerg og Melsted laa for langt borte] — nemlig Lodderne 41, 42, 51, 52 og 53. Desuden regnes Lod 43, der ved Udskiftningen blev fælles for Melsted Gaardmænd, ogsaa til Hostrup.

I Præsteindberetningen af 1553 berettes, at »Hestrup« er en Helgaard, og Gaarden var allerede da delt mellem 2 [maaske 4] Fæstere.

Til at begynde med boede de to Hostrupmænd i Gaard sammen; men senere rykkede den ene ud og byggede sit Hjem lidt Nordvest for den gamle Gaard. Den ny Gaard, nu Hostrupgaard, Matr. 4 a, laa ved Sydspidsen af Skorstensfejermester Møllers Have, og da Hjøring Landevej for 100 Aar siden blev anlagt saa snært vesten om den, at et Par af dens Bygninger maatte sløjfes, blev den snart efter udflyttet paa Marken.

Denne ny Halvgaard havde altid lidt mindre Areal og Hartkorn end den østre Halvgaard.

1662, da den første Matrikel blev skrevet, var der af de to Gaarde udskilt to Smaagaarde, nu Matr. 30, Smedgaarden, og Matr. 31 b, Sindalsgaarden. Disse to ny Gaarde kaldtes ofte for »Lille Hostrup«.

Samtidig med Matriklen begynder Sulsted Kirkebog (1658), og gennem denne samt Vang Godsarkiv og Kjær Herreds Pantebøger kan vi følge Hostrup Bys Udvikling.

Aalborghus Lens Ekstraskattemandtal af 1660 beretter:

Hostrup:

Peder Jensen og Maren Andersdatter, 1 Barn [Matr. 5].

Niels Bertelsen og Maren Jensdatter, 1 Datter [M. 4].

Gadehusmænd:

Daniel Satsler og Dorti Rasmusdatter, 1 Barn [M. 31].

Lauritz Skomager og Buold Bertelsdatter [M. 30].

Matrikel 1662:

Daniel Sadelmager, $\frac{1}{2}$ Enesteboel, Tjener til Vang:

Kan saa: $\frac{1}{2}$ Td. Rug, $\frac{1}{2}$ Td. Byg, Høavl 1 Læs.

Landgilde: 1 Td. Byg, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Ol Æg.

Gammelt Hartkorn: 0 - 3 - 0 - 0, nyt Hk.: 1 - 2 - 2 - 2.

Peder Jensen, $\frac{1}{2}$ Enestegaard, Tjener til Vang:

Kan saa: 2 Tdr. Rug, $4\frac{1}{2}$ Td. Byg, 1 Td. Havre,

Høavl 14 Læs.

Ldgi.: $1\frac{1}{2}$ Td. Rug, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Fødenød, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Ol Æg.

Glt. Hk.: 2 - 7 - 1 - 1, nyt Hk.: 4 - 0 - 2 - 2.

Niels Bertelsen, $\frac{1}{2}$ Enestegaard, Tjener til Vang:

Kan saa: 2 Tdr. Rug, $2\frac{1}{2}$ Td. Byg, 1 Td. Havre,

Høavl 14 Læs.

Ldgi.: $1\frac{1}{2}$ Td. Rug, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Fødenød.

Glt. Hk.: 2 - 2 - 0 - 0, nyt Hk.: 3 - 6 - 0 - 0.

Laurids Nielsen, $\frac{1}{2}$ Boel, Tjener til Vang:

Kan saa: 7 Skpr. Rug, $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, Høavl 2 Læs.

Ldgi.: 1 Td. Rug, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns.

Glt. Hk.: 0 - 3 - 2 - 2, nyt Hk.: 1 - 2 - 2 - 2.

Kopskatten af 1682: »Vangs Tjenere i Hodstrup«.

Jens Povlsen og Karen Christensdatter, 1 Dreng Søren

Sørensen, 1 Hoppe, 1 Ko, 1 Svin [M. 5].

Niels Bertelsen og Maren Jensdatter, 1 Dreng Povl

Nielsen, 1 Hoppe, 1 Fole, 1 Ko, 1 Ungnød [M. 4].

Niels Larsen og Else Knudsdatter, 1 Hoppe, 1 Faar [M. 30].

Daniel Sadelmager og Daaritta Rasmusdatter, 1 Datter Catrine, 1 Ko [M. 31].

Markbogen af 1683 fortæller, at der til Hostrups 10¹/₂ Td. Hartkorn hørte 84¹/₂ Td. Land under Plov.

De fire Gaardes Agre var fordelt paa 10 Fald.

1. Det Fald norden Engen.
2. — — mellem Vejene.
3. — — ved Brynden [1790 hørte Bryndegaards Fald under Vang].
4. — — synder Høyen.
5. Hyrdeblokkerne¹) og Hafuens Fald.
6. Toften.
7. Hafuens Fald.
8. De Agre synden Huset [Gaarden].
9. — — norden —
10. Mel Fald.

Ved Udskiftningen nævnes 1) Eng Agre, 2) Mellem Vejene, 3) Mose Fald, 4) Stakken Blokker, 5) Hyrdeblokker og 6) Pengedals Agre [se Kortet].

Matriklen 1688:

Jens Povlsen og Niels Bertelsen — Hk. 8 - 3 - 1 - 1
— og efterskrevne to Bolliger, som er tagen fra Haastrup:

Daniel Sadelmager Hk. 1 - 1 - 1 - 1.

Niels Laustsen Hk. 0 - 7 - 0 - 0.

I 1710 er der stadig kun 4 Fæstere i Hostrup, nemlig Gaardmændene Sønder Jens Povlsen og Niels Andersen samt Boelsmændene Nør Jens Povlsen og Søren Danielsen.

¹) »Blok« betyder en kort Ager.

Jævnlig finder der Forskydning Sted i Fæsternes Hartkorn.

1756 er der 5 Familier i Hostrup. Der er nemlig nu 2 Familier i Matr. 30, idet der her er bleven bygget et Hus med Smedje: »Smidehuset — Jens Svendsen, svarer ingen Landgilde.«

1767 nævnes de to Mænd: Ivar Rebslager, der svarer 6 Rdrl. i Landgilde, og Jens Smed — og ved Udskiftningen deles Stedet i de to Lodder 30 og 29.

1767 havde de to Huse kun lidt Have, og Jorden var lagt til Sindalsgaarden, hvis Fæster Jens Jensen allerede 1756 havde Hk. 2 - 0 - 1 - 0.

Hans Svigersøn Sindal Laursen havde 1773 fæstet endnu mere Jord af Herskabet og stod for Hk. 3 - 0 - 2 - 0. Ligeledes havde Niels Christensen i Matr. 5 fæstet yderligere 0 - 6 - 2 - 0 Hk. — men da samtidig Nabogaardene Krogsgaard og Brøndengaard lige vesten for Hostrup ophører at eksistere som Gaarde, kan vi let regne ud, at Hostrupperne har fæstet Jorder fra disse nedlagte Steder.

Ved Udskiftningen i 1790erne er der stadigvæk kun 5 Ejendomme i Hostrup By:

Matr. 4: Jens Povlsen, Hk. 4 - 1 - 0 - 0 [Hertil Matr. 41 af Sulsted].

— 5: Søren Mortensen, Hk. 4 - 1 - 0 - 0 [Hertil Matr. 42 af Sulsted].

— 29: Lars Jensen, Hk. 0 - 0 - 2 - 2 [Hertil Matr. 51 af Sulsted].

— 30: Ivar Ovesen, Hk. 0 - 0 - 2 - 2 [Hertil Matr. 52 af Sulsted].

— 31: Sindal Laursen, Hk. 0 - 2 - 0 - 0 [Hertil Matr. 53 af Sulsted].

I Matriklen 1844 nævnes 6 Fæstebønder, idet Sindalgaarden nu har to Fæstere:

- Matr. 4: Anders Thomsen, Hk. 2 - 1 - 1 - $1\frac{1}{4}$ [før 4 - 0 - 2 - $1\frac{1}{2}$].
- 5: Lars Thomsen, Hk. 2 - 0 - 3 - 1 [før 4 - 0 - 3 - $\frac{1}{4}$].
- 29: Peder Pedersen, Hk. 0 - 0 - 1 - $2\frac{3}{4}$ [før 0 - 0 - 2 - $\frac{1}{4}$].
- 30: Christen Simonsen Smed, Hk. 0 - 0 - 3 - $2\frac{1}{2}$ [før 0 - 0 - 2 - 2].
- 31: Anders Olesen og Christen Madsen, Hk. 0 - 2 - 1 - $2\frac{1}{2}$ [før 0 - 2 - 0 - 0].

Præstens Agre, Matr. 2, der før var umatrikulerede, ansattes 1844 til Hk. 0 - 0 - 2 - $2\frac{1}{2}$; de afhændedes 1871 til Niels Pedersen Langelund i det ny Sindalshus.

I 1853 [Skøde af 1. Juli 1854] købte Lars Thomsen i Hostruplund [5] sin Gaard til Selveje af Severin Chr. Glerup paa Vang — og samme Dag afhændede Glerup for 1600 Rdr. Hostrupgaard [4] til Jens Jacob Laursen, »som har Gaarden i Livsfæste«.

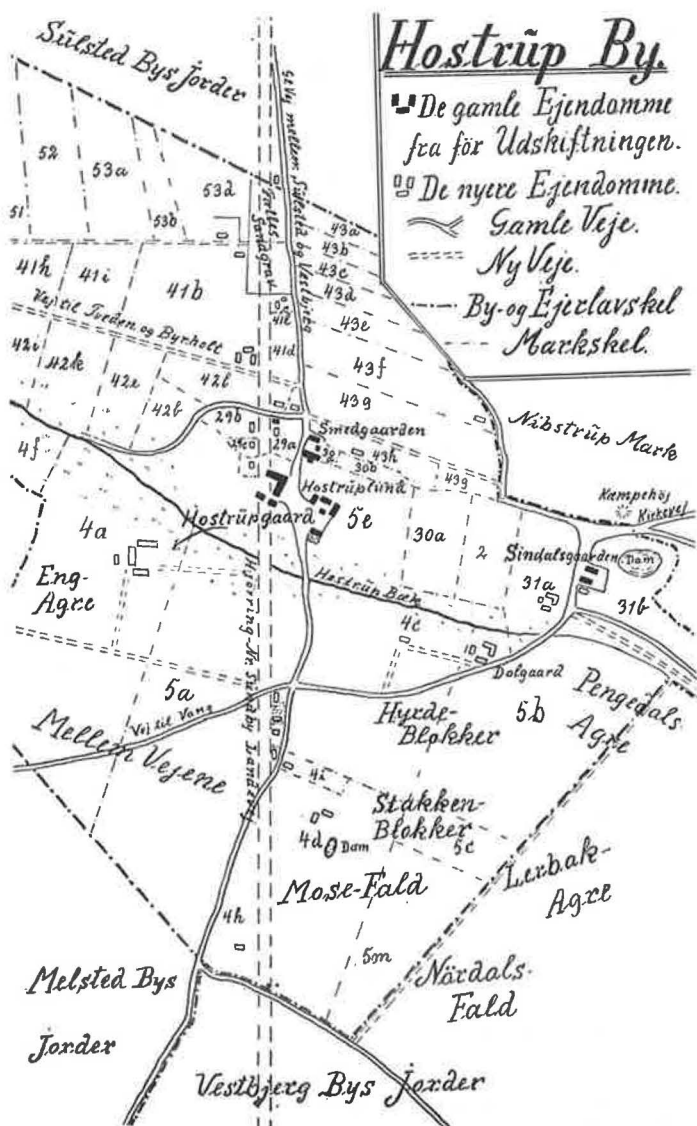
Samme Efteraar solgte Jens Jacob sin Gaard til Lars Thomsen for 5000 Rdlr.

Lars Thomsen, »*Gamle Lars Hostrup*«, er Hostrup Bys Skaber.

Han flyttede Hostrupgaard ud paa Marken og lagde til den de to store Indlodder 4 a og 5 a fra de gamle Gaarde, samt et Par Kærlodder 42 b og e — ialt godt halvanden Tønde Hartkorn — og Resten af Jorderne udparcellerede han i mindre Brug.

Den 19. Juni 1855 solgte han Kærlodderne 41 a og 42 a m. fl. ved Byrholt Skel, ialt Hk. 0 - 4 - 3 - $2\frac{1}{2}$ til Pastor Møller i Sulsted for 3100 Rdlr. Pastor Møller anlagde her en lille Gaard med Teglværk¹⁾.

¹⁾ Sogneraadsformand C. Lorentzen, Ny Vraa, kom engang i Strid med Pastor Møller — og de Breve, Præsten mod-

1866 udskilte han en mindre Ejendom (41 h m. m.), som han solgte til Niels Sørensen Nørgaard, nu Peder Larsen Selvejer — og 1874 afhændede han »Teglgaarden« til Anton Rosenbech — nu Rasmus Bertelsen. D. $16/9$ 1855 solgte Lars Hostrup Lodderne 5 b og c (nu »Dalgaard«), ialt Hk. 0 - 5 - 0 - 1, til Iver Simonsen, Søn af Simon Smed.

Ivers Enke overdrog 1871 Dalgaard til Sønnen Simon Iversen — og 1897 solgte L. Tingholm Gaarden til Mikkel P. Jørgensen af Nørhalne.

1855 solgte Lars Lodderne 42 d til Peder Pedersen Kusk og 41 d til Mads C. Povlsen [i Hedemarks-huset] — samt 41 b til Godske Pedersen, nu Enkefru Kirstine Jensen.

Endvidere købte Anders Pedersen Byrholt for 950 Rdlr. den store Lod 4 c, Hk. 0 - 5 - 0 - $2\frac{1}{4}$, fra Hostrupgaard. Han byggede det Sted 4 d, som Peter Vammen nu har, og frasolgte i 1887 Lodden 4 c til Jens N. Hansen, nu P. Chr. Madsen. Da Anders Byrholt solgte Ejendommen [4 d], tog han Lodden 4 h fra, hvor han byggede sig et lille Hus. Her døde han o. 1895, og Huset tilhørte en Aarrække Sadelmager Vraa. I den følgende Tid byggedes der 3 smaa Fæstehuse norden for Hostrup; her boede Hinge Per Kristian [nu Murer Alfred Nielsen], Christian Thomsen Bojer [nu Else Thomsen], samt Postbud Niels Jensen Mølgaard [nu Stine Jensen].

I 1860 havde Hostrup 15 og i 1880 20 Familier.

Hostrup er nu en hel lille Landsby med Forsamlingshus, Cementstøberi, 2 Købmænd og flere Haandværkere, og paa det Sted, hvor den gamle Ryd-

tog fra Sogneraadet, havde derefter følgende Adresse:
»Til Hr. Teglbrænder Pastor Møller, Sulsted.«

ningsmand Hother slog sig ned, findes nu 30 Huse og Gaarde med 110—115 Indbyggere.

Matr. 4, den vestre Halvgaard

[nu Hostrupgaard, Matr. 4 a, 5 a m. m.].

- O. 1600: *Peder Jensen*, g. m. Kirsten Christensdatter.
 1631 og 46: *Jens Justesen*, g. 1. G. m. N. N. Pedersdatter, † før 1631, — g. 2. G. o. 1631 m. Ane Jensdatter, f. 1586, † 1669. D. ^{13/9} 1631 gav Niels Nielsen i Vestbjerg paa sin Hustru Karen Pedersdatters Vegne Jens Justesen Afkald paa Arv efter hendes salig Forældre Peder Jensen og Kirsten Christensdatter, »som boede og døde i Hostrup«.
- 1658: *Povl Simonsen*, f. 1612, † 1658, g. m. Maren Jensdtr., D. af Jens Justesen.
- 1659 og 88: *Niels Bertelsen* fra Vadum, g. 1659 med Maren Jensdtr.
- 1710: *Niels Andersen* — Hk. 4 - 0 - 1 - 1.
- 1756 og 67: *Jens Olesen*.
- 1773: *Søren Mortensen*.
- 1785: *Thomas Andersen*, † 1786, g. 1784 m. Maren Corfitzdatter, f. 1752, † 1835, D. af Corfitz Mørch paa Egholm, Enke efter Markus Jensen.
- 1789 og 1815: *Jens Povlsen*, f. 1755, † 1831 — gift 1786 med Maren Corfitzdatter, Thomas Andersens Enke.
- 1820: *Marquard [Markus] Jensen*, S. af Jens Povlsen.
- 1835: *Christen Jacobsen*, f. 1789, † 1836, g. m. Karen Marie Nielsdatter, der
- 1837 ægtede *Anders Thomsen*. De flyttede o. 1843 til Melsted.
- 1844—54: *Jens Jakob Laursen* [g. m. Birgitte Nielsdatter], senere Ejer af Fogedgaarden i Østerhalne.

Han købte 1854 sin Gaard til Selveje af Cancelliraad Glerup og solgte den samme Aar for 5000 Rdlr. til Lars Thomsen i den østre Gaard. Lars flyttede Gaarden ud paa Marken og solgte Parceller af de to Gaarde fra til en halv Snes ny Ejendomme.

1854—67: *Lars Thomsen*, døbt $\frac{5}{10}$ 1806, † $\frac{19}{6}$ 1876, gift d. $\frac{26}{11}$ 1830 med Maren Margrethe Nielsdatter. »Gamle Lars Hostrup«, Hostrup Bys Skaber, er født i Agdrup ved Vester Brønderslev, Søn af Gdm. Thomas Olesen, der døde kort efter Sønnens Fødsel. Enken Maren Andersdatter ægtede derpaa Christen Zakariassen, der o. 1816 købte Juul Mølgaards Gaard i Sulsted. Han var i mange Aar Sognefoged i Sulsted — men flyttede siden til Ø. Brønderslev. Lars Hostrup var Fader til Chr. Z. Larsen.

1867—79: *Christen Zakarias Larsen*.

1879—1912: *Lars Nielsen* af Hjallerup.

1912—1935: *Andreas Sørensen* af Vadum, som for 27,000 Kr. købte Gaarden af Lars Hostrup den Yngre.

1935—: *Jørgen Peter Jørgensen*, født paa Egholm d. $\frac{22}{5}$ 1904, S. af Gaardejer Niels Jørgensen, — 1936 g. m. Ella Larsen, f. p. Egholm d. $\frac{7}{10}$ 1911, D. af Gaardejer og Baadfører Peder Larsen.

Den 8. Vurdering til Ejendomsskyld af $\frac{1}{10}$ 1936 beretter følgende om Hostrupgaard:

Hostrupgaard, Matr. 4 a, 5 a m. m., Ejer J. P. Jørgensen, Hartkorn: 1 - 6 - 1 - 1, Areal: 27,9 ha, Ejendomsskyld: 24,800 Kr., heraf Grundværdi: 15,100.

Matr. 5, den østre Halvgaard —

[nu Stedet Hostruplund, Matr. 5 e m. m.].

O. 1600: *Niels Jørgensen*, g. m. *Karen Andersdatter*.1631 og 46: *Hans Mortensen*, f. 1587, † 1667, g. 1. G. m. *Ane Nielsdatter*, D. af *Niels Jørgensen*.

Han var Søn af *Morten Lauridsen*, der o. 1600 døde som Fæster paa Byrholt. *Mortens* 2. Kone var *Niels Jørgensens* Enke *Karen Andersdatter*. Hendes Søn af 1. Ægteskab, *Anders Nielsen*, fik o. 1610 Byrholt i Fæste, medens Svogeren, *Hans Mortensen*, kom til Hostrup. D. $\frac{10}{3}$ 1646 gav *Anders* paa Byrholt og hans Søkende *Hans Mortensen* Afkald paa Arv efter *Ane Nielsdatter*.

Blandt dem, der gav Afkald, nævnes *Karen Pedersdatter*, *Niels Nielsens* Kone i Vestbjerg; dette tyder paa, at de to Fæstefamilier i Hostrup var nær beslægtede.

O. 1650—1679: *Peder Jensen*, f. 1618, † 1679, nok Søn af *Jens Justesen* i Hostrup, g. 1. G. m. *Maren Andersdatter*, f. 1610, † 1675, uden Tvivl Datter af *Anders Nielsen* paa Byrholt, — g. 2. G. 1676 med *Karen Christensdatter*, f. 1646, † 1703, Datter af *Christen Jensen* i Bak Mølle.

I 2. Ægteskab var 2 Sønner, *Jens Pedersen* Hostrup, f. 1677, † 1747, Fæster i Østergaard i Hvorup, — og *Christen Pedersen* Hostrup, f. 1678, † 1737, der var Podemester og boede i Kattesundet, Aalborg. Podemesterens Søn, *Peder Christensen* Hostrup, f. 1710, † 1748, var 1733—39 Degn i Horsens og 1739—48 Degn i Ø. Brønderslev. En af hans Sønner, *Jens Christian* Hostrup, f. 1736, † 1800, blev Brændevinsbrænder i København og Fader til Juster-

mester Peder Hostrup, f. 1780, † 1830. Peder Hostrups Søn Præsten og Forfatteren J. Chr. Hostrup, f. 1818, † 1892, — og Sønnesøn, Højskoleforstander, Pastor Helge Hostrup, er vel bekendte.

1679—1726: *Sønder Jens Povlsen*, † 1726, g. 1. G. 1679 m. Karen Christensdatter, — g. 2. G. 1704 m. Johanne Andersdatter af Vesterhassing. Ved Skiftet efter Jens Povlsen bestod Gaardens Heste- og Kreaturbesætning af: 1 uskaaren Hest, 3 andre Heste, 2 Øg, 2 Hesteplage og 1 Mærplag — 4 Køer, 2 Aarskvier, 2 Studenød, 1 Kviekalvenød og 1 Tyrekalv.

Boet, der viser større Gæld end Formue, er saare fattigt — og f. Eks. bestaar »Dend salig Mands Klæder« af: »— en graa Vadmels Kiol, 1 gammel blaa Vadmels Trøje, 1 Par gammel Lederboxer, 1 gammel Hat, 1 Par gammel Skoe.«

1756: *Chr. Andersen* — Hk. 4 - 3 - 0 - 0.

1767 og 73: *Niels Christensen* — Hk. 5 - 1 - 2 - 0.

1789: *Stefan Pedersen*.

1814: *Søren Mortensen*.

1820: *Christen Povlsen*.

1825: *Christen Andersen*, g. m. Ingeborg Steffensdatter.

O. 1835—54: *Lars Thomsen*, se 4 a. Han splittede Gaarden og solgte Bygningerne med en halv Snes Tønder Land til *Niels Jensen Ørum*, der 1867 afhændede Stedet til *Povl Nielsen Højen*, før Gaardejer i Vodskov, som 1870 overdrog Ejendommen til Sønnen *Niels Povlsen Højen*. Efter forskellige skiftende Ejere købte *Lauritz Andersen* [Holmen] i 1935 Hopstruplund.

Matr. 30, Smedgaarden [Lille Hostrup].

- 1662: *Lars Nielsen*, g. m. *Bodil Bertelsdatter*. »Lars Skomager« eller »Lars Langelund« var Søn af *Niels Nielsen*, der o. 1610 var Fæster af *Langelund*.
- 1683 og 1700: *Niels Lauritzen*, g. 1. G. m. *Else Knudsdatter*, g. 2. G. 1692 m. *Margrethe Povlsdatter* af *Ulsted*.
- 1710 og 40: *Nør Jens Povlsen* [Krog], f. 1676, † 1747, g. m. *Karen Larsdatter*. Deres Søn *Povl Jensen Krog*, f. 1709, † 1778, blev Boelsmand i *Sulsted* og Fader til *Jens Chr. Povlsen Krog*, fra hvem *Krog-Slægten* i *Sulsted* og *Vestbjerg* stammer.

Før 1756 er der her bygget en *Smedje*, og der er nu i nogle Aar to *Fæstere*.

1767: *Jens Svendsen Smed* og *Ivar Rebslager*.

1787: *Jens Ovesen Smed* og *Kirsten Jensdatter*.

Ved Udskiftningen deles Stedet i 2 Huse, hver med Hk. 0 - 0 - 2 - 2 [Matr. 29 og 30].

1800: *Ivar Ovesen Smed*.

1820: *Simon Ivarsen Smed*.

1840—45: *Christen Simonsen Smed*, f. 1806, † 1845, hvis Enke, *Ane Marie Christensdatter*, ægtede *Jens Ovesen Smed*.

1845—67: *Jens Ovesen*, g. m. *Ane Marie Christensdatter*. 1856 havde *Jens Ovesen* købt *Lodden* 43 h af *Per Jørgensen* i *Melsted*. Denne *Lod* ligger lige Øst for *Smedgaarden*, og kort efter at *Jens Ovesens* Stedsøn, *Simon Christensen Smed* havde overtaget *Hjemmet*, opsigde han sit *Fæste* og byggede sig et *Hus* og en *Smedje* paa *Selv-ejerlodden*; dette *Hus* ejes nu af *Datteren Petrea*

Christensen. Simons Kone hed Inger Pedersdatter.

Det gamle Smedehus fæstedes til *Søren Sørensen*, der $\frac{3}{12}$ 1890 købte det til Selveje — nuværende Ejer *Erik Andersen*.

Matr. 29, »Lille Hostrup«.

[Parcelsted fra Smedgaarden.]

Her boede *Lars Jensen*, f. 1760, † 1820, der vist var Søn af Jens Svendsen Smed.

1829 nævnes *Lars Larsen* og *Mariane Christensdatter* i »Lille Hostrup«.

1844: *Peder Pedersen*.

Den $\frac{4}{12}$ 1883 købte Fæsteren *Christian Larsen* Huset til Selveje af Severin Gleeurp. Det første Hus laa norden for det nuværende — senere byggedes der i Østsiden af Lodden — og Fiskehandler *Jørgen Chr. Jensen*, Ejer 1915—27, byggede det ny Hus »Toften« — nuværende Ejer Skorstensfejermester *Ths. Møller*.

1913 frasolgtes den Del af Lodden, som ligger vesten for Landevejen [29 b]; her byggede Købmand *Danielsen Hostrups* første Købmandshandel [nu Købmand *H. Christensen*], og for 6—7 Aar siden udskiltes fra 29 b Lodden 29 c, Købmand *Monrad*.

Matr. 31, Sindalsgaarden

[nu Boelsstedet 31 b].

1658 og 88: *Daniel Sørensen*, Sadelmager, g. m. *Dorthe Rasmusdatter*.

1710: *Søren Danielsen*, f. 1633, † 1715 — Hk. 0 - 7 - 0 - 0.

1756: *Jens Jensen* — Hk. 2 - 0 - 1 - 0.

1767 og 87: *Sindal Lausen*, f. 1724, † 1805, g. m. *Dorthe Jensdatter*, f. 1745, † 1825.

Hk. før Udskiftn.: 3 - 0 - 2 - 0, efter Udsk.
0 - 2 - 0 - 0.

1820: *Jens Sindalsen* — Hk.: 0 - 2 - 0 - 0. Boede
1844 i »Lille Nibstrup«, Sofussens Sted.

1829 og 44 nævnes *Christen Madsen* og Helle Lars-
datter, —

1826—40 nævnes *Anders Olesen* og Ellen Nielsdatter
— begge Familier i »Lille Hostrup«. Stedet har
to Fæstere, og der bygges nu et nyt Hus lige
sønden til det gamle.

Fæsteren i det gamle Sindalshus [31 b],
Jens M. Andersen [Jens Dal], købte ¹⁰/₁₂ 1889
Huset til Selveje af Enkefru Gleerup; det ejes
nu af *Michael Pietrucha*.

Det søndre Sindalshus [31 a] beboedes o.
1870 af Niels Pedersen Langelund. Han efter-
fulgtes af Peder Marthinus Pedersen [Stegenborg]
og Lars Nielsen Langelund. Sidstnævnte købte
Huset til Selveje ¹⁹/₁₁ 1881 — og flyttede det
vesten for Vejen — det ejes nu af hans Sviger-
søn *Jens Rasmussen*.

II. ÅBILDGAARDENE m. m.

I Gammel Sulsted fandtes 1553 11 hele og 4
halve Gaarde (Boel) samt en halv Snes Gadehuse.

Af disse 15 Gaarde er de 12 nu splittede eller
udflyttede, og kun tre, Stegenborg, Præstegaarden og
Abildgaard, ligger stadig paa de ældgamle Bopladser.

Nævnte Aar ejede Mogens Gyldenstjerne til Re-
strup 3 Gaarde, 2 Boel og 2 Gadehuse i Sulsted Sogn,
og de 3 Gaarde var Abildgaard, Mølgaard og Gaard
Matr. 12 [Saal Niels' Sted].

Da Bondegaarden Vraa omkring 1600 blev til en
Hovedgaard, kom disse Ejendomme til Vraa Gods,

hvorfra de købtes til Selveje kort efter, at Sulsted By (o. 1800) var bleven udskiftet.

Abildgaard, der ligger østligst i Sulsted Bys Gaard-

række, har saa langt tilbage, som vi kan følge den, været en Dobbelgaard med to Familier.

Paa Udskiftningskortet er Udbygningerne endnu sammenbyggede, medens Raalingerne i søndre Side af Gaarden ligger i Fortsættelse af hinanden med en

smal Kørevej imellem; men engang har ogsaa de to Stuehuse været sammenbyggede.

Vester Abildgaard ligger paa den oprindelige Boplads; men siden Udskiftningen er dens Raaling flyttet Nord for Udhusene, medens Øster Abildgaard stadig har sin paa den Plads, som Kortet viser.

Sidstnævnte Gaard har derimod faaet sine Udbygninger rykket mod Øst over Vejen og nærmere Dammen. [Se Kortet.]

Gaarden havde i gamle Dage Indkørsel fra »Gaden« i Syd og ind ad før omtalte Vej mellem Haver og Raalinger. Begge Gaarde havde før 1800 deres Haver mod Syd ud imod »Gaden« — men 1683 laa Haverne vesten for Gaarden, hen imod den nuværende Hjøring Landevej.

Matriklen af 1662 beretter:

Fæster Peder Jensen, Tjener til Vraa [ofte nævnes kun den ældste eller betydeligste af Fæsterne].

Kan saa: 2 Tdr. Rug, 7 Tdr. Byg, 1 Td. Havre, kan avle 12 Læs Hø.

*Skylder*¹⁾ [i aarl. Landgilde]:

6 Tdr. Byg, 1 Fjerding Smør, 1 Svin, 1 Gaas og 2 Høns.

Hartkorn: 9 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. 1 Album.

Er ved Magt.

Paa den Tid var der stor Strid mellem Sulsted Sogns to Ejerlav, idet det søndre Ejerlav [Vestbjerg-Melsted], som skulde svare Sognets Kirketiende, mente sig forurettet i Forhold til det nordre Ejerlav [Sulsted By], der svarede Bispetiende.

Det oplystes da (1661), at Abildgaards Bispetiende var: 11 Skpr. Rug, 12 Skpr. Byg og 5 Skpr.

¹⁾ Ifølge en Restanceliste i Kjær Herreds Tingbog 1631 var Abildgaards Landgilde da den samme som i 1662.

Havre, og at Kornpriserne nævnte Aar var: Rug pr. Td. 4 Sletdaler, Byg 14 Mark og Havre 2 Dlr. 6 Sk.

Den gamle Markbog af 1683, et Forarbejde til Matriklen 1688, fortæller, at Gaardens opdyrkede Areal var paa 27 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. og 2 Album Land -- fordelt saaledes i Sulsted Bymark:

1. *Jamels Toft*, ialt 28 Agre [1790: Hjelmtofte — i Østsiden af Sulsted Stationsby] — heraf hører 15. Ager regnet fra Syd til Abildgaard. Faldets Agre løber Øst-Vest.
2. *Streng Agre*, ialt 37 A. [1790: Streng Fald — Sydøst for Vestergaard] — 10. og 11. Ager regnet fra Øst. Faldets Agre løber Syd-Nord.
3. *Brede Agre*, ialt 23 Agre, løber S. N. [1790: Tør Agres Fald, Øst for Stationsbyen] — 2., 3., 20.—22. Ager fra Vest.
4. *Nør Lang Agre*, 63 Agre, S. N. [1790: Nør Lang Agres Fald, N. og Ø. for Hjørnehuset] — 6., 17., 21., 22., 27., 30., 36. og 46. Ager, maalt fra Vest.
5. *Sønder Lang Agre*, 19 A., N. S. [1790: Sønder Lang Agres Fald, S. V. og S. for Toftegaard] — 7. Ager fra Øst.
6. *Hestefløj*, 13 A., S. N. — 5. og 6. Ager fra Vest.
7. *Kaalgaards Busk*, 24 A., S. N. [1790: Kalgaards Busk, Ø. for Toftegaard] — 11. og 23. Ager fra Vest.
8. *Meeden*, 47 A., N. S. [1790: Medens Fald, N. Ø. for Nørgaard] — 4., 9., 11.—14., 39.—43. Ager fra Vest.
9. *Flagen*, 43 A., Ø. V. [1790: Flaget, Ø. og S. Ø. for Behrenz' Gaard] — 24., 28., 36.—39. Ager fra Nord.
10. *De Stykker V. og Ø. for Bækken*, 10 A., Ø. V. — 5. Ager fra Nord.

11. *De Stykker ved Agerled*, 13 A., Ø. V. — 1.—8. Ager fra Nord. Sidstnævnte to Fald kaldes 1790 for »Faldet mod Sydøst«, Ø. for Abildgaard.
12. *Mølle Agre*, 23 A., Ø. V. [N. Ø. for Abildgaard] — 1.—23. Ager fra Syd.
13. *Abbeltz Agre*, 40 A., S. N. [1790: Abels Agre, N. for Kirkevejen] — 10.—26. Ager, maalt fra Øst. Abels Agre betyder velsagtens »Abildgaards Agre«.
14. *Toft Agre*, 53 Agre, løber Syd-Nord [1790: Tofterne, norden om Byen] — 1., 2. og 3. Ager, fra Øst maalt.

Ialt 90 Agre, fordelt paa godt og vel en Snes forskellige Steder i 14 af Bymarkens 26 Fald. Af Gaardens 90 Agre var ikke mindre end 69 beliggende i de 7 sidst nævnte Fald, der alle ligger Øst og Nord om Gaarden.

Ved Udskiftningen fik Fæsterne i Abildgaard da ogsaa her tildelt deres Indmarkslodder, saa man forstaar, at en meget stor Del af disse er Jorder, som fra Arilds Tid har ligget til Gaarden. Det maa have været et træls Arbejde for Folkene i Abildgaard at drive den stærkt spredte Ejendom.

Abildgaards Engslet opgives 1683 til 12 Læs Hø [1688: 11 Læs og 9 Knipper], og Fæsterne havde Ret til at græsse 7 Høveder i Fællesdriften.

Det berettes, at de Sulsted Bønder købte deres Bygningstømmer i Aalborg og ved Vesterstrand af Nordmændene, og at de lod deres Korn male »udi Attrup, Vang og Agdrup Veirmøller«, samt at der »vesten Gaarden¹⁾ findes fornøden Kaaljord«.

Modelbogen af 1686 siger, at af Gaardens Areal er Halvdelen 13 Tdr. 6 Skpr. »god Rug og Byggjord«,

¹⁾ Abildgaard.

der kan taxeres for Hartkorn 6 - 7 - 1 - 1 [2 Tdr. Ld. til 1 Td. Hk.], medens den anden Halvdel er »ond Havrejord«, der kun kan taxeres til Hk. 1 - 1 - 0 - 0 [12 Tdr. Ld. til 1 Td. Hk.].

Høhøsten, 10 Læs, taxeres til Hk. 0 - 3 - 1 - 1 og Græsning af 7 Høveder Hk. 0 - 1 - 3 - 0.

Det bliver ialt Hk. 8 - 5 - 2 - 1, som ved *Matriklen* 1688 forhøjes til 9 - 1 - 3 - 2.

Endvidere fortæller Modelbogen, at Sulsted Folk foruden de 3 Vindmøller benytter Raunstrup Vandmølle, og at der findes »Tørf til daglig Ildebrand« af Sandtørv, som graves i fælles Hede, samt at man faar »Hiultømmer i Skoveigne tre Miil herfra«.

Ifølge Kopskatten af 1683 var de to Bønder da noget vagt ved det med Hensyn til Besætning, idet Christen Sørensen havde: 1 Hoppe, 1 Ko og 2 Faar, medens Peder Ibsens Enke kun havde 1 Ko.

I Gammel Sulsted lige vesten til Jens Laugesens, laa fordum en lille Gaard under Elkjær Gods. Denne Gaard, som kaldtes »Boelet« og var paa godt 3 Tdr. Hk., blev o. 1760 splittet, saaledes at »Boelet« fremtidig kun blev til et Hus med 3 Fdk. Hartkorn [Huslod Matr. 35], medens Resten af dens Jordtilliggende blev delt mellem Vestergaard og Øster Abildgaard.

Vestergaard, der o. 1800 flyttedes ud paa »Fruens Leds Fald« ved Elkjær Skel, laa fordum paa »Tofterne«, Øst for Stegenborg, lige paa Sydsiden af Stationsvejen; den er et af de 3 Boel fra 1553, og hørte som »Boelet« til Elkjær-Vraa Gods.

Ifølge Hoverireglementet af 1773 optræder Kræn Abildgaard nævnte Aar med et Hartkorn af 6 - 1 - 3 - 2; men han maa til Gengæld forrette dobbelt saa meget Hoveri, som han plejer. Dette synes lidt haardt, da han jo kun havde fæstet 1½ Td. Hk. fra

»Boelet«, og det er maaske Grunden til, at han snart igen frasagde sig sin ny Erhvervelse.

Ifølge »Beretning til Plakaten om Landbrugets Tilstand 1791« oplyses, at hans Hoveriarbejde til Vraa bestod af: $6\frac{5}{8}$ Pløjedage, $17\frac{5}{14}$ Spanddage og $45\frac{3}{5}$ Gangdage.

Jens Laursen i V. Abildgaard ydede samme Hoveri.

Endvidere fortælles, at $\frac{3}{4}$ af Abildgaardenes Jord var Alsædejord, der brugtes aarlig, og at hver af Gaardene havde 8 Tdr. Rugland, samt en Middelhøst af 14 Tdr. Rug, 9 Tdr. Byg, 3 Tdr. Havre og 12 Læs Hø.

Christen havde Ret til 14 Høveder i Fællesdriften, og Jens Ret til 12.

Christens Besætning var 5 Heste, »som kand trække«, 1 Plag, 5 Køer, 2 Stude, 2 Ungnød og 1 Svin — Jens Laursen havde ganske tilsvarende Besætning, men 2 Svin — og hver af dem gav i Landgilde 2 Tdr. Byg, 1 Rdldr. 2 Mk. i Penge.

Ved Udskiftningen i 1790erne fik Vraa-Elkjærs Bønder i Sulsted By deres Hartkorn »jævnet ud«, saa hver af dem fik tillagt Jord til Hk. 6 - 2 - 0 - 0.

1816 havde Øster Abildgaard et Areal af 85 Tdr. 4 Skpr. Land — Vester Abildgaard: 85 Tdr. 3 Skpr.

Ved Matriklen af 1844 nedsattes Ø. Abildgaards Hartkorn, 6 - 0 - 2 - $2\frac{1}{2}$, til 2 - 4 - 3 - $2\frac{3}{4}$, og V. Abildgaards, 6 - 0 - 2 - $\frac{1}{4}$, til 2 - 5 - 3 - $2\frac{1}{2}$.

Den 8. Vurdering til Ejendomsskyld, af $\frac{1}{10}$ 1936 beretter:

Matr. 14 a m. m. —

Jens Vestergaard [V. Abildgaard]: Hk.: 2 - 2 - 1 - 1,
Areal: 32 ha, Ejendomsskyld: 27,600, Jordværdi: 16,400 Kr.

Matr. 15 a m. m. —

Jens Abildgaard [Ø. Abildgaard]: Hk.: 2 - 7 - 2 - $\frac{1}{2}$,
Areal: 51,2 ha, Ejendomsskyld: 48,000, heraf
Jordværdi: 27,700 Kr.

En Gaards Historie kan laves langt mere fyldig, end her vist, idet der gennem Kirkebøger og Skifter kan fremskaffes en Mængde personalhistoriske Oplysninger om Fæsternes og Ejernes Familieforhold; men dette er af Pladshensyn ikke gennemført her.

Vester Abildgaard, Matr. 14.

[Er den oprindelige Gaard.]

1599: *Jep Madsen.*

1617 og 23: *Christen Simonsen.*

1624 og 50: *Svend Svendsen*, om hvem der fortælles meget i Kjær Herreds gamle Tingbøger.

Under Tyskernes Indkvartering 1627—29 bad Svends Nabo, Niels Pedersen [i Peder Hammers Hus], om han maatte lægge »5 Tallæs Rug og 1 Trav Havre« ind i Svends Lade, hvilket han fik Lov til; men Kornet forsvandt, og efter Krigen stævnedes Nielses Søn, Peder Nielsen, Svend, som han mente burde være ansvarlig for Kornet, som hans [Svends] Soldaterhustru og Børn havde »aftorsken og forteret« — og nu skulde Svend betale Kornet, hvilket han nægtede.

Forøvrigt svor Oluf Nielsen i Agdrup [Mølle], at det var ham vitterligt, at Peder Nielsens egne Soldater havde taget Kornet og ladet det aftærskes — og Svend Pedersen i Sulsted vidnede, at Rugen ikke kom Svend Svendsen til Gavn i nogen Maade [Kjær Hds. Tgbg. ²⁰/₁₂ 1631 og ¹⁷/₁ 1632].

Nytaarsaften 1638 var Svend ude paa Halløj; men det blev en bitte skidt Historie for ham.

Han var nemlig en Tur i Brødland Skov med Heste og Vogn, og i Ørnedalen blev han overrumplet af Palle Rodsteens Skovfoged, Lars Jensen i Torndal. Det var en lidt kilden Situation, og da Skovfogeden spurgte Svend, hvordan han var kommen til det halve Læs Røld-Ris, som han havde paa sin Vogn, svarede Svend — at »det vidste han ikke«.

Resultatet blev, at goden Svend maatte møde paa Tinge, anklaget for Skovtyveri, en Skæbne, som jævnligt overgik de Sulsted Bønder.

1643 fik vi atter Krig, denne Gang med Svenskerne, og de Kjær Herreds Mænd var med andre brave Vendelboer midt i Januar 1644 samlede i Sundby for at forsvare Vendsyssel mod General Wrangels Tropper. Blandt Førerne var den gamle Lars Dyrskjød fra Aagaard i Ørum og Vangs Ejers, den tapre Jens Høeg.

Sidstnævnte havde paa Vang et fint Vaabenkammer, hvorfra han forsynede sine egne og andre af Egnens Bønder med Vaaben.

Disse Vaaben var selvfølgelig til Laans, og da de fleste af dem gik tabt paa Bondehærens Flugt, forlangte Jens Høeg Erstatning.

Han havde ført Regnskab over Vaabenudleveringen, og heri nævnes mange af Sulsteds Mænd:

Lars Pedersen i Abildgaard, en lang Bøsse.

Vester Niels Lauritzen [Toftegaard, Matr. 11], en Bøss til et Bandolér.

Søren Jensen i Boeltt [nedlagt Gaard, Hus Matr. 35 en Bøsse.

Niels i Stegenborg [Niels Christensen], en lang Bøsse
Anders Svendsen i Sulsted [Gaard Matr. 13], en lang
forbenet [Skæftet ben-indlagt] Bøsse og $\frac{1}{2}$ Pund
Krudt.

Niels Svendsen i Sulsted [Søn af Svend i Abildgaard],
en lang Bøsse.

Mads i Stegenborg [Niels Christensens Svoger] og
Niels Svendsen $\frac{1}{2}$ Skaalpund Krudt.

Niels Nielsen, Øster Niels Lauridsens Søn [Gaard
Matr. 6], to lange Bøsser og 1 Pund Krudt.

Bertel Jensen i Sulsted [Bitte Kræns Sted, Matr. 5],
en ny lang Bøsse, som hans Dreng Jens Christensen hentede.

Som det ses af Listen, deltog Abildgaardsfolkene i Kampen. Lars Pedersen slap hjem igen; men unge Niels Svendsen omkom den 17. Januar i Slaget ved Sundby.

Den $^{14}/_{10}$ 1645 vidnede Jens Pedersen i Abildgaard om Svend Svendsens Søn i Sulsted, Niels Svendsen, »som bleff dræbt ved Sundby af Suendskens Folck«, at den Gang han døde, skyldte han 1 Rigsdaler til Morten Laursen i Sulsted, som nu stævnedes Svend for denne Gæld.

Samme Aar anlagde Svend Svendsen og Peder Andersen [Mølgaard, Matr. 4] i Sulsted paa menige Granders Vegne Sag an imod Jens Høeg paa Vang, der havde Sulsted Sogns Korntiende i Fæste, og mod Vester Niels Lauritzen [Toftegaard, Matr. 11, Fader til den bekendte Lars Nielsen i Stapis], som havde fæstet ham bemeldte Korntiende. Niels Lauritzen havde tinget med Jens Høeg »2 les Korn paa Skippen, huilcke beløffer saa høy, at vi fatig Mænd icke kand være ved Magt med det at udgiffue«.

Sønnens Død var et haardt Slag for gamle Svend Svendsen, der blev ganske ruineret ved Svenskernes Indkvartering og Plyndringer, og efter Krigen befandt baade han og Gaarden sig i en sørgelig Forfatning.

Den $^{18}/_{7}$ 1648 blev han af Vraa Ridefoged stævnet

til Tinge, fordi han ikke magtede at holde sin Gaard i forsvarlig Stand. Den var synet af Synsmænd, som mente, at »den var bøgfeldig paa Tømmer og Tag og gandsche forsadt, og icke kand opbøgis under 40 Slettedaler«.

Svend lovede, »at hand skal bøge og forbeder ditt meste ham muligt«.

1650 hængte han endnu ved sit Fæste; thi ifølge Extraskattemandtallets Tingsvidner søgte »Svend Svendsen, som er i Gaard med Lars Pedersen, og er slett bleven forarmet og øde« at blive fritaget for Skat, hvilket bevilgedes.

Det følgende Aar er han bleven sat fra Fæstet¹⁾; thi da var det, at Lars Smed samlede Abildgaard.

Hans Søn og Datter fik hver en Halvgaard.

O. 1655—o. 70(?): *Peder Lauridsen (Smed)*.

1660 nævnes »Per Lauridsen, hans hostro oc tou Børn«.

1672 og 1700: *Christen Sørensen*, gift 1. G. med Birgitte Sørensdatter, der vel var Enke efter Per Lauridsen, gift 2. G. m. Margrethe Jensdatter.

1704, 08 og 11: *Lars Knudsen*, g. m. Margrethe Jensdatter. Han var af Knud-Slægten fra Skjærsig og Broder til Præstegaardsforpagter Niels Knudsen i Sulsted.

Efter Margrethes Død ægtede han Mette Jensdatter.

1724: *Hans Jensen*.

1747 og 51: *Jens Thomsen*, f. 1692, † 1751, g. m. Maren Jensdatter.

1751—72: *Jens Simonsen*, f. 1714, † 1777, g. m. Jens Thomsens Enke.

¹⁾ 1652 nævnes Svend Svendsen blandt Sulsted Husfolk.

1772 og 78: *Niels Knudsen*, f. 1743, † 1826, g. m. Formandens Datter, *Margrethe Jensdatter*, f. 1752, † 1825; de flyttede til Byrholt. Niels er Søn af Præstegaardsforpagter Knud Nielsen i Sulsted.

1782 og 1808: *Jens Larsen*, f. 1738, † 1808, gift o. 1780 med *Birgitte Nielsdatter*. En Søn af ham, *Niels Jensen Abildgaard*, f. 1784, † $\frac{30}{6}$ 1868, blev Husmand »vester i Byen«. Hans Søn *Jens Nielsen* (Motter Jens) fik Faderens Hus, og Datteren *Maren* blev gift med *Gaardejer Kræn Birkholt* paa Kraghede, Broder til *Niels Sørensen* i Ø. Abildgaard.

1808—19: *Lars Jensen*, f. 1782, † $\frac{3}{2}$ 1820, Søn af *Jens Larsen*. Den $\frac{14}{1}$ 1812 [Skøde læst $\frac{26}{6}$ 1813] købte han Vester Abildgaard til Selveje for 650 Rigsdaler.

1819—21: *Morten Christensen Abildgaard*, f. 1760, † 1830, Søn af *Chr. Christensen* i Ø. Abildgaard — g. m. *Ane Marie Stefansdatter*.

1821—38: *Mads Mortensen*, f. 1792 i Vrensted, Søn af Gaardfæster *Morten Nielsen Bækgaard* og *Karen Jensdatter* — gift 1821 med *Maren Pedersdatter*, f. 1799, † 1837. 1840 ægtede *Mads Mortensen* sin 2. Hustru, *Ane Larsdatter* af Vrensted, f. 1808.

Mads flyttede 1838 til Ajstrup, hvor han havde købt Vesterbakken, der nu ejes af hans Sønnesøn *M. Madsen*.

1838—51: *Rasmus Jensen Smed*, f. 1803 i Nørretranders, Søn af *Jens Sørensen Sørup* og *Maren Nielsdatter*, g. m. *Maren Katrine Mortensdatter*, f. 1813 i Skæve, Datter af Proprietær *Morten Madsen* og *Christiane Laurentine Soede*. *Rasmus* havde været Smed i Nr. Sundby.

1851—97: *Severin Christensen*, f. $^{23}/_1$ 1825, † $^{27}/_8$ 1898, Søn af Christen Sørensen, Rævsgaard i Vadum, og Ane Jensdatter, gift 1849 med Ane Catrine Sørensdatter Stenild, f. $^{28}/_5$ 1827, † $^{10}/_{11}$ 1908, Datter af Gdmd. Søren Pedersen Møller paa Eg-holm og 2. Hustru Margrethe Christensdatter.

Søren Møller var Søn af Gaardfæster Peder Bertelsen i Sdr. Fæbroen, Søn af Bertel Jensen, igen Søn af Jens Madsen i Fæbroen.

Hans 1. Hustru Ane Catrine Christensdatter Stenild var Broderdatter af Niels og Jens Stenild, der tjente sig rige ved Studehandel og købte Voergaard og Rugtved.

1897—1911: *Jens Peter Severinsen*, f. $^{19}/_4$ 1857, g. $^{10}/_{10}$ 1899 m. Ane Kathrine Christensen, f. $^{31}/_7$ 1872, Datter af Smed Simon Christensen i Hostrup og Inger Pedersdtr. Peter Severinsen købte i 1912 Byrholt, som nu ejes af Sønnen Einer Severinsen.

1911—17: *Johannes Larsen*, f. $^{11}/_3$ 1885, Søn af Lars Jensen, Ulstedlund, og Ane Kirst. Nielsdatter, g. m. Margrethe Vestergaard, f. $^{29}/_7$ 1888, Datter af Gaardejer Chr. Vestergaard og Hustru Marie, Skovshoved ved Hals. Efter et Par hurtigt skiftende Ejere købtes Gaarden af Jens Vestergaard.

1919—38: *Jens Madsen Vestergaard*, f. $^{28}/_4$ 1878, † $^{23}/_5$ 1938, Søn af Gaardejer Niels Madsen, Vestergaard i Ajstrup, og Ane Marie Nielsdatter [Datter af Niels Sørensen i Dall] — gift $^{3}/_3$ 1908 med Helene Larsen, f. $^{26}/_{11}$ 1882, Datter af Niels Larsen i Skarvadgaard og Maren Margrethe Thomasdatter.

Øster Abildgaard, Matr. 15.

[Oprindelig en Part af Matr. 14.]

- 1599 nævnes »Peder Smed¹⁾» i *Abellgaard*« i et Tingsvidne af Kjær Herredsting sammen med »Jep Madsen ibidem [sammesteds]«. 1610 svarede Per Lauridsen 1 Daler i Extraskat. 1631 sad Per endnu for Fæstet, thi d. 3. Maj stævnedes Vraa Ridefoged ham for Landgilderestancer.
- 1632—o. 55: *Lars Pedersen Smed*, f. o. 1600, † o. 1655, Søn af Per Smed — gift o. 1632 med Maren Jensdatter. Lars fortæller 1632, at han »nylig haver fest sin Gaard« [Tgbg.].

Hans Søskende var Jens Pedersen, f. 1601, † 1669, en velhavende Ungkarl, der boede i Abildgaard og jævnlig stævnedes sine Debitorer for Penge, de havde undladt at betale — samt Karen Pedersdatter, der blev gift med Oluf Andersen i Tylstrup Vestergaard.

Den ²⁰/₆ 1648 gav Lars Smed paa Kirsten Olufsdatters Vegne Anders Olufsen i Vestergaard Arveafkald — og »tacket ham for god Betalling i alle Maader«.

Lars' Kone hed, som før sagt, Maren Jensdatter; hun var Søster til Morten Jensen i Dall.

Deres Ægteskab synes i de første Aar at have været lidt stormfuldt; thi i 1635 stak Maren af fra Hjemmet og tog Ophold hos Brode-

¹⁾ Der var o. 1600 i Kjær Herred flere Mænd, der førte Navnet »Smed«. 1540 nævnes Jens Smed i en Gaard i Rødslet [som da endnu var en Landsby], o. 1630—60 Christen Christensen Smed, som havde 1 Gaard og 1 Boel i Vadum i Fæste af Kronen, Niels Christensen Smed paa Tveden i Sulsted o. 1660, 1662 Rasmus Smed i Ajstrup og Svend Smed i Øster Holt [Ajstrup].

ren i Dall, hvor hun forblev 3—4 Aar. Herom beretter Tingbogen:

Den ¹³/₃ 1638 »— bestod Jens Lauridsen i Sulsted og Jens Sørensen ibidem, at de nu paa Søndag sidst forleden var 14 Dage var i Dall, og der mundtlig stævnedes Maren Jensdatter hid til Tinget i Dag«. Og 12 gode Mænd af Horsens, Ajstrup og Sulsted vidnede, at det var dem vitterligt, at Laurs Pedersens Hustru var bortdraget fra ham og havde ham ilde forladt for 3 Aar siden, og de forment ikke, at han havde givet hende Aarsag dertil.

De 12 Mænd vidnede ligeledes, at Lars havde forholdt sig imod hende, som en ærlig Ægtemand bør — »ilige Maade at forskrevne Laurs Pedersen, siden hun drog fra ham, haver han skikket sig som en ærlig Dannemand bør og vel anstaar — og ikke i den Midlertid »beblendt« sig med nogen andre Quindepersoner med nogen Samquem — det de afviste i nogen Maade.«

Den ³⁰/₁₀ 1638 vidnede Niels Iversen og Jens Andersen, at de 8 Dage før St. Hans havde været i Dall hos Maren Jensdatter og spurgt, om hun vilde komme til ham og være hos ham [Lars Pedersen].

Han havde sin Hus og Hjem at sætte hende udi, og han skulde handle med hende som en ærlig Mand egner og bør og vel anses — og som han vil forsvare for sin Gud i Himlen og sig være bekendt.«

Samme Dag vidnede Søren Jensen og Jens Christensen i Sulsted, at de paa Søndag sidst forleden var 3 Uger var i Dall og stævnedes Maren — og da svarede Maren, »at hun vilde lade Djævelen komme til forskrevne Lars Pedersen efter denne Dag«.

Grunden til Uoverensstemmelsen var vist Utro-

skab fra Lars' Side; thi de 12 Mænds Erklæring om »Quindepersonerne« er jo noget ulden.

Ægtefællerne maa dog være blevne forsonede; thi 1655 sad Maren Jensdatter, »Las Pedersens hostro« for Gaarden og svarede 17 Mark og $\frac{1}{2}$ Skilling i Extraskat.

Lars deltog i Slaget ved Sundby men flygtede og reddede Livet.

1651 fæstede han Vester Abildgaards Gaardspart: »Mads Laursen¹⁾ i Sulsted, Jens Espensen²⁾ i Ulsted, Peder Bertelsen³⁾ i Striben og Peder Laursen i Horsens vidnede med oprakte Fingre og efter Recessen, at det var dem fuldt vitterligt i Sandhed, at den halve Gaard udi Sulsted, som Svend Svendsen paaboede, den samme halve Gaard haver nu Lars Pedersen, som boede i Gaarde med ham, sted og fest. Og forskrevne Lars Pedersen nu allene al for^{ne} Gaard bruger, besidder og bjerger — saa derfor en Gaard Inderste af for^{ne} Gaard udi kongelig Majestæts Skattebog afgaar.«

Af Lars Pedersen Smeds Børn kendes Peder og Maren, der hver fik en Halvgaard i Fæste, samt Ane, der før 1660 blev gift med Thomas Sørensen, Stærgaarden i Sulsted.

O. 1656—82: *Peder Ibsen*, var maaske Søn af Jep Madsen i V. Abildgaard — g. m. Maren Larsdatter, f. 1634, † 1699, Datter af forrige Fæster.

Ved den Tid Peder overtog Fæstet, havde vi Krig med Sverig, og i Tingbogen 1658 berettes, at »Sulsted var fuld af Svenskens Folk«.

¹⁾ Fæster af Sulsted Annexpræstegaard.

²⁾ Fæster af »Heden« i Ulsted, senere i Nørgaard, Søn af Espen Pedersen paa Rottrup.

³⁾ Fæster paa Striben, Søn af Bertel Nielsen i Langholt.

Ligesom under Indkvarteringerne i 1627—29 og 1644—46 led Sulsted Bønder meget under de fjendtlige Krigeres Haardhed.

Paa Grund af Krig og Indkvartering var der i flere Aar efter Krigens Ophør Splid og Spektakler mellem Folk.

Den ¹⁸/₆ 1661 havde Per Ibsen en kedelig Sag for Kjær Herreds Ting, idet han havde solgt en gammel brun, slugøret Hest til Jørgen Sørensen i Lille Mølle. Hesten skulde have tilhørt Mads Ottesen i Kraghede, som havde faaet den af Svenskerne, der atter havde røvet den fra Jens Hansen i Klakring, som vedkendtes Dyret — og altsaa skulde baade Per og Mads være Hælere.

Det blev Jens Thomsen paa Kraghede, som med 24 gode Mænd af Egnen reddede Situationen for de to, idet de svor paa, at Hesten var Jens Thomsens Opfødning, som han havde solgt til Mads Ottesen.

Peder Ibsen var Kirkeværge, og han var i denne Egenskab ikke særlig afholdt af Sulsted Folk.

Den ²⁴/₉ 1667 klagede Niels Nielsen¹⁾ i Stegenborg over, at Peder Ibsen med to Soldater havde excequeret for Kornskat. Han lod, da Niels ikke kunde betale, Soldaterne bryde Kister og Skabe op og tog Konens og Datterens Kaaber og Klæder i Forvaring.

Samme Aar afholdtes Bygfældssyn paa Abildgaard, idet Ridefogeden paa Vraa, Christen Jørgensen, beskyldte Per for, at han lod Gaarden forfalde.

Den ³⁰/₇ 1667: Christen Madsen i Ajstrup, Niels Ibsen²⁾, Niels Andersen og Thomas Madsen³⁾ vandt,

¹⁾ Fæster i Brøndengaard, senere i Stegenborg, Broder til Lars Nielsen i Stapis.

²⁾ Fæster i Sulsted Vestergaard, Søn af Jep Nielsen i Lange-lund.

³⁾ Fæster af Præstegaarden, Søn af Mads Laursen.

at de var til Syn udi Sulsted i Peder Ibsens Gaard, eftersom de dertil var udnævnt af Kjær Herreds Ting d. 23. Juli sidst forleden — da saa de først et Hus vesten Raalingen; derpaa fattes en Rem paa sønder Side, den kunde ikke nedlægges ringere end 3 store Lægter for 24 Skilling — Arbejdsløn og Kost for den at indlægge $2\frac{1}{2}$ Mark. Fattes Stave til 6 Vægge, hvortil behøves et Læs Træ for 1 Mark, Ler og Arbejde 1 Mark. Noch fattes Stolpe for Træet, og den at indsætte 12 Skilling.

Paa Nordsiden af samme Hus fattes til Rem 3 store Lægter for $1\frac{1}{2}$ Mark, Arbejdsløn og Kost $2\frac{1}{2}$ Mark. Et Læs Tag 3 Mark, for det at lægge 24 Skilling — for et Baand og 1 Stolpe til Træet og det at indsætte 12 Skilling.

Norden paa Laden fattes Vindske¹⁾, 4 Skilling. 1 Læs Tag og for det at lægge $4\frac{1}{2}$ Mark.

Paa Nørsiden af Stalden fattes en Aas og nogle Rafter, for Arbejde 1 Mark. 3 Læs Tag med Arbejde 3 Rdlr. $1\frac{1}{2}$ Mark. I Fjæle Gavlen 4 Skilling. Paa samme Hus var Ovret skreden af Sted over 5 Spænder; for det at rette 1 Mark. Fattes Rafter og Aas, 4 Skill. Nord paa Huset fattes $1\frac{1}{2}$ Læs Tag, 6 Mk. 12 Skill.

Et Fæ Hus øster i Gaarden, der fattes $1\frac{1}{2}$ Læs Tag; for Arbejde, til Øl, Mad og Tag 6 Mk. 12 Skilling. For 2 Aas at indsætte, 8 Skill. Paa Raalingen fattes en Rem i sønder Side, dertil den at udbygge 4 Skilling — dertil var der Sten lagt for 8 Skilling, den at indlægge 4 Skilling. Vindsker 4 Skill., $\frac{1}{2}$ Læs Tag med Arbejde for 2 Mark 4 Skill. — dette afhjemled de for et fuldt Syn.

¹⁾ Vindskede.

Peder Ibsens Søn, *Lars Pedersen*, døde 1699, 30 Aar gl., og da hans Moder Maren Larsdatter ligeledes var død i 1699, gik Gaarden over paa fremmede Hænder.

1701 og 1710: *Thøger Thomsen*, som var fra Horsens. Han ægtede 1701 Else Christensdatter fra Melsted.

1724 og 53: *Christen Lauritzen*, som allerede 1672 tjente i Gaarden. Han var vist gift med en Datter af Peder Ibsen.

1760—65: *Morten Christensen*, f. 1718, † 1765.

Han ægtede ²⁴/₆ 1760 Ane Knudsdatter, f. 1737, † 1810, Datter af Præstegaardsforpagter Knud Nielsen i Sulsted og Bodil Andersdatter [af Melsted].

Anes Broder, Niels Knudsen, boede en Tid i V. Abildgaard. Af hendes Søstre ægtede Ane Jørgen Nielsen paa Byrholt, og Margrethe blev gift med Peder Svendsen paa Vadsholt i Ulsted, og efter hans Død med den bekendte Foregangsbonde Peder Povlsen, Vadsholt.

Knud Nielsens Fader Niels Knudsen var ogsaa Fæster af Sulsted Præstegaard. Han var Søn af Knud Nielsen og Johanne Marqvardsdatter i Skjærsig (Vadum S.). Denne Knud-Slægt er anset og udbredt paa Egnen. Maren Knudsdatter i Holtegaard ved Try (o. 1720), Knud Jensen paa Sindholt (o. 1750), Christen Knudsen, o. 1800 i Melholtsgaard, og Knud Knudsen, o. 1850 paa Mølholt ved Hals — hørte alle til den.

1765—1803: *Christen Christensen*, f. 1731, † 1803.

Gift ²⁴/₁₁ 1765 med Formandens Enke. Af deres Børn blev Ane gift med Jens Clausen,

Kirkegaard i Ajstrup, og Morten var en kort Tid Ejer af Vester Abildgaard.

- 1803—o. 1817: *Christen Christensen*, f. 1775, Søn af forrige Fæster — g. m. Maren, f. 1780, † 1817, Datter af Jesper Jensen, Sulsted Vestergaard.

Den $^{20}/_7$ 1809 [Skøde af $^{26}/_6$ 1813] købte han Gaarden til Selveje for 183 Rdlr. 3 Mark Sølv.

- 1817—28: *Jens Chr. Christensen*, f. 1779 i Tylstrup, g. m. Johanne Pedersdatter af Jerslev.

- 1828—35: *Niels Andersen*, f. 1803, Søn af Gdm. Anders Nielsen [Skovhus] i Stærgaarden og 1. Hustru Ane Kirstine Andersdatter — g. m. Ane Jensdatter, f. 1811, Datter af Jens Christensen. Da Niels Andersen overtog Gaarden, lod han i Haven opføre et Aftægtshus til sine Svigerforældre. Dette Hus forsvandt først for en god Snes Aar siden.

Den $^{5}/_8$ 1835 byttede Niels Gaard med Lars Larsen, som ejede den vestre Halvgaard i Store Stapris. Lars gav 200 Rdlr. i Bytte og overtog Aftægten. Vester Stapris gik i Arv til hans Søn Jens Nielsen (Vester) og senere til dennes Søn Niels Nielsen. Paa en Bakkelod af Gaarden laa den hellige Kilde, hvortil der fordem var stor Valfart. Da Niels Stapis i 1920 solgte Gaarden, beholdt han bemeldte Lod med Kilden. Sydvest for Kilden, i Abildgaards nordre Bakkelod, ligger »Sølvdammen«, ogsaa en gammel hellig Kilde.

- 1835—50: *Lars Larsen Stapis*, f. 1789, † $^{24}/_4$ 1854, Søn af Lars Hansen i V. Stapis — g. 1. G. med Ane Kirstine Nielsdtr., g. 2. G. m. Maren Olesdatter, f. 1816, Datter af Ole Sørensen i Vadskjær. Lars Larsen købte et Sted vester i Byen, og hans Enke ægtede Johannes Pedersen fra Langelund.

Af Børnene blev Ane Kirstine, f. 1839, † 1902, opfødt hos sin Onkel, Jens Christensen i Ø. Vadskjær. Hun ægtede Lars Knudsen, Søn af Knud Pedersen i Vadum; de overtog Vadskjær. Søsteren Gyde blev gift med Jens Jensen (Lyngsaa) i Sulsted, Søn af J. C. Jensen (Lyngsaa), »den kloge Mand i Vadum«. Lars Knudsens 2 Døtre blev gift med Arkitekt Kjærdal, Hasseris, og Gaardejer Pejstrup, Leeregaard.

1850—53: *Niels Christensen Vad*, f. 1818, † 1853, Søn af Christen Nielsen¹⁾, Vadet i Vadum.

Han havde $\frac{23}{5}$ 1846 ægtet Maren Knudsdatter, f. 1812, † $\frac{26}{3}$ 1906, Datter af Knud Sørensen i Vadum. Hun var Enke efter Præstegaardsforpagter Jens Andersen Aaen.

Niels Vads Søn er Gaardejer i Sulsted Niels Chr. Nielsen Mølgaard, hvis Sønner er Niels Mølgaard, Inspektør i Vildmosen, Juul Mølgaard, Gaardejer i Sulsted og Laurids Mølgaard, Købmand i Hollensted.

1854—58: *Jens Christensen Mølgaard*, f. 1821, † $\frac{7}{8}$ 1906, Søn af Hmd. Chr. Mølgaard, Nørhalne — g. m. Formandens Enke Maren Knudsdatter.

Jens Mølgaard købte $\frac{5}{3}$ 1856 Hovedparcellen af Gaarden »Hwoll« af Søren Hwoll for 1000 Kr. + Af-
tægt til Søren gamle Forældre, og samme Aar foretoges et Magelæg med Severin i Vester Abildgaard. Da Byen blev udskiftet, havde de to Mænd i Abildgaardene faaet deres Jorder noget upraktisk tildelt, saaledes at Lodderne laa ind imellem hverandre.

Der havde ofte været Tale om at gøre Magelæg; men det var blevet ved Snakken.

¹⁾ Chr. Nielsen var af Dall-Slægten i Vesterhalne, en af Vadum Sogns gamle Selvejrbondeætter.

Engang i Vinteren 1855—56 var der Auktion i Østerhalne Mølle. Jens Mølgaard og Severin gik der over, og de handlede hele Vejen. De skød Genvej over det islagte Østerhalne Kær, og midt paa Isen blev de enige, standsede og gav hinanden Haandslag. Sagen blev ordnet til lige Glæde for dem og deres Eftermænd, og ved denne Lejlighed erhvervede Mølgaard den store Indlod 14 b østen Gaarden [se Kortskitsen].

Den $^{30}/_6$ 1858 byttede han Gaard med Niels Sørensen, der ejede den ene af Sølgaardene i Hammer Sogn; men kort efter (i 1859) købte han den Gaard i Sulsted, som Juul Mølgaard nu ejer.

1858—1902: *Niels Stenild Sørensen*, f. $^{3}/_{11}$ 1833, † $^{25}/_5$ 1912, Søn af Gaardejer Søren Pedersen Møller paa Egholm og 2. Hustru Margrethe Christensdatter — gift $^{27}/_{12}$ 1857 med Marie Jensdatter, f. $^{17}/_3$ 1833, † $^{13}/_4$ 1911, Datter af Gdm. Jens Sørensen i Sdr. Raunstrup og 2. Hustru Maren Pedersdatter.

Niels Abildgaard var ret Typen paa den gammeldags vendsysselske Bonde, aldrig ledig, altid i Virksomhed, selv i den høje Alderdom; han og Marie levede et saare flittigt og nøjsomt Liv. Gaarden blev i deres Tid helt ombygget, ligesom Opdyrkningen af de store Kærstrækninger østen for »Tjykkengroben« paabegyndtes.

Der var i Ægteskabet 4 Børn, hvoraf Søren og Grethe døde ugifte i voksen Alder, medens Else Marie blev gift med Peder Larsen Pedersen i Vittrup, og Jens overtog Hjemmet.

1902—38: *Jens Chr. Nielsen Abildgaard*, f. $^{21}/_5$ 1863, g. m. Severine Pedersen, f. $^{18}/_{11}$ 1865, Datter af

Gaardejer Christen Pedersen Smed paa Egholm og Petrea Thomasdatter.

Jens Abildgaard tog i mange Aar stærk Del i sin Egns offentlige Liv, idet han var Formand i Sulsted-Ajstrup Kommune, Medlem af Aalborg Amsraad og Vurderingsformand i Kjær Herred, Sognefoged m. m.

1938— : *Oskar Abildgaard*, f. ⁶/₁₁ 1906, gift d. ²³/₁₀ 1937 med Gerda Nielsen, f. ²⁸/₅ 1913, Datter af Gaardejer E. Nielsen og Karen Jensen, Tveden, Sulsted.

FORKLARING TIL KORTET.

[Se Kortskitsen Side 56.]

Sulsted By var 1662 delt saaledes:

Til Vraa: Gaardene Matr. No. 4, 12, 14 og 15, samt 2 Huse med Jord [M. 37 og 38].

Til Elkjær: Gaardene Matr. 8, 11, 13, »Boelet«, samt et Hus [32] med Jord og 3 Huse uden Jord.

Elkjær Gods hørte 1689—1807 under Vraa.

Til Vang: Gaardene Matr. 3, 5, 6, 7, 9, 16, »Guld Sørens Gaard«, samt 3 Huse med Jord og 1 jordløst Hus.

Til Asdal: Gaard Matr. 10 [Aaensgaard], samt et Hus med Jord — blev kort før 1800 købt til Vang.

Til Præsteembedet: Gaard Matr. 1 og Hus 17.

Næsten alle Fæsterne til Elkjær og Vraa købte deres Ejendomme til Selveje lige efter Udskiftningen, medens Vangs Bønder var Fæstere indtil 1854—55.

Matr. 28, Svanehuset, hørte til Vang. 1688: Jens Pallesen, Hk. 0 - 0 - 1 - 1, nuværende Ejer Jens Povlsen.

- M. 38, *Dansehuset*, under Vraa, bygget paa Abildgaards Grund, nu udflyttet.
- M. 37, *Hus* under Vraa — paa Abildgaards Grund, 1658 Niels Pedersen, 1688 Ole Christensen — nu Peder Hammer.
- M. 27, *Hus* under Vang. Her boede »den kloge Mand« i Sulsted, Jens Lyngsaa — nu Niels Chr. Mølgaard.
- M. 17, *Hus* under Præstegaarden.
- M. 1, *Sulsted Præstegaard*. Sulsted, Ajstrup, Horsens og Hammer dannede forud eet Pastorat. 1760 udskiltes Sulsted-Ajstrup; men først o. 1800¹⁾ tog Præsten Bolig i Præstegaarden, der dog ogsaa efter den Tid ofte var fæstet bort.
- M. 25, *et Hus*. Her laa forud en Halvgaard under Vang. Formodentlig efter den sidste Fæster Søren Christensen, † o. 1760, kaldtes Ejendommen længe efter Udskiftningen for »Guld Sørensen øde Gaard«. Lodderne Matr. 20, 22, 29, 30 og 31 nævnes ved Udskiftningen som »Guld Sørensen Jord«.
- M. 13, *Helgaard* under Elkjær. Her boede i mange Aar Degnen i Sulsted, Peder Svendsen Aagaard, som 1848 efterfulgtes af Sønnen Peder Aagaard. 1883—1907 Peders Søn Peder Martinus Svendsen Aagaard. Gaarden er nu splittet.
- M. 7, »*Hvoll*« — Gaarden blev splittet 1856. Den dannede sammen med Matr. 9 Stærgaarden, som den var sammenbygget med, en Helgaard under Vang. Efter Udskiftningen flyttedes Stærgaarden [nu Torpegaard] ud Nordvest for Byen.

¹⁾ 1767 nævnes »Præsten Hr. Orre« som Vangs Fæster i Langelund, Hk. 2 - 2 - 1 - 1, og 1787 boede Præsten i Sulsted stadig i Langelund.

M. 2, et Hus — er Sulsted gamle Skole.

M. 24, et Hus under Vang. 1844 hed Fæsteren Jens Pedersen Biersted.

M. 6, en Gaard, der nu er udflyttet og stærkt splittet. Hovedparcellen kaldes Nørgaard [J. Richter]. Lige sønden for den laa før Udskiftningen Gaard *Matr. 3, Kuskgaarden*. De to Gaarde dannede tilsammen en Helgaard under Vang.

Ved Udskiftningen fik Jens Kusk tildelt Aaensgaards Toft vester i Byen, hvorhen han flyttede Gaarden. Traditionen beretter, at Jens havde en Broder [Svoger?], som var Landmaaler og bistod ved Udskiftningen. Det var Meningen, at Kuskgaarden skulde udflyttes — men han fik det drejet saadan, at det blev Anders Ladefoged i *Matr. 10*, som maatte rykke ud — og saa sikrede han sin Svoger den rare brede Toft, som Kuskgaarden blev flyttet hen paa (se Kortet).

M. 22, et Hus — formodentlig den gamle Kuskgaards Raaling; her boede 1844 Peder Pedersen Kusk.

M. 20, jordløst Hus under Elkjær — hertil lagdes Hk. 0 - 0 - 2 - 2 fra »Boelet« — ejes nu af Jens Laugesen.

M. 35, et Hus. Her laa »Boelet«, en Gaard under Elkjær, splittet o. 1750. Huset beholdt Hk. 0 - 0 - 3 - 0 — nu under *M. 20*.

M. 23, Rendehuset under Vang, nu udflyttet paa en Marklod.

M. 36, jordløst Hus under Elkjær.

M. 33, Vældhuset, jordløst Hus under Elkjær.

M. 21, jordløst Hus under Vang — nu under *Matr. 32*.

M. 32, Hus under Elkjær. 1664 Anders Thomsen Drejer, 1688 Søren Bertelsen — Hk. 0 - 0 - 0 - 2.

- 1794 og 1822 Anders Andersen, 1844 Jens Chr. Povlsen [Krog] — nu Sognefoged J. Chr. Krog.
- M. 12, *Helgaard* under Vraa, splittet o. 1850. Her boede og døde Lars Larsen Abildgaard (se *Texten*).
- M. 5, *Helgaard* under Vang — udflyttet og splittet. »Bitte Kræns Sted« var Hovedparcellen.
- M. 19, *jordløst Hus* til Vang, kaldes »Bierstedhuset« efter Jens Pedersen Biersted, som en Tid boede her [se M. 24] — nu Niels Richardt.
- M. 58, *Hus* bygget paa Gadejorden — nu Ane Pedersdatter.
- M. 4, *Helgaard* under Vraa. Købt til Selveje af Just Christensen, der o. 1817 fulgtes af Sognefoged Christen Zakariassen. 1844 Sønderjyden Chr. Jensen Grau, der 1859 solgte Gaarden til Jens Mølgaard [se *Teksten*], 1884 N. Chr. Mølgaard [nu i Hus M. 27] — og 1917 J. Jul Mølgaard.
- M. 11, *Toftegaard*, *Helgaard* under Elkjær, udflyttet paa Sønder Langagre [se *Kortet*]. Her boede o. 1620—50 »Vester Niels Lauritzen«, Fader til Lars Nielsen, Stapis. Denne Slægt var meget anset paa Egnen. Efter Niels Lauritzen fulgte Svigersønnen Niels Madsen, g. m. Ellen Nielsdatter. En Søn af dem, Mads Nielsen, f. 1664, † 1695, var Fæster i Præstegaarden. En anden Søn, Lars Nielsen, nævnes 1688 og 1724 som Fæster i Toftegaard og efterfulgtes af Sønnen Christen Lauritzen, hvis Datter Bodil o. 1760 ægtede Simon Ottosen, f. 1724 i Aagaard i Ørum, Søn af Otto Jensen. Simon var Sognefoged i Sulsted, og hos ham boede Landmaalerne, medens de foretog Udskiftningen. Han var en udmærket Logivært, hvilket kan ses paa den store

og gode Indlod, som tildeltes ham — siger de gamle i Sulsted.

Hans Søn, Sognefoged Niels Simonsen¹⁾, købte Gaarden til Selveje — og afhændede den 1817 til Mads Sørensen af Stapis. En anden Søn var »Ott Tveden«, om hvem de gamle sagde, at han var Friskytte og kunde ramme alt, han gad sigte paa. Slægtens Medlemmer boede ogsaa paa Byrholt [Peder Svend Nielsen] og Fogedgaard i Vadum [Jens Simon Nielsen].

Nuværende Ejer: Peder Pedersen [Kusk].

M. 8, Vestergaard, var oprindelig en Halvgaard til Elkjær. Den laa lige vesten for Toftegaard og forøgedes o. 1770 med »Boelet«s Jord — flyttedes efter Udskiftningen mod Vest til Elkjær Skel. Paa Kortet ses et Vinkelhus, Resten af det gamle Vestergaard.

M. 16, Stegenborg, en Helgaard under Vang.

En gammel »Seij« beretter, at denne Gaard aldrig kan arves fra Fader til Søn — men kun kan skifte Mand gennem Giftermaal — og nogen Mening er der i det gamle Ord.

1617 var Peder Madsen Fæster — herefter hans to Svigersønner, Niels Christensen, g. m. Kirsten Pedersdatter, Fæster 1631 og 44, og Niels Nielsen, g. m. Maren Pedersdatter, f. 1614, † 1692, Fæster 1650 og 62.

Niels Nielsen var Søn af Niels Lauritzen i Toftegaard.

1688 Christen Andersen, gift 1684 med Ane Nielsdatter, f. 1643, † 1695. 1718 døde hans Svigersøn Anders Jensen i Stegenborg, f. 1679.

¹⁾ Niels Simonsen købte Vester Nejsig i Ø. Hassing Sogn.

1767 nævnes Niels Bertelsen, f. 1727, † 1774, hvis Enke 1774 ægtede Svend Mikkelsen, Søn af Mikkil Sørensen i Melsted [P. Nielsens Gaard, Matr. 8], f. 1744, † 1809. Svends Datter Else blev gift med Marqor Jensen fra Hvorup, der fik Gaarden i Fæste. Marqors Svigerson, Peder Pedersen, købte 1854 Gaarden til Selveje. Peders Enke, Karen Marie Marqorsdatter, ægtede 1872 Jens P. Pedersen, hvis Enke 1890 blev gift med C. F. S. Laugesen. 1914 købte Anton Andersen Stegenborg; hans Enke blev i 1926 gift med Gaardens nuværende Ejer, Marius E. Jensen.

LEGATSTIFTERNE
CHRISTEN NIELSEN MEILING
OG SOPHIE ANDERSDATTER
THOUSTRUP

ET BIDRAG TIL AARS SOGNS HISTORIE

AF S. VESTERGAARD NIELSEN

I AARS Sogns Præstearkiv opbevares en smuk, gammel Foliant, et Pragtstykke af solidt, gammeldags Bogbinderarbejde, i Hellæder med pyntelige Ornamenter i Guldtryk og med følgende Inskription paa Forsiden af Bindet: Protocol over Sal. Christen Meilings og Huustrues Sal. Sophie Thoustrups Legatum.

Protokollens første Blade indeholder en Afskrift af et Testamente, der er dateret Mølgaard, Haubro Sogn, d. 27. Juni 1743. Da Testamentet hverken i Original eller i Afskrift findes nogen af de Steder i Arkiverne, hvor man skulde vente at træffe det, anføres det her — med enkelte Forbigaaelser — efter den nævnte Afskrift.

Stormægtigste og allernaadigste Arve Konge og Herre.

Da Jeg underskrevne Christen Nielsøn Meiling og min kiære Hustrue Sophie Andersdatter Thoustrup, begge boendes paa Mølgaard udi Haubroe Sogn i Aars Herred, Aalborg-Huus Amt, haver nogen tiid levet udi et Christelig og kiærlig Ægteskab, og Gud os med ingen Børn eller Lifsarvinger imidlertid haver begavet eller formodes at bekomme, ei heller haver

enten den Eene eller dend anden af os tilforn udi andet Ægteskab nogen Lifs Arvinger; Saa haver vi af den oprigtig og troehiertig omsorg som ægte-Folk for hinandens Velstand og synderlig for den, som den andens Død overlever, betiiden bør at drage med hverandre, vedtaget, besluttet og forafskediget, som vi og hermed udi den Hellig Trefoldigheds Nafn, paa Deres kongelig Majestæts allernaadigste behag, af indbyrdes ægte-kærlighed vedtager, beslutter og forafskediger, at naar det behager den Alvidende Gud, at een af os ved Døden afgaar, da skal den Igienlevende ald Vores Middel og Formue, Vi, ved Guds Forsyn og Velsignelse, samt fælleds Sved og Arbeide haver samlet, hvad Nafn det er eller næfnes kand, aldeles intet undtagen i nogen Maader, u-forseiglet, u-Registreret og u-skift, allene, som sit eget, fri nyde og beholde. Men dersom den af os bemelte tvende ægte-Personer, som den andens Død overlever, uden videre Ægteskab ved Døden afgik, da skal ald Vores Middel og formue, som da over Vores bortskyldige Gield findes, skiftes efter sædvanlig Lands Lov og maade. Dog at der først af begge Vores efterladende beholden Middel afgaar den femte-deel som anvendes til gudelig Brug efter den Lengstlevendes sidste Villie at distribueres. Men skulde den Sidstlevende døe, førend den har givet sin sidste Villie til Kiende herom, da skal Prousten der udi Herredet og hans Efterkommere tilligemed Sognepræsten der paa Stæden og en anden Herreds Præst imodtage samme Femte-deel, den udsette paa Rente, og een for alle og alle for een dertil svare samt dens Rente aarlig uddele til den Danske Skoles fattige Børn eller andre nødlidende fattige, som kand være i det Sogn, hvor den Sidstlevende Døer, saaledes som de for Gud og den Chri-

sten Øvrighed vil være ansvarlig. At denne forskrevne Vedtægt er begge Vores fuldkomne Villie, hvorefter Vores Arvinger sig i alle Maader skal rette og forholde, haver vi den med Vores egne Hænder underskrevet og Vores Zignetter hostrygt, saa og venligen ombedet Vores kiære Siæle-Sørger Velærværdige og Vellærde Hr. Niels Colding Proust udi Aars Herred og Sognepræst til Aars og Haubroe Sogner, tilligemed Velærværdige og Vellærde Hr. Jeremias Sander, Sognepræst til Farsøe og Wognsild Menigheder, de dette med os til Vitterlighed vilde underskrive og attestere. Herpaa vi allerunderdanigst tilbeder os Deres Kongelige Majestæts allernaadigste Confirmation og Bønhørelse, og Lever indtil vor død Stormægtigste og Allernaadigste Arve Konge og Herre Deres Kongelige Majestæts allerunderdanigste Arveundersaatte.

Christen Nielsøn Meiling

Sophie Andersdatter Thoustrup

Mølgaard den 27. Junii 1743.

Om disse Legatstiftere og den Skæbne, Tiden har givet deres velmente, af gammeldags kristelig Tankegang prægede og efter den Tids Forhold endog særdeles storstilede Gave, skal der i det følgende fortælles.

Christen Nielsen Meiling er født i Mejling, Aasted Sogn i Vendsyssel og blev døbt d. 21. Septb. 1710.

Forældrene hed Niels Pedersen († $\frac{9}{1}$ 1726, 72 Aar gl.) og Margrethe Nielsdatter. Af dette Ægtepars talrige Børneflokk, der talte mindst 10, naaede kun fire den voksne Alder, nemlig foruden Christen, der var den yngste, Peder Meiling, der døde som Forpagter

paa Gaarden Haven i Hørby Sogn d. $30\frac{1}{5}$ 1768, Hans Meiling, der ejede Fødegaarden Mejlinggaard og døde d. $20\frac{1}{1}$ 1741, og Maren Meiling, der var gift med Seigneur Peder Simonsen Holm i Fladstrand¹⁾.

Hvilke Tilfældigheder der fra først af førte Vendelboen Syd for Fjorden til Himmerland, lader sig nu ikke oplyse. Først fra Aaret 1735 er det muligt at følge Enkelthederne i hans Livsførelse. I dette Aar — da han altsaa var 25 Aar gammel — købte han af Mads Brøndum Gaarden Hvanstrup i Farsø Sogn for 2000 Rd. Kronemønt og 500 Rd. Kurant. Denne Gaard solgte han igen 1742 til Mathias Lassen til Bjørnsholm. Næste Aar træffer vi ham, som Testamentet udviser, som Forpagter paa Mølgaard i Haubro Sogn, og 1756 og følgende Aar nævnes han som Forpagter paa Gunderstedgaard i Gundersted Sogn.

Meilings Hustru hed som nævnt Sophie Andersdatter Thoustrup. Hun var Datter af Præsten Anders Knudsen Thoustrup til Aarslev og Tilst Menigheder, tidligere Kapellan i Skanderborg, hvor Datteren formodentlig er født. Det er samme Anders Thoustrup, om hvem der — efter Wibergs Præstehistorie — fortælles, at »Herren udi hans 78 Aar benaadede ham paa ny med fire Ungdomskræfter: stille Hænder, god Hukommelse, stærke og klare Øjne og et langt, krøllet og snehvidt Haar«. Desforuden berømmes han for sin »rare økonomiske Vittighed og Sparommelighed«.

I hvilken Udstrækning Svigerfaderens »økono-

¹⁾ Yderligere personalhistoriske Oplysninger angaaende Slægterne Meiling og Thoustrup vil i rigt Maal kunne findes i Hovedkilden til nærværende Artikel: Skifte Nr. 287 under Aalborghus Amt (Landsarkivet).

miske Vittighed« er kommen Svigersønnen til Gode, lader sig nu ikke længere godtgøre, da der intet Skifte findes efter den sparsommelige Præstemand, men en Del maa der jo sikkert være faldet af. Meiling var i hvert Tilfælde en meget velhavende Mand, og selv om »fælles Sved og Arbejde«, som Testamentet siger, jo nok kan have været medvirkende hertil, saa har dog med absolut Sikkerhed Arv og højst sandsynlig ogsaa velgennemførte Studehandler været ikke ubetydelige Faktorer. Efter sin Svoger, Knud Thoustrup, Faderens Efterfølger i Aarslev, arvede han saaledes 1295 Rd. 11 β, og naar man ser, at han ved sin Død havde 19 Stude paa Stald, var det jo langt ud over, hvad han havde Brug for som Trækkraft, og maa sikkert betragtes som Handelsobjekter.

Sine Penge gjorde han frugtbringende dels ved at laane dem ud, dels ved at sætte dem i Jordegods. Den 26. April 1756 købte han for 410 Rd. 5 ₤ 15 β af Sognepræsten Peder Lund i Aars en Enestegaard, kaldet Aars Dalsgaard (Hartk. 3 Tdr. 2 Skp. 1 Alb.), som Præsten havde arvet efter sin Svigerfader, Provst Niels Jepsen Colding i Aars, men nu paa Grund af sine mere end almindelig slette økonomiske Forhold maatte skille sig ved. Som Bestyrer af denne Gaard anbragte Meiling sin Svoger Thøger Christensen Rougtved, der tidligere havde været Forpagter paa Villerup i Vendsyssel.

Samme Aar — d. 3. Maj — fik Meiling af Jacob Colding til Hvanstrup Skøde paa Aars Kirke med tilhørende Korn- og Kvægtiende paa 20 Tdr. Hartkorn, og endelig afrundede han — d. 18. April 1759 — sin Ejendom i Aars ved af samme Jacob Colding at købe Enestegaarden Dalgaard i Aars (Hartk. 3 Tdr. 2 Fdk.).

Idet Meiling saaledes knyttede sine økonomiske Interesser saa nøje til Aars, har det sikkert været hans Hensigt at slaa sig varigt ned i denne By. Herpaa tyder ogsaa, at han, endnu medens han opholdt sig paa Gunderstedgaard, lod paabegynde Opførelsen af en lille, beskeden Bolig, det saakaldte Aars Meldal eller Meldalshuset, bestaaende af et 10 Fags Stuehus og et 16 Fags Udhus. Hen paa Sommeren 1759 flyttede Ægteparret til Aars og indrettede deres Hjem i den nybyggede Bolig, hvor de velsagtens havde tænkt sig at skulle nyde en fredelig og økonomisk sikret Alderdom.

Skæbnen havde imidlertid bestemt det anderledes. Allerede d. 28. April næste Aar maatte Svogeren, Thøger Rougtved, tilmelde Skifteretten, at »det har behaget Livets og Dødens Herre i afvigte Nat at bortkalde fra Tiden til Evigheden baade min Svoger Christen Meiling samt min Kones Søster Sophie Thoustrup, den første 1½ Time før Midnat, den anden ½ Time efter Midnat«.

Man kan tænke sig, at det dramatiske Dobbelt-dødsfald har vakt Røre i den lille By, og ikke mindre fordi det jo var Sognets rigeste Standspersoner, det drejede sig om. Saa meget mærkeligere er det da at se Kirkebogens fuldkomne Tavshed om Begivenheden. Ganske vist er Pastor Lunds Kirkebogsførelse i det hele ikke paalidelig, og en Undskyldning kan maaske søges i Sygdom og økonomisk Elendighed, men det er dog, som skimtes der bag Kirkebogens Tavshed, sammenholdt med andre Omstændigheder, et personligt Nag, maaske ikke saa meget rettet mod Meiling, hvad der saa sandt heller ingen Grund var til, thi han havde været den fattige Præst en mild Kreditor, som snarere mod Familien Rougt-

ved, Præstegaardens daglige Naboer og nu Varetagere af Familieinteresser, der ogsaa berørte Præstens Økonomi paa det pinligste.

Hvordan det nu end forholder sig, saa hører man slet intet til Sognepræsten, heller ikke ved Begravelsen, der foretoges af Thøger Rougtveds Svigersøn, velærværdige Gunder Kiersing til Durup og Stenild og foregik under stor Højtidelighed i Aars Kirke.

Fra Arvingernes Side blev der intet sparet, der kunde tjene til at give de afdøde en Henfart, der sømmede sig for deres sociale Stilling og svarede til Tidens Smag og Skik, og da denne jo ikke just gik i Retning af Maadehold, er det intet Under, at Udgifterne svulmede op til en Slutsum, der repræsenterer Værdien af en jævn god Bondegaard efter Egnens daværende Priser. Gennem de bevarede Regnskaber er det muligt at følge Begivenhedernes Gang i Enkeltheder.

Som Kirkens Ejer og Standsperson overhovedet kunde der billigvis ikke være Tale om at give Meiling en Grav paa Kirkegaarden blandt Sognets fattige Bønder. Derfor blev en Begravelse ryddet i selve Kirken og sat i »god durable Stand« og en »malet udhugget« Egetavle ophængt til Amindelse. Det kostede 14 Rd. 3 fl foruden 6 Rd. til den ny Kirke-ejer for »den Rættighed at Tavlen skulde stedse paa det opsatte Sted i Kirken blive bestaaende«.

Sin Ligkiste har Meiling nok efter gammel Skik haft staaende parat paa Loftet, thi Snedkerens Regning lyder kun paa 4 Rd. for en Kiste til sal. Madame Meiling samt 3 fl for »Umagen med at sværte dem begge«. Fra Madame Kiærulff i Aalborg er der Regning paa

vogsllys af 12 R vogs	4 Rd.
arbeysløn af lysen	3 f
tvende plaader	1 f 8 β
for at lade plaaderne male	4 f
13 al flor	1 Rd. 2 f 2 β

Til Præsten for Ligprædiken, »til Degnens Belønning og dem som ringte« medgik 22 Rd. 2 f .

Men alt dette var kun Smaating i Sammenligning med selve Begravelsesgildet. Det var her, Hovedslaget skulde leveres, naar det gjaldt om at vise de afdøde en Ære, der ikke kunde give Anledning til berettiget Kritik eller Skumlerier, naar Gæsterne kom hjem og i Ro og Mag kunde drøfte Enkelthederne. Havde det blot været Sognets fattige Bønder, det drejede sig om at imponere, havde Sagen været saa lige til; men her, hvor man kunde vente at se alt, hvad Landsdelen ejede af Standspersoner samlet lige fra Generalmajoren paa Lerkenfeld og ned til den fattigste Sognedegn, var en ekstra Anstrengelse nødvendig, om man ikke skulde gaa Skam over. Det skulde jo nødig gaa, som det gik et lille Hundrede Aar tidligere, da velbyrdig Mand Søren Munck til Mølgaard i Haubro skulde i Jorden, og Arvingerne bar sig saa skammeligt ad, at Præsten maatte skrive i Kirkebogen: »Den sal. Mand effterlod en god formue effter sig baade af Jordegods, Løsøre oc andet got, dog bleff hand meget armeligen begraffuit i Haubro Kircke uden prædiken, sang, Ringning oc anden vedtagen Christelig Ceremoni. Ja bleff icke end giort et par ljus offuer hannem, fast ringere till Kircken, thi der vaar ingen undtagen 2 par ljus, som bleff laant aff Aars oc Farsø Kircke. O hvad det stod ilde saadan en Adelsmand, som slig en herlig for-

mue effterlod sig undtis icke af Arffvingen bedre at begraffuis.«

Saa galt gik det nu heldigvis ikke her. Familien Rougtved skilte sig i enhver Henseende heldigt fra den stillede Opgave. Set med Nutidsøjne giver Traktementet i hvert Fald ingen Grund til Klage.

Den solidere Bestanddel deraf, alt hvad der kommer ind under Slagting, Brygning og Bagning, kunde Huset selv præstere. Paa Stalden stod 19 Stude, 9 Køer, 1 Kalv og 53 Faar foruden nogle Svin, og paa Loftet var der rigeligt af Rug og Byg til baade to og tre Bagninger og Brygninger.

De finere Ting derimod, Krydderierne og Kræset, der skulde sætte Smag paa de tunge, hjemmelavede Retter, dem kunde man ikke faa i Aars dengang. Ikke engang Nibe eller Hobro var leveringsdygtige. Først i Købmand G. Elling i Viborg fandt man Manden, der kunde tilfredsstille selv de mest kræsnе Fordringer. Hans alenlange Regning er da ogsaa et helt Prøvekort paa de Herligheder, en af de gamle Ostindiefarere kan tænkes at have bragt hjem fra Østens Vidunderlande. En lille Prøve vil give et Indtryk af, hvad det drejede sig om:

	Rd.	℥	β
10 ℥ Sæde Mandeler à 10 β.....	1	5	4
3 Tupper = 24 ℥ can. Sucker.....	7	»	»
4 ℥ blank brun Candis.....	1	»	4
8 ℥ Svesker à 5 β og 6 ℥ Rosiner à 9 β.....		5	14
2 ℥ Corender à 10 β,			
2 Lod Muskattenblommer à 14 β...		3	»
1 ℥ hvid Ingefehr			24
10 Stk. hele Muskatter.....		1	12
8 lod fiin Chardemome.....		4	8
O. S. V.			

Endvidere »Rissengryn, Pærlegryn, Sucher Ple-schener, Maekonere(!), Figener, Knack Mandeler, syltete Agurcher, Citroner, syltete Pommerantzter, Safran, Lauerbærblade« m. m. m.

Til at skylle de mange rare Sager ned med fore-fandtes:

	Rd.	℥	β
¹ / ₂ Ancher — 19 Potter — beste Rød Viin à 26 β	5	»	14
1 Ancher ung fransk Viin 36 ¹ / ₂ pot-ter à 13 β	4	5	10
¹ / ₂ Ancher Fransk Brendeviin — 18 Potter à 24 β	4	3	»
30 Potter Dansk Aquavitt à 20 β ...	6	1	8

Paa Regningen findes ogsaa en Post paa 200 Østers (til 1 Rd. 4 ℥). Det forholdsvis beskedne Antal lader formode, at største Delen af Gæsterne dengang som nu har staaet uforstaaende overfor en Nydelse, der efter i Stenalderen at have været Allemandseje som et Fyld, der altid kunde skaffes, i Tidens Løb var bleven ophøjet til et Regale og et Tegn paa særlig fin Smag. Et Sted skal Skellet jo sættes.

Ogsaa paa andre Punkter mærkes Klassificeringen af Gæsterne. Naar der saaledes var købt 6 ℥ Kaffe (à 2 ℥), men kun ¹/₄ ℥ »Keyser Thee« (til 3 ℥ 8 β), giver allerede Prisforskellen en Formodning om, at Kaffen har været for de robustere Naturer, Teen for de sartere, og man mindes til Bekræftelse de holbergske Damers Kvalme overfor Geskes sirup-sødede Kaffe.

Som Kvindesiden havde sit Skel, saaledes ogsaa i den anden Stue hos Mandfolkene. Her var det Tobakken — eller rettere sagt Redskaberne til dens Nydelse, der satte Grænsen. Thi medens Urten var

den samme — 2 Ruller best Tobach, vog 13 @ à 18 β — fandtes til dens Fortærelse »2 Dosen fine lange Piber af 2de Sorter à 11 β og 3 Dosen Bønder Piber à 6 β«, og saaledes lykkedes det da ogsaa her at opretholde Standsforskellen, samtidig med at den fælles Mæthed og Tobakkens dulmende Skyer kastede et forsonende Skær derover.

At Meiling og hans salig Kiæreste fuldtud fik, hvad gamle Bønder kaldte en hæderlig Henfart, er hævet over al Tvivl.

Tilbage stod nu at faa Boet realiseret, saa de mange Arvinger kunde faa hver sin tilkommende Part. Registreringen, der paa Amtmandens Vegne foretoges af Herredsfogden Jens Kiær paa Ørndrup og to af Sognets bedste Mænd, Mølleren i Dybvads Mølle, Thomas Pedersen, og Niels Jørgensen paa Revhale, giver gennem sine nøjagtige Fortegnelser over alt ude og inde et fyldigt Billede af de ydre Forhold, hvorunder Ægtefællerne levede.

Udadtil var der intet pralende, hverken i Bolig eller Klædedragt. Meldalshusets to smaa Stuer, Dagligstuen og Storstuen, var ret tarveligt udstyret, nærmest som i et velstillet Bondehjem. I Dagligstuen var det vigtigste Møbel et stort Egetræs Skatol med Klap, der kunde bruges til Skrivepult. Desuden fandtes et brunmalet Slagbord med tilhørende Foldebænk, nogle gamle Ruslædersstole og et »Viseværk«. Storstuen var paa gammel Bondemaner fyldt med Dragkister og Klædekister, men ellers ikke indrettet til at bo i.

Det eneste, der tydede paa, at man befandt sig hos Folk med noget mere Kultur end jævne Bønders,

var en lille Bogsamling, hvori foruden Datidens religiøse Litteratur som »De Bedendes Kiæde«, »En Christens Tanke-Tøyle«, »Scrivers Siæle-Skat« o. s. v. fandtes Bøger som Hybners store danske Geografi og Holbergs Jødiske Historie og Kirkehistorie.

Heller ikke i sin Klædedragt bar Meiling sin Velstand til Skue. Hans efterladte Klæder var kun faa og tarvelige. En blaa, langskødet Klædeskjortel, dertil Paryk og en sort Fløjlaskasket var Toppunktet af ydre Stads for hans Vedkommende.

Betydelig fyldigere var Madame Meilings Garderobe. I sin blaa »Gras de Tours« Adrienne med guldbroderet Silkemorshue over en blaa og hvid »Rasdecicilliers Skiæg-Hue«, sort Damaskes Kaabe med Graaværk og med Hænderne beskyttet mod Kulden i en »Svanebrøst muffe«, har hun jo nok kunnet hævde sig indenfor sin selskabelige Omgangskreds.

Det var dog først, naar der blev lukket op for Skabe og Kister, at den grundmurede Velstand rigtig kom til Syne. Her laa Masser af solide og kostbare Ting baade til Stads og til Nyttebrug. Af Guld f. Eks. en Kæde »med laas og bogstaver i træk C. M. S. T.«, der vejede 3 Lod og 3 Kvint og solgtes for 32 Rd., af Sølv en Kande med forgyldt Medalje i Laaget, af Vægt 63 Lod, solgt for 37 Rd. 7 $\frac{1}{2}$ Sk., foruden mange andre Genstande baade af ædelt og uædelt Metal. Om Madame Meilings og hendes Pigers Flid vidnede Stabler af Hør- og Blaargarns Duge, Lagener, Skjorter m. m.

Værdifuldest var dog Indholdet af »den salig Mands Schriver-Schatol«. Her laa ved Siden af det citerede Testamente og Skøderne paa de forskellige Ejendomme, en Obligation paa 3000 Rd. »grov curant

mynt« fra Etatsraad Charisius til Constantinsborg, en Panteforskrivning fra Pastor Lund i Aars paa 400 Rd., en ditto fra afdøde Sognedegn Eiler Ryberg til Ulstrup og Gundersted paa 95 Rd., en Missive fra Degnen paa Gjøl, Christen Vinde, paa 100 Rd., en ditto fra Seigneur Lars Vestergaard i Løgstør paa 104 Rd., foruden en Mængde Fordringer paa udlaaante Smaabeløb, der viser, at Meiling har været brugt som en Slags offentlig Laanekasse af alskens Godtfolk fra hele Egnen.

De forskellige Fordringer var ikke alle lige sikre eller lette at inddrive. Dette gælder saaledes de 400 Rd. fra Pastor Lund. Den ulykkelige Præst, der foruden Hovedsummen skyldte Renter for 3 Aar, var ude af Stand til ved egen Hjælp at gøre nogensomhelst Redelighed og maatte hjælpes af sin Svoger Jacob Colding paa Taarupgaard, der opnaaede en Akkord med Arvingerne paa 300 Rd.

Endnu mere i det uvisse svævede de 95 Rd. hos afdøde Sognedegn Ryberg i Ulstrup. Fra dennes Enke, Anne Cathrine Herlov fremkom følgende »væmodige« Skrivelse.

*Velærværdige og Høilærde,
Velædle og Høifornemme Arvinger efter Salig
Monsr. Meiling og Hands Sal Kiereste,
Høigunstige Velyndere*

Den Bedrøvelige omstændighed jeg formedelst min Sal Mands Død, med 4 umyndige og uopfødede Smaae Børn er Sadt udi, foraarsager jeg herved ydmygeligst Supplicerer til Dem, at De Høigunstigst vilde bevise dend Naade og medlidenhed imod mig arme Enke og mine fattige Børn, og eftergive dend fordring De haver hos mig. Salig Monsieur Meiling

tillige med Hands Salig Kiæreste lovede min Sal. Mand og mig, det skulde skee, om saa skeede Een af Dem Døde; men som Vi eller nogen ikke havde vendtet, De begge saa snart efter Hinanden skulde omskifted tiiden med Evigheden, var Vi ikke saa omhyggelig som Vi burde have været med obligationen strax at see mortificeret, thi Vi tænkte det kunde erhverves en anden gang, men Gud bædre det, De faldt for Hastig fra os. Derfor i andledning af ovenanførte sandfærdige indberætning om De Salige Meneskers til min Salig Mand og mig giorte Løfter Haaber og Beder jeg i allerstørste ydmyghed, De Høigunstigst vilde nu Cassere forbem. obligation, at dend ikke siden skal komme mig til Besværing. Jeg er en høibedrøvet Enke, ja desuden i saa stoer giæld og vidtløftighed, at jeg aldrig kand redde mig deraf, uden De vil, ved Deres Naades Beviisning, om ikke for min, da for mine fattige, faderløse og til Deels vanføre Børns Skyld, udslette dend Debet jeg staaer i hos Dem.

Faderløses Fader og Enkens Forsvar skal igien belønne saadan Deres Høie og større godhed; I vente af Deres Høigunstige Svar herpaa tegnet, forbliver jeg med ald Lyksalig Velstands ønske i uafladelig forbøn og største Submission.

Velærværdige og Høilærde,
 Velædle og Høifornemme
 samtlige Arvinger
 Deres
 allerydmygeste
 tienerinde

Anne Cathrine Vognsdatter Sl. Rybergs.

Ulstrup Degnebolig d. 28. May 1760.

Saa megen underdanig Submission og Ydmyghed kunde Arvingerne ikke staa for. Gælden blev eftergivet.

Efter at alt var gjort op, blev der holdt Auktion i 3 Dage, fra d. 3. til d. 5. Juli. For de mange, for en stor Del langvejs fra kommende Auktionsgæsters Velbefindende var der sørget ved rigelige Indkøb af baade Mad og Drikke, navnlig Drikke. Regningen paa Drikkevarer overgaar baade i Længde og Pris Begravelsens. Til Gengæld faldt Buddene saa meget des villigere, og de fleste Ting opnaaede Priser, der laa betydeligt over Vurderingen.

Aars Kirke, der af Vurderingsmændene var funden »overalt udi goed og forsvarlig Stand og Kirken og Taarnet med Blye belagt«, solgtes for 3300 Rd. til Generalmajor Lüttichau til Lerkenfeld. Dalsgaard købtes for 422 Rd. af Præsten i Rold, Søren Pedersen Karmark, og Dalgaarden af Henrik Pedersen Skötte fra Pajkær ved Bjørnsholm for 122 Rd. Mel-dalshuset købtes af Thøger Rougtved for 65 Rd. og beboedes af ham til hans Død 1766, hvorefter det overgik til hans Søn Christoffer Rougtved til Odden i Vendsyssel.

Ialt indbragte Auktionen godt 5000 Rd. Boet sluttedes d. 12. Septb. 1761. Dets samlede Aktiver beløb sig til 9020 Rd. 11 Sk., Passiverne til 2476 Rd. 3 M., altsaa et Overskud paa 6543 Rd. 3 M. 11 Sk.

LEGATET.

Efter Testamentets Bestemmelse skulde nu, da Ægtefællerne var døde uden at have faaet nogen nærmere Bestemmelse taget, Legatmidlerne tilfalde »den Danske Skoles fattige Børn og andre nødlidende Fattige« i Aars Sogn.

Femtedelen af den efterladte Formue udgjorde 1308 Rd. 4 Mk. 6 Sk., og denne Sum blev da ogsaa af Skifteforvaltningen overgivet Stiftsøvrigheden i Viborg, og af denne sammen med andre af Stiftets »publique« Penge sat paa Rente hos Moltke Friis til Lynderupgaard mod 1. Prioritet i denne Gaard. Senere anbragtes de som Del af en 1. Prioritet i en Gaard i Viborg, der tilhørte Subrektor Tetens.

De to første Uddelinger af Legatet foretoges paa noget ureglementeret Maade af Christoffer Rougtved, der som berørt vist ikke var særlig gode Venner med Pastor Lund. I hvert Fald klager han over, at den gejstlige Jurisdiktion ikke har villet »bekvemme« sig til at overvære Uddelingen, saa han har maattet bede sin Svoger, velærværdige Hr. Gunder Kiersing til Durup-Stenild om at hjælpe sig. Men efter at Biskoppen havde udtalt sig i den Anledning, gled Uddelingen fra Aaret 1763 ind i de i Testamentet fastsatte højtidelige Former, efter hvilke Fordelingen foretoges af Herredsprovsten, Præsten i Aars og en anden Præst fra Herredet.

Den aarlige Rente af Legatet var godt 50 Rd., og det var efter Tidens Forhold mange Penge, saa mange, at Biskop Rottbøl kaldte Aars Sogn det rigest »begavede« Sogn i hele Viborg Stift. Fordelt i Portioner paa 4, 3, 2, 1 Rd. repræsenterede de 50 Rd. ikke nogen ringe Aflastning af Sognets Fattigforsørgelsespligt, og naar Tidens ringe Befolkningsmængde tages i Betragtning, er det sandsynlig nok, at Fortegnelsen over Legatnyderne samtidig er en fuldstændig Fortegnelse over Sognets forsørgelsestrængende fattige.

Undertiden slumpede ogsaa ikke-kvalificerede til en Anpart. Saaledes havde Fattigmedhjælperen Niels Dahl i Sjøstrup efter sin »meget veemodig gjorte An-

søgning for Hans rasende og elendige Søn« opnaaet den betydelige Hjælp af 12 Rd. aarlig. Det var ganske vist paa Foranledning af Biskop Rottbøl, at dette var sket, men det forhindrede ikke hans Efterfølger, Biskop Tetens, i med Strenghed at bebrejde Administratorerne en slig utidig Flothed over for en ikke særlig trængende Gaardmands Barn.

Bortset fra en saadan enkelt lille Uregelmæssighed synes imidlertid Legatet at være bleven tilfredsstillende administreret, hvad den Side angaar, der tog Sigte paa Understøttelsen af de fattige.

Betydelig vanskeligere faldt det at finde en Form for Opfyldelsen af Fundatsens første Punkt: Understøttelser til fattige Skolebørn.

Nærliggende og ret let at finde paa var det at købe Bøger til gratis Uddeling. Hertil anvendtes i Reglen, men dog ikke altid, 1 Rd. aarlig. I 1785 flottede man sig dog og købte paa en Gang for 11 Rd. 94 Sk. 50 Eksemplarer af Pontoppidans Forklaring og 50 Eksemplarer af Horsters Compendium af den Bibelske Historie, til stor Besvær iøvrigt for Degnen, der blev i den Grad overrendt af lysthavende, baade rige og fattige, at han tilsidst afleverede hele Bunken til Præsten til videre Distribution. Et Fingerpeg om den Yndest, de saa omstridte »Forklaringer« nød hos Almuen, faar man ved at se, at efter 5 Aars Forløb var alle 50 Eksemplarer afsat, medens der endnu var 40 af Compendiet tilbage.

Administratorerne maa imidlertid have haft en Fornemmelse af, at Fundatsen krævede noget mere til Børnene end disse beskedne Beløb. Der blev da ogsaa som Regel hvert Aar udtaget et større eller mindre Beløb, svingende fra 16 M. til 6 Rd. »til fattige Skolebørn«, uden at det dog i Almindelighed kan

ses, hvorledes Beløbet anvendtes. For 1778 findes dog følgende Fremgangsmaade anført:

6 Rd. til »4 fattige Skolebørn, som Præsten med Medhjælpere udvælger, der flittig søge Skolen og hver Løverdag Aften med Degnens Attest bevidner deres Flittighed, skal nyde hver 12 Sk. i 12 Uger. De af dem forsømmelige afdrages 4 Sk. for hver Forsømmelsesdag, som skal komme andre Skolen flittig søgende Børn til Gode«.

I 1786 kom den skoleinteresserede Biskop Tetens første Gang paa Visitats, oplagt til at vise sin Bispemyndighed, hvor fornødent gjordes. Først vankede der det tidligere omtalte Hib i Anledning af Understøttelsen til Niels Dahls sindssyge Søn, dernæst fik Præsten en Næse for ikke at have holdt ordentlig Regnskab over de uddelte Skolebøger og for manglende Fortegnelser over de legatnydende Børn, og endelig resolveredes som Ledetraad i Almindelighed for Legatmidlernes Anvendelse, at der skulde bruges flere Penge til Skolebørnene, end hidtil var sket, ligesom der ogsaa gaves Anvisning paa, hvorledes Pengene skulde bruges. Særligt anbefalede Biskoppen ved Pengebelønninger at søge Sommerskolegangen forbedret. Han nærede det Haab, udtalte han, at man ved at stille passende Præmier i Udsigt kunde lokke i det mindste de smaa Børn i Skole om Sommeren. Men her stødte Bispens pædagogiske Iver sammen med Befolkningens indgroede Uvilje mod al Skolegang overhovedet, og ganske særlig da mod Skolegang om Sommeren, hvor man havde saa stærkt Brug for Børnenes Arbejdskraft til andre nyttige Formaal. Det negative Resultat fremgaar med al Tydelighed af Præstens Protokoltilførelse 1787: »Da Erfaringen viste, at dette Haab (Bispens) var forgiæves, blev en

Del af denne Beholdning, hvortil de nærmere Competentere gjorde sig uværdige, anvendt til en ringe Hjælp for tvende Huus-Arme, som lede Nød i dette trange Foraar.«

Havde Bispen end saaledes ikke Held med sig paa dette Punkt, saa havde hans Besøg dog den Virkning, takket være Næsen til Præsten, at vi i de følgende Aar gennem de nøjagtige Fortegnelser over de legatnydende Børn faar Besked om, hvorledes Beløbene til Skolebørnene anvendtes og samtidig dermed et fyldigt Indtryk af, i hvilken Udstrækning Børnene paa den Tid i det hele taget søgte Skolen. For Aaret 1787 ser Fortegnelsen saaledes ud:

Til Husm. Jens Jørgensens Søn og Datter i Aars Bye, af hvilke Sønnen søgte Skolen flittig i 12 Uger og Datteren ligeledes i 21 Uger	1 Rd. 3 M. 10 Sk.
Til Husm. Peder Rybergs Søn og Datter i Aars Bye, som begge søgte Skolen flittig i 21 Uger	1 » 4 » 12 »
Til Husm. Jens Andersens Foster Datter i Aars Bye, som nogenlunde flittig søgte Skolen i 12 Uger	» » 3 » » »
Til Tienestekarl Poul Nielsens Datter i Aars Bye, som flittig søgte Skolen i 17 Uger	» » 5 » 10 »
Til Husm. Jens Frimodts Datter i Tandrup, som søgte Skolen af og til i alt 4½ Uge	» » 1 » 2 »
Til Husm. Jens Langdals Søn og Datter i Gundestrup Bye, af hvilke den første søgte Skolen af og til i 10 Uger og den sidste ligeledes i 8 Uger	» » 3 » 14 »
Til Husm. Niels Poulsens tvende Sønner af Pisselhøj, af hvilke den første søgte Skolen undertiden i 11 Uger, den anden i 2 Uger	» » 2 » 12 »
Til Husm. Anders Nielsens Datter i Gundestrup Bye, som søgte Skolen ligeledes i 5 Uger	» » 1 » 7 »
ialt...	6 Rd. 2 M. 3 Sk

Lignende Fortegnelser findes uafbrudt fra 1787 til 1812 med et Antal af skolesøgte Uger, der svinger fra et enkelt Tilfælde paa hele 38 Uger og ned til 1 (een) Uge, der belønnedes med 4 Sk., men gennemsnitlig ligger Besøgstiden omkring ved 8—10 Uger, og viser afgjort ikke nogen Tendens til Stigning eller Forbedring.

En Anvendelse af Legatmidlerne, der laa noget uden for Fundatsens Rammer, selvom den maatte siges at komme ikke alene de fattige Børn, men ogsaa de velstillede til Gode, var Anskaffelsen af en Kakkellovn til Aars Skole. Indtil 1768 var Skolen ikke i Besiddelse af en slig, man skulde synes, uundværlig Nyttegenstand, men ved Legatets Hjælp købtes og opstilledes det nævnte Aar »en Jernbielegger Kakkellovn, som Sognedeignen i Aars stedse bliver Administrateurerne ansvarlig fore«.

En anden Brug af Legatet, der heller ikke kan siges helt at være hjemlet i Fundatsen, var Løbeskoleholdernes Løn. Sognets store Udstrækning og Datidens elendige Vejforhold gjorde det umuligt i hvert Fald for de mindre Børn at søge Sognets eneste Skole i Aars. Undervisningen i de fjerneste Udkanter besørgedes derfor af Løbeskoleholdere, der antoges for en Vinter ad Gangen og lønnedes af de paagældende Bønder med Kost og Logi foruden en ringe Penge-løn. Lysten til at afholde disse Udgifter var imidlertid ikke stor, og da der nu ved Legatets Oprettelse viste sig en Mulighed for at slippe, varede det ikke længe, før man forsigtigt vovede sig frem med følgende Spørgsmaal:

»Naar en Skole-Holder kan bekommes til at underviise Børnene i Siøstrup og Gundestrup først-kommende Vinter, om ham da ikke af denne Dona-

tion ifølge Testamentets Lydende kan tilstaaes næste Snabsting, naar han troelig har underviiset Børnene, 3 Rd. eller 5 Sletdaler.«

Svaret lød bekræftende:

»Naar en Skichelig Skoele-Holder kan bekommes til at underviise Børnene et Aar i Siøstrup, det 2det Aar i Gundestrup, og det 3die i de eenlige Stæder, da det bliver Enhver tilladt at sende Deres Børn enten til Aars Skoele, eller til den Bye eller Stæd, hvor den antagne Skoele-Holder, som er forbunden og at underviise dem, holder Skoele, saa tilstaaes samme Skoele-Holder af denne Donation i aarlig Løn 3 Rd.«

Som Følge af denne Afgørelse, der ikke mødte nogen Indvending fra de øverste Myndigheders Side, figurerede fra 1772—1810 Udgifterne til en eller to Løbeskoleholdere paa Regnskabet — vel at mærke, hvis ikke andre Hindringer indtraadte, som i Aaret 1787, da der ganske vist blev ansat et Beløb paa 6 Rd. til »en omløbende Skoeleholder i Siøstrup, Gundestrup og de eenlige Gaarde paa hiin Siide af Bækken«, men »til den omløbende Skoeleholder er intet udgivet, da en saadan formedelst Bøndernes Uvillighed til i disse kostbare Tiider at give ham fornøden Kost og Logie, ikke for denne Vinter var at erholde«.

Fra Aaret 1800 begyndte det aarlige Beløb til Skolebørnene, der siden Biskop Tetens Tid havde svinget fra 9 til 13 Rd., langsomt at falde, til det 1810 var nede paa 1 Rd. 5 M. 12 Sk. 1813 ophørte endelig for bestandig al Anvendelse til Skolebrug med den smukke Motivering, at ingen fattige Skolebørn dertil havde meldt sig.

Samtidig fik Legatet selv ved Statsbankerotten et Knæk, det aldrig forvandt. 1814 meddeltes det kort

og godt, at den oprindelige Kapital nu var nedskrevet til 457 Rd. 76 Sk. Renten af dette Beløb, 14 Rd., vedblev endnu i nogle Aar at uddeles paa den gamle, højtidelige Maade, men der kom mere og mere Slinger i det. Ofte kom Renterne ikke til rette Tid, undertiden blev de helt borte, saaledes i Aarene 1832—35. De tre følgende Aar kom de rigtig nok, men da glemte Præsten at faa dem uddelt. Saaledes gik det op og ned til 1846, da den myndige Pastor Lassen kom til Roret. Han var en Mand, der holdt af at have Orden i Sagerne, men var ogsaa selv hjemme og taalte ikke godt nogen ved Siden af sig. Han drejede med sikker Haand Halsen om paa al Tradition og Pietetsfølelse og resolverede som følger:

»Da det har sine Vanskeligheder og derhos er forbundet med større Vidtløftighed at søge udensogns Uddelere, som desuden kun lidt eller rettere slet intet kjende til deres Trang, der modtage Renterne ved den aarlige Uddeling, have Aars Forstandere i Forbindelse med Sognepræsten forment, i Virkeligheden ei at forsee sig mod de afdøde Giveres Villie og veldædige Hensigt, ved iaar og for Fremtiden aarligt at uddele Renterne efter bedste Overbeviisning, uden at uleilige Provsten og en anden Præst med at give Møde ved denne Uddeling.«

Og som logisk Konsekvens heraf slutter da den gamle Protokol med følgende Bemærkning:

»Da det i sidste Sogneforstanderskabsmøde hvert Aar afgiøres og indføres i Fattigvæsenets Forhandlingsprotokol, til hvem Renterne af Meilings Legat uddeles, og derefter ved samtlige Forstanderskabets Medlemmers Underskrift et særskilt Regnskab aarlig derover indsendes til Amtet tilligemed Fattigvæsenets Regnskab, har man anseet gjentagen Indførelse her

i Protocollen for mindre nødvendig og kun for overflødigt Skriveri.

Aars, d. 7. Januar 1849.

L. C. C. Lassen.

Og derved har det siden haft sit Forblivende.

I 1838 overflyttedes Legatmidlernes Administration til Aalborg Stiftamt, hvorfra der i vore Dage aarlig modtages et Rentebeløb paa ca. 18 Kr., der indgaar som en ubetydelig Draabe, der hverken gør fra eller til, i Aars Sogns Hjælpekasseregnskab, uden at nogen rigtig aner, hvorfra Beløbet egentlig stammer.

Christen Meiling og Sophie Thoustrups Navne er glemte, deres Epitafium forlængst forsvunden fra Kirken og deres Grav sandsynligvis ødelagt ved Kirkens Ombygning.

Lad da disse Blade genopfriske Mindet om et Par gode og retskafne Mennesker, der vel havde baade Evne og Vilje til at gøre godt mod andre, ogsaa ud over Døden, men ikke havde Midler i Hænde til at værne deres Stiftelse mod Tidens Tand og al Menneskeværks Forkrænkelighed.

STORE RESTRUP

I

AF KR. KOLDING

VED Landevejen, der forbinder Aalborg med Nibe, 12 km fra førstnævnte By, ligger paa Nordsiden en smuk hvidkalket, teglhængt Bygning i en stor, lys og aaben Park. Der er nu Husmandsskole, forhen var det Hovedbygningen til Herregaarden St. Restrup¹⁾, et af Landets største Godser.

I de ældste Dokumenter, hvor Navnet forekommer, hed Gaarden Refstorp, Ræffstrop e. l., altsaa Rævstorp. Torp betød i Middelalderen Udflyttergaard (eller -gaarde), og Ræv forekommer af og til i middelalderlige Dokumenter som Personnavn. Da Personnavne ofte er knyttet til -torp Landsbyerne (Byer med Endelsen -strup, -trup, -drup, -rup o. l.), er det mest tænkeligt, at det er en Mand ved Navn Ræv, der har givet Gaarden — eller vel oprindelig en Landsby Rævstorp — Navn.

Ca. 2 km Nordvest for omtalte Bygning ligger en mægtig Langdysse, »Troldkirken«. Et Sagn fortæller om dens Oprindelse, at en mægtig Sørøver (Viking?) vandt sig store Rigdomme paa sine Togter; for dem oprettede han Herregaarden og blev saa tilsidst begravet paa Troldkirken.

¹⁾ Ca. 40 km Syd for, tæt ved Aalestrup, ligger en mindre Herregaard, som ogsaa hedder Restrup.

Troldkirken hører til Begyndelsen af den yngre Stenalder og er flere Tusind Aar ældre end Restrup, idet -torp Landsbyerne er af forholdsvis sen Oprindelse; maaske er de alle bleven til efter Vikingetidens Ophør (omkring Aar 1000 e. K.).

Men der kan være en Kerne af Sandhed i Sagnet: Har en Mand ved Navn Ræv givet Stedet Navn, kan han have været en Viking, som ved Hjælp af de Rigdomme og Trælle, han havde taget paa Vikingefærd, lod Jorden opdyrke og Gaarden oprette. — Men det kan lige saa godt være en almindelig Udflytter, Navnet stammer fra. Historien melder intet derom.

Da Herregaarde med mægtigt Jordtilliggende synes ukendt i Middelalderen, har der antagelig været en Landsby Restrup. Noget historisk Bevis findes der ganske vist ikke for det, men meget taler for det, bl. a. Sagnet om Gabriel Gyldenstjerne (Side 117).

Første Gang, Restrup nævnes i historiske Aktstykker, er fra Midten af 1400erne; men Professor Kornerup har nogle skriftlige Optegnelser om Sønderholm Kirke, hvorefter der allerede 1314 skal have været en Herremand, Hr. Niels Eriksen af Slægten Gyldenstjerne, paa Restrup.

Og meget tyder paa, at Gyldenstjerneerne havde siddet der en Tid før 1400, og at den Borg, som senere omtales i Skifteprotokollen, ogsaa havde ligget der før den Tid. Noget sikkert kan dog ikke siges derom.

Ved Hjælp af et Par Skifteprotokoller, suppleret med, hvad vi ved om middelalderlige Borge, kan vi imidlertid i Hovedtrækkene danne os et Billede af det gamle St. Restrup Slot: Det har været en firelænget Borg, omgivet af dybe, mudrede Grave, hvor-

over en Vindebro førte ind til Bygningen. Mod Nord var Hovedfløjen, som var paa tre Stokværk med et Taarn (paa Midten?) paa seks Stokværk. Den søndre Fløj var paa 2 Stokværk. Af den østre og vestre findes ingen Beskrivelse; men de har sagtens ogsaa hver været paa to Stokværk for bedre at kunne modstaa fjendtlige Angreb.

Murene har været favnetykke med smaa Skydehuller vendende ud mod Omverdenen.

Da man fornylig udvidede Skolestuen i Sydfløjen ved at lægge et smalt Værelse til den, viste det sig, at der, hvor Loftsbjælkerne hvilede paa Muren, som skilte de to Værelser fra hinanden, var de skarrede, og det længste var malet paa den Underside, der hvilede paa Skillemuren. Disse Bjælker er da antagelig taget fra den gamle Borg og angiver sandsynligvis Bredden af den, sagtens af en Sidefløj. Denne har i saa Fald været ca. 6 m bred.

Det har ikke været nogen hyggelig Bolig. Men den svarede til sit Formaal: Forsvar mod en Angriber. Med den Tids Angrebsvaaben var det næsten umuligt at indtage en stærk Borg. Selv en Konge belejrede ofte forgæves en Herremands Borg.

Om St. Restrup har været udsat for Belejring, vides ikke. Historien har intet Vidnesbyrd derom.

De første fem Ejere af St. Restrup, vi hører Tale om, var alle kongelige Lensmænd og Medlemmer af Rigsraadet.

ST. RESTRUP I ADEL SVÆLDENS TID.

Gyldenstjerne.

Første Gang, Restrup nævnes i historiske Akter, sad *Henrik Knudsen Gyldenstjerne* der som Ejer.

Han nævnes første Gang 1403. Da havde han øvet Voldsomheder mod Provsten paa Thyholm, Niels Mikkelsen, og afbrændt hans Hus. Men det var dengang en farlig Sag at komme i Strid med en Kirkens Mand; man fik den mægtige katolske Kirke til Fjende, og desuden var den daværende Regent, Dronning Margrethe, meget kirkelig sindet og værnede nidkært Befolkningen mod Vold og Uret. Det lykkedes dog Biskop Christiern af Ribe og to mægtige Adelsmænd, Erik Nielsen og Predbjørn Podebusk, at faa et Forlig i Stand: Hr. Henrik skulde betale Provsten 1000 Mark lybsk for Skaden, han havde forvoldt. Det var en saa mægtig Sum, at han ikke var i Stand til at udrede den. I Stedet pantsatte han en Landgilde paa 5 Læster Korn aarlig til Provsten (1 Læst = 22 Tdr.). 1426 kundgjorde Provsten, at Gælden var afdraget paa 400 Mark nær.

1419 nævnes Hr. Henrik som Lensmand paa Ørum Slot i Thy. Maaske har han allerede været det 1403, siden han da kom i Strid med den nævnte Provst paa Thyholm.

1423—25 var han med Kong Erik af Pommeren paa den store Udenlandsrejse, denne foretog i Anledning af den Strid, han førte med de holstenske Grever om Herredømmet over Sønderjylland. Da det var Kongen en særlig Hjertesag at vinde Sønderjylland tilbage til Danmark, maa Hr. Henrik have været en af hans mest betroede Mænd.

Alligevel har han nok som Rigsraadsmedlem været med til at opsiges Kongen Huldskab og Troskab og at indkalde Kristoffer af Bajern (1439). I det mindste synes han at have staaet i meget venligt Forhold til denne Konge og at have forstrakt ham med en betydelig Pengesum; thi 1442 fik han Horsens By

som Pantelen (som Pant for Laan, saa han kunde beholde Indtægterne af det, til Laanet var udbetalt).

1451, under Kr. I, fik han det forenet med det omkringliggende Bygholm Len.

Han var gift med Anne Mogensdatter Munk til Boller (Syd for Horsens Fjord), og det var maaske medvirkende Grund til, at han søgte at samle Jordegods i Horsenseggen.

1440 bytter han med Kong Kristoffer, der for hans »Bøns og Lejligheds Skyld« mageskiftede, saa Hr. Henrik fik 1 Kronens Gaard og 4 Kronens Bøndergaarde i Dagenæs (Syd for Horsens Fjord) mod 5 Gaarde beliggende i Thorsted, Lystorp, Tyrsted og Tyrstedlund (man ser her, hvor spredt Adelens Gods dengang laa). 1449 tilskødede Niels Mandrop, Ridder af Barethskov, Henrik Knudsen, strenge Ridder i Ræffstorp »alt mit Gods i Wore Herred¹⁾: 2 Gaarde i Serridslev, 3 Bol — 2 bygte, 1 øde — samme Steds, 1 Gaard i Nebel, 1 Bol i Hansted »paa Esgy Brokkes Børns Vegne med saadan Skel, at Hr. Henrik Knudsen skal selv indløse det for 132 lübesche Mark«.

Ogsaa til Restrup har Hr. Henrik søgt at skaffe sig Jordegods. 1456 lod hans Hustru tage Tingsvidne paa, at hendes Mand havde købt Binderupgaard og Binderup Mølle (tæt Øst for Nibe).

Hvornaar Hr. Henrik døde, er uvist. Efter Dansk biografisk Leksikon (Kr. Erslev) var det 1456. Men Secher beretter i »Danske Herregaarde«, at han var Vidne paa Aars Herredsting 1462 angaaende en Sag om Ejendomsretten til en Gaard.

1463 var han i alt Fald død, for da fik hans Søn Knud Tilladelse til at udløse Bygholm Slot fra sine Medarvinger.

¹⁾ Nord for Horsens.

Om *Knud Henriksen Gyldenstjerne* ved Historien ikke stort andet, end at han som ældste Søn arvede Restrup efter sin Fader og ligesaa Bygholm som Pantelen, at han 1460 blev optaget i Rigsraadet, og at han gennem sit Giftermaal med Hilleborg Skinkel, Datter af Otto Skinkel til Iversnæs (nu Wedelsborg paa Fyn) tillige arvede hendes Hjem.

Men desmere har Rygtet at fortælle om ham: Han skulde have tænkt paa intet mindre end at blive gift med Kristoffer af Bajrens Enke Dorothea for derved at naa Kongeværdigheden i Danmark¹). — Rygtet menes at stamme fra, at hans Sønnesøn, Biskop Knud G., skal have fortalt, at Enkedronningen vilde have været gift med K. G. — Selv i denne Form kan det næppe tale Sandhed, for 2 Aar før Kong Kristoffers Død var K. G. allerede trolovet med Hilleborg. Og en Trolovelse betragtedes den Gang for næsten lige saa bindende som et Ægteskab.

1466 skænkede Otte Skinkel nemlig 3 Gaarde i Asperup Sogn til Præsterne i Vends Herred paa egne, Hustrus, Datteren Hilleborgs og Svigersønnen Knud Gyldenstjernes Vegne, for at disse Præster skulde bede for Givernes Sjæle.

Denne Gave opflammede ca. 200 Aar senere Pastor Hvid i Brenderup til en Prædiken, hvori han sammenlignede Giverne med Kvinden, der salvede Jesu Hoved²).

K. H. G. døde allerede 1467 og blev begravet hos St. Hansbrødrene i Odense, saa han har sagtens opholdt sig mest paa Iversnæs. Hans Enke overlevede ham til 1494. Hun fik Stadfæstelse paa de Len, hendes Mand havde haft af Kronen.

¹) Se H. F. Ewalds Roman »Knud Gyldenstjerne«.

²) Kirkehist. Saml. S. 464 ff.

Om Knud Henriksens og Hilleborgs Søn, Henrik Knudsen Gyldenstjerne, arvede Restrup og Iversnæs straks efter Faderens Død eller først senere, er uvist; men i alt Fald var han Ejer af Restrup før Moderens Død, hvad der fremgaar af en Sag angaaende Kaldsretten til Sønderholm og Frejlev Kirker:

Gyldenstjerneerne havde fra gammel Tid Herlighedsretten til disse to Kirker, men Beviserne derfor synes at være gaaet tabt; thi 1445 fik Abbeden i Øm Kloster (ved Mossø) pavelig Opfordring til at skaffe Oplysning om den Sag. Hans Afgørelse er næppe gaaet ud til Fordel for Gyldenstjerneerne. I alt Fald kaldede Biskop Knud af Viborg Ove Jensen til Præst for de to Menigheder. Henrik Knudsen har sagtens protesteret derimod, og saa har Biskoppen svaret med at lukke Kirkerne.

Anderledes lader en Retssag i Aalborg 1477 sig vanskelig forklare: Fru Hilleborg spurgte der Hr. Ove, om han havde Magt til at løse de to Kirker af det Forbud, Bispen havde udstedt, og han svarede ja, hvis Sognefolkene vilde antage ham til Præst. Hun tilbød da at aabne Kirkerne for ham paa de Vilkaar, at han virkede som Præst, til Striden var afgjort. Vandt Bispen, vilde hun antage Hr. Ove som Præst, tabte han, vilde hun lønne Præsten for den Umage, han havde haft. Men Præsten vilde antages uden Betingelse. Saa lod hun Forsamlingen vidne i Sagen. Somme kunde huske 80, andre 70, andre igen 40 Aar tilbage i Tiden; men alle erklærede, at saa langt tilbage, de kunde huske, havde Ætten Gyldenstjerne ulæst og ukæret øvet Kaldsret til Kirkerne.

Dagen derpaa lod hun optage Tingsvidne paa Hornum Herredsting om Slægtens Ret; det lød paa,

at Gyldenstjerneerne altid havde givet de to Menigheder Præst uden at spørge Biskop eller Domkapitel. — Dermed endte Striden.

H. K. G. har antagelig været eneste Søn. I alt Fald arvede han ikke blot begge Faderens Herregaarde, men blev ogsaa Lensmand over Bygholm Len, senere tillige over Tørring Len i Nordslesvig.

Han synes at have været en af Kong Hans's mest betroede Mænd. 1488 blev han Ridder og Medlem af Rigsraadet. Han deltog i Krigstogene til Sverige og var 1505 med til den store Kalmardom, hvor mange svenske Adelsmænd, som havde sat sig op mod den danske Konge, blev fradømt deres danske Godser. Han fik derved af Kong Hans tilskødet Gl. Estrup, Frøberg, Vemmetofte, Barsebæk og Hammer Hovedgaard, som ellers skulde tilfalde Fru Margrethe Brock og hendes Mand, den svenske Adelsmand Niels Clausen Sparre. Disse Godser blev dog tilbagegivet 1540, og H. K. G.s Arvinger fik da paa anden Vis Erstatning af Kronen.

Hr. Henrik synes som Bedstefaderen at have samlet paa Bøndergods. 1491 »indwordede« han en Gaard og et Bol i Vester Brønderslev samt en hel Mængde Eng. Men 1492, mens han var »udenlands i vor naadige Herres og Riges Forfald«, søgte Provsten i Børglum at sikre sig dette Gods. Hr. Henrik tog da Vidne paa, at det var hans. (1494 var Provsten atter ude efter Jordegods i Brønderslev; men Tingsvidne paaviste, at det tilhørte en anden.)

1510 solgte »Ingeborg Jochumsdatter, Hans Walkendorfs Efterleverske, til Hr. Knud af Refsterop Gaard og Grund, Stenhus og Abildgaard i Ribe, med Gaarde derunder i Forderup, Kerbølling og andre Gaarde i Ribe derunder«.

Hr. Henrik var en from Katolik og skænkede meget Gods til Kirken, hvorfor der skulde læses Messe for hans — og vel for Slægtens Sjæle. Han døde 1517. Som Faderen blev han begravet i St. Hans Kloster i Odense.

Hans Hustru Karen Bille skal have født ham 22 Børn, hvoraf dog mange døde i en ung Alder. Flere af de efterlevende fik deres Navne indskrevet i Danmarks Historie.

(Datteren Margrethe blev gift med Erik Banner til Kalø, ham der havde Gustav Vasa i Forvaring. Han var bekendt for at være en ivrig Lutheraner. Da Rigsraadet udsatte Kongevalget efter Fr. Is Død søgte han paa Bøndernes Vegne sammen med Mogens Gjøe og Borgmestrene i København og Malmø forgæves at bevæge Hertug Chr., den senere Konge, til at lade sig vælge til Konge uden om Rigsraadet. Svogeren Mogens G. støttede ham i Foretagendet.)

Fru Karen Bille skiftede først med sine Børn 1530. Da arvede *Gabriel Gyldenstjerne* Restrup,

Det var i hans Tid, Skipper Klemen under Grevens Fejde førte Bønderne mod Adelen. G. G. synes ikke at have været med i det berømte Slag ved Leere ved Svenstrup (1534) — kun 6 km Øst for Restrup — hvor Adelshæren led et forsmædeligt Nederlag. Derimod faldt Holger Holgersen Rosenkrantz der, og 3 Aar efter blev G. G. gift med hans Enke Kirstine Friis.

1535—36 var G. G. Lensmand paa Københavns Slot, sagtens dog kun af Navn, da denne By først hen paa Aaret 1536 blev overgivet til Chr. III, hvem G. G. havde sluttet sig til.

Derimod havde han Ørum i Thy som Pantelen og var ogsaa en Tid Lensmand over Hundslund Kloster (det senere Dronninglund) i Vendsyssel.

Han sad i Rigets Raad, og Kongen brugte ham ofte — og laante ogsaa ofte Penge af ham.

De Bønder, der boede inden for det Omraade, hvor Skipper Klemen havde haft Magten, blev alle haardt straffede, med mindre de kunde bevise, de ikke havde taget Del i Oprøret: Selvejerbønder maatte tage deres Gaarde i Fæste af Staten, Fæstebønderne betale store Bøder. Det var i den nordre og nordvestlige Del af Jylland, ialt i ca. $\frac{2}{3}$ deraf. Selvejerbønderne fik dog Lov til at købe deres Gaarde tilbage mod en Kendelse, og Gabriel G. var en af de Kommissærer, som forhandlede med dem derom. Kongen var meget velsindet mod Bønderne, derimod er det tvivlsomt, om Kommissærerne var det. En af dem, Peder Ebbesen Galt, er kendt som Bondeplager. Om G. G.s Virksomhed i Kommissionen er intet berettet. Derimod ved man en Del om hans hjemlige Virksomhed:

Paa hans Forlangende blev der 1531 foretaget Ridemænds- og Sandemændstog for at afsætte Skel mellem Hasseris (ved Aalborg) og Restrup Jorder. Men hans Frænde paa mødrene Side, Knud Pedersen Gyldenstjerne til Timgaard (Nord for Ringkøbing), klagede over Skellet; han mente, G. G. havde skilt Hasserisboerne ved deres retmæssige Enge. — Hvor vigtig man ansaa en Sag om Markskel for at være, ses af, at nu red Kong Chr. III selv Markskel sammen med flere af de mægtigste Rigsraader, f. Eks. Erik Banner, Johan Rantzau og Peder Ebbesen Galt. Og G. G. mistede de Enge, han havde forsøgt at tilrane sig, paa en Stump nær.

(De gamle kunde ofte fortælle om Herremænd, der havde fraranet Bønderne af deres Jorder. Som Straf derfor maatte de gaa igen, indtil en deri vel-

forfaren Præst manede dem ned. G. G. kan altsaa takke sin Frænde, at han ikke efter sin Død maatte lide denne forsmædelige Skæbne.)

Som saa mange andre af Tidens Herremænd førte G. G. stadig Strid om Jord og Markskel, saaledes angaaende Skellet med Nørholm Sogn, en Sag, der havde staaet paa siden hans Forældres Tid, og som førtes for Nørholmerne af Domprovst Anders Barbye i Viborg, og som først blev afsluttet i hans Enkes Tid 1558.

Hr. Otto Krumpen faar 1556 Kongebud om at samles med nogle gode Mænd paa Markskellet mellem Restrup og Nørholm Mark for at bringe Trætten mellem Fru Kristine Gabriels og Anders Barbye til Ende, enten til Minde eller til Rette. »Otte Brade¹⁾, Embedsmand paa Olborghus« faar lignende Befaling derom.

Af andre, der var tilsagt af Kongen, nævner Secher Iver Krabbe, Just Høg og Erik Krabbe, mens baade Fru Kirstine og Anders Barbye hver mødte med to Mand, et Bevis paa, hvor vigtig man ansaa Sager angaaende Markskel for at være.

Med Aalborg Borgere førte han Strid, fordi han vilde nægte dem at fiske i Damsø (Dalingsøre)²⁾; denne Sag blev først senere afgjort.

For at undgaa stadig at betale den pantsatte Landgilde til Provsten paa Thyholm (Side 109), vilde G. G. udbetale Restgælden. Provsten nægtede at gaa ind paa denne Ordning, men tabte den deraf følgende Retssag.

¹⁾ Antagelig den Otte Brahe til Knudstrup, Secher nævner, han var nemlig da Lensmand paa Aalborghus.

²⁾ Søen har vist ligget ved Hasseris Aas daværende Udløb i Limfjorden, i Vesterenden af Reberbangsø. Der laa til for nylig Damhuset og Pælehuset.

Opfindelsen af Krudtet havde nu forlængst medført, at man med Kanoner kunde skyde de stærkeste Borge ned, og Bøsseflugterne kunde trænge gennem de sværeste Jernrustninger. Adelen havde derfor ikke længere Betydning som Krigerstand. Krigene førtes overvejende med lejede Hære. Det var saaledes med Lejetropper, Chr. III vandt Danmark under Grevens Fejde.

Herremændene gav sig da til at være Landmænd. Vi er nu inde i de store Mageskifters Tid, da de solgte det Bondegods, de havde liggende spredt rundt om i Landet, og købte og samlede det, der laa omkring deres Borge.

Samtidig nedlagde de ofte Landsbyen, der laa ved Herregaarden, og lagde Jorden ind under denne. Efter en Lov af Fr. I gjaldt Fæstet ganske vist for Livstid, naar Bonden holdt sine Forpligtelser. Men naar Bønderne var afhængige af Herremændene, og naar Kongerne støttede disse, betød den nævnte Lov næppe meget i Praksis.

Der er ingen Grund til at tvivle om, at der — som før nævnt — har ligget en Landsby Restrup.

De historiske Kilder ved ganske vist intet derom; men et gammelt Sagn meddeler, at der var engang en Herremand til Restrup, som gjorde Akkord med »den sorte«, at denne skulde have hans Sjæl, mod at han fik saa meget Jord, som han kunde ride om i to Timer (andre siger een) — Fanden skabte sig om til en sort toaars Plag, som Herremanden red paa. Han begyndte ved Hasseris Skel og red med Jorden paa venstre Haand. Men da han kom nær til Troldkirken, raabte Fanden: »Gabriel, Gabriel, du gaber for vidt!« Han maatte da et Par Gange dreje til venstre, hvorved der fremkom to Hak i Jorden.

Gabriel Gyldenstjerne og Hustrus Gravmæle.

Men han naaede i Tide tilbage til sit Udgangspunkt. — Efter en anden Beretter var der en Sten, Fanden maatte inden om, hvor, vidste han imidlertid ikke.

Sagnet peger paa Gabriel Gyldenstjerne som den, der har nedlagt Landsbyen Restrup. Han er nemlig den eneste Gabriel, der har været Ejer af Restrup. Og Tiden passer ogsaa godt nok.

Det, som flere lignende Sagn, bl. a. et om førnævnte Peder Ebbesen Galt, viser tillige, hvordan Bønderne saa paa disse Handler.

Og ikke uden Grund; for de var Aarsagen til Hoveriet.

Det synes, som G. G. har faaet nedlagt Restrup Landsby, hvorimod han ikke har faaet det omliggende Bondegods samlet. (Se om Jørgen Marsvin og Christoffer Lindenow.)

Han døde 1555. Hans Enke lod ham begrave under Koret i Sønderholm Kirke. Over Graven lod hun lægge en pragtfuld Gravsten med hans og hendes eget Billed udhugget i Relief i fuld Legemsstørrelse, han i fuld Rustning, hun i en lang, folderig Kjole. Stenen er indlagt i en bred Bronceramme, hvad der gør den til en stor Sjældenhed.

Foroven paa Rammen staar udhugget:

Her ligger ærlig og velbørdig Mand
Gabriel Gyldenstjerne til Restrup hedte han
en Konges til Ørum Len
Han var en salig Christi Ven
Ther man scref MDL og V Aar¹⁾
Then XXV Dag i Februar det var
Da lagdes hans salige Lig paa Baare

¹⁾ 1555.

Forneden staar der:

Her hoci hviler sig hans Hustru Kjer
Velbørdige Fru Kirsten Friisdatter
Jep Friis til Lønghollem hendes Fader var
Fru Helvig hendis til Verden baer
Thilfulde i Verden gudelig
i Christi døde de christelig
med hannem leves evindeligt.

I Hjørnerne af Rammen findes de fire Evangelisters Symboler, paa dens Sideflader begges Stamtræer med 8 Vaabenskjolde.

1556 lod Fru Kirsten Koret male med en hel Del bibelske Billeder, alle meget naive: Skabelsen, Evas Skabelse, Syndefaldet, Uddrivelsen af Paradiset, Kain og Abel, Noah i Arken, Kobberslangen i Ørkenen, Jonas udspyes af Hvalen, Jesus paa Korset, Opstandelsen osv. samt de Vaabenskjolde, som førtes af hendes og hendes Mands Ahner, 16 Slægter paa hver Side.

Tillige skænkede hun Prædikestolen med udskaarne Billeder af Jesu Lidelse og Død, Opstandelse og Himmelfart samt den Helligaands Udgydelse.

Hendes Far og Mor er begravet i Kirken, og hun har ogsaa ladet en Ligsten udhugge og lægge over dem.

Denne Sten er nu indsat i Kirkeskibets nordre Mur, medens Hr. Gabriels og Fru Kirstines Sten er indmuret i den nordre Mur af Kirkekoret.

Deres Ægteskab var barnløst. Og i den følgende Tid stod Gyldenstjernernes Stamtræ med en Mængde visne Topskud, indtil den helt uddøde i Danmark i 1700ernes første Halvdel.

Fru Kirsten Friis døde 1565. Forinden havde

hun tilskødet fra sig og sine Arvinger den Ret i Bygningerne paa Restrup, der tilfaldt hende efter hendes salig Mand, til Jomfru Else Gyldenstjerne, Datter af Gabriel Gyldenstjernes Broder Mogens.

Denne Else melder Historien forøvrigt intet om; maaske er hun død kort efter; i det mindste finder der andre Delinger Sted angaaende Arven, først 1567, dernæst 1569.

Da er der Tale om de tre Brødre Christoffer G. til Iversnæs, Biskop Knud G. og Mogens G. Af dem er de to sidste velkendte fra Danmarkshistorien, især Knud G.

Han var Biskop over Fyns Stift i den urolige Tid, da Katolicismen og Lutherdom kæmpede om Magten i Danmark, selv var han vel nærmest luthersk. Fr. I kaldede ham til Bisp 1527, men uden pavelig Stadfæstelse, og 1531 tog han den lutherske Præst Jørgen Sadolin til Medhjælper.

Mest kendt er han, fordi Fr. I sendte ham til Norge mod den fordrevne Kong Kr. II, som var landet der med en Hær for at vinde sit Rige tilbage. Sammen med sin Broder Mogens G., der da var Lensmand og Befalingsmand paa Akershus (ved Oslo) traf Knud Aftale med Kr. II, at denne skulde følge med til Danmark for at forhandle med Fr. I.

Kong Frederik vilde imidlertid ikke forhandle med sin Forgænger, men benyttede som bekendt Lejligheden til at lade ham sætte fast i Sønderborg Slot. — Dette var sikkert mod de to Brødres Vilje; men paa den anden Side satte de ikke deres Stilling ind paa at forhindre det. Da Regeringen siden fik Vanskeligheder som Følge af den troløse Handling, kastede den med Urette Skylden paa Knud G.

Denne nævnes i Dansk biogr. Leksikon som

Ejer af Restrup. Secher har ham derimod ikke med i »Danske Herregaarde«. Det er imidlertid uvist, hvem der ejede Gaarden i de fire Aar fra 1565—69.

1567 delte Mogens Gyldenstjerne, Knud Gyldenstjernes Hustru Jytte Podebusk og Anna Parsberg, Enke efter Christoffer Gyldenstjerne, alt det Guld og Sølv, de finge i Aalborg, da de delte med Fru Kirstines egne Arvinger. De fik da hver $42\frac{1}{2}$ Lod gjort ungarsk Guld, $5\frac{1}{2}$ Lod og $\frac{1}{2}$ Kvintin Kroneguld, 1 Lod rinsk Guld, 5 Dukater, 279 Guldgylden, 20 stemp-let Gylden osv. — Vi ser, at Rigmænd har samlet paa flere Landes Mønter, maaske fordi Kongerne havde en kedelig Tilbøjelighed til at forringe den danske Mønt.

(Secher nævner forøvrigt her Jytte Podebusk som Enke efter Knud G., men efter A. Heise er denne først død 1568.)

1569 deltes selve Godset mellem de samme tre: Mogens G. fik den østre Ende af det store Hus med Kjeldere og alle Stuer i samme Hus, som fandtes paa højre Haand, naar man kom op ad Vindeltrappen; desuden Halvdelen af det søndre Hus og en Del af et Hus paa den nordre Side af Voldstedet og endelig den midterste Del af den store Lade.

Fru Jytte fik Vindeltrappen og den vestre Ende. Herunder nævnes der 6 Lofter med Sangværket, Klokke og Klokketaarn. Hun fik den anden Halvdel af det søndre Hus, noget af det østre m. m.

Fru Anna afstod alle Bygninger paa Voldstedet, men fik Forgrunden i Borgegaarden, Abildgaarden og Urtegaarden fra Graven af og helt igennem, en Del af Ladegaardens nordre Ende, Del i de andre Ud-huse; tillige tilfaldt Smedjen hende.

De var fælles om Herlighedsretten til Frejlev og

Sønderholm Kirker (Kaldsretten m. m.), ligesaa om Møllerne, Mølledammen, Aalekisten, de store Damme, og endelig skulde de i Fællesskab holde Dæmningen (vel til Mølledammen?) i Stand.

Ved Delingen nævnes ogsaa Troldkirken som hørende til Gaarden.

Endelig skiftede de Mark og Eng i tre Dele, ligesom hver Landsby, der hørte til Godset. Hvor disse Landsbyer har ligget, siges ikke; men meget tyder paa, at der kun har hørt lidet Bondejord omkring eller i Nærheden af Gaarden under denne.

Vi skønner, at Avlsbygningerne, eller i det mindste en Del af dem, nu har ligget uden for Voldstedet. Der nævnes ingen vestre Længe, hverken her eller ved et senere Skifte. Antagelig har Gabriel G., da han lagde Landsbyens Jord under Herregaarden, ladet bygge en stor Lade i Vest og har dertil brugt Sten fra den vestre Længe. Gaarden var nu ikke længere nogen Fæstning, selv om de gamle Bygninger stadig bar Præget fra Fæstningernes Tid.

Det omtalte Arveskifte fandt Sted d. 7. Septbr.; d. 8. Oktbr. samme Aar døde Mogens G., 84 Aar gammel. Han havde ført et meget omtumlet Liv, havde været kongelig Statholder saa her, saa der. Under de første Aar af 7 Aars Krigen skulde han sørge for Hærens Forsyning, men magtede det ikke. Paa Restrup har han næppe boet. — Skønt han først blev gift i sit 48. Aar, havde han 22 Børn. Med et Par af dem laa han paa sine gamle Dage i Strid om deres Arv.

Sønnen Hannibal G. arvede hans Del af Restrup efter ham.

1571 afholdt Fru Jytte Podebusk to Døtres Bryllup paa Restrup. Senere hører vi ikke til hende.

Hun eller hendes Efterkommere har sagtens solgt deres Part af Ejendommen enten til Hannibal eller til hans Fætter Niels G., Søn af Anna Parsbjerg og Christoffer G. Han nævnes som Medejjer fra 1851.

1577 klager Hannibal G. til Hornum Herredsting over nogle Mænd i Nibe, at de havde drevet Fæ, Øg og Svin i den Eng, kaldet Waass. — Den Strid, Gabriel G. havde begyndt med de Aalborg Borgere om Fiskeretten i Damsø (Side 116) førte de to Fætre til sejrrig Afslutning.

Hannibal var Befalingsmand over Bohus Len i Norge 1591—94 og havde senere Aastrup Slot og Len i Vendsyssel. Han døde 1608 uden at efterlade sig Børn. Enken, Helvig Kaas, lod i Sønderholm Kirke lægge en Gravsten over hans Kiste. Den havde deres Vaabenskjolde udført i Farver og Forgyltning, hvorefter der endnu findes Rester, samt Indskriften:

Her hviler erlig og velbørdig Mand
Hannibal Gyldenstjerne hede hand.
Paa Restrup i Jorderig hans Sæde var
nu bor hans Sjæl i Himmerigs Kar
Aar Tusind sex Hunder og otte han døde
d. 25. Januarii lødsis han af Møde
Hans kjære Frue, Fru Helvig Kaas
af adelig Stamme hviler her haas
der mand skref MDC og Aar
da lagdes hendes salige Lig paa Baar
I Jorderig lefde de kjærlig tilsammen
i Himmerig nyde de Glæde og Gammen
hos Gud og hans Engle i Evighed, Amen.

Det fremgaar tydeligt af Indskriften, at det er Fru Helvig Kaas, der har ladet denne Sten indhugge og nedlægge paa Mandens Grav. Efterkommerne har

saa ikke faaet det sidste Tal (38) føjet til MDC (1600).
I en Udbygning fra Sydsiden af Kirkens Kor har
Lindenoverne deres Kapel, her findes en Tavle med
Indskriften:

I dette her lidet Capel
hviler sin Ben saavel
erlig og velbyrdig Mand
Hannibal Gyldenstjern for sand
Hr. Mogens Gyldenstjerne var hans Fader i Ære
ham til Verden bar Fru Ana hans Moder
som er salig hos Vorherre
Sternholm¹⁾ hans Fadergaard
Restrup hans Sæde i mange Aar
To sexten Hundred vor Jomfru bar
Jesus sin Søn den rene
vor Frelsermand alene
paa sancte Povelssdagen døde
og løfdes saa fra Jorden øde
Legimet ligger i sorten Muld
men Sjælen hos Gud er frydefuld
Hans Ben skal Gud beklæde
og gif ham den evige Glæde
Hos hans Siid under denne Buer
hviler og hans kjære Fruer
Fru Helvig Kaas hvis Fader var
Bjørn Kaas til Starupgaard hun ærbar
Fru Christine Nielsdatter til Brodskov
men salig i Herren hun hensov
der man skrev 1638 fra man bare
Jesum sin Søn vor Frelser kjære
som al vore Synder paa sig bære

¹⁾ Antagelig i Skaane.

her Legemer tilsammen hvile
hvis Hjerter ingen Ting kan skille
i den Dag der Legeme blefue
Paa Dommedag skal Gud gifve
dem en Opstandelse glad og frue
Det ønsker jeg dem af Hjerter og Hu
vi vil end hjertelig ønske Amen
Gud gif os Himmerig alle tilsammen,
Amen, Amen.

Fru Helvig Kaas døde altsaa 1638, og 1640 blev der holdt Skifte efter hende. Niels Gyldenstjerne, der var gift med Kirsten Lykke, og hvis Ægteskab ogsaa var barnløst, synes at være død forinden. Hans Bror-datter, Karen Gyldenstjerne, var gift med Godske Lindenov til Lindersvold. Han nævnes senere som Ejer af en Del af Restrup, men ikke af Hovedbygningen.

Muligvis har Hannibal G. afkøbt Fru Jytte Podebusks Arvinger deres Part. Niels G.s Mor havde — som før nævnt — intet inden for Voldene, og det er sagtens hendes Del, Niels G. har haft, og som Godske Lindenov har arvet med sin Hustru. Om han har beholdt sin Del i den følgende Tid, og hans Søn, Christoffer L., saa har lagt det sammen med det øvrige Restrup, er uvist. Men Sandsynligheden taler imod det.

Ved det omtalte Skifte efter Fru Helvig Kaas arvede hendes Broderdatter, Fru Anna Kaas, Halvdelen. For den anden Halvdels Vedkommende afkøbte Jørgen Marsvin de øvrige Arvinger deres Part. Han var gift med Anna Helvig Gyldenstjerne, hvis Fader, Mogens G., var Broder til Hannibal G.

Anna Kaas og Jørgen Marsvin delte Hovedgaardens Marker og Enge, som opgives til 192 Td. H.,

samt Hestvad Mølle og Kaldsretten til de to Kirker. I Skiftebrevet nævnes et tre Lofters Hus i nordre og et to Lofters i søndre Side. Dette svarer jo ikke til de seks Lofters, som nævnes i det før omtalte Skifte. Men der er der sagtens Tale om Taarnets Højde. Dette synes at have været midt i Hovedfløjen.

Der findes i det kongelige Kancelli en Skrivelse fra Jørgen Marsvin med Klage over Præsten Niels Eskildsøn: Før J. M. sammen med Anna Kaas kaldede ham til Embedet, forhørte han, om det var sandt, at N. E. agtede at gifte sig med Anna Kaas's Pige. N. E. svor en unævnelig Ed og ønskede sig spedalsk at vorde, om han nogen Sinde skulde gøre det, Alligevel har han giftet sig med hende, endda der var saadan en fin Enke i Præstegaarden. Nu vil han desuden ikke tillade andre Præster eller Studenter at betjene J. M. og Hustru paa Gaarden med Prædiken og Altergang.

Bag Klagen ser man Følgerne af, at de er to om Kaldsretten: Anna Kaas vil have Ansøgeren gift med sin Pige, Jørgen Marsvin ønsker den forrige Præsts Enke forsørget ved ham. N. E. er som en Lus mellem to Negle — hans egne personlige Ønsker har man selvfølgelig ikke spurgt om. Trods hans Løfte til J. M., løber Anna Kaas af med Sejren. Men Venskabet mellem Præst og Herremand har som Følge deraf ikke været særlig hedt.

J. M. fik Tilladelse til at holde Præst paa Gaarden, mod at et Kapel, som fandtes der, blev istandsat dertil. Det er dog tvivlsomt, at han fik Raad til det.

Det er ham, om hvem der fortælles i »E Bindstou«: »Han røv di Baastrupgohr nier aa kyl di tou aa e Bebowwere i no Huhs i Vium, aa den treddi

smed han te Søsle — faa degaang ku di jow tummel wos lissom di sjæl behaahged.«

Han tjente jævnlige i Hæren og synes at have til-egnet sig Krigsmorale i fuldt Maal. Fra denne Tjeneste havde han Penge til Gode hos Kongen, hvem han desuden forstrakte med store Pengemidler, saa han selv maatte laane saa meget som muligt, særlig efter at han havde købt Anna Kaas's Arvinger Ingeborg Skeel og Maren Urup ud. De solgte ham deres Part af Bygninger, Møllen, Kirkerne og Jorden (96 Td. H.) for 60 Rd. pr. Td. H.

Pengene dertil laante han hos Niels Parsberg til Lynderup (Nordvest for Viborg), der var gift med Helle Gyldenstjerne, en Søster til J. M.s Kone.

Da Niels Parsbergs Tilgodehavende 1656 var løbet op til 8680 Rdl. in specie, fik han Restrup tilskrevet som brugeligt Pant for Beløbet. Men da han vilde overtage Pantet, lod Jørgen Marsvin ham skriftlig vide, at hvis han prøvede derpaa, skulde den røde Hane gale over hans Gaard, og han skulde faa Bly-piller i Kroppen, som ikke vilde bekomme ham vel. Og »dette er ikke Ord, men Gerning«.

Niels Parsberg lod dette Brev læse baade paa Hornum og paa Rinds Herreds Ting (Restrup ligger i første, Lynderupgaard i sidstnævnte Herred) samt paa Viborg Landsting. Desuden bad han skriftlig Kongen om Beskærmelse. Han meddelte i Brevet, at han ikke turde forlade Huset og altid havde Vagt staaende.

Man henviste ham til at anklage Svogeren.

Saa bønfuldt hans Hustru forgæves Rigsraadet om Hjælp. Det nyttede ikke med Anklage, skrev hun, da Svogeren havde været saa forsigtig ikke at sætte sit Navn under Truselsbrevet.

Der kom heller intet ud af den Klage.

18. Septbr. lod Niels Parsberg tage Tingsvidne paa, at Jørgen Marsvin siden Kyndelmisse havde drevet Gaarden ved Hjælp af Hustru, Børn, Gaardsfoged, Ladefoged, Pigen, Kusken, Stalddrengen, Fole-drengen, Podemesteren og ingen andre, og det baade med Pløjning, Saaning og Indhøstning.

6 Aar senere (1662) var Niels Parsbergs Tilgodehavende steget til 12,707 Rdl. Han fik nu Landsdommer Laurids Belov til Kjølskegaard til at udnævne to Ridemænd: Jørgen Seefeld til Visborggaard og Otte Friis til Astrup til at gøre Udlæg derfor i Restrup.

De erklærede, at Bygningerne var meget øde, de to Kirker meget brøstfældige, Avlingen ikke tilfulde dreven, og Møllen, der skyldte (svarede) 63 Tdr. Mel, øde.

Jørgen Marsvin hævdede i sit Indlæg, at han havde sat over 3000 Rdl. til paa Gaarden, han havde opsat alle Kviste paa det søndre Hus, opført en Del af Ladegaarden, udredet i Brandskat af Gaarden, foruden af Bøndergodset 960 Rdl., 100 Tdr. Havre, 80 Tdr. Byg foruden Øl, Mad, Heste m. m. — Han mente, Niels Parsberg ikke kunde drive Gaarden uden Bønder, da han selv havde haft over 60 Plove dertil foruden sine egne. — Han haabede, de ikke vilde kaste ham med Kone og Børn paa Møddingen, men lade dem sidde til Terminen, saa skulde han nok skaffe Pengene.

Hans Forsvar hjalp ikke. De to Ridemænd tog fat paa Taxationen: De 192 Tdr. H. blev ansat til 50 Rdl. Td. = 9600 Rdl., Bygningerne til 800 Rdl., 60 Tdr. Rugsæd til 4 Rdl. Td., 93 Tdr. Byg à 4 Slet-

daler¹⁾), 124 Tdr. Havre à 1 Rdl., 62 Læs Halm à 2¹/₂ Mark, 350 Læs Hø à 1 Sletdaler, 61 Øksne til 28 Rdl. Parret, 49 Køer og Kvier à 9 Sletdaler, 2 Tyre à 6 Rdl., 76 Faar à 1 Rdl. osv. — Det hele vurderedes til 12,706 Rdl. 4 Mrk. 8 Sk.

De fastsatte Priser viser, at 1 Td. H. = 12¹/₂ Tdr. Rugs Værdi. Hele den mægtige Gaards Bygninger, deriblandt den store Ladebygning, blev kun sat lig med 200 Tdr. Rug, saa de maa have været yderst forfaldne. — Vi ser tillige: 1 Td. Rug = 2 Tdr. Byg = 4 Tdr. Havre og 1 Okse = 14 Rdl., 1 Tyr = 6 Rdl., 1 Ko eller Kvie = 4¹/₂ Rdl. (Det var i Studefedningens Tid.)

Der nævnes intet Bondegods til Restrup, og det fremgaar af et Brev fra Niels Parsbergs Hustru, at der heller intet fandtes dertil: N. P. havde nemlig »glemt«, at Jørgen Marsvin havde udbetalt 1543 Rdl. for ham, og da denne nu lod pante for dette Beløb, skrev Fru Helle Gyldenstjerne i Anledning deraf paa sin svage Husbonds Vegne, at de havde modtaget Gaarden forfalden »uden ikke en eneste Tjener eller Bondeeje dertil«.

Jørgen Marsvin skrev ganske vist i det forangivne Brev, at han drev Gaarden med over 60 Plove foruden Gaardens egne. Men det har nok været Pral og Løgn det meste.

Han havde 1660, to Aar før han maatte forlade Restrup, af Kongen modtaget for sin og sin Hustrus Livstid Indtægterne af 3 af Kronens Gaarde i Sønderholm samt af Øen Egholm, som ogsaa laa under Kronen — »dog skal de holde Pantet ved Hævd og Bønderne ved Lov, Skel og Ret og ej besvære dem

¹⁾ 1 Rdl. = 2 Sletdaler, 1 Sletdaler = 6 Mark.

med ny Indfæstning eller anden uforsvarlig Paalæg«. — Det var som Erstatning for et Tilgodehavende hos Kongen paa 6000 Rdl. + et ekstra Laan paa 500 Rdl.

Saa ejede han desuden to Gaarde i Ø. Hornum, hvortil han nu flyttede, lagde dem sammen og dannede deraf den lille Proprietærgaard Abildgaard.

Paa Egholm fandtes 6 Halvgaarde¹⁾, saa Jørgen Marsvin kan højst have haft 11 Plove foruden Gaardens egne. Og af dem havde endda kun de to Gaarde i Ø. Hornum muligvis i længere Tid ligget under Restrup.

J. M. er en gammel Kending fra Blichers Noveller: Foruden fra det før omtalte 'Træk i »E Bindstow« er det ogsaa ham, der i »De tre Helligaflener« omtales som Ejer af Avnsbjerg. Han er deri skildret som brydsk og kæmpestærk. Naar han red ind under Porten, kunde han gribe i en i Porthvælvingen anbragt Jernring og derved løfte Hesten fra Jorden. Men han er af Blicher tillige skildret som en Mand med Sans for Humor og Styrke.

De Dokumenter, der findes fra den Tid, han sad som Ejer af Restrup eller Abildgaard, kaster intet mildnende Skær over ham. Her finder man ham kun som en brutal Herre og Bondeplager uden Sans for Lov og Ret.

Som de fleste Herremænd var han øm over, at Bønderne ikke kom ham for nær. 1648 udstedte han paa Hornum Herredsting Forbud mod, at Nørholm Mænd kom paa Restrup Grund »med deris kiørende, Ridend eller Fedrøfft« eller for at jage og fiske osv. i Damsø, skære Tag i Engene, fiske i Binderup Aa eller Binderup Hage.

¹⁾ En Halvgaard var da paa ca. 3 Td. H.

Her var han sikkert i sin lovlige Ret. Anderledes derimod i hans Forhold til Egholmboerne, som han ulovlig tvang til at opfede en hel Del Dyr og svare »Drengeskot« (Skat af Karlene).

Og naar salig Anders Kjærulfs Sønner 1667 maatte svare 9 Sletdaler »for at de ikke skulde antages til Soldat i den vacante Sted«, synes han at være ganske uden for Lov og Ret. Bønderne blev dengang ikke udskreven til Soldater — og Herremændene havde ingen som helst Udskrivningsret.

Egholmboerne klagede til sidst 1670 til Kongen, som paalagde Amtmanden paa Aalborghus at tage sig af deres Sag.

Niels Parsberg synes at have været lige saa øm over Jorden som Forgængeren. Straks efter at han havde tiltraadt Restrup, udstedte han Forbud mod, at Folk maatte gaa over dens Jorder; senere aflyste han Vejen over Nørkær langs med Fjorden. Ja han søgte endogsaa at afskære Nørholm Beboere Ret til den Vej, der førte fra deres Sogn til Aalborg. 1666 fastslog en Landstingsdom Nørholmerne Ret til denne Vej. Men de skulde selv holde den vedlige og maatte ikke køre over Restrups Enge. Denne Proces førtes paa Nørholmernes Vegne af Domkapitlet i Viborg og Christian og Axel Urne til Marsvinsholm.

Paa den store Klokke i Sønderholm Kirke findes følgende Indskrift: Anno 1665 lod Niels Parsberg til Restrup och hans Frue Fru Helle Gyldenstjerne denne Klokke omstøbe. Sognepræst denne Tid Niels Eschilsen til Sønderholm og Frejlev.

I Begyndelsen af Aaret 1669 døde Niels Parsberg. Hans Hustru er sagtens død forinden; thi samme Sommer sendte Jørgen Marsvin Egholmerne følgende Tilsigelse: »Hilsen med Gud samtlige paa Egholm!

Vide maa I, at I paa Mandag skal møde mig paa Restrup at slaa Hø udi tvende Dage og tage eders Reffde (Afrivere?) Hjælp med eder uden al Forsømmelse.

Actum Abillgaard d. 2. Juli 1669.

Jørgen Marsvin.

J. M. har sagtens overtaget Restrup eller har i det mindste søgt at gøre det. Om det er lykkedes, er uvist. I alt Fald er det næste Brev til Egholmerne, dateret 9. Oktbr. 1669, ogsaa sendt fra Abildgaard. Det gælder dengang Skatter, som Beboerne ikke har villet — eller ikke har kunnet? — betale. I den Anledning vil han have indkvarteret to Ryttere hos Søffren Simmensén. »Færgeløn og deres Executionspenge have de hos Bønderne at søge.« — I Beboernes førnævnte Klage over J. M. var dette Brev vedlagt.

1671 døde Jørgen Marsvin, og da — om ikke før — blev Admiral Christoffer Lindenov til Lindersvold Ejer af Restrup.

Hans Fader var den førnævnte Godske Lindenov. Efter hvad der før er skrevet om Restrup, skulde C. L. have arvet Faderens Part og faaet Resten lagt dertil. Men den Taxation, Niels Parsberg som før nævnt lod foretage over Restrup, tyder paa, at det gjaldt hele Ejendommen.

Det er mere sandsynligt, at Jørgen Marsvin har købt Godske Lindenov ud, og at denne som Betaling — eller en Del deraf — senere har faaet Pant i Ejendommen for 3000 Rdl. — Der var ogsaa andre Kreditorer, som meldte sig efter Niels Parsbergs Død. Saaledes fik Præsten Niels Eskildsen for et Tilgodehavende paa 123 Rdl. Anvisning paa en Del af Herlighedsretten over de to Sognekirker.

Godske Lindenov havde tjent Kongen som Søkriger og endte som Admiral. Han døde under Kalmarkrigen 1611—13, nemlig Aar 1612 efter kun et Aars Ægteskab. Ifølge Dansk biogr. Leksikon holdt han Bryllup 10. Marts 1611, og efter en Tavle over Sønnens Kiste i Sønderholm Kirke er denne født 13. Marts samme Aar. — Men Datoangivelser og Kirkebøger fra den Tid er ikke altid paalidelige.

Christoffer Lindenov blev 1645 udnævnt til Holmens General. Her opdagede han, at den da saa mægtige Corfits Ulfeldt, Kongens Svigersøn, begunstigede uærlige Leverandører, hvad han søgte at gøre Kongen opmærksom paa. Selv faldt han 1657 i Unaade, idet han beskyldtes for Bedrageri, saa han mistede sit Embede og forvistes fra Hoffet. Beskyldningerne maa dog have været falske eller ubeviselige, for kort efter fik han Nykøbing Len, og under Carl X. Gustavs Angreb paa København ledede han Forsvaret af Christianshavn. Dertil maatte han udlægge en Mængde af sine Penge, da Riget altid fattedes Penge. Ialt fik han godt 23,000 Rdl. til Gode hos Staten — omtrent dobbelt saa meget som Restrup vurderedes til paa samme Tid. — Da Staten ikke kunde udrede denne Sum, fik han udlagt en hel Del Statsindtægter, bl. a. Kongetiende af 29 Sogne i forskellige nordjyske Herreder.

Før han blev Ejer af Restrup, var han allerede i Besiddelse af Lindersvold og Bækkeskov i Præstø Amt.

Han synes at have været en Herremand ret i Tidens Stil. Ved Lindersvold lagde han en hel Landsby ned og lagde dens Jorder ind under Herregaarden. Saa blev der jo saa meget mere Hoveri til de øvrige Bønder.

De store Mageskifters Tid (Side 117 ff) var paa det nærmeste afsluttet omkring 1600. Men Restrup synes at være kommen delvis bagefter i denne Udvikling. Gabriel Gyldenstjerne har næppe naaet stort mere end at faa Landsbyen nedlagt, derimod ikke — i det mindste i større Stil — at faa tilkøbt omkringliggende Bondejord. Denne Side laa stille, til Christoffer Lindenov tog fat.

1673 købte han 1 Gaard og 1 Gadehus i Sønderholm af Hans Friis til Klavsholm og 2 Gaarde smst. af Hans og Christoffer Steensen. 1674 købte han 7 Halvgaarde i Hasseris, 11 Gaarde og 46 Huse i Sundby Sogn, Kær Herred, og i Øster Hassing 5 Gaarde og 1 Halvgaard.

Om han ogsaa har tilkøbt alle de andre Ejendomme, som laa under Restrup, da Sønnen Christian Lindenov solgte Godset, eller denne har fortsat, vides ikke.

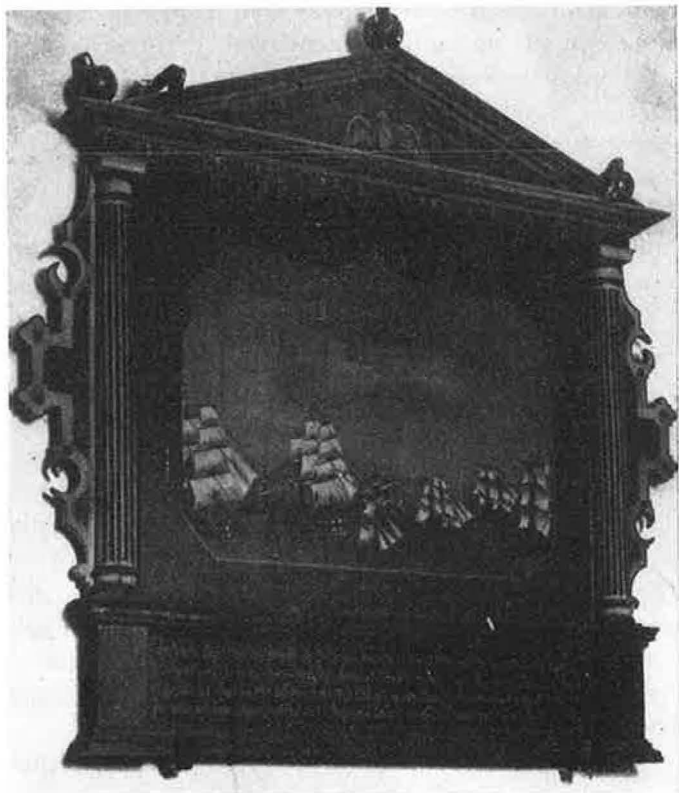
Derimod købte han Egholm af Kongen 1671, dog at Jørgen Marsvins Enke beholdt Indtægterne deraf til sin Død. — Da hun imidlertid synes at have plaget Beboerne der lige saa haardt som hendes afdøde Mand, fik Christian L. Øen overladt 1682 mod at betale Fru Anne Helvig Landgilde og Hoveripenge derfra.

Samme Aar solgte han Øen, som dermed ikke længer havde nogen Forbindelse med Restrup.

Christoffer Lindenov døde 1679, og 6 Aar senere, 1685, solgte Sønnen Christian L. Gaarden, antagelig af Pengetrang, da han dengang kun var 38 Aar. Allerede forinden havde han til Køberen pantsat Kongetiender fra Nørholm, Ovdrup, Ellidshøj og Svenstrup Kirker. Ifølge Danske Atlas skal han senere være

nævnt som Ejer af Uggerslevgaard, en lille Herregaard i Uggerslev paa Fyn.

I Sønderholm Kirke findes et Kapel med de Lin-

Mindetavle over Christoffer Lindenov.

denovers Begravelse. Paa en Tavle, som hænger derinde, staar: Anno 1680 (eller 84) gaf min salig Fader Cammerraad Christian Lindenow 200 siger to hundrede slette Daler til Aalborg Hospital for aarlig at holde denne de Lindenowers Begravelse vedlige,

som er udi Sønderholm Kirke ved Restrup. Originalen findes udi Aalborg Stiftskiste.

Herunder hviler højædle og velbaarne Herre Hr. Admiral Christoffer Lindenow og hans Søn Hr. Cammerraad Christian Lindenow fordum Herre til Restrup med sin Datter Anne Levetzau samt hendes Mand Hr. Captain O. Oluf. Først fordums Herre til Boddumbisgaard.

Men henfløt ikke disse Lig afsted
fra denne hvalte Boliig
lad dem her stedse staa i fred
at hvile tryk og roolig
thi ellers skal Uløkkens Glød
dit Hus og Gods omspænde
og Fattigdom og Hunger Nød
skal Gud dem næst tilsende
Amen Amen.

(Slutningen minder om Oldtids Runestene, hvor man synes at have troet, at man ved Hjælp af Indskriften kunde kaste Forbandelse over den, som ikke lod de døde hvile i Fred.)

Paa en anden Tavle i Kapellet findes Billedet af en Krigsflaade; derunder staar: Her i dette Capel ligger den højædle og velbaarne Hr. Admiral Christoffer Lindenow til Restrup, som var den højædle og velbaarne Herre, Hr. Godske Lindenow til Lindesvold hans kgl. Majestæt til Danmarks og Norges Admiral, hans Søn blev født Anno 1611 den 13. Martz og døde 1679 den 2. Oktob. i sit Alders 68. Aar.

Han deltog med Hæder i Krigen under Carl d. X.s Angreb paa Danmark og anførte en Eskadron paa 9 Linjeskibe.

Paa hans Kiste staar en lignende Beretning paa

en Metalplade. Den slutter med Ordene: »Gud give ham med alle Christe en glædelig og ærefuld Opstandelse paa Dommens Dag. Amen.«

Paa Christian Lindenovs Kiste findes følgende Indskrift: Her hviler højædle velbaarne Christian Lindenow Christoffersen til Restrup, kgl. Majestædt Cammerraad, hans Fader var Admiral højædle, velbaarne Christoffer Lindenow til Restrup, hans Moder velbaarne Frue Dorthé Friis og barnefødt i Kjøbenhavn Anno 1647 den 13. Juni, døde den 28. Juni 1692, var saa hans ganske Alder 45 Aar ringere 14 Dage. Gud give ham med alle Guds udvalgte en glædelig Opstandelse.

I samme Kapel findes endnu to Kister; men »Beboerne« af dem har ingen særlig Forbindelse med Restrup.

Christian Lindenov solgte som før nævnt Restrup 1685. Da hørte der under Gaarden: Restrups øde Mølle, som i sin Velmagt skyldte 60 Tdr. Mel, 22 Gaarde, 1 Bol og 20 Huse i Sønderholm, 3 Helgaarde, 2 Halvgaarde og 4 Huse i Tostrup, 2 Gaarde i Frejlev, 1 Helgaard, 1 Halvgaard, 1 Bol og 1 Mølle i Voxlev, 1 Gaard i Klestrup, 2 Gaarde i Uggerby, 1 Gaard i Hornum, 1 Gaard i Mølgaard, 1 Gaard i Kistrup, 2 Gaarde i Bunderup, 6 Gaarde, 5 Halvgaarde og 2 Halvbol i Nørholm, 7 Gaarde og Herligheden af 2 »Kirkegaarde« i Skt. Budolfi Sogn, 1 Gaard og 1 Mølle i Flamsted, 3 Gaarde i Rebild.

Gaarden selv angives til 112 Tdr. H. Herlighedsretten til de to Kirker er ansat til 48 Tdr. H. Muligvis har disse 48 Tdr. H. været medregnet i de 192 Tdr. H., som fandtes i Jørgen Marsvins Tid. Alligevel bliver det kun 160 Tdr. ialt. Men der var i Mellemtiden foretaget en Omlægning af Hartkornet,

hvorefter der nu skulde mere Jord end forhen til 1 Td. H., saa det er nok samme Areal under Hovedgaarden som forhen.

Det tilhørende Bondejord var paa ialt 386 Tdr. H. Skoven var ansat til 100 Svins Olden.

Bondejorden havde da 3—4 Gange saa meget Hartkorn som Hovedgaardsjorden. Man regner med, at i Jylland var den Mængde Bondejord, som laa under Herregaardene, gennemsnitlig 6,5—8 Gange saa stor. Jo større Hovedgaardsjorden forholdsvis var, des mere Hoveri blev der i Reglen at yde.

Til Restrup hørte der forholdsvis store Engstrækninger med tilsvarende Stedefedning — mærk førnævnte Vurdering fra Jørgen Marsvins Tid (Side 130) — men en Del Bondegods laa saa langt ude, at der kun har været ydet lidet eller slet intet Hoveri derfra, maaske 50—60 Tdr. H., saa det hoveripligtige Bondejord har sikkert højest været 3 Gange saa stort som Godset. Saa var de omboende Bønder muligvis hidtil sluppen for Hoveri, er de sikkert kommen desmere med nu.

Lindenoverne paa Restrup havde gennem Godske Lindenovs Hustru Gyldenstjerneblod i Aarerne. De hørte som disse til en berømt gammel dansk Adelslægt, der forøvrigt uddøde 1738. Med dem er den gamle Adelsslægts Tid forbi paa Restrup.

Hans Friederich v. Lewetzau til Oxholm-Herre-gaard paa Øland, som købte Restrup af Christian Lindenov, stammede fra Meklenborg, hvor hans Fader var Landraad. Han var født 1630 og gik som ung i dansk Krigstjeneste, hvor han var med i Krigen mod Carl X. Gustav. 1660 var han saa »uheldig« i Drukkenskab at undlive en Trompeter, hvad dog ikke synes at have skadet hans gode Navn og Rygte. Da

han fratraadte Hæren, fik han i Stedet for Pension udlagt noget Krongods og boede en Tid paa Kaatrup i Asferg Sogn (ved Randers). Det har næppe været andet end en større Bondegård. 1668 købte han Oxholm, senere Nr. Elkjær i Vendsyssel og — som omtalt — 1685 Restrup. Han mageskiftede Kaatrup med Klitgaard, en forhenværende Herregaard, beliggende vestligst i Nørholm Sogn. Den laa ham nemlig belejlig til Færgegaard.

Han var atter med i den skaanske Krig saavel som i flere Felttog. Før sin Død naaede han at faa Generallojtnants Karakter og Titel af Gehejmeraad.

1695 gav han og Hustru Lucia Emerentzia Brockdorff 300 Rdl. — med en Gaard i Suldrup som Pant — i et Fundats. 6 % deraf skulde gaa til en Skole i Sønderholm, til Sejerværket at holde vedlige m. m. — Skolemesteren skulde være forpligtet til hver Morgen og Aften, da Bøn udi Skolen holdes, i samme at ihukomme de Lewetzauers Stamme.

1724 visiterede Biskop Søren Lintrup i »Synderholm« Kirke og beretter derom i sin Visitatsbog: »Ungdommen var ey ilde undervist i sin christendom. Landsoldaterne var tilstede og ingen af dem borte

Kirken, som tilhørte Generalmajor Lewetzau, var med sine ornamenter og inventario i meget perfekt stand med hvelvinger etc.!

Degnen var en skikkelig gammel student fra Viborg skole, som ustraffelig forestod sit embede, ved Navn Jens Christensen Saal.«

(I Nørholm derimod »fandtes ungdommen ikkun hel maadelig informeret, omendskønt de havde en skikkelig studiosum til Degn« — Kirken der tilhørte ogsaa L. og var ogsaa i god Stand.)

Landsoldaterne har formodentlig været de Karle, som ifølge Fr. IV.s Lov om Landmilitzen (1701) var udkrevne paa Godset, og som sagtens havde faaet Ordre til at møde i Kirken.

1696 døde H. F. Lewetzau. Hans Søn Christian Frederik Lewetzau, som var født 1682, arvede Restrup, en anden Søn fik Oxholm.

Som Faderen gik han Militærvejen og udmærkede sig i den store nordiske Krig 1710—21, saa han som 35aarig opnaaede at blive Generalmajor. — Efter Krigen forlod han Hæren; men Staten benyttede stadig hans Tjeneste. 1751 blev han saaledes optaget som Deputeret i General-Landets-Økonomi- og Kommercekollegium, der ifølge sit Navn skulde tage sig af baade Landbrugets og Handelens Økonomi. (Det var i Merkantillismens Tid, da man mente, at Staten skulde ordne alle Borgernes økonomiske Forhold.)

Ifølge Biografisk Leksikon skal han have givet Stødet til Indkaldelsen af tyske Kolonister til de jyske Heder. Men det er urigtigt; han advarede tværtimod mod Forsøget, og det med gode Grunde, som viste sig at holde Stik.

1751 blev han ophøjet i Grevestanden, men uden at han lod sine Godser gøre til et Grevskab.

Han var hovedrig, hvad enten det skyldtes Arv, Giftermaal, Fortjenester i Krigen eller maaske noget af hvert. Som mange af Tidens Herremænd holdt han meget af at handle med Herregaarde og var en Tid i Besiddelse af Ørslevkloster, Strandet og Vods-kærgaard.

Ved sin Død var han foruden af Restrup Ejer af Torstedlund (i Aarestrup Sogn), Aastrup og Overklit (i henholdsvis Skt. Hans og Vennebjerg Sogne ved Hjøring), Albæk (Suldrup Sogn). Tillige lod han

et af de fire Palæer bygge, som ligger omkring Amalienborg Slot.

Af St. Restrup, Torstedlund, Albæk, Aastrup og Overklit lod han i sit Dødsaar (1756) oprette et Stamhus¹⁾. Dette havde efter den Tids Ansættelse 2,206 Td. H., hvoraf Restrup udgjorde 1,057 Td.

Godset var altsaa næsten dobbelt saa stort, som da Faderen købte det af Chr. Lindenow, saa C. F. L. har købt en hel Del mere Bondejord til det. Sandsynligvis laa nu hele Nørholm, Sønderholm og Frejlev Sogne under det, om de ikke gjorde det tilforn; men ogsaa Guldbæk og Volstrup Byer foruden Møllegaard, Ridemandsmølle og Liungberggaard i Svenstrup hørte under Herregaarden.

1717 lod C. F. L. nemlig Landmaalere fastsætte Skel mellem de omtalte Ejendomme saavel som mellem Ejendommene i de to Landsbyer.

Landmaalerens Beretning viser, at der i Guldbæk fandtes 7 Gaarde under Restrup, i Volstrup 10, — tillige hvordan Jorden var beliggende i Skifter: Søren Nielsen har saaledes 233 Agre liggende 60 forskellige Steder foruden Agre i Heden — og de andre Bønders Jorder laa lige saa spredt.

C. F. Lewetzau lod den gamle Borg nedrive og det nuværende Slot opføre 1723. De gamle Borges Tid som Fæstninger var jo forlængst forbi, og hyggelige har de ikke været med de favnetykke Vægge, de smaa Vinduer og deraf følgende mørke, ofte koldé og tillige fugtige Rum.

Nu rejstes der, paa det nærmeste paa samme Sted²⁾, en Bygning med store Vinduer og hyggelige,

¹⁾ Et Stamhus kunde ikke deles, ikke forgældes, og nærmeste mandlige Slægtning skulde arve det hele.

²⁾ Det er ikke nøje paavist, hvor den gamle Borg har ligget.

lyse Værelser. Den blev opført i en ren, enkel, symmetrisk Stil, uden paaklistret Flitterstads. Hovedbygningen mod Vest med Gennemkørsel i Midten (nu omdannet til Forhal) og to lange Fløje mod Øst. Materialet, hvoraf en hel Del Sten og Tømmer synes

Ældste Billede af St. Restrup Hovedbygning, Midtfløjen set fra Vest.

at være fra den gamle Borg, var saa solidt, at det i alt væsentlig har trodset Tidens Tand i de godt 200 Aar, Slottet nu har staaet.

Til at udføre det store Bygningsarbejde krævedes selvfølgelig megen Arbejdskraft ud over Haandværkernes. Dertil havde man imidlertid de hoveriydende Bønder, som i den Tid, Byggearbejdet stod paa, sikkert har maattet udføre en Mængde Ekstraarbejde.

(Om de pragtfulde Bygninger, som Herremændene rejste efter de store Mageskifters Tid (Side 117), siger Professor I. A. Fredericia: »Ingen kan beundre de herlige Mindesmærker uden tillige at tænke paa de Suk og Klager, der er opstegne fra Hundreder af Landets Børn.«)

De gamle kaldte C. F. L. »General Ligeud«, fordi, sagde de, alle de Veje, han lod anlægge, skulde gaa lige ud — hvad jo godt kunde passe for en forhenværende Militær og Strateg. Saaledes beretter man, at han lod anlægge en snorlige Vej fra Restrup til Albæk. (Som oftest hedder det Restrup-Nørlund; men det kan ikke passe, da det var hans Eftermand, der købte Nørlund.) — Det er i alt Fald rigtigt, at der har gaaet en Vej, som C. F. L. antagelig har ladet anlægge, fra Restrup til Albæk, for endnu hviler den Servitut (dog kun som et dødt Bogstav) paa alle de Ejendomme, som har Jord ved eller over denne nu nedlagte Vej, at de skal holde den fri for Kreaturer; saa det ligger nær at tænke, at Greven har brugt den jævnlig og da ikke just har kørt i Skridtgang hele Tiden.

Han har næppe været nogen særlig naadig »Naadigherre« over for Bønderne, dertil krævedes der for meget ekstra Arbejde i hans Tid, og Sagnene har dømt ham haardt. Af en enkelt gammel Mand har jeg hørt ham omtale som »den onde Herremand«. Antagelig er han ogsaa den Herremand, om hvem det Sagn gaar, at da hans Kiste skulde føres til Sønderholm Kirke, gik Hestene i Staa op ad Bakken mellem Restrup og Sønderholm. Præsten blev da tilkaldt, han saa Fanden ridende over Kisten, og da han fik ham manet ned, klarede Hestene Vognen. En anden Beretter fortæller, at der var en Mand, som gav Kusken det Raad, at han skulde tage et Hjul af Vognen. Det gjorde han, og saa maatte

Fanden, som hidtil havde siddet paa Vognen, løbe som fjerde Hjul og bære Akslen oppe.

Den Marmorkiste, Greven nu hviler i, er saa tung, at Transporten af den gerne har kunnet danne den Kerne, hvorom Sagnet er formet.

Saa meget er vist, at staar de gamles Beretninger til Troende, da fik Greven ikke Fred i sin Grav; men i mørke Nætter kunde man se ham komme kørende med kulsorte Heste og fulgt af kulsorte Hunde ad den Vej, han lod lægge fra Restrup til Albæk. Især var det galt i en Hulning, hvor Vejen skar den Vej, der gaar fra Tostrup til Sønderholm. Gamle Folk har fortalt mig, at deres Forældre nødigt gik derover ved Nattetid. I en Tid, da Brændevin var billig, og Fantasi, parret med Overtro, mere livlig end nu, kunde mangen troværdig Mand bevidne, at han med Rædsel havde set Grevens vilde Jagt ad natlig Vej.

C. F. L. var gift to Gange, først med Christence Lindenov, f. Rantzau. Hendes Fader, Johan R. til Bramming, stammede i lige Linje fra den berømte (eller berygtede?) Feltherre fra Grevens Fejde, Johan Rantzau, som var hans Tipoldefar. Hun døde 1734, og Aaret efter giftede Greven sig med Sophie Hedevig Rantzau, Enke efter Ove Skeel til Birkelse.

Fru Christenses Kiste staar i det Lewetzauske Kapel i Sønderholm Kirke sammen med Mandens. Den er af sort Marmor og paa den findes følgende Indskrift: »Faa Stene har den Ære, som den Marmor saa dyrebar et Skat til Himlen at gemme. Sc: de rare¹⁾ Been, som her blev efterladt er fra os bortgikte Gud den højædle nu højsalige Frue, Fru Chri-

¹⁾ Sjældne.

Ligkisterne i det Lewetzauske Kapel.

stense Lindenov Rantzau, hvis Herkomst af Rantzauer og Friiser, Dyb, Ære, Højhed nobiliterer, hendis Biurd var 1686 den 25. Sept. hendes Ægteskab var fornøjeligt og 30 Aar varig med hans Excellence højædle og velbaarne Hr. Christian Frederik Lewetzau til Restrup, Ridder og kgl. M. General Leut. v. Caval. Hendis Lif var Exemplar af Dyb og Christendom, hendis tidlige Død 20. Novbr. 1734 i hendis Alder 48 Aar af des flere Tab og des større Sorg, helst for hendes elschende Gemal som til hjærtelig Æresminde udi Haab til ny Samling hos Gud han har ladet hendes Levninger hensætte.«

Grevens egen Kiste er af hvidt Marmor, den bærer Elefantordenens Kæde i Relief og saa blot Navnet Christian Frederik Lewetzau.

Hans anden Hustrus Kiste er nedsat under Lindenowernes Kapel; den er af Træ, beklædt med sort Fløjl¹.) En Metalplade paa den bærer følgende Indskrift:

»Ormenes Bytte
Jordens Laan
Himlens Ejendom.

Hvad som gemmes kand gemmis her den i Livet højvelbaarne, i Døden salige Frue Sophie Hedevig, Grevinde af Levetzau, født Grevinde af Rantzau, Ejer af Stamhuset Restrup, Tostedlund, Albeck og Aastrup i Jylland, Sæbygaard og Grindetved i Sjælland. Som betraadte Livet 1690, naaede Evigheden d. 9. Oktbr. 1775.

Dydens Yndling, Hjemmets Lied, Menneskeslægtens Ære, et Mønster paa Kærlighed i begge hendes

¹) Der fortælles, at en Marmorkiste var købt til hende; men Skibet, der skulde føre den til Danmark, forliste.

Ægteskaber, det første med hans Excellence Baron Skeel, det andet 20 Aar med hans Excellence Geheimekonferenzraad Greve af Levetzau. Et Exemplar paa Guds frygt i hendes dobbelte Enkesæde, det første paa 20 Aar, det andet paa 20 Aar og 6 Mdr. og nu et beklageligt Tab for sine Venner, et kjært Bytte for Himlen, Retsindighed, Fromhed, Oprigtighed var hendes Livs Prydelser som nu hendes Gravs Blomster.

Graa Haar er Ærens Krone, et langt Liv er en Arv for de Fromme, saa sig de evige Forjættelser.«

Indskriftens Angivelse af Sophie Hedevigs sidste Enkestand har en lille Fejl, da hendes Mand døde 1756, hun selv 1775. Om hendes Liv har jeg intet kunnet opspore af Folkesagn. Sandsynligvis har hun opholdt sig mest i København, hvorfra de fleste af de Fæstebreve, der er opbevarede fra hendes Tid, er daterede.

Disse Fæstebreve er — som i det hele taget Restrups Fæstebreve fra før 1792 — væsentlig skrevet efter samme Formel, kun forskellige, efter som det angaar Gaardmænd eller Husmænd.

Saaledes fæster Jens Jensen af Nyrup 1762 en Gaard i Sønderholm paa 6 Td. H. mod en Landgilde paa 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Havre, 1 Svin, 1 Fødenød og 1 Rdl., samt det sædvanlige Hoveri, Ægt og Arbejde til Restrup. — Indfæstningssummen, der jo betales ved Overtagelsen, var paa 11 Rdl.; men uden maatte han betale de paa Gaarden hæftende Restancer: 20 Rdl., 4 Mark og 12 Sk.

Og under Fæstebrevet er vedføjet Kvittering for hele Beløbet.

Det var en efter den Tids Forhold betydelig Sum, hvilket kan tyde paa, at Bønderkarlene ikke har været helt fattige.

Landgilden, den Tids Form for Prioritetsrente, synes ikke særlig tyngende for en Gaard paa 6 Tdr. H. Den har vel haft en Udsæd paa omkring 12 Td. Korn med en Avl, som i et godt Aar næppe oversteg 40 Tdr., hvoraf 12 gik til Udsæd, 4 til Tiende og 4 til Landgilde. Dertil kom Skat, og at Ejeren har maattet holde ekstra Karl og Pige og flere Heste for Hoveriets Skyld, og at Husdyrholdet i den Tid ikke har været til stort mere end nødvendig Mælk, Sul og Uld. Det har da knebet haardt nok at faa det til at løbe rundt.

Til Fæstebrevet er knyttet den Bestemmelse, at Jens Jensen gifter sig med Enken.

Siden Fr. I.s Tid havde det været Lov, at Fæste skulde gælde for Livstid, dog ikke for Enken. Men det var vist almindeligt, at hun blev ved Gaarden til sin Død. Den nemmeste Maade at faa hende forsørgt paa var da, at Eftermanden giftede sig med hende. I flere Fæstebreve fra Restrup findes den samme Formel, at »han ægter hans efterladte Enke, som mellem dem skal være aftalt«. — Hvorvidt det er Godsbesidderen, der har stillet denne Betingelse, eller det er Karlen, som paa denne Maade skaffer sig Gaard i Fæste, siger Fæstebrevet ikke. Da Fæstegaarde imidlertid ikke var stærkt efterspurgt (det er en staaende Klage blandt Godsbesiddere, at Karlene ikke vilde tage Gaarde i Fæste), men Godsejerne besad Magt til at tvinge Karlene til at overtage dem ved at true dem med, at de ellers skulde »springe Soldat«, er det tænkeligt, at de kan have brugt deres Magt til at tvinge Karlene til at gifte sig med Fæstebønders Enker. Loven hjemlede dem ingen Ret til det.

Forøvrigt har det her snarere været Godsbestyreren end Enkegravinden, som traf Bestemmelsen.

Hun var dengang over 80 Aar, skrev sit Navn med rystende Haand og stavede det ikke engang rigtigt.

1770 fæster Fru Sophie Hedevig til Ungkarl og Landsoldat af Restrup Kristen Povelsen Krag et Gaardhus i Sønderholm med Toftejord, da hans Far ikke kan holde det vedlige og svare Landgilde deraf. Faderen skal blive der i sin Livstid. Fæsteren skal istandsætte og forsvarlig vedligeholde Huset. — Da Huset er daarligt, skal han ingen Indfæstning give, men erholde lidt Hjælp med Tømmer.

Han skal gøre det sædvanlige Hoveri til Restrup, som er 1 Dags ugentligt Arbejde — og løbe alle Gaardens Rejser paa Omgang, naar han derom bliver til-sagt. Hvert Aars Mortensdag skal han betale i Huspenge 9 Sk.

Til Fæstebrevet er vedføjet: »Ligelydende Fæstebrev har jeg underskrevne Christen Povelsen i Dag in Originali til mig annammet, som jeg i alle Maader skal holde og efterkomme under vedbørlig Straf.

Til Stadfæstelse under min egen Haand.

Restrup, den 28. Junii 1770.

Christen Povelsen.«

Navnet har han selv skrevet.

Det var meget gammel Skik, sandsynligvis fra lang Tid før Reformationen, at Husmænd, som fæstede af Herremænd, svarede 1 Dag ugentligt Arbejde som Fæsteafgift. De kaldtes derfor Ugedagstjenere, et Navn, man i det egentlige Hoveris første Tid ogsaa brugte til de Gaardmænd, som gjorde Hovarbejde. — Men medens dette Hoveri snart blev ubestemt, synes det, som Husmandshoveriet uforandret har holdt sig til 1 Dag ugentlig.

Det synes at have været en almindelig Regel, at

Børnene overtog Gaardene i Fæste efter deres Forældre. (Selv om de betalte en mindre Indfæstning, end der ellers kunde faas, foretrak man at lade dem faa Fæstet, da det opmuntrede Forældrene til at holde Gaardene vedlige, oplyser en vestjysk Godsejer fra den Tid.)

I Viborg Landsarkiv findes der mange Aftægtskontrakter fra Restrup Gods, hvor Fæstebønders Børn overtager Gaarden imod at yde Forældrene Aftægt. — Efter Loven skulde de gamle jo beholde Gaarden paa Livstid. Kontrakterne tyder paa, at man forudsætter, at den aftægtsydende var sikker paa at faa Ejendommen i Fæste efter Forældrene. — Det kunde selvfølgelig ogsaa være aftalt med Godsejeren; men i alt Fald omtales noget Løfte fra dennes Side ikke, ej heller er der taget Forbehold.

Mens Fæstebrevene er rent juridisk formuleret, begynder alle de gamle Aftægtskontrakter »I den hellige Trefoldiges Navn«. — Antagelig har en Degn eller Præst formuleret dem.

Efter Chr. F. Lewetzaus og Hustrus Død indkaldtes alle Godsets Bønder for at meddele, om de havde Fordringer i Boet.

Grevinde Sophie Hedevig døde som omtalt 1775, og da begge Grevens Ægteskaber var barnløse, gik Godset over til hans nærmeste mandlige Slægtning, Iwer Rosenkrantz, en Datterdattersøn af Grevens Broder paa Oxholm. Han fik samme Aar kongelig Patent paa at bære Navnet Rosenkrantz-Lewetzau.

Hr. Iwer var født 1749. 1779 blev han gift med den 16aarige Juliane Sophie, Comtesse af Wedel-Wedelsborg, det forhenværende Iversnæs, saa Slægterne paa de to Godser knyttede atter Forbindelse med hin-

Avlsbygning paa Rimmen (ud mod Limfjorden), men den blev ikke færdig i hans Levetid, og da hans Eftermand lod den forfalde, spøjte han siden der, ligesom han ogsaa ofte foruroligede Gaardens Folk med at komme kørende til Gaarde midt om Natten, og naar de saa stod op i den Tro, at det var Herskabet, der kom kørende, saa var der ingen. Ingen turde opholde sig om Natten, hvor Resterne af Avlsbygningen stod; det var slemt nok paa Hovedbygningen.

Og saa var det endda langt fra det værste, de gamle vidste om Hr. Iwer: Han skal have forsøgt at forgive Kongen ved at blande Gift i hans Chokolade. Det blev imidlertid opdaget, og han blev tvunget til selv at tage den giftige Drik, gjorde det uden at kny og kørte saa hjem til Restrup, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde. Han naaede lige til Gaardspladsen; der udaandede han.

Ikke sært, at han gaar igen (som den graa Mand).

(Nu er det grønne Værelse, hvori han spøger, lagt til Skolestuen, det røde til Skolegangen, saa begge Ægtefolkene er bleven hjemløse.)

Der angives forskellige Aarsager til, at Hr. Iwer vilde forgive Kongen, den sindssyge Kr. VII. En gammel Mand har fortalt mig, at han var underkøbt til det af Struense, saa denne kunde være blevet gift med Enkedronningen og derved blevet Konge. — Men da Struense blev henrettet 1772, mens Hr. Iwer først døde 1787, kan det ikke passe. En anden Overlevring gaar ud paa, at nogle Herremænd sammensvor sig om at dræbe Kongen, fordi denne havde ophævet Stavnsbaandet; de trak Lod om, hvem der skulde udføre Handlingen, og Loddet traf Hr. Iwer. — Men Stavnsbaandet blev først løst et Aar efter Hr. Iwers Død.

Sagnet har da ingen historisk Hjemmel. Det om Giftbægeret, som Giftblanderen selv maa tømme, er et ret almindeligt Sagnmotiv. Maaske den anden Del af det, at han døde, som han naaede hjem paa Gaardspladsen, er hentet fra Preben Gyldenstjerne, en Søn af den førnævnte Biskop Knud G. og hans Hustru Jytte Podebusk. Om ham beretter Historien, at han trofast drak sammen med sin Konge, Kr. IV, og efter et Drikkelag naaede døende hjem til sit Slot Nr. Vosborg.

Vi vil nu vende os til, hvad vi historisk ved om Iwer Rosenkrantz: Fire Aar efter sin første Hustrus Død giftede han sig med Sophie Margrethe Birgitte Moltke, der døde 1792. Selv døde han som nævnt 1787. 1778 købte han Nørlund og fik 1779 Bevilling til at lade dette Gods indgaa i Stamhuset i Stedet for Aastrup og Overklit. De to sidstnævnte Ejendomme var med Bøndergods paa tilsammen 453 Td. H., Nørlund paa 502 Td. H., saa Stamhuset forøgedes lidt.

I den førnævnte Beretning om Indvielsen af Kuppet omtales han som »Ridder, Kong. Majestæts Kammerherre og Assesor i Højeste-Ret«.

Mest bemærkelsesværdigt er det, at I. R. lod Landsbyerne under Restrup udskifte. De laa her som alle Vegne i Fællesdrift. Gennem Hundreder af Aar var der næsten ingen Ændringer sket i dansk Jorddrift, udover at Jorden var bleven mere og mere udpint.

Men i 1700ernes sidste Halvdel skete der store Ændringer heri. Nye Driftsformer, mest lært i Holsten, begyndte at slaa igennem. Det var selvfølgelig Herremændene, som gik i Spidsen. Bønderne var for haardt trykkede og bl. a. som Følge deraf for uoplyste til, at de kunde blot følge efter. Skulde det

lykkes at faa dem med, maatte Ejendommene skilles ud af Fællesdriften, saa de mest driftige Bønder kunde gaa i Spidsen. Driftige Herremænd søgte derfor at faa Gaardene udskiftede.

Iwer Rosenkrantz hørte aabenbart til disse. Omkring 1781 lod han fire Gaardmænd under Restrup: Bucholtz af Klitgaard, Peter Lerche af Ridemands Mølle, Peder Mikkelsen af Gjelstrup og Anders Kjær af Nørholm, syne og taksere Jorderne. I hver Landsby fik saa vidt muligt Gaardene og som oftest ogsaa Husene hver lige meget Hartkorn. De faa Undtagelser synes at skyldes særlige Forhold, i Reglen Udflytning.

Efter en Indberetning fra 1805 var alle Gaardene i Sønderholm paa 6 Td. H., saa nær som een, der var paa 2 Td.; Husene smst. i Reglen paa 1 Skp. — Gaardene i Nyrup alle paa 6 Td. H., med Undtagelse af een paa 4 Td. — Gaardene i Frejlev à 5½ Td. H. — 8 Gaarde i Tostrup à 4 Td. H. — Gaardene i Drastrup à 4 Td. 2 Skp.

7 Gaarde i Volstrup à 5 Tdr. 3 Skp. H.

7 Huse smst. à 2 Skp. 1 Fdk. 1¼ Alb.

2 Gaarde i Bunderup à 6 Td. 6 Skp. 1 Fdk.,
1½ Alb.

28 Gaarde i Nørholm à 8 Td.

1 Gaard i Nørholm 10½ Td.

7 Huse smst. à 1 Skp. 3 Fdk. 1½ Alb.

(Endnu 7 mindre Huse smst.)

3 Gaarde i Leere à 6 Td.

3 Huse smst. 2 Skp. 1 Fdk. 1 Alb.

1 Gaard i Binderup 7 Tdr.

1 i Hornum (Mølgaard) 4 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk.
2 Alb.

I Budolfi Sogn, Sofiendal:

18 Gaarde à $3\frac{1}{2}$ Td. H.

11 Huse à 1 Fdk. 2 Alb.

(Herunder maa Hasseris sikkert høre.)

1 Gaard i Skalborg 1 Tdr. H.

Voxlev Gudskifte Mølle 4 Td. 7 Skp. 2 Fdk. 2 Alb.

Guldbæk, Ridemands Mølle og Lyngbjerggaard findes ikke i Fortegnelserne, uden det fremgaar deraf, om de er bortsolgte, og i saa Fald hvornaar.

Husene under St. Restrup synes at have svaret til Gaardene omtrent i Forholdet 2:3. — Det hævdes ofte, at der næsten ingen Husmandssteder fandtes paa Stavnbaandsløsningens Tid; men flere samstemmende historiske Vidnesbyrd afkræfter denne Paastand. Ogsaa under St. Restrup havde der længe ligget en hel Del Huse. (Se Side 138.)

Efter 1788 voksede den danske Befolkning stærkt, og der blev da oprettet en hel Del smaa Husmandshjem omkring Herregaardene. Men det, at de fleste Husmandsbrug i de nævnte Landsbyer var lige store, kan tyde paa, de er bleven oprettet ved Udskiftningen.

1780 brændte hele Hasseris By paa fire Gaarde nær. En Del af Gaardene blev da flyttet ud til det nuværende Sofiendal. En gammel Mand har fortalt mig efter Udsagn af hans Bedsteforældre, at en Fru Sophie skænkede Tømmeret til de ny Gaarde, hvorfor Beboerne opkaldte Landsbyen efter hende. Og det er meget tænkeligt, at den unge, folkeelskede Juliane Sophie er kommen de nødstedte Bønder til Hjælp.

I Landsarkivet i Viborg findes et Brev fra I. R. til de Nørholm Bønder, hvori han beder dem være behjælpelig med at faa Skellet med dette Sogn liget. Brevet er holdt i en meget venlig Tone; han forkla-

rer, at det jo er til Fordel for begge Parter, da der saa bliver mindre at vedligeholde; han vil paa ingen Maade forfordele dem. Desuden omtaler han en gammel Græsningsret, som de skal have til nogle Enge; den skal de stadig beholde, kun kan det blive nødvendigt paa Grund af Udskiftningen, at han maa anvise dem et andet Sted.

Endelig kan nævnes, at han lod opkaste et Dige omkring Herregaardens Jord samt paa begge Sider langs den Vej, der gaar fra Frejlev til Sønderholm, og den, der gaar fra Tostrup til Nørholm, ialt 17,000 Favne (godt 4 Mil) lang, 3 Al. høj, 5 Al. bred forneden, 3 Al. foroven, med en Grøft paa hver Side, 3 Al. bred foroven, $1\frac{1}{4}$ Al. forneden og 2 Al. dyb, alt paa hans egen Bekostning uden Arbejde for Hovbønderne.

Vi ser da Billedet af en dygtig og driftig Godsejer, men aldeles ikke af nogen Bondeplager. — Hvordan kan hans Eftermæle da være blevet saa slet?

Jo, Bønderne var bange for ethvert Fremskridt, de var saa vante til, at de maatte gøre Sliddet derfor. Og da deres økonomiske Vilkaar ikke bød paa Muligheder for Fremskridt, søgte de at komme lettest muligt fra Arbejdet. »Hellere dovne sig arm end slide sig arm« er et kendt Ordsprog fra den Tid. En driftig Godsejer har selvfølgelig ogsaa søgt at sætte mere Fart i dem og er da stødt sammen med deres Træghed. — Selv de mest bondevenlige Herremænd — og dem fandtes der aldeles ikke faa af paa denne Tid — blev mistroet, det maatte selv Brødrene Chr. Ditlef og Ludvig Reventlow erfare.

Desuden var Udskiftningen en vanskelig og dyr Historie. Man maatte ikke blot ud af gamle Vaner; men hele Driften maatte omlægges. Udskiftningen

ændrede helt det gamle Landsbybillede, og den kostede baade Tid og Penge. — Det oversaa Fremskridtsmændene ofte i deres Begejstring for Sagen.

Under det Side 148 ff omtalte Fæstebrev er vedføjet: »Da Sønderholm Bys Jorder i forrige Stamherres Tid ved Opmaaling og Udskiftning er bleven lignet mellem Beboerne, saa har jeg i Betragtning af denne Jordenes Forandring bevilget mine Bønder ibed (iboende) Moderation i Landgilderne for 3 Aar fra 1791, i hvilken Tid denne indbemeldte Fæster skyldig svarer af sit nuhavende 6 Tdr. H. aarlig Landgildepenge 1 Rdl., Byg 1 Td. 4 Skp. og Havre 1 Td. 4 Skp.

Restrup den 18. Aug. 1788.

Victor Raben Levetzau.«

Iwer Rosenkrantz-Lewetzau døde barnløs; den nærmeste Arving var hans Søsters Sønnesøn, Siegfried Victor v. Raben, der nu fik kong. Patent paa Navnet Raben-Lewetzau.

Det Aar, han overtog Godset (1787), udstedtes den Lov, der satte Grænser for Herremændenes Rettigheder og Bøndernes Pligter, og Aaret efter den endnu betydningsfuldere, Løsningen af Stavnssaandet.

En ny Tid oprandt dermed for de danske Bønder.

Som Hovedkilde til foranstaaende Fremstilling er brugt: Arkivar Secher: Danske Herregaarde, St. Restrup, Poulsen: St. Restrup (væsentlig bygget over Secher), Bricka: Dansk biografisk Leksikon, Erslev og Christensen: Repertorium, et utrykt Skrift af Pro-

fessor Kornerup om Sønderholm Kirke, dertil forskellige andre Tidsskrifter og St. Restrup Papirer i Viborg Landsarkiv. Endelig har gamle Folk fortalt mig en Del Sagn om St. Restrup, især skylder jeg i den Henseende forhenv. Husmand paa Restrup Enge Anders Jensen og afdøde Smed A. P. Pedersen, St. Restrup, Tak. Og til sidst en særlig Tak til Bibliotekar Petersson, Aalborg, og Arkivar Svend Aakjær, Viborg, for velvillig Hjælp.

KIMBRERNES HJEMSTED

AF GUDMUND SCHÜTTE

Først trykt i »Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte«. Her noget ændret og udvidet.

PROFESSOR *Otto Scheel* har nylig offentliggjort første Hæfte af sin Del af den store »Geschichte Schleswig-Holsteins«. Deri drøfter han forskellige interessante Spørgsmaal.

Først omtaler han *det hjemlige Synonym for Folkegruppenavnet Germaner*, oldn. *Gotar* eller *Gotþjóð*, *Goðþjóð*. Han erkender fordomsfrit de Grunde, der har ført mig til at genoptage det oldn. Navn i Formen *Gottjod* (jfr. min Haandbog »*Gotthiod und Utgard, altgermanische Sagengeographie in neuer Auffassung*«, 1935—36), og billiger min Sætning, at en Dualismus, *Gottjod* = *Germaner*, ikke kan forarge, da vi dog forlængst har vænnet os til Dualismene *Grækere* = *Hellener* og *Vælske* = *Romaner*. Forskellige Lærde har billiget min Fremdragning af det oldn. Navn (paa Engelsk »*Gothonic Nations*«); saaledes *Otto Jespersen*, *Sigfus Blöndal*, *Arnost Kraus*, *A. van Gennep*. Men *Scheel* er den første *Tysker*, der følger dette Exempel. Den Uhildethed og Grundighed, hvormed han drøfter Spørgsmaalet, kan ikke værdsættes højt nok.

Et andet Hovedspørgsmaal drejer sig om *Kimbrernes Hjemstavn*, S. 66 ff. Det er prisværdigt, at

Problemet engang undersøges grundig, og at det gængse Dogme kritiseres skarpt.

For at sige det strax, saa er forskellige af Forf.s Iagttagelser meget træffende. Saaledes f. Ex. S. 76 hans Kritik mod Tydningen af Varnæs i Nordslesvig som Sæde for Varnerstammen. *Müllenhoff* har jo (1844) gengivet Varnæs (»Warnitz«) som »*promuntorium Varinorum*«, og *Bremer* har yderligere tilføjet Aarstallet 1231¹⁾, hvorved antydes, at den lat. Navneform skal findes i »Valdemars Jordebog«. Dette »Citat« er desværre ren Fantasi. Men trods det bliver den müllenhoffske Navneform uforknytt afskreven fra den ene Bog til den anden; dette Fantasiprodukt synes fuldkommen udødeligt, og min Indsigelse har hidtil været spildt Umage. Derfor hilser jeg med Glæde, at nu ogsaa Forf. bryder en Lanse for den rigtige Opfattelse: Varnæs er intet Varn-næs, men Var-næs og har intet med Varnerne at gøre. Denne kritiske Iagttagelse kan gælde som nyttig Advarsel mod letsindige Navneligninger.

Men tilbage til Kimbrerne.

Det gængse Dogme er Ligningen *Kimbrerland* = *Himmerland*, *Himber Syssel*. Den er først opstillet af Danskeren *Lyschander* c. 1600; senere optagen af Hollænderen *Pontanus*, Danskerne *Pontoppidan*, *Werlauff*, *Steenstrup*, Tyskerne *Rud. Much*, *Detlefsen*, *Marcks*, *Ihm*, *Kauffmann*; ogsaa Undertegnede hører til Forfægterne, jfr. »Our Forefathers, the Gothonic Nations« II, 299.

Denne Opfattelse vrages af Forf.

Han undersøger Roms velkendte maritime og militære Operationer i Nordtyskland Aar 5 e. Kr.,

¹⁾ »Ethnographie« § 130; jfr. min Haandbog »Our Forefathers, the Gothonic Nations«, II, 296.

der førte Romerne til Kimbrernes Hjemstavn. Her bygger han især paa tre Hjemmelsmænd, der er samtidige med Tildragelserne: *Augustus* med sin Indskrift »Monumentum Ancyranum«, *Vellejus* med »Historia Romana«, og Grækeren *Strabon* med sin »Geografi«. Ogsaa den noget senere romerske Geograf *Plinius* med sin »Naturhistorie« raadspørges. En fjerde, endnu noget senere Hjemmelsmand ignorerer Forf. derimod fuldstændig. *

Derefter maa jeg sige: *Scheels* Undersøgelse viser os, hvad der kan læses ud af de klassiske Kilder, naar vi afgrænser Kildegrundlaget snævert kronologisk.

Dette Resultat er meget lidet positivt.

Hovedsagen er det negative, Forkastelsen af det gængse Dogme, Kimbrerland = Himber Syssel.

Men en klar Stedfæstelse vindes derved ikke. Forf. kan kun sige: Kimbrerne er Elbgermaner, men det er usikkert, om de boede nord eller syd for Elben. (I »Volk und Reich« 1938 stedfæstes de ganske vist i Østholsten, men uden nærmere Dokumentation, se nedenfor Side 172.)

Forf. maa endog tilstaa, at hans tre Hovedhjemmelsmænd ikke forliges: *Augustus* og *Vellejus* er i Strid med *Strabon*.

Vi faar det lidet tilfredsstillende Indtryk, at der af de uklare Angivelser hos Tidsfællerne *Augustus*, *Vellejus* og *Strabon* og hos den lidt senere *Plinius* lader sig udvinde meget lidet positivt.

Jeg vil nu kortelig kaste Lys over nogle Sætninger hos Forf.

1. *Augustus* siger tydelig, at Kimbrerne var *Elbgermaner*. »Om bosat paa Nord- eller Sydbredden, vest eller øst for Strømspaltningen, forbliver svæven-

de, men ikke, at »Monumentum Ancyranum« skildrer saavel Kimbrer som Charuder og Semnoner som Elbgermaner.« Monumentet kendemærker nemlig alle tre som Indbyggere af een og samme »tractus«. Hvad siger nu *Vellejus*, der som Øjenvidne kunde meddele særlig tungtvejende Iagttagelser? Intet! »Om Kimbrerne fortæller *Vellejus* intet. Dette Hul i hans Meddelelser er smerteligt.« Ja, for Scheel, for hvem det gælder om at anbringe Kimbrerne ved Elben, er Lakunen smertelig. Vi andre, der er anderledes indstillede, dømmer den mindre tragisk. Naar Øjenvidnet *Vellejus* omtaler Semnonerne og Ermundurerne ved Elben, saa har han sikkert truffet dem der. Naar han tier om Kimbrer og Charuder, saa turde han netop *ikke* have truffet dem. Kendsgerning er kun, at Augustus omtaler dem, og at han ikke udtrykkelig stedfæster dem ved Elben. Thi at udlede en udtrykkelig Elbstedfæstelse af Ordene »ejus tractus«, er næppe tilladeligt. Resultat: »non liquet«. (»Sagen forbliver uklar«.)

Een Ting maa dog gøres gældende: Forf.s Sætning, »om bosat paa Nord- eller Sydbredden ... forbliver svævende«, stemmer ikke. De tre Folk, Kimbrer Charuder og Semnoner, skikkede nemlig *Sendemænd* til Augustus, og deraf fremgaar utvetydig, at de sad *udenfor Riget*, dvs. nord eller øst for Elben. Thi indlemmede Folk vilde ikke have haft Mulighed for at forhandle pr. Sendemænd. Her er det, at *Strabon* siger imod, thi han anbringer Kimbrerne vest for Elben; altsaa skulde de have været indlemmede i Riget. Men det vidste *Augustus* sikkert bedre.

Forf. siger: »Strabon fremsætter sin Opfattelse med paafaldende Sikkerhed.« Der citeres nogle af hans Sætninger: »Men Omraadet hinsides Elben, som

ligger ved Oceanet, er os fuldstændig ukendt. Thi vi kender ingen fra tidligere Tid, der skulde være faret langs Kysten til »de østlige Egne, der rækker til det kaspiske Havs Munding«, og Romerne er heller ikke trængt frem til Landet hinsides Elben. Og ligesaa lidt er nogen ad Landvejen kommen til disse Egne«.

Disse Sætninger giver os efter min Mening Nøglen til Forstaaelsen af Strabons Opfattelse. Stykket i Gaaseøjne er taget ud af *Pytheas'* Rejseskildring med tilsigtet Parodi. Strabon kalder Pytheas en Løgner og stræber med fanatisk Ensidighed overalt at afsløre og latterliggøre ham. For nu at polemisere mod Pytheas paastod Strabon, at ingen Græker, ingen Romer var naaet hinsides Elben. Og da Romerne havde truffet Kimbrerne, maatte disse følgelig bo vest for Elben. Det er en Paastand, der bunder i tendentiøs Polemik, følgelig er alt andet end troværdig.

2. Et andet vigtigt Spørgsmaal gælder den *kimbriske Halvø*. Forf. indrømmer, at en saadan omtales af Strabon og Plinius. Men han forsøger omstændelig at paavise, at Plinius' Udsagn hviler paa en literær Misforstaaelse. Herved tilsløres det for Læseren, at ikke blot tvende, men trede Hjemmelsmænd omtaler en kimbrisk Halvø; Nr. 3 er ham, hvem Forf. stadig ignorerer. Og endnu to Vidnesbyrd maa jeg hidstille. Tacitus, »Germania« c. 37, stedfæster Kimbrerne ved en Havbugt som »proximi Oceano« (»nærmest ved Oceanet«); derved angives efter min Mening netop deres Stilling midt i Oceanet, dvs. paa en Halvø. Det andet Vidne er *Mela*, der i sin »Chorografi« III, 32, anbringer Kimbrerne og Teutonerne midt i Kodanhavet; det vil sige: de tænkes som Indbyggere af en Ø eller Halvø. — Var Kim-

berne nu Elbgermaner, kunde de paa ingen Maade kaldes »proximi Oceano« eller bosatte »midt i Kodan-havet«. Holstens og Slesvigs Vestkyst indtages hos *Ptolemaios* af Saxer og Siguloner; her er ingen Plads for Kimbrer. Og sad disse, som Forf. mener i »Volk und Reich« 1938, i Østholsten, passer Skildringen hos Tacitus og Mela ligesaa lidet paa dem.

Forestillingen »den kimbriske Halvø« er kort sagt overordentlig skarpt udpræget; der gives i Germanien ingen anden Halvø, der i klassisk Literatur kunde sidestilles med den. For at gøre denne Forestilling forstaaelig, nytter det ikke at foreslaa et eller andet mindre østholstensk Landfremspring, som Romerne aldrig havde sat Foden paa. Der kan ene og alene tænkes paa *den jyske Halvø*. — Denne Halvø var *navnkundig*. — Hvorfor? Netop fordi den rummede Kimbrerne. — Men *hvor*? Forf. siger i »Volk und Reich«, 1938, S. 440, at Halvøens Sokkel havde faaet Tillægsordet »kimbrisk«, fordi Kimbrerne boede der. Men virkelig at paavise denne Bostavn evner han ikke, se ovenfor S. 163. Og for at faa Soklen til at gælde som Navngiver maa han *forkaste Plinius' Vidnesbyrd*, der udtrykkelig anbringer Kimbrerne paa Halvøens yderste Udløber (»promuntorium«. Ogsaa den af Forf. ignorerede Hjemmelsmand har denne Stedfæstelse). Men naar vi har Valget mellem den klassiske Stedfæstelse hos Plinius etc. og den rent hypotetiske hos Forf., maa vi dog uvilkaarlig foretrække den første.

3. Forf.s Hovedargument er den af *Augustus* og *Vellejus* angivne *Østkurs* for Flaadeexpeditionen. Det hedder, »Gesch. Schl. H.« S. 66: »Kun, fordi »Kimbrernes Landtunge« blev omtalt, gav man Romerflaaden uden Hensyn til Ordlyden en Nordkurs og

lod den atter i Strid med Texten omsejle Skagen. I »Monumentum Ancyranum« faar vi imidlertid andet at vide. Her angiver Augustus, der kunde støtte sig paa officielle Rapporter, udtrykkelig, at Fladen, efterat den havde forladt Rhinmundingen og naaet Oceanet, sejlede en østlig Kurs, »mod Solopgang til Kimbrernes Omraade«. »Da Farten mod Øst førte ind i Elbens Mundingstrakt og videre opad Elben, faar vi endelig en Stedsangivelse, der kartografisk lader sig fixere.« ... »Da Indskriften kan gøre Krav paa stærk Autoritet, og da dens Angivelser har større Vægt end Geografernes, kan man ikke gaa forbi den med en let Gestus eller sætte sig ud over den grundlæggende Angivelse, Flaadens Østkurs.«

Hvad angaar Flaadens endelige Maal, saa stammer den ovenfor gjorde Angivelse fra *Vellejus*. Han skildrer, hvordan Flaaden styrer opad Elben, for paa det fastsatte Mødested at forene sig med Landhæren.

Flaadens Østkurs er altsaa den »grundlæggende Angivelse«. Sikkert nok, det kommer man ikke udenom, at den fra Rhinmundingen udgaaende Flaade siden i Elben stødte til Landhæren.

Hvad er imidlertid en Østkurs? Er den saa utvetydig, som Forf. mener?

Først maa mærkes, at Grækernes og Romernes nedarvede Forestillinger overhovedet kun regnede med en Germaniens Nordkyst, der løb i vest-østlig Retning. Da *Pytheas* sejlede fra Britannien til Ravkysten, troede han at forefinde en Kyst, der til syvende og sidst vilde have ført ham til det kaspiske Hav (jfr. det ovenfor givne Citat hos Strabon), altsaa i afgjort syd-østlig Retning. Og den kimbriske Halvø hos *Ptolemaios* løber langt mere østpaa end nordpaa.

Dette er dog forholdsvis uvæsentligt. Men hvad

menes der med »mod Solopgang?« Forf. siger: »mod Øst«. Det er imidlertid en Vildfarelse. En praktisk Iagttager, Skibsreder *H. P. Carl*, gør mig opmærksom paa, at i Sommertiden vil »mod Solopgang« ikke sige »mod Øst«, men »*mod Nordøst*«, altsaa netop i *Retning mod Himmerland*.

Nøjere kan vi forestille os Sagen saaledes: hvis Flaaden ved Blaavandshuk fik den jyske Kyst i Sigte, maatte den en Tid sejle stik nord, for derpaa ved Hanstholm at bøje mod Nordøst. Havde den saa rundet den af *Plinius* omtalte »Kimbrernes Landtunge«, formodentlig Skagen, vilde den have fortsat i sydlig eller sydøstlig Retning. Og naar *Augustus*, der selv ikke havde været paa Stedet, skulde angive denne skiftende Kurs i knap Form, forekommer Udtrykket »mod Solopgang« mig som Fællesudtryk ret plausibelt.

Jeg har nævnt *H. P. Carls* Iagttagelse i en kort Artikel i »Flensborg Avis« 21. Maj 1938 og tilstillet Forf. den. Han har, saavidt jeg veed, ikke reageret direkte derpaa. Men sit Hovedargument, *Augustus'* »grundlæggende Angivelse« om Østkursen, har han stiltiende ladet falde. I den oven omtalte Artikel i »Volk und Reich« 1938 er der ikke mere Tale derom.

4. *Vellejus* bruges som sagt af Forf. som Hjemmelsmand for Flaadens Endemaal, Elben. Men ellers tages der intetsomhelst Hensyn til dette Kronvidnes ret udførlige Skildring af Flaadefærden. Heri ligger efter min Mening en Hovedfejl ved Forf.s Argumentation. Jeg vil nu citere vedkommende Afsnit hos *Vellejus* II, c. 106. Efterat han har omtalt *Chauchernes* fredelige Underkastelse og Landhærens Tog »til Floden Elben, der flyder forbi *Semnonernes* og *Ermundurernes* Landemærke«, fortsættes der: »Og derhen (ind i Elben) førtes ved Admiralens lykkelige Dyg-

tighed og Omsigt og med nøje Iagttagelse af Tiderne, Flaaden, der havde omsejlet Oceanets Bugter og kom fra et aldrig før omtalt og kendt Hav, efter at have overvundet talrige Folk, og medbringende en overvældende Mængde af (Bytte-)Genstande, og den forenede sig med Hæren og Cæsar.«

Hvad erfarer vi nu her? Vi erfarer tre meget vigtige Ting.

For det første: Færden var et vidunderlig kækt, forvovent Foretagende, der førte Flaaden til et aldrig omtalt og aldrig kendt Hav. Nøjagtig det samme siger *Augustus* paa »*Monumentum Ancyranum*«: »hvorhen hverken til Lands eller til Vands nogen Romer før den Tid trængte frem«. Ligesaa *Plinius* i »*Naturhistorien*« II, 167: »Flaaden førtes til Kimbrenes Landtunge, og der blev et mægtigt Hav øjnet eller kendt ved Rygtet.« Denne fuldtonende Lovprisning stemmer imidlertid ikke med den af Forf. antagne Sejlads fra Rhinmundingen til Elben. Thi allerede Aar 12 før Kristus havde Drusus overvundet Bruchterne i et regulært Søslag i Emsmundingen, og at fortsætte fra Ems til Elben var for de romerske Galejer virkelig en smal Sag. Efter Forf.s Læsemaade vilde den saakaldte »Opdagerfærd« altsaa være tomt Pral.

At Forf. vil affærdige *Plinius'* Meddelelse om »Kimbrenes Landtunge« som en literær Misforstaaelse, har jeg ovenfor nævnt. Men netop Overensstemmelsen med *Vellejus* og *Augustus* taler til Fordel for *Plinius*. At tre saa gode Forfattere skulde have disket op med tomt Pral, er dog lovlig svært at tro paa.

For det andet: en Færd fra Rhinmundingen til Elben med Kurs stik øst kan ikke godt kaldes »Om-

sejling af Oceanets Bugter«. Udtrykket »Bugt« kræver, at Flaaden har mødt en Kyst i ret Vinkel paa Germaniens Kyst, dvs. den jyske Kyst.

For det tredje: efter Rapporten skal Flaaden have overvundet talrige Folk og vundet umaadeligt Bytte. Men fra Rhinmundingen til Elben boede slet ikke »talrige Folk«. Tæt ved Kysten boede kun Canninefater, Friser, Chaucher, længere inde i Landet Bruchterer og Angrivarjer. Og Landet til og med Friserne var Aar 5 forlængst indlemmet i Romerriget. Chaucherne blev Aar 5 ifølge Vellejus fredelig indlemmede (»recepti«) ved Landhærens Tog. Her var der altsaa ingen Lejlighed til at sejre og gøre Bytte.

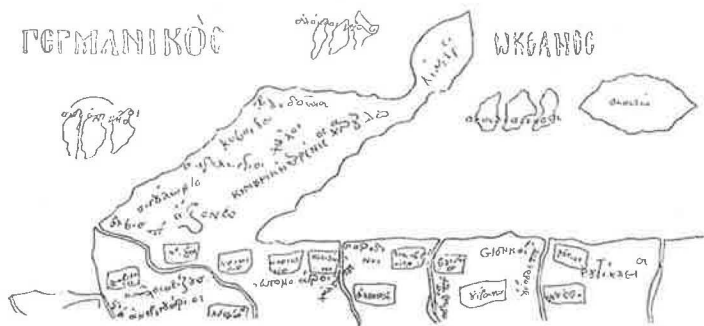
Altsaa, naar man læser Skildringen hos Vellejus (dvs. den romerske Admirals Rapport), som Forf. gør det, saa maa Indholdet fra Ende til anden stemples som *tomt Pral*. Denne Konsekvens drager ogsaa *Feist* i det svejtsiske historiske Tidsskrift 1929. Men hos Forf. vilde det være en mærkelig Inkonsekvens, da han ellers netop i højeste Grad bygger paa Vellejus. Og jeg seer i Virkeligheden ikke allerringeste Aarsag til saaledes at mistænkeliggøre den romerske Admiral, hvis Indsats hele tre klassiske Hjemmelsmænd priser i høje Toner.

5. Jeg kommer nu til det femte og vigtigste Punkt, nemlig til hin klassiske Hjemmelsmand, hvem vi skylder Navnet »den kimbriske Halvø«, men hvem Forf. med Flid ignorerer. Det er den græske Geograf *Ptolemaios*. Han udarbejdede sit Verdenskort omkring 150 e. Kr. eller senere endnu, er altsaa væsentlig yngre end den romerske Flaadefærds Tid; netop derfor er det vel, at Forf. ignorerer ham.

I Artiklen i »Volk und Reich« 1938, S. 440, kom-

mer Ptolemaios endelig til Orde. Lad os høre, hvad der staar.

»Alene med Undtagelse af Elbegnen er de paa den kimbriske Halvø boende Folkeslag os ukendte, eller, forsaavidt som vi overhovedet hører Navne, kun kendte, men ikke med historisk Liv for os fremtrædende Samfund. I første Halvdel af 2. Aarh. omtales saadanne Navne og fordeles over Halvøen. Men de forbliver tomme Ord. Den alexandrinske Geograf

Ptolemæus' Danmarkskort efter Codex Urbinas i Rom.
Med Tilladelse af Prof. Jos. Fischer. S. J.

Ptolemaios har overleveret os dem. Men ikke mere De af Tacitus omtalte Stammer i Nerthusfællesskabet boede, hvad der utvetydig fremgaar af Meddelelserne i »Germania«, syd for Østersøen, altsaa ikke paa den kimbriske Halvø. Den var ogsaa ham og hans samtidige ukendt med Hensyn til Plads og Udstrækning. Kun Soklen, det nordalbingiske Land, er traadt indenfor Romernes Synskreds. Det skete, da de foretog sig at oprette Elbgrænsen. Da Forsøget mislykkedes, traadte ogsaa Halvøen ud af den romerske Synskreds, indtil i 2. Aarh. Handelssamkvemmet bragte Opdagelsen. Den fastholdt nu det Navn, som

man i 1. Aarh. havde givet dens Sokkel. Men dette Navn havde den faaet, fordi Kimbrerne boede der. Andre Folkeslag paa den kimbriske »Halvø« kender Tacitus ej. Kimbrerne er altsaa ikke Limfjord-, men Elbgermaner. Deres Bopæle har vi at søge i det østlige Holsten. Det er alt, hvad der med historisk Sikkerhed kan udsiges om Halvøens Indbyggere for det første Aarhundrede af vor Tidsregning.«

Vi erfarer her endelig, hvordan Forf. forestiller sig Oprindelsen til det ptolemæiske Kort over den kimbriske Halvø: »I 2. Aarh. (bragte) Handelssamkvemmet Opdagelsen.«

Den saaledes henkastede Sætning tilfredsstiller imidlertid ikke Forskningen. Vi maa udmale os Processen nøjere.

Altsaa: romerske Købmænd uden geografisk Fagdannelse har gennemrejst Landet og hos Barbarerne indsamlet alskens Frasagn og Fabler. Maaske har de for at styrke Hukommelsen lavet sig Itinerarier, der angav Rejseruter, men uden topografisk Nøjagtighed, i sammenpresset Harmonikaform. En Stuegeograf i Rom overtog det brogede Stof og udkonstruerede deraf et Kort, hvis tvivlsomme Steder han udfyldte med alskens lærd Gætværk. Udkastet naaede endelig til to græske Stuegeografer, Marinus fra Tyros og Ptolemaios fra Alexandria, i hvis Værksteder det blev videre omkalfatret. Og disse Herrer, der ved Sammensætningen af deres øvrige Stof ofte har vist sig som kummerlige Fuskere — endda mangan Gang ved velkendte Provinser i Romerriget — slumpede ved et eller andet Mirakel til at lave et Kort, der hører til de mest fremragende Ydelser indenfor Jordkortlægningen!!!! Hvilken indre »Sandsynlighed«

denne her skildrede Genesis ejer, maa Læseren selv dømme om.

Tag nu det modsatte Alternativ: det ptolemæiske Kort over den kimbriske Halvø gaar direkte tflbage til førstehaands Observationer af geografisk skoledede Mænd under den romerske Flaadefærd Aar 5. e. Kr. Ved denne Antagelse bortfalder enhver Vanskelighed. Alt forstaar sig af sig selv. Antagelsen turde være den eneste naturlige Forklaring af dette Kort, der som Førsteoptagelse uden Spor af Forarbejder maa kaldes vidunderlig rigtigt. Og hvorfor er Resultatet forblevet saa rent og uforkludret, trods alt Fuskeri af de tyriske og alexandrinske Overleverere? Ganske simpelt: Aar 5 e. Kr. var første og sidste Gang, Romerne havde Lejlighed til Iagttagelser i de kimbriske Farvande. Der gaves intet senere Materiale, som en Marinus eller en Ptolemaios kunde kludre ind i det oprindelige.

Endnu ét. Forf. siger, at det ptolemæiske Kort repræsenterer den mere fremskredne Kundskab, som Handelssamkvemmet i 2. Aarh. bragte. Men det er netop det, det i sine Omrids *ikke* gør.

Plinius siger i sin »Naturhistorie« IV, 96, at »Øen« Scadinauja er af usammenlignelig Størrelse, saa at Indbyggerne regner den for en særegen Verdensdel. — *Tacitus* omtaler i samme Land en Række større Folkeslag, Svioner, Sitoner, Finner. *Ptolemaios* opregner paa »Øen« Skandia 6 Stammer, der strækker sig fra Göterne i Sydsverige til Hedemarkingerne i Norge.

Alt dette er Indholdet af den mere fremskredne Kundskab, som det 2. Aarhundrede bragte.

Men dermed er *Landomridsene* paa det ptolemæiske Kort helt uforligelige. Her er Skandia en Ø, der

knap er en Femtedel af den kimbriske Halvø. Den vilde fuldstændig sprænges af de 6 Stammer, som Ptolemaios opregner paa den. Faktum er da ogsaa, at Korthaandskrifterne uden Undtagelse udelader de skandiske Stammenavne. Heraf fremgaar uomstødelig, at Skandias Omrids tilhører en tidligere Periode, der intet kendte til de af Plinius, Tacitus og Ptolemaios meddelte Enkeltheder. Det, der ligger til Grund for Omridsene, er tydelig nok Romerflaadens Observationer langs Skaanes Vest-, Syd- og Østkyst. Og Forholdet $\frac{1}{5}$ er ikke altfor langt fra det virkelige Størrelsesforhold mellem Skaane og Jylland. Denne rigtige Opfattelse af Størrelsesforholdet er ikke det mindst vidunderlige ved den romerske Kortoptagelse fra anno 5 e. Kr.

Lad os nu efter disse almindelige Iagttagelser se lidt paa Kortets Enkeltheder.

Vi finder mange Ting, der er iøjnefaldende rigtige.

Først den vestjyske Kyst, kun ifølge det vilkaarlige ptolemæiske Generalskema (se S. 167) løbende mod Nordøst istedenfor mod Nord.

Lejrede foran den mod Syd: de saxiske Øer, dvs. de nuværende nordfrisiske Øer.

Derpaa følger (ifølge det haandskriftlige Kort Urbinas 82, som Ptolemaiosforskeren Jos. Fischer foretrækker) en stik østpaa løbende Kyst med foranliggende alokiske Øer. Det maa være den sydlige Limfjordkyst med de paa Nordsiden liggende Øer Ty, Tyholm, Mors etc.

Ogsaa Jammerbugten kan genkendes, da ifølge Urbinas 82 Kysten øst for Alokia-Øerne atter bøjer nordpaa.

Hinsides Østkysten af Halvøen de tre mindre skandiske Øer, dvs. de nuværende danske Øer. Ifølge

Athoshaandskriftet ligger de mindre Skandier afgjort nordligere end de saxiske Øer, hvad der ganske vist sees mindre tydelig paa Urbinas 82.

Endelig følger den store Skandia = Skaane. Som jeg ovenfor har nævnt er Størrelsen en Femtedel af den kimbriske Halvø ret nær ved det virkelige Forhold.

Af Folk iagttager vi:

Saxer »paa Nakken af den kimbriske Halvø«; jfr. dermed de ligeoverfor liggende »saxiske Øer«. Passer.

Paa Østkysten: *Kimbrer* nordligst (ved Plinius' »promuntorium Cimbrorum«) = Himmerboer i Himmer Syssel, det nuv. Himmerland. Passer.

Sydligere *Charudes*, efter Pladsen nogenlunde svarende til Harz Hæret, det nuv. Hads Herred. (Til Hovedmassen af Charuderne svarer derimod Hardboerne eller Hardsysselboerne i Harthe Syssel paa Vestkysten; vi maa formode en sekundær Vandring mod Vest.)

Endelig *Chaloi*, svarende til Hallingerne i det nordlige Herred Hallæ paa Østkysten med Herredstingsted af samme Navn. Der gives ogsaa et sydligt Herred Hallæ med Herredstingsted ved en Hald Sø. De to Haldherreder har vel tilsammen udgjort Dele af et Hallingernes Stammeomraade, noget større end det senere Omungær Syssel. Mod Vest, i Fjendsherred, finder vi endnu et Hald, Hovedbygden i Ørslevkloster Sogn, med Indbyggere, der kaldes Hallingboer.

De ptolemæiske Charuder boer ganske vist nord for Chaloi, medens Harz Hæret ligger syd for de to Hallæ Herreder. Men bogstavelig overensstemmende Plads kan ikke kræves. Det er nok, naar tre af den

kimbriske Halvøs Øststammer kan genfindes i det nuværende Østjylland uden Forskydning eller med ringe Forskydning. *Een* rent tilfældig Navne-Adklang — Kimbrer og Himmerboer, — det lod sig endda høre. Men *tre* ved Siden af hinanden, — det bliver dog for meget af det gode som Lune af det blinde Tilfælde.

Mærk ogsaa det historiske Forhold: ifølge *Augustus* skikker Kimbrer og Charuder Sendemænd og beder om Romernes Venskab; ifølge *Strabon* sender Kimrerne deres helligste Offerkedel til Augustus som Sognegave. Her har vi aabenbart nogle Resultater af de Sejre over talrige Folk, som *Vellejus* omtaler i sin Skildring af Flaadefærden. Naturligvis var Kimbrerne af historiske Grunde Hovedgenstand for Angrebet; men naar de og Charuderne boede paa Østkysten, saa var de jo ogsaa fra geografisk Synspunkt særlig udsatte; Limfjorden, Mariager Fjord, Randers Fjord osv. var ligesaa mange Indfaldsporte for Mandskaerne fra de romerske Galejer.

Alt ialt stemmer det ptolemæiske Kort paa det fortræffeligste med Nutidsgeografiens og Oldhistoriens Vidnesbyrd.

6. Et *statistisk-historisk Synspunkt* maa endnu drøftes.

Forf. siger: Omraader som Himber Syssel og Thythe Syssel er altfor smaa til at have kunnet rumme de vældige Masser af vandrende Kimbrer og Teutoner.

Samme Indvending har man ofte hørt mod historisk kendte Folks Afledning fra smaa Stammeomraader. Hvordan kan f. Ex. den lille Anglerstamme fra Angel gælde som Ophav til hele Englands Erobrere? Hvordan kan Saxerne, der ifølge Ptolemaios kun boede i Vestholsten og paa et Par Smaaøer, have bredt sig

over hele Nordtyskland og Sydengland (i keltisk Sprogbrug ogsaa dækkende samtlige Englændere)? Paa den ene Side kan vi ikke altid dømme klart om Stammernes Oprindelser; for det andet udvider Stammenavnet sig ofte ved at overføres paa Naboer; for det tredje holder Stammenavnet sig i Nutiden ofte kun i Stumper af det gamle Stammeomraade, især paa Halvø-Omraader som Himmerland, Ty, Harboøre og Angel.

7. Endelig maa der endnu tages Hensyn til *de arkæologiske og folkloristiske Vidnesbyrd*, som Forf. ikke indlader sig paa, skønt jeg har omtalt dem i »Our Forefathers« II, 300, 308.

Ifølge *Strabon*, S. 294, medførte de vandrende Kimbrer en uhyre Offerkedel, der kunde rumme 500 Potter, og en lignende sendte deres tilbageblevne Landsmænd ifølge S. 293 til Kejser Augustus for at forsone ham. Hos andre af Gottjods Folk nævnes ingen tilsvarende Kæmpekedler. Men netop i Himmerland er der fundet een; det er den navnkundige Gundestrup-Kedel.

Ifølge *Plutarch* c. 23 var Kimbrernes højeste Guddom en Tyr. Hos andre nordlandske Folk afhjemles Tyredyrkelsen ikke i klassisk Tid. Men netop i Himmerland kommer den igen, thi Centralguddommen paa Gundestrup-Kedlen er en Tyr.

Og her træder den nuværende Folkeoverlevering til; thi i Vesthimmerland og Salling kender man endnu Sagnfiguren »Himmerlands Tyr«¹⁾.

Hermed har jeg ført min Paavisning til Ende.

¹⁾ Jfr. min Artikel »Himmerlands Tyr« (»Danske Studier« 1927, 183) og »Kimbrernes Tyredyrkelse« (»Festskr. til-egnet C. Klitgaard« S. 259). Nylig fik jeg yderligere Navnet afhjemlet i Eggen vest for Aars.

Og jeg vover at paastaa, at kun faa af Gottjods klassisk omtalte Folk lader sig genfinde i Nutiden tydeligere end Kimbrerne = Himmerboerne. Tyrebillederne paa Ræbild Bakke og i Aalborg er trods Prof. *Scheels* Indsigelse rejst med fuld Ret.

Trods alt Prof. *Scheels* Skarpsind maa den af ham øvede Kritik tilbagevises.

Han er i Strid med *Augustus*, naar han ændrer Flaadekursen »mod Solopgang«, dvs. mod Nordøst, til en stik Østkurs.

Han er i Modstrid med *Augustus*, *Vellejus* og *Plinius*, naar han ignorerer den emfatisk fremhævede Opdagelse af et ukendt Ocean ∴ Kattegat-Østersøen.

Han er i Modstrid med *Vellejus*, naar han ignorerer Flaadens Sejre over »talrige Nordfolk« og paastaar, at de senere opdukkende Stammenavne paa den kimbriske Halvø er lutter »Navne uden historisk Indhold« (jfr. *Plutarchs* Efterretning om den kimbriske Tyredyrkelse sammenlignet med Tyrebilledet paa den himmerlandske Offerkedel).

Han er i Modstrid med *Plinius* og *Ptolemaios*, naar han forkaster Kimbrernes Stedfæstelse ved Halvøens Nordspids og afleder Navnet »kimbriske Halvø« fra et rent hypotetisk Kimbrerhjem i Østholsten.

Han er i Modstrid med *den simpleste geografiske Sandsynlighed*, naar han tror, at det fortrinlige ptolemæiske Kort over den kimbriske Halvø m. m. kunde skyldes vilkaarlig gættende romerske og græske Lærdes Sammenflikning af geografisk uskoledede Købmænds og Skipperes Frasagn.

Kort sagt, den nu almindelig antagne Stedfæstelse af Kimbrerne forbliver urokket.

Efterskrift.

Redaktionen af »Zeitschrift« oplyser i en indledende Fodnote, at Prof. *Scheel* nægter at indlade sig paa en Imødegaaelse af min Artikel. Det siges, ligesom for at forklare det, at jeg i andre Artikler skal have brugt en mindre sømmelig Tone, jfr. *Scheels* Indlæg i »Der Schleswig-Holsteiner« 1937, S. 196. I dette hævder han, at jeg ved en Ytring mod Prof. *Kauffmann* (1923) har brudt det videnskabelige Kampfællesskabs Lov. Artiklen slutter: »Fra ham (Hr. Schütte) tager vi nu Afsked Jeg fastslaar kun, at jeg drager Slutsregen. Har Hr. Schütte noget ænseværdigt at sige os, saa vil det blive ænset. Tysk Videnskab veed, hvad den er sin Sandhedstjeneste skyldig. Men mere maa ikke ventes af den, der tilintetgør, hvad der er Forudsætning for enhver videnskabelig Kamp.«

Jeg maa her gøre opmærksom paa, at »Hr.« *Scheel* selv har tilintetgjort den nævnte Forudsætning overfor mig. I sit anonyme Skrift »Schleswig-ur-dänisches Land?« S. 59 siger han, at jeg kalder hans Skildring af det danske Landnam ligefrem »forrykt«. »Saaledes tør man vel oversætte det af ham brugte Udtryk »gal«.« — Jeg svarede, at han ikke var tilstrækkelig inde i det danske Sprogs Finesser; »gal« i Forbindelse med Skildringer, Meninger, Ting etc. vil ikke sige »forrykt«, men kun »urigtig«. — Derimod indvendte han i »Der Schleswig-Holsteiner«, December 1937, ironisk: »om jeg virkelig mente at kunne indbilde Folk, at »en gal Sag« skal oversættes »eine unrichtige Sache« og ikke »eine tolle Sache?« — Her viser det sig, at han mod mig bruger et Exempel, som slet ikke er dansk, men som han selv har konstrueret. Vi siger ikke: »det er en gal Sag«, men »det

er en gal Historie«, og Meningen dermed er ikke »det er en forrykt Historie«, men »det er en farlig, skæbnesvanger Historie«. — Altsaa, for at stille *mig* i Gabe-stokken, griber Hr. Scheel til at konstruere noget »Dansk«, der kun kommer til at eksistere gennem hans egen Indbildning. Naar han paa saadant Grundlag sigter mig for at fare med Usandhed i min Erklæring om ikke at have brugt Ordet »gal« paa tve-tydig Maade, saa tror jeg nok, jeg med Rette kan sige, at han selv »tilintetgør, hvad der er Forudsætning for enhver videnskabelig Kamp«.

Forresten, skønt Hr. Scheel altsaa ikke værdiger mig noget Svar, saa har han alligevel selv givet mig et tydeligt Svar ved sin »talende Tavshed«. I 1937 hævdede han emfatisk, at Kejser Augustus' Ord om Flaadens Østkurs var den »grundlæggende Angivelse«. Efter min Imødegaaelse i »Flensb. Avis« har han uden Sang og Klang strøget denne »grundlæggende Angivelse«. Han iler let hen derover; »lad os tale om noget andet!« Hvorvidt dette er at fyldestgøre Kravet om videnskabelig Sandhedstjeneste, maa Hr. Scheel selv om.

I Foredraget »Die Heimat der Angeln« (»Schriften der Wiss. Akad. Kiel« 1939) har han ganske vist senere brudt Tavsheden. Han søger i en Fodnote S. 19 ved intetsigende Vittigheder at komme udenom den Kendsgerning, at Augustus ikke taler om en Østkurs, men om en Nordøstkurs. Iøvrigt siger Scheel smst.: »Da Langbarderne var Elbgermaner, og da en paa Krigsmarsch værende Flaade ikke paa egen Haand foretager sig Opdagelsesrejser til ukendte, fra Krigsskuepladsen fjernt liggende Egne, — da Østkursen fører til Elben, og Flaaden faktisk forenede sig med Landtropperne paa den forud aftalte Plads, er Kim-

brernes Bopæle geografisk tilstrækkelig fastlagte.« Dette kan lyde plausibelt for den, der ikke kender de historiske Kilder; men det er i stik Modstrid med de historiske Hjemmelsmænd Augustus, Vellejus og Plinius, der udtrykkelig taler om en stor Opdagelses-sejlads. — Jeg fastslaar: Scheel har ment at gendrive min 9 Sider lange Artikel med nogle løst henkastede Fodnoter, der tilsammen fylder godt og vel en Side. Dette er *ingen Imødegaaelse*; det er at vige udenom.

Gudmund Schütte.

HERREMANDEN OG PRÆSTEN

AF J. HELTOFT

Adam Ernst Pentz, Nøragergaard.

NAVNET PENTZ stammer fra en Landsby af dette Navn i Forpommern ved den meklenborgske Grænse. I Middelalderen vandt Slægten frem i Anseelse og Magt i Nordtyskland, og den Gren af Slægten, som har Interesse for Danmark, knyttedes især til Meklenborg, hvor Joachim Reimer Pentz ca. 1600 ejede Warlitz. Sønnen Adam Henrik Pentz¹⁾ (f. $\frac{1}{5}$ 1597) kom 1639 til Danmark, hvor han blev Hofraad, senere Hofmarskal. I Brev af $\frac{7}{2}$ 1649 fik han Bevilling til at maatte nyde danske adelige Privilegier. Sønnen Joachim Frederik Pentz til Galenbek blev naturaliseret ved Brev af $\frac{3}{1}$ 1656. Han kom til at eje Aastrup ved Hjørring; hans Hustru hed Kirstine Normann. — Deres Søn, Adam Ernst Christian Pentz, som er den ene af Hovedpersonerne i denne Skildring, købte 1695 Mejlgaard i Glæsborg Sogn og Østergaard i Fjellerup. Hans Navn er den Dag i Dag knyttet til en Bro, »Pentz' Bro«, i Mejlgaard-Skovene. 1699 solgte han Østergaard og 1703 Mejlgaard. En kort Tid ejede han Boller i Romlund ved Viborg og Skovgaard i Nørager Sogn. Fra 1705—1713 ejede og be-

¹⁾ Biografisk Leksikon.

boede han Nøragergaard i Durup Sogn, Aalborg Amt. 1729 døde han i Sæby. Han var første Gang gift med Birgitte Kirstine Bille, Datter af Holger Bille og Sofie Below¹⁾. Hun døde 1703 og blev den 14. Maj bisat i Glæsborg Kirke. ⁶/₉ 1706 blev han, der da var Oberst og Kammerjunker, i Roskilde Domkirke viet til Anna Marie Grubbe Arenfeld, Datter af Jørgen Arenfeld, Basnæs, der en Tid ejede Tjele og Vinge.

I Hist. Tidsskr. 3 Rk. I Bd. S. 429 flg. skildrer C. F. K. Reiersen, Præst i Fjellerup-Glæsborg, ham i en Artikel, »En Herremand og en Herremands Frue«. Raa og brutal var han, en af de værste Bondeplagere, Danmark har haft. En Tid skal han have spillet under Dække med en Tyvebande, de saakaldte Glæsborg Tyve, som under Anførsel af de tre Brødre, Rasmus og Søren Degn i Glæsborg og Søren Degn i Hedegaard, huserede paa Djursland. Bønderne kunde ofte om Morgen se disse Tyve komme kørende med hele Vognlæs af stjaalne Sager. Flere Gange stjal de Heste og Kreaturer, og man mente, at Pentz købte af deres Tyvekoster.

Omsider drev de det for vidt. Efter et Tyveri 25. November 1701 i Ramten Mølle blev de anklaget, stillet for Retten og overbevist om 42 større og mindre Tyverier.

Under Retsforhandlingen forekom følgende Ordskifte: Rimsø, en anklaget: »I lader mig dog vel ikke hænge!« Pentz: »Der er vel før hængt saadan en Karl!« — Rimsø: »En Herremand kan ogsaa hænges saavel som en anden!« Pentz: »Se, hvilken Flab det bagvendte Asen strax bruger mod ærlige Folk og skammer sig ikke ved at smælde paa Adelsstand!«

¹⁾ Dansk Adelsleksikon.

Denne Prøve paa Pentz' Sprog skal i det følgende blive suppleret.

Hr. Peder Jessen i Tisted.

I Gislum Herredsbog 1790 beskrives Tisted Præstegaard. Den bestod af 4 Længer: Raalingshuset (21 Bindinger), Laden og Stalden vesten i Gaarden, Laden norden i Gaarden (10 Bindinger), Fæhuset østen i Gaarden (18 Bindinger). Dertil kom den ny Øster Lade (19 Bindinger). — Den var takseret til 5 Td. 3 Skp. 1 Alb., og dens Udsæd var $4\frac{1}{2}$ Td. Rug, $3\frac{1}{2}$ Td. Byg og $6\frac{1}{2}$ Td. Havre. Af Hø avledes 12 Læs. Sønden for Gaarden laa en Kaalhø, 12 Favne lang og 9 Favne bred.

I denne Præstegaard boede Peder Pedersen Jessen, der fra 1694—1748 havde kaldet Tisted-Binderup.

Han stammede fra Aalborg, hvor Faderen Peder Jessen (Farver) var Borgmester. Han var gift med Karen Jensdatter Ibsen, Enke efter Præsten Peder Jensen Nørholm i Nørholm.

1712 blev han Provst i Gislum Herred, og denne Stilling beholdt han til 1738, da Biskoppen fritog ham for Stillingen. Biskoppen anerkender i sin Skrivelse herom hans Nidkærhed i tidligere Tid; men da Hr. Peder Jessen nu gentagne Gange af Hensyn til sin Alder og sit Sinds og Legems Svaghed, har ønsket sig fritaget for Stillingen, vil Biskoppen imødekomme ham. Samtidig blev Nicolaj Højer udnævnt til Kaldskapellan i Tisted-Binderup.

I Aaret 1728 visiterede Biskop Søren Lintrup Tisted og Binderup, og hans Bemærkninger herom i Visitatsprotokollen¹⁾ vidner ikke just om Hr. Peder

¹⁾ Biskop Søren Lintrups Visitatsbog »Jysk Hist. og Top. 3. Rk. II Bd. S. 97.

Jessens »Nidkærhed i tidligere Tid«. Der var ikke Laas for Kirkedøren, Kirkebøgerne og Herredets Justitsprotokol var ikke i Orden. Ungdommen var daarlign undervist i deres Kristendom; men herfor fik den gamle Degn, Christen Pedersen, Skylden. Om Skolehold i Sognet talte han med Menigheden, men han fik »ingen Vished derom«.

Hr. Peder Jessen har maaske været noget efterladende; men ellers har han haft mange Forudsætninger for at være en god Provst. Han skrev en smuk og letlæselig Haandskrift, og hans Skrivelser var velformede. Han var en velbegavet og vist ogsaa en lærd Mand. Af hans Skifte ses, at han havde et Værelse i Præstegaarden, som han kaldte sit »Bibliotek«, og heri fandtes ved hans Død 240 Bøger, heraf 129 i Folio og 84 i Oktav.

Det følgende vil vise, at han har kunnet tage sig en »Taar over Tørsten«. Om man her skal finde Aarsagen til hans Efterladenhed, eller om han paa det Omraade blot har lignet sin Tid og mange af sine Kaldsfæller, ved jeg ikke.

21. Marts 1748 blev han bragt død hjem. Skiftet viser, at han var en velstillet Mand.

Et blodigt Optrin paa Nøragergaard.

Pentz kom til Nøragergaard 1704, og han fik snart noget at gøre med Hr. Peder Jessen, idet Præsten fæstede en af Pentz' Gaarde i Tisted. Den 18. Januar 1706 gæstede Præsten Nøragergaard efter Indbydelse af Pentz, som dengang var Enkemand.

Præsten kom allerede Kl. 9 om Formiddagen, og alt forløb fredeligt, lige til Præsten om Aftenen vilde til at begive sig hjem.

I Løbet af Eftermiddagen og Aftenen havde der

vanket en Del Drikkevarer, og Præsten var ikke forblevet upaavirket heraf. Efter at de to Herrer havde taget Afsked med hinanden, og Præsten var kommen ned i Gaarden, anmodede han om at komme med op igen for at faa endnu et Glas Vin.

Da opkom Striden. Aarsagen til den er ikke ganske klar. Præsten synes at have ytret Utilfredshed med, at han kom til at gaa sidst ind, og han skal have kastet sin Kjole og rost sig af sin Styrke.

Da blev Pentz rasende, greb en Hirschfænger¹⁾ og huggede Præsten oven i Hovedet og ved Munden, saa Blodet flød. Dagen efter saas der Blodpletter baade i Fruerstuen og i Gangen. Paa Præstens Krave var der ligeledes Blodpletter.

Pentz — vist med Bistand af Husjomfruen Birthe Lucasdatter — afklædte nu Præsten næsten til Skindet, hvorefter de hidkaldte Tjenestefolkene Søren Madsen, Jep Ladekarl og Jakob Staldkarl, som slæbte ham ud i Borgegaarden og holdt ham, mens Pentz under Skældsord som Hund, Okse o. lign. fortsatte Mishandlingerne med Slag af Hirschfængerens og med Spark forskellige Steder paa Kroppen.

Præsten gjorde nogle forgæves Forsøg paa at værgе sig. Han greb efter Hirschfængerens, mens han kastede sig hid og did for at undgaa Slagene. Under Tumulten fik han fat i Pentz Paryk, som derved gik af.

Imens bad han hele Tiden for sit Liv, men ingen kom ham til Hjælp, skønt der efterhaanden var samlet et stort Opløb i Gaarden, de fleste dog af Pentz' Bønder og Tjenestefolk.

Præstens ulykkelige Tilstand rørte ikke den raa og desperate Herremand. Sluttelig lod han ham kaste

¹⁾ Tveægget Jagtkniv.

paa Møddingen, hvorfra han dog maa være kommet hen til Vognen, som holdt forspændt. Han bad nu om at faa sit Tøj, men det nægtede Pentz. I det samme satte Hestene, som var blevet sky over den megen Alarm, Vognen i Gang og løb ud af Gaarden, ud i Januarnattens Kulde med den forslaaede, blodige og næsten nøgne Præst¹⁾.

Efterspillet.

To Dage lod Præsten sit Legeme syne, for at der kunde blive taget Vidner i Sagen. 13 blodige, aabne Saar og 11 blaa og sorte Pletter mindede om det, der var foregaaet.

Præsten kom sig efter et længere Sygeleje. Imens gik Sagen sin Gang. Først blev den behandlet paa Gislum Herreds Ting, derefter ved Landsretten, tilsidst ved Højesteret. 2¹/₂ Aar gik, inden den endelige Dom faldt.

Da Stævningsmændene kom til Pentz, brugte han over for dem en Mængde Ukvemsord om Præsten. Han sagde bl. a., at han skulde handle saadan med den Knægt, at han skulde søge at blive Degn.

Under Sagens Behandling ved Højesteret mødte Pentz en Dag Præsten paa Gaden i København, og han maatte standse for at faa Afløb for en Række Skældsord som Skiælm, Hund, Canaille, Hundsfot o. s. v.²⁾.

Den ²¹/₇ 1708 faldt den endelige Dom. Pentz skulde betale 800 Rdl. til Præsten samt 500 Rdl. til Vor Frelses Kirke paa Kristianshavn.

¹⁾ Højesterets Voteringsprotokol 1708 i Rigsarkivet er Kilden til Beskrivelsen af Oprinet paa Nøragergaard.

²⁾ Holbergs »Jeppe paa Bjærget«, Pentz' samtidige, bruger ofte de samme Skældsord.

Højesteret afsagde samtidig Dom i en anden Sag mellem Præsten og Herremanden.

Pentz havde fra Præstens Fæstegaard i Tisted solgt et Stykke Jord, men alligevel krævet samme Afgift som tidligere. Præsten havde derefter opsagt Fæstet.

Dette hævdede Pentz, at Præsten — i Henhold til Fæstebrevet — ikke havde Lov til.

Men Højesteret gav Præsten Medhold.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM

I 1939

DEN tilendebragte Nyordning af Museets Samlinger og den Reklame for det, som Byens Aviser velvilligt har bragt, har i høj Grad forøget Besøget i Museet, idet det allerede nu overstiger Besøgstallet for 1938.

Afgravningen af Budolfi Kirkeplads er tilendebragt, og den gav lige til det sidste Spadestik godt Udbytte. Der har saa at sige aldrig tidligere i nogen By i Danmark været en saadan Lejlighed til at undersøge Stedet for den ældre og ældste Bebyggelse som her, og ved at benytte Pladsen i Museet til det yderste er det lykkedes at faa en Udstilling af de bedste Genstande fra Udgravningerne og faa samlet en Del af tidligere Jordfund.

Der er her, efter at Genstandene har faaet den nødvendige Konserveringsbehandling, udstillet godt et Par Hundrede af de bedste af dem, omfattende saa at sige alle Slags Brugsgenstande, lige fra i Museerne saa sjældne Ting som 5—6 Aarhundreders Fodtøj til Haandværkernes Redskaber, Køkkenstande, og sluttende med de to smaa fine Guldørenringe, der fandtes paa den gamle Budolfi Kirkegaard; de var jo i Grunden Danefæ, men Nationalmuseet har velvilligt deponeret dem i Museet her.

Ellers har Udgravningernes Tal ikke været stort; i Gultentorp er udgravet et Dyssekammer af ældste Type, det gav et Hammerhoved af rød Granit af sjælden Form og to tyndnakkede Økser.

Tilvæksten har dog været stor, og flere Genstande er af betydelig Værdi og Interesse.

En afdød Samlers Bo kom under Hammeren — det er lettere at opremse, hvad han ikke samlede paa, end hvad der var, for der var alt, lige fra Haarnaale i Grosvis og mange Pakker Børnemel til de fineste udskaarne Figurer. Museet bød paa flere, men Pri-serne var høje; kun én Figur, »Flora«, fik vi for nogenlunde rimeligt Bud. Det var derfor Museet en stor Glæde, at et herværende Firma lod os indkøbe en fortrinlig Statuette, et Tobakshandlerskilt, Rokoko, en Indianer med Aztekerstjerne paa Brystet, benyttet i det gamle Aalborg-Tobaksfirma Cohn & Kjærs Butik, og forærede den til Museet.

To ganske udmærkede udskaarne Egetræs-Figurer, utvivlsomt et Vin-handlerskilt fra først i 1600erne, blev efter Museets Midler budt for højt op, men det blev os en stor og glædelig Overraskelse at faa Figurerne, to sid-dende unge Kvinder, foræret af de to Aalborg Vinfirmaer, P. Weile & Søn og M. Simoni, og Glæden er saa meget større, som det siden er konstateret, at Figurerne er Aalborg-Vin-handleren Ferslews Skilt.

Figurerne er ganske udmærket Arbejde, og Aalborg Museum har nu Jyllands ældste bevarede Handelsskilt.

En 3 Alen lang Staalstang kom ogsaa under Hammeren og købtes af Museet; det viste sig at være en saa stor Sjældenhed som det tidligere paa Aalborgs gamle Raadstue til Kontrol ophængte Favne-maal, i Henhold til Regeringens Forordning af 1683; det bærer Indskriften: »C V Danske Original Fauen Alen oc Fodmaal 1684 for Aalborg.« Da Museet i Forvejen har et Bronze-Lod med »C V 1684«, utvivlsomt ogsaa fra Raadstuen, har det nu, forud for alle andre Museer, en udmærket Repræsentation af Statens autoriserede Kontrol-Redskaber i Henhold til Forordningen af 1683.

Ved Køb og Gaver har Museet faaet en lang Række nye Genstande, baade fra By og Land, og her maa det fremhæves, at der er indkommen en ikke ringe Del af det tidligere saa bekendte Himmerlands-Lertøj. Og morsomt nok fandtes der paa Kirkepladsen en Skaardynge fra 1820—30 med flere Rester af Himmerlands-Lertøj, der lod sig sætte sammen, og det ligner det andet Lertøj saadan, at man fristes til at sige, at det er lavet i samme Værksted, hvad det mulig ogsaa er.

Museet har faaet en Mængde Gaver, bl. a. har Snedker C. J. Ingvoldsen og Frøken K. Ingvoldsen foræret deres Bedstefaders og Faders Papirer, lige fra »Koekoppe-Indpodnings« Attester til Borgervæbnings og Brandvæsens Optagelsesbreve fra Aalborg med tilhørende Brandsvend-Tegn. De har ogsaa foræret en smuk Renæssance-Spiseske, Christiania-Arbejde fra først i 1600 Tallet.

Der er givet Museet flere Dukker og Duketøj;

skulde nogen have saadant i gamle Ting, eller gammelt Legetøj, gamle Børnebøger og »Neu-Ruppin-billeder« vil Museet gerne forøge sin lille Samling af den Art.

Museet har af Sølv-Firmaet Emil Ørsnes, Aalborg, faaet som Gave et meget stort Udstillingsskab, hvori nu er udstillet Aalborg-Sølv og de bedste Glas og Fajancer. Dog er Laugssølvet vedvarende udstillet i Laugsværelset. Gaven har afhjulpet et stort Savn, men Pladsmanglen gør sig stadig gældende, og hvem ved, naar Museet faar bedre Pladsforhold; den stadig voksende Tilgang af gode Ting og det stærkt stigende Besøgstal burde kunne fremskynde en Løsning.

Chr. Iørgensen.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I AARS I 1938

DEN alt overskyggende Begivenhed for Vesthimmerlands Museum i Aaret 1938 er Prof. Hatts Gave af vesthimmerlandske Oldtidsfund. Som det andetstedsfra vil være kendt, har Vesthimmerland i de senere Aar været Genstand for en intensiv, arkæologisk Undersøgelse, der paa mange betydningsfulde Omraader har udvidet og underbygget vort Kendskab til Oldtiden og Oldtidsfolkets Liv. Landskendt er Undersøgelsen af den hidtil enestaaende Oldtidsfæstning i Borremose, en Undersøgelse, der nu nærmer sig sin Afslutning. Betydningsfuldere end dette ganske vist overordentlig interessante Anlæg maa dog Bopladsundersøgelserne siges at være, fordi de ved den Mængde Enkeltheder, de har bragt, har gjort det muligt at give et overordentlig levende og næsten udtømmende Billede af Dagliglivet for 2000 Aar siden. Hovedmanden for disse Undersøgelser har været Prof. Dr. phil. Gudmund Hatt. Saa godt som hvert Aar siden 1926 har han arbejdet — ofte i maanedsviis — her i Vesthimmerland. Hele Oldtidslandsbyer er bleven afdækket, og de tilhørende Agerdyrkningsfelter — Digevoldingerne — er bleven opmaalt og kortlagt. De vigtigste Pladser er Tolstrup i Aars Sogn, Skørbæk i Eidrup Sogn, Østerbølle, Malle Hedegaard og

Degnegaard. Efter at det store Fundmateriale fra disse Pladser nu er konserveret og videnskabeligt be-

Lerkar fra Skørbæk. Keltisk Jernalder.

handlet og offentliggjort under Titlen »Jernalders Bopladser i Himmerland« (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1938), har Prof. Hatt skænket samtlige Fund til

Forraadskar fra Skørbæk, 54 cm højt.
Keltisk Jernalder.

Vesthimmerlands Museum. Fundet omfatter over 100 Udstil-

lingsgenstande foruden et meget stort

Skaarmateriale, der ikke har kunnet sammensættes og derfor kun har videnskabelig Interesse. Fundets Hovedmasse udgøres af Lerkar af alle mulige Slags og Størrelser lige fra diminutive »Saltkar« til halvmetrhøje Forraadskar, desuden Metalgenstan-

de som Knive, Økser og Bor af Jern, Naale og Spænder af Bronze, samt Prøver af de i Karrene fundne forkullede Kornsorter som Byg, Hørfrø og Spergel. Blandt Lerkarrene maa særlig fremhæves nogle sjældne Kar fra keltisk Jernalder (300 Aar f. Kr.) fra Skørbæk Pladsen, deriblandt et 54 cm højt, meget smukt formet Forraadskar, endvidere et meget sjældent »Ostekar« fra Malle Hedegaard.

»Ostekar« fra Malle Hedegaard.

For Vesthimmerlands Museum har Prof. Hatts storstilede Gave Betydning i dobbelt Forstand, idet Museet for det første nu i Henseende til Jernalder Bopladsfund maa anses for bedre udstyret end noget andet Provinsmuseum, og for det andet i Gaven kan være berettiget til at se en Anerkendelse af sin Virksomhed, idet Overdragelsen er sket med Nationalmuseets Billigelse.

For at skaffe Plads til den store Forøgelse, har en delvis Omændring af Museets Opstillinger været nødvendig. Den ret betydelige Dragtsamling er saa-

ledes bleven omstillet i en helt ny Montre med indlagt Projektørlys, saa den nu kommer bedre til sin Ret end før.

Museet har i 1938 været besøgt af 481 betalende Enkeltpersoner, hvortil kommer talrige samlede Besøg af Skoler og Foreninger og Medlemmer af Dansk Vandrerlaug, hvilke sidste har gratis Adgang.

S. Vestergaard Nielsen.

GENNEM GUNDERUP SOGN

AARSMØDET OG GENERALFORSAMLINGEN

DER gives næppe lettere og fornøjeligere adgang til at opnaa kendskab til egnens historie end gennem deltagelse i Aalborg amts historiske samfunds aarlige udflugt, som aar for aar samler stadig stigende tilslutning.«

Saaledes indleder en journalist i sit blad et referat af vort samfunds sommermøde og udflugt tirsdag den 13. juni til Gunderup sogn i Øst-Himmerland, der gemmer yderst interessante bidrag til vor landsdels historie. Og journalisten har ret.

I straalende frisk sommervej startedes fra bane-
gaardspladsen i Aalborg. I omnibusser og private
biler kørtes gennem Vejgaard til Gistrup kro, hvor de
mange deltagere ved 15-tiden samledes i krosalen
til kaffe.

GENERALFORSAMLING

Bankdirektør *Chr. Iørgensen*, Aalborg, bød som
formand velkommen og valgtes til ordstyrer.

Formanden indledede sin beretning med vamrt at
takke det bortrejste styrelsesmedlem pastor L. Vesten,
Sulsted, for hans mangeaarige virke for vort sam-
funds fremgang.

Medlemstallet, ca. 800, bør fordobles; saa først

er vi paa lige fod med Hjøring amt. Alle medlemmer bør betragte sig som medarbejdere for samfundets fremgang, bl. a. ved at skaffe nye medlemmer.

To aar i træk har »Dansk Fællesforening« uddelt forfatter-præmier for artikler i vor aarbog. Sidste aar bankdirektør Chr. Iørgensen for »Det underjordiske Aalborg« og i aar kommunelærer S. Vestergaard Nielsen, Aars, for »Aars Sogns Oldtidshistorie«. Det er første gang, at forfatterpræmien to aar i træk er gaaet til samme samfund.

Aarbog 1938, der jo indeholder beretningen fra hjemstavnsstævnet i Aars, er anskaffet af mange skoler til brug ved undervisningen.

Efter opfordring fra Nationalmuseet vil gamle kirketomter nu blive afmærkede. Gamle vindmøller skal fotograferes, før de forsvinder af landskabet. Ligeledes de gamle udskiftningskort. Medlemmerne maa hjælpe med til at finde disse kort frem til fotografering.

Bibliotekar Seidelins litteraturfortegnelse over Aalborg amt i tiden 1656—1935 (omfattende ca. 1500 titler), som samfundet har ladet trykke, kan nu faas ved henvendelse til kassereren, lærer V. Qvist, Hobrovej 44 (Giro 45730: Historisk Samfund). Den udleveres gratis til medlemmer for porto 25 øre, gerne i frimærker. Prisen er ellers 2,00 kr. Formanden bragte forfatteren en varm tak for det uhyre store og fortjenstfulde arbejde, der er en uvurderlig haandsrækning, navnlig for forskere af amtets fortid. Værket er ganske enestaaende i vort land. — Det betydningsfulde værk »Danmarks Middelalderbreve«, hvis udgivelse er paabegyndt, kan for de nordjyske amters vedkommende ligeledes erhverves gratis hos kassereren mod indsendelse af portoen 1,50 kr. Det vil om-

fatte 8 stor-hefter og kaster et interessant lys over vort amts historie i middelalderen.

I tilslutning til beretningen havde flere ordet:

Boghandler *Hornbech*, Hadsund, ønskede afholdt lokalhistoriske foredrag rundt i amtet; de skulde nok vække interesse og skaffe tilgang af medlemmer.

Tømrmester *Bundgaard*, Aalborg, henledte opmærksomheden paa den skandaløse tilstand, Buderupholm fredede kirke og kirkegaard henligger i. Nationalmuseet bør underrettes.

Formanden: Kun kirken hører under Nationalmuseet. Der skal blive rettet henvendelse om sagen. Gravejerne skal faa paamindelse om at holde gravene i sømmelig stand.

Gaardejer *J. Eriksen*, Skovstrup, fortalte om den nedbrudte kirke i Tordrup og om, hvor den havde ligget. Omtalte ogsaa udskiftningskortet for Skovstrup.

Viceinspektør *Kr. Værnfelt*, Aalborg, og lærer *Henrik Møller*, Haals, omtalte Seidelins litteraturfortegnelse som en uundværlig haandbog for enhver, der ønsker at kende noget om sin hjemegn. Værnfelt rettede endvidere en varm tak til den nordjyske presse, som altid stiller sig velvillig over for vort samfund.

Sidst talte købmand *Th. Østergaard*, Aalborg, der motiverede en smuk tak til formand og styrelse for godt og energisk arbejde for samfundet. (Bifald.)

Kassereren lærer *V. Qvist*, Aalborg, oplæste det reviderede regnskab for 1938—39. Det er gengivet i sammentrængt form side 216.

Til styrelsen genvalgtes viceinspektør Værnfelt, Aalborg, og lærer Møller, Haals. I stedet for pastor Vesten valgtes skorstensfejmester Ths. Møller, Sulsted.

Generalforsamlingen sluttede med sangen: Der er et yndigt land,

GENNEM GUNDERUP SOGN

Saa gik bil-toget til Lundby bakker, hvor der gjordes holdt ved den kendte mindesten for stavnsbaandets ophævelse paa skrænten øst for landevejen.

Her bød lærer *Møller*, Haals, velkommen til Gunderup sogn med de mange minder fra fortiden og holdt derefter et kort foredrag om

MINDESMÆRKET FOR BONDENS FRIGØRELSE.

Fot. *Henr. Møller*
Mindestenen i Lundby bakker.

Det er danske mænd her paa egnen, navnlig jyske bønder, der har rejst denne sten til minde om bondefrigørelsen 20. juni 1788, den største begivenhed i den danske bondes historie.

Bondestanden er vort lands ældste adel. Det var den, der først tog faste bostader og dyrkede jorden.

Det var saare naturligt, at man i mindeaaret 1888 rejste synlige minder om denne betydningsfulde begivenhed ogsaa i denne egn.

Nogle af egnens kendte mænd dannede komité:

Lærer Vandborg, Gunderup, pastor Paludan, Gunderup, gaardejer Claus Johannsen, Vaarst, sogneraadformand for Gunderup-Nøvling Claus Johannsen, Torstrup mølle, proprietær Schmith, Lundbygaard, lærer Seierup, Nøvling, gaardejer Kr. Nielsen, Gerding, og flere. Fra Aalborg blandt andre borgmester Simony. Til formaalet indsamledes et ret stort beløb.

Paa daværende gaardejer Niels Bonderups mark i Vaarst, mellem Vaarst og Lindenberg, stod den gang et af Himmerlands herligste gravminder, en rund-dysse fra ældre stentid. Dyssens mægtige overligger blev af Bonderup skænket til komitéen, der modtog den med megen tak. Sidst paa vinteren blev den ved hjælp af en planke-slæde med 6 spænd heste for

Fot. Martin Petersen.

Lærer Møller taler ved stavnsbaandsmindet i Lundby bakker.

slæbt op til Fjellerad, ca. 2 km. Arbejdet havde varet flere dage og været saa besværligt, at man opgav paa den maade at føre den til Lundby bakker. Jørgen Berthelsen, Aalborg, »kolonihavernes fader«, førte den til blivestedet paa en blokvogn.

Et medaillon-billede i bronze af kronprins Frederik blev anbragt midt paa stenens største flade, og i en bue om billedet indhuggedes Bernstorffs og de to bondevenners navne, Reventlow og Colbjørnsen. Endvidere bærer stenen følgende indskrift:

Reventlov. A. P. Bernstorff. Colbjørnsen. Kronprins Frederik. Jydske mænd rejste dette mindesmærke 1888 til minde om stavnsbaandets løsning 20. juni 1788¹⁾).

En trediedel af stenen gik tabt ved tilhugningen.

Afslørings-festen foregik paa mindedagen den 20. juni i overværelse af en mængde deltagere. Officielt deltog »Den folkelige Vælgerforening for Aalborg 2.

Fot Jørgen Kirkegaard.
Gaardejer Jens Eriksen taler ved mindestenen.

Valgkreds«, vaabenbrødrene og byens arbejderforeninger. Lærer Vandborg afslørede mindet, og foruden ham talte borgmester Simony, pastor Paludan og gaardejer Claus Johannsen, Vaarst. Ved den paafølgende fest i skoven overtog sogneraadsformand Cl. Johannsen paa sognets vegne mindet og udtalte haabet om, at det maatte blive fredet til sene tider.

Senere fortrød de gode mænd bittert, at de havde

¹⁾ De to første navne er desværre ikke korrekt indhuggede; den rigtige form er Reventlow, Bernstorff.

skændet et gravminde ved rejsningen af dette minde. Nu er der intet tilbage af dyssen paa Vaarst mark.

Til stenen knytter sig følgende sagn: I galgebakken i Blendstrup boede en trolld, og da kirken i Gudum byggedes, blev han saa vred, at han tog stenen, som laa ved bakken, og kastede den efter kirken for at knuse den. Han forfejlede maalet, saa den faldt paa Vaarst mark.

»Som dybest Brønd gi'r altid klarest Vand«, Jeppe Aakjærs »Historiens Sang«, blev nu sunget, og efter at gaardejer *Jens Eriksen*, »Snur-om« ved Lundby krat, havde berettet om, hvordan han som dreng havde oplevet stenens transport og rejsning, og givet nogle rids af bøndernes kaar paa egnen for et halvt hundrede aar siden, kørtes forbi Lundbygaard til Lundby, hvor deltagerne samledes i haven ved det hus (Chr. Winthers, nu tromlefører Aage Sørensens) syd i byen, hvor Prøjserne laa, dækket af husene og gærderne. Den nuværende ejer har med stor pietet fremdraget netop det stengærde, der gav fjenderne dækning under den sørgelige træfning ved Lundby den 3. juli 1864, den episode, der fik saa stor strategisk betydning, fordi det her klart konstateredes, hvor underlegne de gamle danske vaaben var.

I haven holdt formanden, bankdirektør *Iørgensen* et kort foredrag om træfningen:

Den danske hær var paa tilbagetog op gennem Jylland for at naa indskibning i Frederikshavn; den var naaet Aalborg og Nørresundby, og den 2. juli tog en lille deling af Danskerne mod et angreb i Ellidshøj.

Samme aften bestemte hærens ledelse, at oberstløjtnant *Beck* skulde rykke fra Aalborg sydpaa, men da de kom til Ellidshøj, var fjenden borte, og Beck

fik der melding om, at en østlig afdeling af Prøjserne overnattede i Gunderup, og denne gunstige lejlighed vilde den danske deling ikke lade gaa fra sig. Den naaede over Mjels til Gunderup tidlig om morgenen den 3. juli, men fjenden var hastigt draget nordpaa, en del af styrken paa rekvirerede vogne.

I Gunderup fik oberstløjtnant Beck den oplys-

Fot. Jørgen Kirkegaard.
Formanden taler om træfningen
ved Lundby.

ning, at Prøjserne var i Lundby, men ogsaa kraftige advarsler mod at følge landevejen og gaa lige paa, og vejvisere tilbød sig, for at nogle af soldaterne kunde foretage omgaaende bevægelser.

Oberstløjtnanten og tropperne adlød ikke advarslerne; de kom i fuld fart ned ad landevejen, 4—500 m fra husene, hvor Prøjserne nærmest var overrumplede, men dog samlede sig i ly af husene og gærderne. Danskerne modtoges af hurtigskydning fra Prøjsernes bagladegevæ-

rer, og alligevel lød kommandoen: »Fremad!« — De sidst faldne faldt først 15 skridt fra havegærdet.

Prøjserne, der laa i dækning, havde kun 3 saarede. Vore tab var 1 officer og 31 underofficerer og menige døde, 2 officerer og 42 underofficerer og menige saarede, 2 savnede, og 20 af vore toges til fange; men Prøjserne var lykkelige over at være sluppen ud af det »farlige baghold« med Danskere baade nord og syd for dem.

Man kan strides om og har i aaringer stredes om, hvilken nytte affæren havde.

Nytten er ganske uomtvistelig. Havde oberstløjtnant Beck ikke med sine tapre og dristige folk vovet angrebet, vilde Prøjserne og Østrigerne, der i dagene derefter kom op og forenedes med dem, være naaet Limfjorden og have forhindret de danske troppers afsejling. — Nu trak fjenden mod syd, og vore

Fot. Jørgen Kirkegaard.

Mindekorset syd for Lundby.

fik 6 dages frist til indskibningen i Frederikshavn. Dette var sikkert ikke naaet uden tab for vore, dersom fjenden ikke var bleven bange ved Lundby.

Oberstløjtnant Beck, kendt og anerkendt fra 1848—50, kendte ikke af selvsyn fjendens bagladegeværer; man kan kalde ham dristig, maaske dumdristig, men ikke uduelig. Og de danske soldater viste ogsaa ved Lundby, at: Jens var aldrig bange!

Saa kørtes videre ad landevejen sydpaa, op ad Lundby bakke. Der gjordes holdt et øjeblik ved det

3 m høje stenkors, der er rejst i 1914 paa det sted, hvor de første danske soldater faldt for fjendens kugler, da de stormede ned mod Lundby. Mindet, der er en efterligning af det middelalderlige Visby-kors paa Gulland, bærer følgende indskrift, forfattet af tidligere formand for vort samfund afdøde tandlæge Stenholm:

»Minde over de faldne danske Soldater den 3die Juli 1864. — Paa denne Vang de Danske stred med Tapperhed og Mod — de ofrede for Danmark det dyre Hjerterblod. — Rejst af danske Mænd og Kvinder den 3die Juli 1914.«

Fra toppen af Lundby bakke fik deltagerne snart øje paa Gunderup kirke, endemaalet for dagens besøg; den ligger højt og er synlig vidt omkring.

I »HIMMERLANDS DOMKIRKE«.

Ankomsten til Gunderup kirke fik et højtideligt præg. Man ringede med kirkeklokken, og den store klokkes skønne, dybe toner bød kaldende deltagerne velkommen i det store, monumentale gudshus, der kan rumme ca. 400 mennesker.

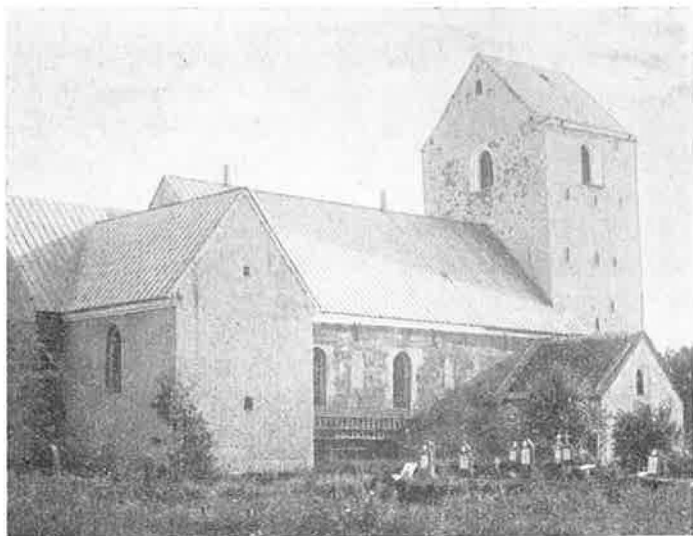
Sognepræsten for Gunderup-Nøvling pastorat *Nep-per-Christensen*, som var mødt i ornat, bød velkommen til »Himmerlands domkirke«.

Lærer *Møller*, Haals, holdt derefter foredrag om

GUNDERUP KIRKES HISTORIE.

Meget naturligt kaldes kirken »Himmerlands domkirke«, da den er landsdelens største landsbykirke. Den er en af de anseligste af vort lands ca. 2000 romanske kvadre-kirker, der blev opført i den rige kirkebygningstid 1150—1250. Over 2000 kvadre er medgaaet til opførelsen. Murene er ualmindelig høje

og tykke og har baaret et bjælkeloft, der omkring 1520 er blevet afløst af krydshvælvinger af en meget ejendommelig og særpræget konstruktion. 3 portaler har givet adgang til kirken: Langskibets nuværende rundbuede indgang fra nord (kvinde-indgangen) og en sydlig indgang (mands-indgangen), hvoraf kun er be-

Gunderup kirke.

Gl. fotografi.

varet de nederste karmsten, og endelig i koret en rundbuet sydlig indgang, som er tilmuret. Korbuen af kvadre, nu hvidtede, hviler paa profilerede kragsten. Af de oprindelige smaa, højtsiddende vinduer er der bevaret to tilmurede i nordre side og 2 smaa cirkelrunde i korets østgavl. De smaa og smalle vinduer maa have givet det store rum med det mørke bjælkeloft et dæmpet lys, der har bidraget til at give de andagtssøgende den rette højtidelige stemning, ikke

mindst naar de matlysende voks-kerter var tændt. Da hvælvingerne blev byggede, blev hele kirken forsynet med store vinduer.

Den gode tid forud for reformationen kom ogsaa denne kirke til gode.

Samtidig med hvælvingerne tilbyggedes det store sydlige kapel (»korskirken«), indviet til Maria. To spidsbuede arkader giver adgang til kapellet, hvis to krydshvælvinger blev smykkede med ny-testamentlige fresker, der blev fremdraget for 10 aar siden. I den ene arkadebue er bevaret et billede forestillende Kristoforus-legenden. Paa pillens inderside er fremdraget Madonna med Jesusbarnet og indvielses-korset.

Det mægtige taarn maa være tilbygget i første halvdel af 15. aarhundrede, da den gamle kirkeklokke har aarstallet 1440. En bred rundbue forbinder langskibet med taarnrummet, der giver plads for kirkens store orgel. Taarnet, der er 23 m højt, har ifølge en præsteindberetning fra 1755 til biskop Thura i Viborg været langt højere og med spir og har tjent som sømærke for søfarende i Kattegat. Foruden aarstallet har den gamle klokke en latinsk indskrift, der angav, at den er givet af Petrus Kanutus Johannes fra Randers, præst og vicarius i Gunderup. Den nuværende klokke er støbt 1875.

Vaabenhuset er bygget om den nordlige indgang. I 1700erne er tilbygget et kapel med hvælving nord for koret og med indgang fra dette. Det benyttedes som sakristi, men er nu indrettet til ligkapel. I en væg findes indmuret en tuf-ligsten fra 1687. En lignende nu ødelagt ligsten ligger paa kirkegaarden tæt nord for taarnet. En middelalderlig ligsten med kors er nedlagt til tærskel i den nuværende indgang.

Den store og meget smukke romanske granit-

døbefont med rund fod bærer som ornament 2 par dobbelt-løver med sammenslyngede haler.

Om det nuværende alterbord, der er dækket med rødt fløjl, hedder det i Danske Atlas: »For alterfoden er et tralværk, ligeledes et smukt tralværk, som skiller choret fra alteret, begge givne til kirken af snedker Jens Christensen i Hals« (Haals). Alter-opsatsen fra ca. 1800 er ikke smuk. For 40 aar siden er som alterbillede indsat en kopi af Carl Bloks Jairi datter. Det tidligere alterbillede, der i revnet tilstand hænger i kapellet, skyldes en italiensk mester og forestiller Jesus og de to disciple i Emmaus. Den historisk interessante gamle alter-opsats med fløje fra ca. 1580 findes i Nationalmuseet i daarlig tilstand. Den vil nu ved den forestaaende store restaurering af kirken blive istandsat og opstillet paany.

Prædikestolen, der er anbragt ved den store pille ved kapellet, er fra ca. 1815, men bærer forskellige stilarter, der tyder paa restaurering. I pillen findes til-murede rester af en opgang til en tidligere prædikestol.

I indberetningen til biskop Thura 1755 hedder det, at der i altergulvet er en aaben begravelse, »som er opfyldt med de her paa stedet værende og afdøde præsters og familiers lig.«

Med kommende restaurering for øje er der foretaget en prøvegravning i gulvet. Den gav det overraskende resultat, at flere gulve har afløst hverandre. Under det nuværende gulv fandtes gulv af munkesten, derefter et pikket stengulv og derunder stampet ler, der tyder paa, at der tidligere har staaet en trækirke eller maaske et gudehov.

I Aalborg historiske museum findes en interessant rest af en gammel degnestol, der bærer forskellige

data, indskaarne af lærer Claus Johannsen, som var kirkesanger fra 1835.

1635 skænkes en kalk til kirken. Den gamle kalk er imidlertid fra 1632 og er skænket til Nøvling kirke af Poul Christensen, Nøvling. At kalken findes i Gunderup kirke, skyldes sikkert den omstændighed, at der er sket en forbytning, rimeligvis i de sidste svenskekriges tid, da præsterne skjulte kalkene for fjenden.

Kirken blev henlagt til Viborg domkirke 1675 og 5 aar senere til biskoppen Søren Glud, og fra den tid holdt biskopperne residerende kapellaner eller vicepastorer (*pastores vicarii*). Senere kom kirken under Lindenborg. Arvingen efter friherreinde Sofia Amalie Lindenow, Kr. Gyldenløve, som var Kr. d. 5.s søn med Sofie Amalie Moth, skænker 1694 kalk og disk til kirken; men begge dele er borte. — Ved reskript af $15/6$ 1832 blev sogne-kaldet igen selvstændigt. 1909 overgik kirken til menigheden. 23 præster kendes efter reformationen og enkelte før.

Til pastoratet hørte tidligere Tordrup kirke, som blev nedbrudt efter reformationen. Endnu 1547 kaldes præsten sognepræst til Gunderup-Tordrup. Senere blev Nøvling annex. Lensgreve Ernst Heinrich v. Schimmelmänn har 1794 ladet foretage en større restaurering af kapel og taarn, der begge blev skalmurede.

Om kirkens opførelse findes følgende sagn, berettet til biskop Thura 1755. Oprindeligt skulde kirken bygges i heden vest for Gunderup (»Kirkebakke«); men en bjergmand i Brudebakke i Flamsted vilde ikke have en kirke saa nær, hvorfor han nedbrød om natten, hvad der blev opbygget om dagen. Han anviste saa dens nuværende plads og lovede at

forholde sig i ro, dersom han maatte faa den første brud, der skulde vies i kirken. Det gik man ind paa, og den første brud »betraf en smeds brud fra Haels« (Haals), og i stedet for at blive viet til smeden, blev hun bjergmandens brud, hvorfor bakken siden kaldes »Brudebakke«.

Efter salmen »Vor Gud han er saa fast en borg« talte pastor *Nepper-Christensen* smukt og stemningsfuldt om, hvordan vi afvæbnede skal komme ind i kirken, hvis vinduer sidder højt, for at vi skal kunne se himlen fra bænkene. Præsten sluttede med at lyse velsignelsen over forsamlingen, som staaende sang »Dejlig er jorden« til tonerne af det store orgel, spillet af kirkens organist, lærer *Stefansen*, Gunderup.

Inden deltagerne forlod kirken, fortalte lærer *Møller* kort om de to runesten, der er opstillet i vaabenhuset. Navnlig den store aftvinger fuld opmærksomhed. Den har staaet paa Haals mark og er en af vore ældste og mest velbevarede runeminder. Dens lange indskrift har stor kulturhistorisk værdi. Stenens historie findes i aarbog 1934.

Saa kørtes tilbage til Gistrup kro, hvor den medbragte aftensmad spistes. Under et fornøjeligt samvær sluttedes den udbytterige dag ved 21-tiden.

HENRIK MØLLER.

MEDDELELSER FRA STYRELSE OG REDAKTION.

Nærværende aarbog er den 28. i rækken af »Fra Himmerland og Kjær Herred«. Den indleder 11. bind, idet vi herefter lader 2 aarbøger udgøre et bind. Aarbogen 1938 har vi pagineret som et selvstændigt bind paa grund af dennes særlige indhold, Himmerlands-stævnets beretning og foredrag.

Idet vi henviser til meddelelser i sidste aarbog, medsender vi som bilag titelblad, indholdsfortegnelse og navneregister til 9. bind (1936—37).

Sommermødet med generalforsamling tirsdag den 13. juni formede sig som et historisk besøg i Gunderup sogn og blev baade vellykket og udbytterigt. Efter generalforsamlingen i Gistrup kro kørtes til mindesmærket for stavnsbaandets ophævelse i Lundby bakker, hvor lærer *Henrik Møller*, Haals, talte. Derefter til Lundby, hvor bankdirektør *Chr. Iørgensen*, Aalborg, talte om træfningen ved Lundby 3. juli 1864. Videre til Gunderup kirke (»Himmerlands domkirke«), hvor lærer *Henrik Møller* fremviste kirken og gav et rids af dens historie. Pastor *Nepper-Christensen* Gunderup, sluttede med en andagt. — Dagen sluttedes ved madkurvene i Gistrup kro.

Udførligt referat af sommermødet og generalforsamlingen findes side 197.

Vi fremsætter vor aarlige bøn til *alle* vore medlemmer om at være os behjælpelig med at hverve nye medlemmer, da vort medlemstal, ca. 800, er alt for lille i forhold til amtets størrelse. Fortæl naboer og bekendte følgende fordele ved at være medlem:

gratis en aarbog paa over 200 sider indeholdende 5—10 større og mindre illustrerede historiske afhandlinger og artikler om vidt forskellige emner fra amtet;

gratis mod betaling af 25 øre til porto (gerne i frimærker) faas tilsendt bibliotekar B. Seidelins store fortegnelse over litteratur vedrørende Aalborg amt i tiden 1656—1935 (ca. 1500 titler), en uundværlig bog for alle, der ønsker at kende noget om deres hjemegn; prisen er ellers 2 Kr.;

gratis mod betaling af porto 1,50 Kr. faas tilsendt amts-udgaven af »Danmarks Riges Breve«, de middelalderlige retsbreve i oversættelse fra Latin, udgivet af »Det danske Sprog- og Litteraturselskab«, i alt 8 stor-hefter à 2—3 ark, der tilsendes efterhaanden, som de udkommer (se herom side 198 forneden);

ret til, saa langt oplaget rækker, at erhverve aarbøgerne 1920—30 for 1 Kr. pr. stk. og de senere for 2 kr. pr. stk.;

ret til at abonnere paa andre historiske samfunds aarbøger til stærkt nedsat pris, i regelen til halv pris;

ret til at abonnere paa det uundværlige historiske tidsskrift »Fortid og Nutid« for halv pris 2,50 kr. pr. aar;

ret til at abonnere paa Nationalmuseets store, smukke aarsskrift »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« til stærkt nedsat pris, 2,40 kr., og endelig

ret til at deltage i samfundets aarlige sommermøde med udflugt til vort amts historiske steder —

alt sammen for det aarlige bidrag 4 kr.

Og — sidst men ikke mindst — **glæden** ved at være med i og støtte et arbejde for at fremdrage og bevare minderne om vort amts fortid, minderne om de tidligere slægters liv og virke.

Med hensyn til omtalen af det opsigtsvækkende tilbud til medlemmerne, at de *gratis* kan erhverve de oversatte retslige aktstykker fra middelalderen vedrørende de nordjyske amter, har vi den glæde at kunne tilføje, at sprog- og litteraturselskabet, der udgiver værket, har tilbudt os at lade udgaven supplere med en oversigt over vort lands historie i paagældende tidsrum, en orientering, der kan tjene til bedre forstaaelse af værket. Ogsaa dette tillæg er **gratis** for medlemmerne.

Af litteratur vedrørende vort arbejdsomraade gør vi opmærksom paa følgende:

Aalborg kommunes statistiske kontor har paabegyndt udsendelsen af en række statistiske og økonomiske efterretninger under ledelse af cand. polit. *Fjellerup*. I denne serie er der i sommer udkommet et maskinskrevet hefte paa 36 sider omhandlende »*Stor-Aalborgs Befolkning 1801 til 1939*«. Det er et smukt og nyttigt arbejde, som vil være af interesse for enhver, der beskæftiger sig med befolkningsforhold og kommunestyre. — »*En middelalderlig jysk Træborg*« hedder en illustreret artikel af arkitekt *Aage Roussel* i »*Fra Nationalmuseets Arbejdsmark*«, og heri omtales udgravningen af de nylig fundne rester af en middelalderborg, der har bestaaet fra 1200erne til Dronning Margrethes tid. — I festskriftet til arkæologen *Jens Winther* i Rudkøbing har museumsinspektør *Peter Riismøller*, Aalborg, beskrevet et sjældent gravfund fra Lille Vildmose. — »Hvad blev der af Kimbrerne og Teutonerne?« hedder en kronik i »*Politiken*« for 12. okt. i aar. Heri skriver dr. phil. *Johannes Brøndsted* om forbindelsen mellem Kimbrertoget og den gaadefulde »*Teutonersten*« i Miltenberg ved Main i Bavern. Arkæologiske fund synes at antyde, at Kimbrerne ikke helt knustes af Marius' hære, men at de og deres efterkommere i lange tider boede fredeligt i Rhinlandet.

Ved den fortsatte og fuldførte regulering af den ny kirkeplads syd for Budolfi kirke er der yderligere fremdraget interessante fund fra fortidens Aalborg. Se nærmere herom i museumsmeddelelser side 189.

Udgravningerne af Kimbrer-fæstningen i Borremose og den middelalderlige træborg i Halkjær er fortsat, begge steder med godt resultat.

Vi har atter i aar haft den glæde at modtage følgende tilskud til vort arbejde: 100 kr. fra »Aalborg Bys og Omegns Sparekasse«, 25 kr. fra Nibe købstad og 25 kr. fra »Nibe Sparekasse«.

I forretningsanliggender bedes man henvende sig til formanden bankdirektør *Chr. Iørgensen*, Boulevarden 22, Aalborg, telefon 1286, kassereren, lærer *Viggo Qvist*, Hobrovej 44, Aalborg, eller sekretæren, viceinspektør *Kr. Værnfelt*, Hasserisgade 30, Aalborg.

Angaaende aarbogen henvender man sig til redaktøren, lærer *Henrik Møller*, Haals, Fjellerad, telefon Fjellerad 60.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1938—31. MARTS 1939

INDTÆGT			UDGIFT		
	Kr.	Ø.		Kr.	Ø.
Beholdning fra foregaaende Regnskab....	61	28	Aarsskrifterne	2822	00
Kontingent.....	3189	05	Administration	818	34
Tilskud..	305	00	Forskellige Udgifter.	623	93
Salg af gl. Aarbøger	156	70	Beholdning, som overføres til næste		
Forskellige Indtægter.....	1265	64	Regnskab	713	40
	4977	67		4977	67

AKTIVER			PASSIVER		
	Kr.	Ø.		Kr.	Ø.
Legater: Seidelins Fonds Sparekassekonto	1018	19	Legat.....	1018	19
Udestaaende Fordringer: Banker, Spare-			Overskud iflg. Driftsregnskab	713	40
kasser, Postgiro	688	13			
Kassebeholdning.	25	27			
	1731	59		1731	59

Aalborg 1. April 1939.

V. B. Qvist, Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab for Historisk Samfund for Aalborg Amt $\frac{1}{4}$ 1938— $\frac{3}{4}$ 1939 er gennemgaaet og fundet at være i Overensstemmelse med de vedlagte Bilag. Kassebeholdning 713,40 Kr. var til Stede.

Joh. Jensen.

Aalborg Stiftshospital, d. 7. Juni 1939.

K. K. Nicolaisen.

NYE MEDLEMMER.

Andersen, Maltgører, Skørping.
 Baadh, Forstanderinde, Visborggaard
 Plejehjem, Visborg.
 Bang, Rud., Disponent, Markedsgade,
 Hadsund.
 Børsholt, V., Ingeniør, København.
 Christensen, J. Thulstrup, Løgstør.
 Dannesboe, J., Støbemester, Aalborg.
 Dragsholt, Asger, Lærer, Aalborg.
 Dreyer, L. C., Hotelejer, Als.
 Færch, A., Viceinspektør, Aalborg.
 Giver Bibliotek, Giver pr. Aars.
 Greve, P., Lærer, Hæsum.
 Hansen, V., Anlægsgartner, Kjærby.
 Hesselholt, Wilhelm, Skræddermester,
 Aars.
 Høeg-Guldberg, Kaptajn, »Thyges-
 lunde«, Hadsund.
 Jacobsen, Otto, U. S. A.
 Jensen, Otto, Gdr., Rodsted.
 Jensen, S., Overlærer, Kjærby.
 Katedralskolens Bibliotek, Aalborg.
 Klitgaard, C., Postmester, Hjøring.
 Kloster, Chr., Fisker, Løgstør.
 Kristensen, H., Lærer, Egholm.
 Lauritsen, Kriminalbetjent, Hadsund.
 Leth, Pastor, Aars.
 Levin og Munksgaard, Boghandel,
 København.
 Lind, P., Skotøjshandler, Aalborg.
 Mathiasen, P., Gdr., Bælum.
 Mikkelsen, P., Gdr., Tøttrup.
 Mølgaard, J., Lærer, Bælum.
 Nielsen, Carl, Gdr., Bælum.

Nielsen, Harry, Mejeribestyrer,
 Gudumholm.
 Nielsen, Marthinus, Gdr., Estrup.
 Nymann, J., Smedem., Solbjerg,
 Østjylland.
 Pedersen, Marth., Fabriksarb.,
 Godthaab.
 Petersen, Johannes, Lærer, Løgstør.
 Petersen, Peter, Husejer, Aalborg.
 Ravnskilde, Jens, Fabriksarb.,
 Godthaab.
 Schelbo, Landinspekt., Løgstør.
 Seifert, F., Forstander, Aalborg.
 Spliid, Otto F., Proprietær,
 Poulholm, Blære.
 Skøtt, Th. Haugaard, Købmand,
 Als, Østj.
 Sørensen, Bankkass., Nørresundby.
 Sørensen, Aage, Bestyrer, Bælum.
 Sørensen, Lærer, Hadsund.
 Sørensen, Chr., Gdr., Bravlstrup.
 Wenslev, P. H., Ingeniør, Hadsund.
 Winding-Nielsen, Dyrlæge, Hadsund.

Tillæg:

Enggaard, E., Arkitekt, Godthaab.
 Bak, A. K., Lærer, Sønderholm.
 Hansen, E., Maler, Svendstrup, Jyll.
 Gornitzka, Bogtrykker, Hadsund.
 Petersen, Proprietær, »Rødslet«
 pr. Vadum.
 Sørensen, J., Sognefoged, Hou
 pr. Ulsted.

Rettelser.

- S. 17 Linie 17: Peder Jensen, læses Peder Ibsen.
 S. 159 Linie 17: Siegfried Victor v. Raben var ikke, som angivet,
 en Søsters Sønnesøn af Iwer Rosenkrantz, men
 af Grev Chr. F. Levetzau.

REGISTER TIL AARBOG 1939

(XI BIND)

- Aaensgaard, 77.
Aagaard, Peder Svendsen, Degn
i Sulsted, 4, 78.
Aars Sogn, 83.
Aastrup, 141—142, 155.
Abildgaardene i Sulsted, 55 f.
Abildgaard i Ø. Hornum,
131—133.
Abildgaard, Jens Chr. Nielsen,
62, 76—77.
Abildgaard, Vester, 61—62 f.
Abildgaard, Øster, 60—62.
Albæk, 4.
Albæk, 141—142, 144.
Andersen, A. Dannevang, 19.
Andersen, I., og J. G., Gaard-
ejere, 23.
Andersen, Niels, i Sulsted, 74.
Andersen, Sigvardt, Proprietær,
19, 35.

Banner, Erik, 114—115.
Beck, Oberstløjtnant, 203 f.
Behrens, Henrich, Arvefæster
og Teglblænder, 18.
Bierstedthuset i Sulsted, 80.
Bille, Karen, 114.
Binderup, 131.
Binderupgaard, 110.
Binderup Mølle, 110.
Blicher, St., 131.
Boelet i Sulsted, 60—61, 63, 77,
79, 81.
Bondens Frigørelse, 200.
Bomærker, (Bønders), 30.
Brorsen, O. J., Gaardejer, 21.
Brønderslev, Vester, 113.
Brockdorff, Lucia Emerentzia,
140.
Budolfi Kirkeplads, 189.
Bundgaard, Tømrermester, Aal-
borg, 199.
Bygholm Len, 110, 113.
Byresen, N., Fæster, 29.
Byrholt, 48, 51, 66—67, 73, 81.

Christensen, Morten, Hmd., 40.
Christensen, Severin, 67.
Christian, Hertug, 114.
Colding, Niels Jepsen, Provst, 87.
Corfitzdatter, Maren, 49.

Dagenæs, 110.
Dalgaard i Hostrup, 48.
Dall i Sulsted, 68—69.
Damsø (Dalingsø?), 116.
Damsø, 124—31.
Dansehuset, 78.
Diget om St. Restrup Marker, 158.
Dorothea (af Bajern), 111.
Døgind, J. P. og N. P., Fæstere,
14, 25.

Egholm, 130—133, 135.
Erik af Pommeren, 109.
Eriksen, J., Gaardejer, Skov-
strup, 199, 202 f.
Eriksen, Niels (Gyldenstjerne),
107.
Eskildsen, Niels, Præsten, 127,
132—133.

Favnemaal, 191.
Foldagergaard, 35—40.
Frederik I, 114, 121.
Frejlev og Sønderholm Kirker,
122—123, 132—133.
Fru Kirsten Friisdatter (gift med
Gabriel G.), 114, 118, 120.

Galgebakken ved Blendstrup, 203.
Galt, Peder Ebbesen, 115, 119.
Gram-Sørensen, P., Forpagter, 10.
Guldbæk, 142.
Guld Sørens Gaard, 77—78.
Gultentorp, Landsby, 190.
Gunderup, 204.
Gunderup Kirke, 206 f.
Gyldenstjerne, Anna Helvig (Jørg.
Marsvins Hustru), 126, 135.

- Gyldenstjerne, Christoffer, 121—122, 124.
 Gyldenstjerne, Else, 121
 Gyldenstjerne, Gabriel, 107 f., 114 ff., 123—124 f., 135.
 Gyldenstjerne, Hannibal, 123—125.
 Gyldenstjerne, Helle, 128, 130, 132.
 Gyldenstjerne (I), Henrik Knudsen, 108—109, 110.
 Gyldenstjerne (II), Henrik Knudsen, 112—114.
 Gyldenstjerne, Karen, 114.
 Gyldenstjerne, Knud, Biskop, 121—122, 155.
 Gyldenstjerne (I), Knud Henriksen, 110—111.
 Gyldenstjerne, Knud Pedersen, til Timgaard, 115.
 Gyldenstjerne, Mogens, til Restrup, 55, 121 ff.
 Gyldenstjerne, Niels, 124—126.
 Gyldenstjerne, Preben, 155.

 Hasseris, 115, 117.
 Hasseris Brand, 157.
 Hatt, Gudmund, Dr. phil., 193 f.
 Hessellund, J. J., Forpagter, 10.
 »Himmerlands Domkirke«, 206.
 Holmskovgaard, 24—26.
 Hornbech, Boghandler, Hadsund, 199.
 Hostrup, 41 f.
 Hostrupgaard, 42, 46, 48—50.
 Hostruplund, 42, 46, 51.
 Hostrup, Helge, Præst, 52.
 Hostrup, Jens Christian, Digter, 52.
 Hvanstrup, Farsø Sogn, 86—87.
 Hwoll, 75, 78.
 Høeg, Jens, 63—64.

 Ibsen, Peder, i Sulsted, 57, 70—72.
 Ingershøj, Gaard, 13—18.
 Iversnæs, 111.
 Iørgensen, Chr., Bankdirektør, Aalborg, 197 f., 203 f.

 Jacobsen, Chr. og Kr., Gmd., 27.
 Jacobsen, Jacob, Gmd., 24.
 Jensdatter, Maren, i Sulsted, 68 f.

 Jensen, Jens, af Nyrup, 148—149.
 Jensen, Niels, Fæster, 37.
 Jensen, Peder, Slægten Hostrups Stamfader, 43, 51.
 Jernalders-Bopladser, 193 f.
 Jespersen, Otto, Sprogmand, 161.
 Jessen, Peder, Præst i Tisted-Binderup, 184 f.
 Johansen, Jep, Fæster, 36.
 Johansen, Th., Lærer, 1.
 Jonsen, Viffert, 10.
 Jordegods under St. Restrup 1685, 138.

 Kaas, Anna, 126—128.
 Kaas, Helvig, 124—126.
 Kalbygaards Hede, Giver Sogn, 142.
 Kalmardom, 113.
 Kausgaard, 20—21.
 Kerbølling, 113.
 Kilde, den hellige, i Sulsted, 74.
 Klitgaard i Nørholm, 140.
 Knudsen, Chr., Gdr., 39.
 Krabsen, P. C., Gaardfæster, 21.
 Kragelund, Gaard, 28.
 Kragelund Mølle, 31—33.
 Kr. II, 121.
 Kr. III, 115.
 Kr. VII, 154.
 Kristoffer af Bajern, 109.
 Krog, Slægt i Sulsted, 53, 80.
 Kuskgaarden i Sulsted, 79.

 Langelund i Sulsted, 71, 78.
 Larsen, Willy, Dragsgaards Mark, 138.
 Lauritzen, Vester Niels, 63—64, 80.
 Laursen, Jens Jakob i Hostrup, 49.
 Leere ved Svenstrup, 114.
 Levetzau, Victor Raben, 159.
 Lewetzau, Chr. Frederik, 141—142, 144—145, 147, 151.
 Lewetzau, Hans Friederich v., 139—141.
 Lewetzau, Iwer Rosenkrantz, 151—158.
 Lille Hostrup, 42, 54—55.

- Lindenov, Christence, f. Rantzau, 145—146.
 Lindenov, Christian, 135—138.
 Lindenovs, Christoffer, Godskøb, 135.
 Lindenov, Christoffer, 119, 133—134, 137—138.
 Lindenov, Godske, til Lindesvold, 126—133, 137, 139.
 Lintrup, Søren, Biskop i Viborg, 184.
 Liungberggaard, 142.
 Lundby ved Aalborg, 203 f.
 Lund, Peder, Præst, 87.
 Lykke, Kirsten, 126.
 Lystorp, 110.
 Margrethe, Dronning, 109.
 Margrethe, gift med Erik Banner, 114.
 Markmand, J. C. og C. J., Fæstere, 30.
 Marsvin, Jørgen, 119, 126—133, 135.
 Meilby, Laurs N., Fæster, 15.
 Meiling, Aasted Sogn, 85.
 Meiling, Christen Nielsen, 83 f.
 Meiling, Hans, 86.
 Meiling, Peder, 85.
 Melsted, 41—42.
 Mikkelsen, Niels, Provst, Thyholm, 109.
 Moltke, Sophie Margrethe Birgitte, 155.
 Mortensen, Chr. og Petrea, Gmd., 29.
 Munk, Anne Mogensdatter, til Boller, 110.
 Mølgaard i Sulsted, 55, 64, 75—76, 80.
 Møller, Henrik, Lærer, Haals, 199—200, 206, 211.
 Møller, Præst i Sulsted, 46—47.
 Møller, Th., Skorstensfejermester, Sulsted, 199.
 Møller, Søren, af Nørholm, Præsten, 152.
 Nebel, 110.
 Nepper-Christensen, Sognepræst, Gunderup, 206, 211.
 Nielsen, Erik, 109.
 Nøragergaard, 183 f.
 Nørgaard i Sulsted, 79.
 Nørholm, 116, 131 f., 140, 152, 153.
 Nørlund, 144, 155.
 Nørre Sø, 1.
 Odde, C. L. og L. C., Fæstere, 25.
 Oldtidsbopladser, 193 f.
 Ottegaard, 21—23.
 Otte, C. C., Fæster, 23.
 Otte, O. og Chr. J., Fæstere, 26.
 Ottosen, Simon, i Sulsted, 80—81.
 Overklit, 141—142, 155.
 Oxholm, 140, 151.
 Parsberg, Anna, 122—124.
 Parsberg, Niels, til Lynderup, 128—130, 132—133.
 Pentz, Adam Ernst, Godsejer, 182 f.
 Podebusk, Jytte, 122—123, 155.
 Poulsen, Niels, Forpagter, 5.
 Ptolemæus' Danmarkskort, 171.
 Qvist, V., Lærer, Aalborg, 199.
 Randers, Chr. J., Gmd., 29.
 Rantzau, Sophie Hedeveg, 145, 147—151.
 Rendehuset i Sulsted, 79.
 Retssag om Kaldsretten til Sønderholm og Frejlev Kirker, 112.
 Ridemandsmølle, 142.
 Rosenkrantz, Holger Holgersen, 114.
 Rougtved, Christoffer, 97.
 Rougtved, Thøger Christensen, Forpagter, 87.
 Runesten i Gunderup, 211.
 Ryberg, Eiler, Sognedegn, 95.
 Revstorp, 106.
 Refstorp, 106.
 Ræffstrop, 110.
 Refsterup, 113.
 Sagn, 210.
 Sagn om Sten, 203.
 Sagn om St. Restrup, 117.
 Scheel, Otto, Professor, 161 ff.

Schütte, A. Th., Godsejer, 18.
 Schütte, Gudmund, Dr. phil.,
 Godsejer, Eskjær, 161.
 Secher, Niels, Forpagter, 7.
 Seidelins Litteraturfortegnelse,
 198.
 Severinsen, Jens Peter, 67.
 Sindalsgaarden i Hostrup, 42,
 45, 54.
 Skeel, Ingeborg, 128.
 Skipper Klemen, 114—115.
 Slaget ved Leere ved Svenstrup,
 114.
 Smedgaarden i Hostrup, 42,
 53—54.
 Smed, Lars Pedersen, 63—65,
 68 f.
 Stapis i Sulsted, 74.
 Stegenborg, 55, 60, 63—64, 71,
 81—82.
 Steinkel, Hilleborg, 111.
 Steinkel, Otto, 111.
 Sternholm, 125.
 Struense, 154.
 Stærgaarden (nu Torpegaard) i
 Sulsted, 70, 78.
 Sulsted, 41 f.
 Sulsted Præstegaard, 55, 65—66,
 70—71, 73, 77—78.
 Svanehuset, 77.
 Svendsen, Svend, i Sulsted, 62 f.
 Sølvdammen, 74.
 Sønderholm Kirke, 124—140.
 Sørensen, Niels Stenild, 76.
 Sørensen, S., Gmd., 31.
 Teglgaarden i Hostrup, 48.
 Tetens, Biskop, 100.
 Thomsen, Lars (Gamle Lars Ho-
 strup), 46, 48, 50, 52.
 Thorsted, 110.
 Thoustrup, Anders Knudsen,
 Præst, 86.
 Thoustrup, Knud, Præst, 87.
 Thoustrup, Sophie Andersdatter,
 83 f.
 Toftegaard i Sulsted, 67.
 Torderup, 113.
 Torderup Kirke, 210.

Torsted, 10—31.
 Torstedlund, 141—142.
 Torstedlund Forpagtere, 5—10.
 Torstedlund, 1—10.
 Torstedlund, Stivelsefabrik, 8.
 Torstedlund Teglovn, 18.
 Torsted Mølleby, 33—35.
 Torsted Nygaard, 18—20.
 Torsted Storhøj, 33.
 Tramp, Greve, Politiker, 114 f.
 Troldkirken, 106—107, 117, 123.
 Trykfejl, 57.
 Fæster Peder Jensen — skal
 være Peder Jepsen.
 Træning ved Lundby 1864, 203 f.
 Tveden i Sulsted, 68.
 Tyrsted, 110.
 Tyrstedlund, 110.

Udskiftningen under St. Restrup,
 156—157.
 Urup, Maren, 128.

Vad, Niels Christensen, 75.
 Vestbjerg, 41—42, 49, 51.
 Vestergaard, 23—24.
 Vestergaard i Sulsted, 60, 71, 81.
 Vestergaard, J. J., J. S. og S. J.,
 Gaardmænd, 24.
 Vestergaard, Jens Madsen, 61, 67.
 Vestergaard Nielsen, S.,
 Museumsleder, Aars, 198.
 Vinde, Christen, Degn, 95.
 Vraa (Gl. Vraa i Ajstrup Sogn),
 55 f.
 Vældehuset i Sulsted, 79.
 Værnfelt, Kr., Viceinspektør,
 Aalborg, 199.
 Wedelsborg, 111.
 Wedelsborg, Juliane Sophie af,
 151—153, 157.
 Viffert, Joen Madsen, 35.
 »Wyfferdsz, Jonas«, 10.

Ørum Len, 114, 119.
 Ørum Slot (i Thy), 109.
 Østergaard, Th., Købmand,
 Aalborg, 199.

TO FORSVUNDNE VESTHIMMERLANDS-SØER

AF NIELS KYØ

FRA den tidligere Bjørnsholms Borggaard, der nu — efter at omtrent hele Jordarealet er frasolgt, og Staten har overtaget den — bærer Klosterets gamle Navn Vitskøl, strækker sig mod Nordøst et stort Engdrag, som i længst henfarne Tider udgjorde en Arm af Løgstør Bredning.

Da Vandet trak sig tilbage, dannede sig paa Bundens dybeste Steder to Søer, den anselige Vilsted eller Nørre Sø og den mindre Sønder Sø.

Vilsted Sø havde to Tilløb øst fra: Vilsted-Aarupgaard Mølleaa samt den lille Falde Aa. Søerne stod i Forbindelse med hinanden ved et kort, bredt Aaløb, der bugtede sig øst for Ranum Holme. Fra Nordsiden ved Vestenden af Søen gled Bjørnsholm Aa dovent mod de to forhenværende Klostermøller: Inder og Uder Mølle, der senere blev kaldt Gryn- og Ydermølle eller Nørre og Sønder Mølle.

Om Søerne før Midten af det nittende Aarhundrede.

Laurits Eriksen, der blev Sognepræst til Vognsild, Farsø, Svingelbjerg og Gislum samt Provst udi Testrup, fødtes »i Bjørnsholm Mølle« og døde i Testrup 1551¹⁾.

¹⁾ »Jydske Samlinger« I. Række, 1. Bd., S. 370.

I 1560 faldt Møllerens Barn i »Møllehjulet ved Indermøllen«¹⁾ — og druknede formodentlig.

Matriklen 1662 findes ikke for Vilsted og Bjørnsholm Sogne, og i den for 1664 findes Vilsted Sø ikke omtalt.

Matriklen 1688 nævner under Bjørnsholm Inder Mølle og Yder Mølle med Angivelse af Hartkorn efter gammel Matrikel.

I samme fundet for Vitskøl Sogn: Vilsted Mølle. Bruger: Jens Christensen Møller. — Afgifterne angives saavel af »Auflingen« som af »Maalingen«²⁾. Stampemøllen aarlig 1 Rdlr. Der tilføjes, at efter Kongl. Recolution af 8^{te}de Maj 1688 contribuieris indsted. I samme nævnes Wilstedgaard.

Modelbogen 1688, Bjørnsholm Sogn. Efter Beskrivelse af Bjørnsholm findes følgende om Møllerne: Ved Indermølle udi flodgyden saavel som ved Samme Mølles Vandkarm er opbyggt Toe Aalekister, hvorhen Aal fra Sjørup Søe ved Aargang (?) i store Vandløb hafoe sin Tilflod. Samme Aalefang ansees for 1 Td. 1 Skip. Hartkorn. Herforuden findis en opgang fra fiorden i Mølleaaen om foraarit, hvor plejer at fangis nogle Aaboer, som ansees for 1 skip. Hartkorn; udi Trends aae plejer at opgaa Ørreder og Helt om efterhøst Aaboer, Skalle og nogle Giedder om foraarit, huilchet fiskerie halvparten tilhører Bjørnsholm og halvparten Gunderup Gaard. Bjørnsholms Anpart af samme Fiskerie i Trend aae ansees for 2 skip. Hartkorn; til Bjørnsholm nogenledis fornøden Ildingsbiergning af Tørff og Stacket Liung³⁾.

Denne Mølle beboes af Jens Nielsen, hafuer en

¹⁾ J. Chr. Myrhøj: »Vitskøl Kloster«, Løgstør Avis, ⁵/₈ 1934.

²⁾ Malingen af Korn.

³⁾ Tørv og stakket Lyng (Lyngtørv).

Qværn, som Drifuis med Underfalds Vand Did flydendis fra Vilsted og Synder Søer, kan uden Extraordinarie omkostning vedligeholdis, hafuer ingen Mangel for Vand, dog maa Værket hafue sin friløb om Naten saa længe Aalegang varer, og Imidlertid staar Møllen stille. Steenenis Bredde er $2\frac{1}{2}$ all. Ansees af sin Maalling for 6 Tdr. Hartkorn (Ny Matr.), 17 Tdr. 1 Skiep (Gl. Matr.).

Udermølle beboes af Jens Hansen og hafue en Underfalds Qværn, som Drifuis med det vand, der fra Indermølle udflyder; samme Mølle ligger nær ved fiorden og hafuer udi Tøebrud stor forhindring af bagflod¹⁾, saa den ofte i 6 Uggere tillige om Vinteren har været Ubrugelig. Steenenis bredde er $2\frac{1}{2}$ allen. Samme Mølle ansees af sin Maalling: 6 Tdr. (Ny Matr.), 17 Tdr. 1 Skiep (Gl. Matr.).

Matriklen 1688 har om Vitskøl Mølle: Hafuer en Qværn, som Drifuis med Underfalds Vand tilflydendis af Aaen fra Aarup Mølle; hafuer Ingen Mangel for Vand eller Søgning. Steenenis brede er $2\frac{1}{4}$ allen, kand uden for Extraordinarie omkostning ved lige holdies; samme Mølle ansees af sin Maaling for $6\frac{1}{2}$ Tønder Hartkorn. Ved bemeldte Mølle findis en stampe Mølle, som betiener nogle feldberedere i Lyckstør²⁾, af samme stampe Mølle eragtis at kunde Contribueris til hans Mayst: aarlig 1 Rigsdlr.; endnu findis ved Møllen en liden Aalekiste, hvorudi efter Beretning ingen Synderlig Aal fangis, ansees Dog for 1 Skieppe Hartkorn. Af Maalingen: (Ny taxt) 6 Tdr. 4 Skiepper. Stampemøllen: 0 Tdr. 1 Skiep; 1 Rdrl. aarlig. Indehaver: Jens Christensen Møller, Eier:

¹⁾ Bagvande.

²⁾ Løgstør.

Sal. Hans Hansens Arvinger, der i nedennævnte Præsteindberetning siges at være fra Holstein.

Til Vilsted Sogns Markbog findes en fortrinlig, letfattelig: »Fortegnelse paa Agre, Eng, Fædrift, Ildingsbiergning, Matrichuel og Gadehuse udi Vilsted Sogn. Efter Angifelse sammenskrevet af Søren Christensen¹⁾.

Heri findes om Søen:

Wed Wilsted Bye er en liden Søe beliggendis, kaldet efter Byens Nafn Wilsted Søe, hvorudi Lods Ejer Welb. Bernt Due til Krastrup²⁾, Welfornemme Tøger Hofmann paa Gunderupgaard³⁾ og sal: Hans Hansens Arfuinger af Holstein.

Udi samme Søe fange Gadehusmændene udi Wilsted med Togger⁴⁾ og Ruser Stunddom nogle Giedder, Aaborrer og Skaller.

Endvidere i Markbogen af samme Forfatter: »Register over Præstetienden af Wilsted og Windblæs Sogner.«

Bjørnsholm Sogns Markbog. Under Bjørnsholm: »Fiskery bruges inter udi Fiorden af Aarsag det ey kand betalle Omkostningen. Af en liden Søe, kaldes Synder Søe, med nogen fællig i en Anden, som icke er af nogen Impotance. Ellers noget Lidet fiskery

¹⁾ Sognepræst i Vilsted og Windblæs 1679—1704, Provst for Slet Herred 1698. (Wiberg.)

²⁾ Søn af Mandrup D., Krastrup († 1660), hvorpaa hans Søn Bernt D. overtog K. († 1699). Dennes Søn Oberst Mandrup D. († 1710) var saa Gaardens Ejer. Trap IV Bd., 3. Udg., S. 547.

³⁾ Mindetavler over Korbuen i Strandby Kirke for ham og Hustru Karen Hemmer (henhv. † 1692 og 1794). Begge bisat i Gravkammeret under Koret.

⁴⁾ Fiskegarn, Nedgarn, Drivgarn i Aaløb f. Eks. Karup Aa. »Kalkars Ordbog«: Togger = Fiskenet.

gaar af fiorden til Under Mølle. Om foraarit og efter-høst Slaas med Kæppe i Aaen, naar Vandet er opstemmit, Och noget lidet Helt fiskery udi tuende Aaer udi Synder Side, som icke kand betalle Omkostningen. Ellers findis en Aalekiste til Gaarden, huor og nogle Aal kand bekommiss; Een anden ligger Sleth øde og er opbrudt udi Grunden.«

I Kronens Skøder I (1535—1648) ved L. Laurssen, København 1892, S. 169, og II ved F. J. West, S. 179 flg., nævnes Vilsted flere Gange og i Forbindelse med saa fine Navne som: Gùldenstieren, Lindenov, van der Werke og Bentzen. — Side 179 i andet Bind anføres, at Hans Hansen, Proviantskriver ved Københavns Slot, i Vilsted faar: 13 Gaarde og Vilsted Mølle samt 11 Gadehuse, hvoraf 1 bruges af en Mand i Engelstrup.

I Matriklen 1844 for Vilsted, Fol. 102, meddeles, at Ejerne og Brugerne af Søen er samtlige tilstødende Lodsejere og Jordbrugere, og der tilføjes den orienterende Bemærkning, at »Den saakaldte Wilsted Søe er beliggende mellem Wilsted og Munksjørup Byer«.

Til Matriklen hører:

Originalt Kort over Wilsted Søe beliggende i Aalborg Amt, Slet Herred, Wilsted Sogn, afcopieret 1814 af Lieutenant F. Printzen.

Paa Vilstedsiden er følgende Navne i Søens Udkant fra Vest:

Mad. Hvass (v. Hedegaard).

Chr. Mikkelsen.

Gregers Christensen og Peder Simonsen.

Søren Laursen.

Capitajn Lüttichau. } Nordsiden.

Gregers Christensen og

Thomas Jensen i Vilsted. } Mod Øst.

Jørgen Madsen i Haldrup. }

Endvidere et meget interessant Kort over Wilsted By med omliggende Jorder. (Se nedenfor.)

Journal for Matrikulerings Arkivet i Slet Herred, Aalborg Amt, dat. Rentekammeret den 14. April 1814:

S. 70: Efter Omtale af Lieutenant Printzens Kort over Søen læses:

Rørskiæret og Sivet i Søegræntsens er til fælleds Brug for de tilstødende Jordbrugere.

Do. S. 261: Søen ikke taxeret.

Kortet over Wilsted By bærer følgende Titel:

»Kort over Wilsted By opmaalt 1794 af Landinspecteur Westerholt, deelt 1795 af Ole Munch, copieret 1809 af H. Gerner.«

Dette Kort har en Mængde smalle Lodder ud mod Søen, og ved Hjælp af Navnene her plus Antegnelserne ved de enkelte Ejendomme kunde en Fortegnelse over Lodsejere udarbejdes, men hertil skulde jo Munksjørup m. m. føjes, hvilket i det hele vilde blive for omstændeligt ved nærværende Afhandling, der vel ikke behøver de store Linier, nemlig Søernes Ejendomsforhold for Aarhundreder tilbage.

Fæsteprotokollen for Vaar Gods (1782—1816), Fol. 304, fortæller følgende fra Vilsted Mølle:

Jeg Ulrich Christian Schmidtsen, Vaar¹⁾, stæder og bortfæster til min Fuldmægtig Jacob Christoffersen Kølle Vitskøl Mølle under Vaar Gods, som Jens Nielsen sig lovligen haver frasagt, paa følgende Vilkaar:

1. Han holder alle Møllens Bygninger, Værker, Broer og Dæmninger udi god og forsvarlig Stand, og findes herved hæftet lovlig Syns-Forretning paa, hvad Tilstand Møllen i alle Maader ere til ham afleveret udi.

2. Møllen er matrikuleret som contribuabel Hartkorn Møllenskyld 6 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. og Agers og Engs Hartkorn 7 Skp. 3 Fdk. 1 Alb., hvoraf svares

¹⁾ Ejer af V. 1794—1803. Trap IV Bd., 3. Udg., S. 548.

alle kgl. ordinære og extraordinære paabuden og paalydende Skatter og Afgifter.

3. Udi Landgilde af Møllen med foranførte Jord svares til Ejeren til hvert Aars Martini 32 Rigsd. 4 Mk. 3 Sk. samt Folke og Families Skat med Staldafgift = 5 Rigsd. 2 Mk., hvoraf det halve leveres til Januar, det andet halve til Juli aarlig.

4. Til Mølledæmningens Vedligeholdelse maa Fæsteren nyde Assistance af Ejerens Bønder udi Vilsted med sædvanlig Arbejde, saavidt samme efter den kgl. Anordning er tilladeligt. Dæmningen forbliver paa de Steder, hvor den er, og skal altid være saa høj og forsvarlig, at Møllen ej skal miste det fornødne Vand at male ved. Dog skal Fæsteren være pligtig til at trække Stigbordet, mens Bønderne bruge deres Enge, saa og udi Tøbrud og overfalds Vande, da han derfor er ansvarlig. Vilsted-Boerne skal rense Mølleaaen til og fra Udløbet fra Møllen to Gange, først i Maj og sidst i Oktober, saavidt deres Ejendomme strækker sig iflg. Anordningerne, forsaavidt samme tillader det.

5. Det er Fæsteren tilladt at fiske paa Mølledæmningen og i Aaen, og ingen anden maa fiske i Aaen uden hans Minde. Paa Søen skal det og være ham uforment at fiske tilligemed andre i Byen.

6. Fæsteren nyder lige med de andre i Byen Brænde udi Øster Falde Gaarde, og derfor betaler Beboerne som sædvanligt.

7. Iøvrigt skal Fæsteren holde sig kgl. Anordninger efterrettelige, der paaligger ham som Fæster, da Møllen ham i saa Fald paa Livstid er forundt.

8. Indfæstningen i Betragtning af hans lange Tjeneste hos mine Svigerforældre er eftergivet.

Til Bekræftelse under min Haand og Segl.

Vaar, den 1. Juli 1794.

Schmidtsen.

Saalydende originale Fæstebrev med vedhæftede Syns- og Taksationsforretning haver jeg modtaget og forbinder mig herved samme at efterleve i alle Poster, hvilket saaledes tilstaaes under min Haand.

Vaar, den 6. Januar 1795.

J. Kølle.

Den nye Fæster af Vilsted Mølle, Jakob Kølle, døde allerede Aaret efter den 16. August. Skifteretsbehandlingen afholdtes udi Stervboet Dagen efter Dødsfaldet ved velb. Hr. Ulrich Christian von Smidtsens Befuldmægtigede, Emilius Buchmøller, fra Vaar med tvende Vitterlighedsvidner, Sognefoged Peder Sørensen og Husmand Christian Jensen Snedker, begge af Vilsted. Enken Madame Sahl var ligeledes til Stede.

Den 15. Septbr. (30 Dage efter) samledes de samme Mænd i Møllen samt Enkens Laugværge, velædle Hr. Købmand Anders Lunøe, Løgstør, for at foretage Delingen af Dødsboet, saafremt der da vilde blive noget tilovers fra Creditorernes retmæssige Fordringer til Arvingerne. Ogsaa Enken var til Stede samt Forvalter Langhoff, der var antaget paa Arvingernes Vegne.

Arvingerne blev anmeldt at være afdødes Moder, Johanne Moustdatter, Enke efter Anders Snedker i Kjølbye, en Halvsøster, Marie, gift med Christen Lauritsen Smed i Kjølbye, og en Halvbroder, Anders Christoffersen, død i Risgaard efterladende en Søn, Christoffer Andersen, der var 10 Aar gammel.

Stervboets Genstande vurderedes til 284 Rigsdaler 3 Mark. Der blev ikke Spor til Arvingerne.

Den 4. Novbr. 1796 ankom Justitsraad Marcussen fra Krastrup med en Skrivelse, som gik ud paa, at

afdøde Jacob Kølle havde været i hans og hans Svoger Smidtsens Tjeneste som Forvalter paa Krastrup, Vaar og Gunderupgaards Godser fra 1. Maj eller 1. April 1792 til 1. Maj 1793 og ligeledes i begge Tjeneste ved Gunderupgaards Gods fra 1. April 1793 til 1. April 1794 samt sidstnævnte Aar tillige paa Krastrup, dog der til 1. Maj 1794.

For Hr. Kølles Oppebørsler i disse Aar forlangte Hr. Markussen paa egne og Svogerens Vegne Regnskab af Arvingerne, eftersom afdøde ikke havde givet Rigtighed for, hvad der havde været ham betroet.

Fuldmægtig Wichen fra Vaar beskikkedes til at faa Sagen bragt i Orden ved Undersøgelse af afdødes efterladte Regnskabsbøger og Bilag.

Den 16. Decbr. s. A. afholdtes et nyt Møde. Her oplæstes Regnskaberne; men Fuldmægtig Wichen havde paa Grund af Svaghed og overvældende Arbejde ikke faaet det hele i Orden, hvorfor nyt Møde ansattes til 10. Febr. 1797.

Ved Afholdelsen af dette Møde blev det ifølge Regnskaberne oplyst, at Hr. Kølles Bo var yderst forgældet. Boet erklæredes Fallit, men det ordnedes dog saaledes, at Enken Mariane, født Sahl, fik Raadighed over dette og beholdt Fæstet paa den Betingelse, at hendes Laugværge, Købmand A. Lundøe, sammen med hende kautionerede for, at Skifteretten blev befriet for hver Mands Krav og Tiltale i afdødes Bo.

Skiftet sluttede dermed 21. April 1796.

Mariane, H. Kølles Enke. Lundøe. Wichen.

Til Vitterlighed:

Peder Sørensen. Christen Jensen.

FORSKELLIGE FORHOLD VEDRØRENDE
SØERNE.

Vi vil nu gaa over til en kort Beskrivelse af Søerne, som de laa derude i Engene omgivet hist og her af Bælter af forskellige Slags Vandplanter som Tagrør (»Rørtag« eller blot »Tag«, sagde Folk), Dunhammer (»Don-Woller«) og Siv.

Tagrørene gav ofte Lodsejerne gode Indtægter, idet de var efterspurgte, særlig til Tækkebrug og Rør-væv. De høstedes om Efteraaret paa Land eller fra Baad, om Vinteren paa Isen.

I Vilsted var der flere, der fabrikerede Sko, Maatter og Studepuder af Sivene. Vi nævner: Peder Kjølby, Anders Christensen (»Krænsen«) og Niels Peter Hansen (»Wendelbo-Peter«).

Forfatteren, pens. Kommunalærer, cand. phil. Anton Kjølby, hvem jeg skylder Tak for velvillig Bistand ved Udarbejdelsen af nærværende Afhandling, meddeler mig om sin Fader, ovennævnte Peder Kjølby:

»Han skar Rørtag sammen med »Posten«¹⁾ og maaske »Wendelbo-Peter«.

Sidstnævnte og Far tog en lang Aarrække hvert Efteraar sammen til Hornumbro Mølle²⁾ for at skære og hente Siv, to svingende Læs. Jeg husker, Far i min Barndom hver Sommer skulde have skrevet til Wette, Hornumbro Mølle, om Tilladelse.«

Anton Kjølby fortæller videre om, hvordan han mindes Faderens udholdende Slid ved denne ejendommelige Husflid.

Det kunde synes mærkeligt, at Folk fra Vilsted maatte helt til Hornumbro Mølle efter Siv, da der vel var en Overflødighed i Søen.

¹⁾ Landpost Jacob Christensen, Vilsted.

²⁾ Trend Aa.

Hertil skal bemærkes, at denne Sivhentning foretoges efter den sidste Soudtørring, da der var blevet yderst lidt Siv her.

I Plantebælterne vrimlede der med Vade- og Svømmefugle, især Hættemaager og Terner, der havde udstrakte Ynglepladser, særlig mod Nordvest efter første Soudtørring; før denne forskellige Steder.

I Yngletiden lød der fra Rugepladserne (»Tan-Faldet«) en Koncert saa højlydt, at den tonede helt ind gennem Vilsted By.

Om Eftersommeren samledes før Afrejsen mægtige Stæreflokke, og saa hørte man i Byen et Orkester, der næppe stod tilbage for Forsommerens Koncert.

Selvsagt var Søerne yndede Steder for Jægere at gæste — og der kom da ogsaa mange hertil, ja, langvejs fra som Aalborg og København.

Jeg mindes, at jeg som Barn ofte havde den Tjans at sejle med Nimrødderne — ofte Søen rundt for kun en lumpen 25 Øre, naar Jagtudbyttet var lig Nul og Jægeren i daarligt Humør.

Der brugtes ved Fiskeriet i de to Søer nogle mærkelige Kasser af Baade, der var fladbundede og — af praktiske Grunde — saa brede i Forenden, at en Mand ved Fiskeriet og Stagningen¹⁾ kunde staa her. Baadene dreves ogsaa frem ved Hjælp af Aarer; men ofte var der inde paa de lavvandede Dele af Søerne om Sommeren saa megen Bundplantevækst (»Grøde«), at saadanne var ubrugelige.

Man sagde ikke Baad, men »Skjiv«. Baadene lavedes for 100 Aar siden af Christen Andersen, derpaa Peder Mikkelsen, saa længe jeg husker.

Disse Mænd var tillige Tagrørskærere, Fiskere og Daglejere.

¹⁾ Fremskydningen af Baaden ved lang Granstage: »Før-Stag«.

I Søernes Storhedstid fandtes mange Baade ved Vilsted og Munksjørup, siden kun ca. en Snes Stykker.

Baadejerne havde ofte Mas med at faa os Drenge til at lade være med uden Tilladelse at tage Sejltur i deres »Dejgtrug«, som vi formastede os til at kalde »Skibene«, naar vi ville drille d'Hrr.

Var vi saa uheldige at blive fanget, da kunde der vanke nogle varme Øretæver eller en Dukkert i Baadehavnen i Malerenden (»Moll-Rejn«¹⁾).

Niels Peter Hansen (»Wendelbo-Peter«), der døde i Vinteren 1938, op mod 90 Aar gammel, har fortalt mig, at en Dag under Krigen 1864 kom der en Afdeling Prøjsere til Byen og forlangte alle Baadene kørt til Aggersund, hvor de skulde anvendes ved Overfarten mellem Himmerland og Hanherred.

Baadene kom af Sted med Undtagelse af én, som tilhørte ovennævnte Baadebygger Christen Andersen; da »Chren« mærkede »Ugler i Mosen«, sejlede han straks sin dyrebare Baad saa dybt ind i Tagrørene, »saa Pikkelhuerne kunde kikke i Vejviseren«, som han udtrykte sig, naar han siden fortalte Begivenheden.

Efter faa Dages Forløb fik man Lov til at hente Baadene, der alle fandtes i god Behold ved Aggersund Syd, — de havde vistnok slet ikke været taget i Brug.

Foruden Aalejern (Savlyster, »Lyster«), anvendtes: Vaad, Nedgarn, Ruser og Kroge samt Blus²⁾.

Blusfiskeriet dreves i milde, stille Sommernætter. Der maatte være to Personer i Baaden, én paa Vagt med Lysteret ved Blusset i Bagstævnen, en anden i

¹⁾ Afløbet fra Møllen.

²⁾ Lygte paa kort Stang.

Forstævnen, som med den lange »Før-Stag« forsigtigt skød Baaden frem.

Dette Fiskeri gjaldt Aal og Gedder, som Lyskæret fra Blusset mod Søbunden fik til at staa stille, saa de kunde stanges.

Sommer og Vinter foretoges et andet ligesaa ejendommeligt Fiskeri, det saakaldte Kogl-Fiskeri, der foretoges med Lyster efter Aal, som havde afgivet Kogl (»Kaavl«¹⁾).

Tidlige, stille Sommermorgener kunde man fra Søen høre Fiskerne klappe med Lystrene paa Baad-siderne for at forskrække Aalene, faa dem til at røre sig og afgive Kogl, som Stangeren saa straks maatte se at støde Lystret fast og bestemt ned i, hvis Aalen skulde stanges ved første Hug. Stangedes forkert, var Aalen siden vanskelig at faa Ram paa.

Tidligt om Morgen en efter to til tre Nætters stille, haardt Frostvejr vandrede Aalestangeren ud paa den glatte, gennemsigtige Isflade. Hans Træsko var solidt braaddede. Under den ene Arm bar han en langskaftet Isøkse til at hugge Hul i Isen med over Koglet, og efter sig slæbte han Aalejernet med den lange Stage samt en Aalekasse, der førtes ved en Stump tyndt Reb.

Hov! der stod det første Kogl. Øksen klang og sang i Isen, mens det lille ovale Hul huggedes, som det skulde over Koglet og Aalen. Lystret førtes skraat ned mod Bunden, godt ud til Siden for ikke at skræmme Aalen. Nu var Stangeren klar over Vanddybden og herved, hvordan Stangehugget skulde afgives mod Aalen.

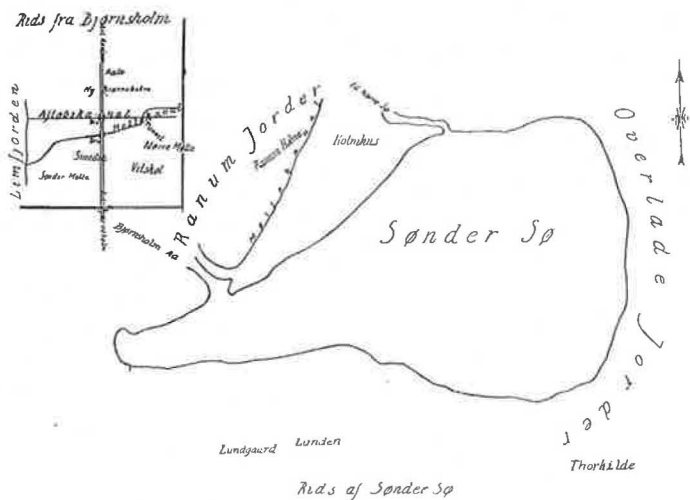
Nu! Lystret hives rask op med en prægtig, liv-

¹⁾ Bobler, hidrørende fra Aalenes Bevægelser i Dyndet. Af at kogle.

ligt vridende Aal indeklemt mellem Savtænderne. Aalen befries for Klemhærken og kastes i Kassen, hvorefter Fiskeriet fortsættes paa samme Vis.

Efter gamle Fiskeres Udsagn skal Sønder Sø have været forholdsvis bedst med Aal.

At »daane« eller »slaa« Gedder var ogsaa et ejendommeligt Fiskeri, som udøvedes paa de to Søer.

Vandet maatte helst være under en Alen dybt, Isen skulde ogsaa her være gennemsigtig og højst et Par Tommer tyk.

Med en almindelig Tøjrkølle slog Fiskeren ned paa Isen lige over Geddens Hoved.

Det herved frembragte Tryk gennem Isen, Vandet og Fiskens Hoved fik denne til at »daane« — standse sin Fart, vende Bugen i Vejret og stille glide op mod Isen.

Med et Par hurtige Slag sloges der Hul, hvor-

paa Gedden med et rask Greb med en Haand spræl-lende kastedes hen ad Isen.

Det var udelukkende Drenge og unge Karle, der gav sig af med den Slags Geddefangst, som kunde være meget morsom og ogsaa give godt Udbytte.

Søernes omboende Beboere havde stor Nytte af Lejlighedsfiskeriet, som dreves paa Søerne Sommer og Vinter, og efter Søernes Udtørring kunde man derfor ofte høre dem klage over »Spisekammerets For-svinden«; man fik i Søernes Tid paa en nem og billig Maade Fisk til Husholdningen, hvilket jo især for Smaafolk var meget værd.

Noget videre Salg af Fisk foretoges kun ved Bestilling hos Fiskerne til større Familiefester som Bryllup og Jordefærd. Man brugte her Vaad; naar der paa den Maade blev fanget særlig mange store Gedder, kunde det hændes, at der kørtes et Par Læs til Aalborg Torv; det kunde ikke nytte at køre om paa Egnen med saadanne Fisk, der ansaas for at være alt for kostbare, nej, det skulde være Skaller; her fik man da noget for Pengene — en hel Snes for 25 Øre.

I Vilsted Sø fandtes en Del Bugter, Odder m. m., som let findes paa Kortet.

Skønt mange Mennesker Aaret rundt var i Virksomhed paa de to Søer, saa fandt der dog — saa vidt det har kunnet oplyses — kun to Drukneulykker Sted, én paa hver Sø.

Den 22. Oktober 1855, Kl. 3 Morgen, sejlede et Selskab af unge Karle og Piger fra Legestue i Øster Falde mod Vilsted¹⁾. Det stormede stærkt, og den 16-aarige Jens Christian Simonsen, Søn af Gaardejer

¹⁾ Vilsted Kirkebog.

Den anden Drukneulykke skete den 22. Januar 1870¹⁾).

Gaardejer Anders Christian Nielsen og Hustru Anna Marie, født Larsen, Ranum, var i Færd med at gaa over den islagte Sønder Sø fra Nytaarsbesøg i Overlade, da de begge faldt i en Vaage, som man mente stammede fra Aaløbet mellem Søerne, da den fandtes i Nærheden af dettes Udløb i Sønder Sø.

Ved de to nødstedtes Raab om Hjælp samlede der sig snart en Del Mennesker ved Søbredde.

Der blev lagt Stager og Lægter ud mod Vaagen, og ved Hjælp heraf krøb Arbejdsmand Jacob Christensen, tidligere nævnt som »Posten«, med Fare for sit eget Liv ud over den skrøbelige Isflade og redede efter store Anstrengelser Gaardejeren, mens Konen druknede.

Hendes Lig, der førtes hjem paa Slæde, jordedes nogle Dage efter paa Bjørnsholm Kirkegaard, 41 Aar gammel.

Ægteparret havde syv Børn, deriblandt et spædt Barn.

For sin Daad blev Jacob Christensen tilbudt Redningsmedaillen eller en Pengesum (20 Rigsdaler = 40 Kroner).

Han, der paa den Tid levede i smaa Kaar som Arbejdsmand, valgte Pengene.

Ved hans Død i Vilsted blev Begivenheden, der mange Aar efter stadig satte Sindene i Bevægelse, udførligt behandlet i »Løgstør Avis« for 23. November 1914.

Lodsejerne fra Ranum, Malle, Hedegaard, Vilsted og Haldrup havde Fiskeretten til Midtstrømmen i

¹⁾ Bjørnsholm Kirkebog.

Vilsted Sø, hvorimod Munksjørups Beboere ikke kunde gøre Krav paa nogen som helst Fiskeret.

Ved Auktionen (¹⁴/₇ 1860), der omtales senere, fik de fire Købere Fiskeretten baade her og i hele Sønder Sø.

De formaaede imidlertid ikke at holde Hævd over deres Fiskeret i Vilsted Sø (eller brød sig ikke videre om at haandhæve denne); der var Fisk i Overflodighed til baade Per og Poul; desuden var Sønder Sø blevet berømt for sine vældige store og fede Aal, hvorfor de fire Søjere næsten altid var at træffe paa Fiskeri her.

Fra ¹/₁₁ 1895 til ¹/₁₁ 1905 havde Gaardejer Peder Simonsen, Vilsted, ved de daværende Søjeres Befuldmægtigede, Herredsfuldmægtig C. Ewald, Løgstør, lejet Fiskeretten i Vilsted Sø for 75 Kr. pr. Aar¹⁾, hvilket maa siges at være en yderst lille Leje, da Søen jo var meget fiskerig. Forpagteren maatte til-lade Beboere i Vilsted og de andre til heromhandlede Søterritorium stødende Lodsejere at deltage, med sig i det bortforpagtede Fiskeri; men han maatte ikke lade andre Steder boende udøve Fiskeri i Territoriet.

Med Hensyn til det Søterritorium, hvori Fiskeriet var bortforpagtet, da var det den Sødæl, som laa mellem Midtstrømspælene og det søndre Land langs Munksjørup Ejendomme samt i Øst, saa langt der i denne Del fandtes Vand i Søen, og i Vest til den saakaldte Trækasse²⁾ i Falde-Kanalen.

¹⁾ Kontrakten hos Gaardejer Vald. Christensen, Fiskergaarden, Munksjørup.

²⁾ Beboerne sagde »Tunnel'n«. Den var anbragt over Afløbskanalen for Falde-Kanalen, som herfra fortsatte til Møllekanalen, der senere omtales. Endnu ses nedrammede Egepæle paa Stedet.

Til sidst indskærpes i Kontrakten, at i Kanalen maa Forpagteren ikke anbringe faste Ruser eller noget som helst andet Fiskeredskab.

Grunden til dette Forbud var sikkert den, at Opsynsmanden i Holmhuset, som ogsaa omtales senere, skulde have Lov alene at fange de mange Aal (Blankaal), som om Eftersommeren fra Søen gennem Kanalen var paa Vej mod Fjorden.

UDTØRRINGERNE.

Efter Krigen 1864 til op mod Aarhundredskiftet gik man i Danmark ivrigt i Lag med Udtørring af baade Fjorde og Søer.

Af disse nævnes: Lammefjord paa Sjælland, i Jylland: Kolindsund paa Djursland og Vejlerne i Hanherred, Flade, Ørum, Ove, Sjørring og Sperring Søer paa Thy samt de to Søer, nærværende Afhandling drejer sig om.

For sidstnævnte — og ellers i al Almindelighed — blev Resultatet desværre for dem, der købte og udtørrede Arealerne, kummerligt, ja, i adskillige Tilfælde Tab af store Pengebeløb.

Staten ejede Bjørnsholm fra 1828—67¹⁾. Til Jordegodset hørte ogsaa Sønder Sø og den sydlige Halvdel af Vilsted eller Nørre Sø.

Ved en offentlig Auktion, som afholdtes den 14. Juli 1860 paa Retten i Løgstør, udbød Staten Søarealerne til Salg²⁾.

Godsforvalter Wulff, Bjørnsholm, fremlagde paa Statens Vegne Conditionerne, hvori der bl. a. læses:

Med Ejendommen følger Rørskeer, Jagt og Fiskeri; derimod kan Ejeren ikke ubetinget raade over Vand-

¹⁾ Trap IV Bd., 3. Udg., S. 537.

²⁾ Auktionspr. 1860--61, Lit. F., Nr. 148. Landsark. Viborg.

standen, men maa finde sig i Forandringer eller Aareguleringer ved de til Søerne stødende Vandløb og navnlig i den Forandring, som en mulig Nedlæggelse af Bjørnsholms Nørre Mølle maatte have til Følge.

Efter Bud af 2290 Rigsdaler tilsloges Søarealerne Gaardejerne Søren Nielsen, Christen Nielsen og Peder Andreas Andersen (kalder Drejer), Vilsted, samt Proprietær Peder Bie, Lundgaard.

Auktionen blev derpaa sluttet og med følgende Underskrifter bekræftet:

Benzen. Wulff. Søren Nielsen. Christen Nielsen. Peder Andr. Andersen (m. f. P.). P. Bie.

Senere købte de nye Ejere af Søarealerne Vandkraften ved Bjørnsholms Nørre Mølle for 5000 Rdlr.¹⁾ og nedlagde den, hvorved der sammen med en foretagen Oprensning af Bjørnsholm Aa og Aaløbet mellem Søerne fremkom en saa betydelig Sænkning af disses Vandstand, at Vilsted Sø sank ca. to Alen, mens Sønder Sø for største Delen tørlagdes.

Herved næredes Interessen for Udtørningsarbejdet betydeligt; men man kunde desværre ikke komme stort videre end til at lade foretage Uddybning og Vedligeholdelse af Søernes Afløb, da Bjørnsholm Sønder Mølle stadig var i Vejen.

Den 16. Maj 1873 afholdtes der et Møde i Vilsted over Bortakkorderingen ved Arbejdet med Vedligeholdelsen af Vandløbet mellem Bjørnsholm Bro til Vilsted Sø i 5 Aar, fra 1873—77 incl.²⁾

Konditionerne, hvori der toges Hensyn til Landvæsenkommissions-Kendelse af 28. August 1868 frem-

¹⁾ Købekontrakt og Skøde Løgstør Dommerkontor.

²⁾ Løgstør Landinspektør-Arkiv. Hvor ikke andet er nævnt i nærv. Afsnit, er Arkivstoffet hentet herfra.

lagdes paa Interessentskabets Vegne af Vandløbsinspektør, Kapt. Asmussen, Aalborg.

Tidligere nævnte Peder Jensen Kjølby af Vilsted fik overdraget Arbejdet for den i Konditionerne nævnte Sum, 100 Rigsdaler.

Landinspektør F. Nors, Løgstør, modtog den 15. August 1874 et Brev fra ovennævnte Asmussen, der paa Interessentskabets (Søjerselskabets) Vegne anmoder ham om Assistance ved forskellige Arbejder, der skulde udføres ved en forestaaende Tørlægning af dets Søarealer.

Nors, som i Løgstør Landinspektør-Arkiv bl. a. har efterladt sig en Samling Breve angaaende Søndtørringen, der omtrent alle er sendt ham af Konsul, Bankdirektør Sass, Aalborg, der var blevet Medinteressent, tog imod Hvervet. Senere blev han Interessentskabets faste Landinspektør og Befuldmægtigede.

Aar 1875 den 9. Juli afholdt Overlandvæsenskommissionen Møde paa Raadstuen i Aalborg angaaende Tørlægningen af Vilsted Sø¹⁾.

Af Rekvirenterne mødte Kaptajn Asmussen og Prokurator Johansen, den sidste med Fuldmagt fra Interessentskabet, der nu bestod af ham, Sass, Chr. Simony og Chr. Pontoppidan, alle af Aalborg.

For Ejeren af Bjørnsholm mødte Højesteretsadvokat Levinsen med Fuldmagt, ligesom ogsaa Forpagteren af Bjørnsholm, Aagaard, var til Stede.

Der blev indgaaet Forlig mellem Advokat Levinssen og Prokurator Johansen saaledes, at Foretagendet udføres mod, at der betales Løjtnant Thalbitzer (Ejer af Bjørnsholm fra 1872—88)²⁾ en Sum af 16,000 Kr. som Erstatning for Tab af Vandkraft og Fiskeri.

¹⁾ Landvæsenskommissions-Protok. S. 11, Aalb. Stiftamtsskontor

²⁾ Trap IV Bd., 3. Udg., S. 537.

Opgiver Interessentskabet Foretagendet, betaler det Thalbitser Erstatning efter uvildige Mænds Skøn for den ved Arbejdets Udførelse mulig tilføjede Skade.

Tiden, da Falde Aa maa benyttes til Overrisling, bestemmes til at være April og Maj samt fra medio September til medio November, mens Vandet den øvrige Tid af Aaret skal føres til Møllen.

Iøvrigt bestemmer Overlandvæsenskommissionen uafhængig af dette Forlig den Løjtnant Thalbitser tilkommende Erstatning for afstaaet Jord til Kanal. I Sagsomkostninger betales til Højesteretsadvokat Levinsen en Anfordring paa 1000 Kr.

Med Hensyn til de øvrige rejste Spørgsmaal optoges Sagen til følgende Kendelse:

Imod den under nævnte Sag omhandlede af forskellige Ejendomsbesiddere i Vilsted i Forening med Interessentskabet, der ejer Sønder Sø og Vilsted Sø, projekterede Tørlægning af den sidstnævnte Sø, som med Landvæsenskommissions-Kendelse af 1. April d. A. er tillagt Fremme under visse nærmere Bestemmelser, er der fremkommet Indsigelse fra en Del Lodsejere i Bjørnsholm og Malle Sogne paa Grund af den Forringelse ved stærk Udtørring, som den paatænkte Fordybning af den nuværende Mølleaa fra Sønder Sø til Bjørnsholm, der for Fremtiden tænkes benyttet som Afvandingskanal, vilde medføre for de til samme stødende Enge, og er derfor det Tilfældet, at Projektets Udførelse desuagtet maatte blive tilladt, gjort Paastand, dels paa en klækkelig Erstatning for den dem saaledes tilføjede Skade, dels paa Fritagelse i det mindste i enhver Andel for Vedligeholdelsen af den nye Møllekanal, der befrygtes at ville medføre en betydelig Mængde Mudder fra Vilsted Sø, som ville

aflejre sig hist og her paa Strækningen fra Søen til Bjørnsholm.

Endvidere har vedkommende Lodsejere fundet sig brøstholdige ved den ved Landvæsenskommissions-Kendelse bestemte Erstatning for Afgivelsen af Jord til den nye Møllekanal saavel som for det ved Kanalen afskaarne Terræn af ikkun 400 Kr. pr. Td. Ld., hvorfor de har ført Anke over, at de efter Kendelsen ikke skal ydes nogen Godtgørelse for de til det nye Kanalløb eller til Oplagspladsen vedtagne Arealer, for hvilke der allerede er betalt Erstatning i Anledning af Bjørnsholm nordre Mølles Nedlæggelse og Aaens Regulering, uagtet denne Erstatning er udredet af alle dem, der var interesserede i den anmeldte Foranstaltning, samt at det er gjort til en Betingelse for, at der skal ydes Erstatning for de Aakroge, som ved Sænkningen af Bjørnsholm Aa er blevne mere eller mindre fuldstændig tørlagte, at de tilstødende Lodsejere fører Bevis for, at deres Ejendom strækker sig til Aaens Midtstrøm, og at Erstatning for dette Tilfælde kun er bestemt til 200 Kr. pr. Td. Land.

Ifølge Forordning af 25. Januar 1790 er Ejerne af Ferskvandssøer berettigede til at udlede Vandet af disse, naar ingen Vandmølle-Ejere eller andre derved fornærmes i deres Rettigheder, og skulle de tilstødende Lodsejere være pligtige til mod Godtgørelse at tillade Gravning af Vandløbet til den Dybde og Bredde, som behøves.

Da nu Ejerne af Vilsted Sø under Forhandlingen for Overlandvæsenskommissionen i Almindelighed har forenet sig med Ejeren af Bjørnsholm Mølle, der har forment, at det projekterede Føretagende helt vilde berøve ham den til Møllens Drift fornødne Vandkraft, dels vilde tilintetgøre Aalefiskeriet, som

har været drevet ved Møllen, er der altsaa i denne Henseende ingen Hindring til Stede for Projektets Udførelse, og for de tilstødende Lodsejere maa det være uden Forskel, om den Jord, de ville have at afgive umiddelbart, benyttes til Anlægget af Afvandingskanalen, eller til en ny Møllekanal, der føres langs med den hidtilværende Mølleaa, medens denne gaar over til at blive Afvandingskanal.

Ved den foretagne Undersøgelse har Kommissionen ikke kunnet skønne, at Fordybningen af den nuværende Møllekanal vil kunne foraarsage nogen Forringelse af de syd for beliggende Enge, og at det saa meget mindre, som det under Sagen er blevet udtalt, at disse Enge væsentlig har deres Værdi som Tørvejord, idet det tør anses for afgjort, at Tørve-massen endogsaa vilde forbedres ved en større Udtørring.

Man maa derfor være enig med den forrige Kommission, at der ikke under denne Post bør være Spørgsmaal om nogen Erstatning.

Heller ikke finder man, at der er nogen Anledning til at fritage Lodsejerne for, efter de for Tiden gældende Regler, at deltage i Udgifterne ved Vedligeholdelsen af den nye Møllekanal, der vil faa de samme Dimensioner som den nuværende Mølleaa; men det anses dog for at være billigt, at det paalægges Rekvisiterne i det første Aar efter Arbejdets Fuldførelse at vedligeholde Møllekanalen fra det Punkt, som den begynder sit Løb parallelt med den nuværende Mølleaa¹⁾ ved dens Udløb fra Sønder Sø saaledes, at Kanalen derefter afleveres til et af Amtsraadet paa Interessentskabets Bekostning fremskaffet Syn, hvis

¹⁾ Forhen Bjørnsholm Aa (Mølleaa).

Bedømmelse Interessenterne uden Appel skulde være underkastede.

Kommissionen er dernæst af den Formening, at den ved Landvæsenskommissions-Kendelse tilstaaede Godtgørelse for afgiven Jord er for lav, og at Godtgørelsen bør sættes til 600 Kr. pr. Td. Land. Denne Ansættelse skønnes saaledes at burde gælde for de

Parti fra Vilsted og Søen. — Fotografi 1910.

ved Bjørnsholm Aa beliggende Arealer, som ved Aaens Sænkning er blevet hævet op over Vandspejlet, hvorfor det efter Lovgivningens almindelige Grundsætninger maa forudsættes som afgjorte, at Aaen tilhører de tilstødende Lodsejere indtil Midtstrømmen, saa at der ikke bør affordres dem noget særligt Bevis herfor. Endvidere, naar det erkendes, at Rekvirenterne ikke kunne faa nogen Adkomst til den Godtgørelse for de Arealer, for hvilke der er betalt Erstatning ved Bjørnsholm nordre Mølles Nedlæggelse, og som maa betragtes som tilhørende alle dem, der har deltaget

i den ved denne Foranstaltning forbundne Bekostning.

I den Tilstand, som disse Arealer nu henligger, er de imidlertid af meget ringe Værdi, og Godtgørelsen for samme antages under eet at kunne bestemmes til 160 Kr., der indbetales til Amtsraadet og godskrives vedkommende Parthaver i Udgiften ved den endelige Vedligeholdelse af Mølleaaen.

Med Hensyn til Erstatningen for det Areal af Bjørnsholms Ejendom, som afgives vest for Løgstør-Viborg Landevej, findes det at kunne have sit Forblivende ved den ved Landvæsenskommissions-Kendelse bestemte Erstatning af 200 Kr. Td. Land.

Saaframt der under Sagens Behandling for Landvæsenskommissionen har været hentydet til, at der muligen ogsaa afstedkommes Ulemper ved uheldig Overskæring (dette ikke nærmere paavist); men saaframt dette skulde være Tilfældet, at der herfor er at udrede Erstatning, bliver det efter uvildige Mænd inden Retten udmeldte Mænds Skøn.

Ved de ovenfor angivne Forandringer vil Landvæsenskommissions-Kendelsen være at stadfæste. Omkostningerne ved Landvæsenskommissions-Forretningen betales af Rekvirenterne.

Thi er agtes:

Landvæsenskommissions-Kendelsen bør under Iagttagelse af det mellem Rekvirenterne og Ejeren af Bjørnsholm sluttede Forlig ved Magt at stande, dog med følgende Forandringer og nærmere Bestemmelser:

At den nye Møllekanal fra det Punkt, hvor den begynder sit Løb parallelt med den nuværende Kanal¹⁾

¹⁾ Tidligere Bjørnsholm Mølleaa.

ved dennes Udløb af Sønder Sø, bliver (efter at Anlægget er fuldført) at vedligeholde paa Rekvirenternes Bekostning efter et foranstaltet Syn, hvis Bedømmelse disse uden Appel skal være underkastede.

At Bekostningen for den til Møllekanalen afgivne Jord saavel som det ved denne afskaarne Terræn bestemmes til 600 Kr. pr. Td. Land.

At der for de til nye Kanalløb eller til Oplagsplads indtagne Arealer, for hvilke der allerede er betalt Erstatning i Anledning af Bjørnsholm nordre Mølles Nedlæggelse og Aaens Regulering, udredes en Godtgørelse, i det hele 160 Kr., der indbetales til Amsraadet samtidig med den nye Møllekanals Aflevering og godskrives vedkommende Lodsejere eller Brugere i Udgifterne ved den endelige Veligeholdelse af Møllekanalen.

Forsaavidt det maatte vise sig, at der nogetsteds opstaar uheldige Forhold ved forkert Omskæring, betales der herfor en Erstatning efter uvildige inden Retten udmeldte Mænds Skøn.

Omkostningerne ved Landvæsenskommissions-Forretningen udredes af Rekvirenterne inden 15 Dage efter, at Regning er fremsendt.

At efterkomme under Ansvar efter Loven.

Dahlstrøm. W. Hansen.

A. Brandt. H. R. Fangel. Westenholz.

Fra Kaptajn Asmussen foreligger der et Brev til Nors, dateret ¹⁰/₁ 1876, og heri skriver Kaptajnen bl. a.:

Jeg anser det for rigtigst, at alle Afsætninger ved Udtørningsarbejdet ved Vilsted, der berører anden Mands Grund, foretages af en uvildig Mand.

Ifølge Kendelse, der for alle Lodsejere — med

Undtagelse af P. Dalsgaard — støtter sig til den sluttede Overenskomst, skal den nye Møllekanal fra Vilsted Mølle til Mundingen af det nuværende Afløb fra Vilsted Sø lægges paa Vilsted Ejendom, omtrent i den oprindelige Søgrænse (dog saaledes, at alle skarpe Bøjninger undgaas) ind til Skellet mellem Chr. Gregersen og P. Simonsen, dernæst langs dette Skel saaledes, som vedlagte Rids angiver.

Videreførelsen af Kanalen udføres saaledes, som den ses indtegnet paa det af Landvæsenskommissionen approberede Kort.

Kanalens Gravning er bortakkorderet til Jens Andreas Knudsen, Overlade, der er anmodet om at henvende sig til Dem, naar han agter at paabegynde Arbejdet. Jeg beder Dem være af den Godhed sammen med Entreprenøren¹⁾ af afsætte Linien saaledes, at Bøjningerne gøres saa smaa som muligt, og at Kanalen lægges saaledes, at Arbejdet, uden at Kendelsen overtrædes, kan blive saa let som muligt. Den skarpe Bøjning vest for Vilsted Mølle vil vistnok sagtens kunne gøres noget mindre skarp uden at forlade det nuværende faste Areal.

Deres ærbødige

Asmussen.

Paa en af Interessentskabet indkøbt Parcel paa Ranum Holme er der bygget et Hus, der er assureret af Gaardmand Mikkell Pedersen, der har opført det. Denne Assurance skulde overføres paa Interessentskabet.

I dette Hus boede Opsynsmændene. Den første af disse var forannævnte Peder Jensen Kjølby († i

¹⁾ Peder Kjølby, Vilsted.

Vilsted 1906). Nogen Kontrakt for hans Ansættelse som saadan er ikke fundet; maaske har der i den Henseende kun foreligget den tidligere nævnte fem-aarige Arbejdskontrakt af 16. Maj 1873. Denne, der lød paa 200 Kr., blev senere nedsat til 160 Kr., idet Arbejdet var blevet lettet ved, at Vandet i Stedet for at ledes gennem Sønder Sø for en Del skulde ledes gennem Møllekanalen gennem Ranum Holme vest om Huset. Peder Kjølby indgav imidlertid en Ansøgning til Aalborg Stiftamt om for Aaret 1876 at faa de resterende 40 Kr., hvilket blev afslaaet under 27. Marts 1877. — Peder Kjølby flyttede tilbage til Vilsted og var i en lang Aarrække Interessentskabets Tillidsmand ved Vilsted Sø.

Kaptajn Asmussen er den $26\frac{1}{4}$ 1876 Medejjer af Søarealerne, hvilket fremgaar af, at han paa dette Tidspunkt »paa egne og Medeieres Vegne« slutter Kontrakt mellem Interessentskabet og Husmand Niels Poulsen, Overlade, som ansættes som Arbejdsmand og Opsynsmand »ved de under Udtørring værende Søer, Vilsted- og Søndersø«.

Som Vederlag skulde Niels Poulsen tillægges: 13 Kr. 33 Øre for Vinter- og 20 Kr. for Sommer-maanederne, Beboelse i Holmhuset (Matr. Nr. 5 e Ranum Holme), Hø til Vinterfodring af en Ko samt »Tørveskær til eget Brug paa selve den her omhandlede Lod«.

Siden var der flere ansatte som Opsynsmænd for Interessentskabet med Bopæl i Holmhuset, bl. a. Jens Sørensen, der i mange Aar boede i Huset paa Malle Bakke, hvor han holdt Legestue (»Liegstou«, Dans) for Egnens Ungdom, og som kørte Diligensen Løgstør—Hobro, samt Jens Peter Nielsen, der senere omtales.

For Aarene 1875—77 indsendte Nors en Opgø-

relse til Interessentskabet over udførte Landinspektør-Arbejder, som han havde foretaget ved Søarealerne i dette Tidsrum.

Her nævnes bl. a.: Kort og Arealberegning, benyttet ved et Magelæg med Hedegaard. Nivellement af Vandløbet fra Bjørnsholm til Vilsted Sø. Opmaaling ved Vilsted efter at Søskellene var opsat af Voldgiftsmændene. Opmaaling og Beregning af de eksproprierede Arealer til Kanalen mellem Fjorden og Søerne. Ialt Udgift 519 Kr.

I nogle Lister over Fordelingen af Udgifterne (iflg. Landvæsenskommissions-Kendelse af 14. Decbr. 1868) ved Vedligeholdelsen af Bjørnsholm Aa (1879) og Møllekanalen samt dens Tilløb (1882) findes en Mængde Navne paa de daværende Lodsejere i Vilsted, Munksjrup, Overlade, Borregaard, Ranum og Malle.

Det maatte selvsagt have været en stor Arbejdsstyrke, Interessentskabet havde Brug for ved det store Foretagende, der jo spændte over en længere Aarrække og bl. a. omfattede Kanal-, Grøfte- og Oprensningsarbejde. Som tidligere er nævnt deltog »Wendelbo-Peter«, Vilsted, som Arbejdsmand i Udtørringsarbejdet og har fortalt meget herom.

Ved Nedlæggelsen af Sønder Mølle forlængedes Bjørnsholm Aa (eller Søernes Afløbskanal) fra Nørre Mølle nord om Sønder Mølle til Fjorden.

Derpaa sænkedes Kanalen op gennem Søerne saa betydeligt, at Sønder Sø, der var paa 100 Tdr. Land, tørlagdes helt, mens Vilsted-Søens 450 Tdr. Land svandt ind til ca. 170 Tdr. Land.

Arbejdet foretoges for en Del ved Opmudring i Kanalen gennem Søerne, hvorved Strømmen bortførte det løsnede Mudder ud i Fjorden.

Interessentskabet gjorde bl. a. ved Ruser for-

gæves Forsøg paa at fange af »den ukristelig Masse Fisk«: Aal, Gedder, Aborrer, Hork, Skaller, Helt og Karudser, der gik samme Vej som Mudderet.

Gedderne kunde ikke taale at faa det meget Mudder i Gællerne; de kom drivende i Vandoverfladen med Bugen i Vejret, ofte »Klæpperter« paa 20—25 Pund.

Skønt det var forbudt Arbejderne at fange af Fiskene, var det dog vanskeligt at overholde Forbudet, særlig naar der kom en rigtig stor Gedde (»Gjej«) drivende.

Folk var den Gang paa denne Egn slemme til at give hinanden Øgenavne.

En af Arbejderne (han var fra Ranum og hed Peter) kunde ikke holde sin Skovl fri for Rust, hvilket var højst nødvendigt for at den kunde skilles ved den fede Klæg, som fandtes i Bunden af Kanalen gennem Søerne.

Han fik saa Navnet »Røste-Peter«, som han beholdt til sin Død.

Der arbejdede en anden Person her, der havde to Øgenavne, før han kom hertil — »Rø'-Rasmus« eller »Rasmus Mørk«.

Om denne Mand anføres saaledes i Klejtrup Kirkebog:

Rasmus Pedersen. Død 5. Januar 1881. Ugift. Arrestant. Hobro. 39 Aar. Henrettet.

De nærmere Omstændigheder er følgende¹⁾:

Rasmus Pedersen havde med Overlæg en Nat myrdet Købmand, Fetaillist, P. Pedersen og hans Tjenestekarl Anders Jensen Bødker i Klejtrup, da de laa og sov i deres Senge.

¹⁾ Theodor Sejlstrup: Efterretninger om Dobbeltmord. Se desuden: Dagbladsartikler ved Henrettelsen og 50 Aar efter (5/1 1931).

Morderen slog først Ofrene med en Tøjrkølle i Hovedet, hvorefter han kvalte dem med et Reb.

Derpaa røvede han ca. 300 Kr. og en Del Klæder og forsøgte at stikke Ild paa Huset ved at antænde Papir under Sengene.

Der udlovedes 500 Kr. for hans Paagribelse.

Mens Rasmus Pedersen arbejdede ved Søerne, gæstede han jævnlig Trend Kro, og her var det, han blev paagrebet og ført ad Løgstør Arrest til, men saa sit Snit til at stikke af i Løgstør, for dog snart efter atter at blive fanget og indsat i Hobro Arrest.

Henrettelsen fandt Sted vest for Klejtrup paa et højt Skafot i Overværelse af mange Tusinde Menne-sker. Skarpretteren var klædt i Galla — Kjole og Hvidt.

Af en Kasse, som var henstillet paa Skafottet, udtog han den blanke og brede Økse, vædede Pege-fingeren med Spytt og trak en Stribe hen over Nakken paa Forbryderen, der laa fastspændt til Skafottet — naturligvis med Ansigtet nedad.

Derpaa hævdede Skarpretteren den tunge Økse et Par Meter og lod den saa (tilsyneladende ved egen Hjælp) falde og skille Hovedet fra Kroppen.

En Bøddelknægt sprang til, greb det bloddrypende Hoved ved Haaret og fremviste det for Mængden.

Imidlertid var en simpel Ligkiste stillet frem og heri lagdes efter Sigende Kroppen med Hovedet mellem Benene, hvorpaa Baaren blev kørt til Klejtrup Kirkegaard og jordet.

Skafottet saavel som Kirkegaarden var omringet af et Kompagni Soldater fra Viborg.

Forbryderens Grav er forlængst forsvundet. Man mener, den fandtes i Kirkegaardens Sydøsthjørne; derimod kan man endnu vise Stedet, hvor Skafottet var rejst og »Rø'-Rasmus'« Hoved afhuggedes.

FRA EGENSE I MOV SOGN FOR 60 AAR SIDEN

AF FR. VESTERGAARD NIELSENS LEVNEDSBOG

VED S. VESTERGAARD NIELSEN

MIN afdøde Fader, Lærer Niels Frits Vestergaard Nielsen (f. 1854) var fra Oktober 1877 til Januar 1879 Lærer i Egense i Mov Sogn. Af hans egenhændige Livsskildring, — »Min Levnedsbog« kalder han den —, der kun foreligger i Manuskript, meddeles her i Udtog det Afsnit, der handler om Byens aandelige og materielle Standpunkt, saaledes som han under sit Ophold der lærte det at kende.

I det foregaaende Afsnit, der her udelades, fordi det i sin Helhed har mindre Almeninteresse, fortæller han, hvorledes han ved sin Ankomst til Aalborg maatte løbe Byen rundt for at finde den »agende Post« til Mov, den eneste Forbindelse paa den Tid mellem den afsidesliggende Kattegatsby og Omverdenen. Efter en endeløs Køretur paa aaben Vogn ad den 3½ Mil lange, ikke særlig gode Vej, naaede han endelig sine Ønskers Maal, sit første selvstændige Embede. Men Virkeligheden svarede ganske vist ikke helt til det Billede, han paa Grundlag af Sogneraadets Opslag havde dannet sig. Skolen var gammel, lav og uanselig, med Skolestue, Lejlighed og Udhus i samme Længe. Jordlodden, som spillede saa stor en Rolle for Datidens Lærere, fordi den repræsenterede Embedets Hovedindtægt, var betegnet som »middel-

god«, men i Virkeligheden ikke værd at dyrke, da den kun bestod af nogle ufrugtbare Sandagre, der oven i Købet laa en hel Fjerdingvej borte. Skoleordningen var mærkelig og vistnok enestaaende. I Sommerhalvaaret var Skolegangen frivillig, og der skulde kun holdes Skole med de Børn, der godvillig indfandt sig, men det vil i Praksis sige, at Skolen var lukket hele Sommeren igennem. Til Gengæld mødte i Vinterhalvaaret samtlige skolepligtige Børn fra 7—14 Aar hver Dag til fælles Undervisning i samme Klasse og Skolestue. Denne Ordning var indført af Sognepræsten, Pastor Knuthsen i Mov, der motiverede den omtrent saaledes: »Det er godt og forstandigt, at Bønderbørn er fri for Skolegang om Sommeren, saa de kan hjælpe til ved Landbruget, thi der er ikke saa lille et Syvaarsbarn, uden at det jo kan passe en Gæsling om Sommeren.«

Der var altsaa god og rigelig Tid for Læreren til at lære Egn og Befolkning at kende ved Besøg og Selvsyn, og her følger da et Udtog af hans Fortælling om, hvad han saa og hørte i den lange, ufrivilligt arbejdsløse Sommer 1878. V. N.

Det meget store Mov Sogn omfatter den Trekant, som fremkommer ved, at Limfjorden skærer sig ind i Landet. Det har altsaa til Grænser Limfjorden mod Nord, Kattegat mod Øst. Ogsaa mod de to andre Verdenshjørner findes ret adskillende Naturomgivelser. Der er vestpaa vel $\frac{3}{4}$ Mil mellem Mov By og Store Vorde, væsentlig opfyldt af store, ubebyggede Eng- og Kærstrækninger, og mod Syd, ved Dokkedal, breder den lille Vildmose sit milelange Øde.

Egense By og Skoledistrikt indtager Trekantens yderste Spids. Det er en By, der ligger alene. Ja,

naturligvis har man jo Kirkebyen Mov mod Vest, men der er mindst $\frac{1}{4}$ Mil dertil, og paa hele den Strækning ligger kun Gaarden Egensekloster. Derimod er der sydpaa en hel Mil til Dokkedal, og Vejen dertil er øde og om Vinteren meget ufarbar. Derimod har vi Egenseboere kun at gaa over nogle korte Bymarker for at naa Kattegat. Der fører en daarlig Vej fra Egense helt ud til Indløbet af Limfjorden, til »Skansen«, hvor der er et Fyr, og hvorfra man kan blive færget over til Hals, men hele denne Vejstrækning er henimod $\frac{1}{2}$ Mil, og da Hals egentlig kun er en stor Landsby, og hele Overfarten er besværlig, saa har vi saa godt som intet Samkvem med Hals. Aalborg er vor nærmeste Jernbanestation, men der er $3\frac{1}{2}$ Mil dertil. Som Følge deraf er der ingen Egenseboere, undtagen Skolelæreren og de faa, der har været Soldat, som har set et Jernbanetog eller kørt med det. Men det savner vi ikke, for med Undtagelse af Skolelæreren og en enkelt Svensker er der ingen, der har Slægt eller Venner eller — Ærinde udenfor Sognet. Vi har en »Høker«, der, naar ikke Efterspørgselen en Dag er for stor, kan forsyne os med Tændstikker og »Blaamands Tobak« og ogsaa med 1 \mathcal{R} Puddersukker og Sæbe og flere andre »Købmandswaahrer«. De, der vil have større Forsyninger, kan gaa til Mov, hvor Købmand Kofod har en »velassorteret« Købmandshandel. Han modtager Bøndernes Korn og Smør og Æg, og derfor indlader de sig heller ikke paa at køre til Aalborg. Gaardmændene kunde jo nok gøre det, men det er dog en Rejse, som — Bedetimerne og Ærinderne iberegnet — tager det meste af et Døgn og desuden slider svært baade paa »Bæsterne« og Menneskene, der ikke kender til Rejsekapper, Overfrakker eller Fodposer. Alle vi an-

dre kan derimod slet ikke tænke paa at køre til Aalborg, vi der slet ingen Heste har, eller dog kun een, der næsten altid er en Krik, eller kun Stude — det vilde vare alt for længe. Men i den sidste Tid er der kommen til at gaa en lille Fjorddamper fra Aalborg til Hals. Naar man gaar ned til »Mov Bæk« ved den Tid, Damperen sejler forbi, og kan faa en Mand, som bor der nede og har en Baad, til at sejle ud mod Damperen, saa holder denne paa et givet Vink stille og tager en op. Men tilbage kan man selvfølgelig ikke komme samme Dag. Og træffer man ikke Fiskeren hjemme, saa staar man jo der. Derfor maa man helst gaa ud og gøre Akkord med ham Dagen før.

Egenseboerne lever altsaa som et afsondret Folk, et fra Fædrenes Tid ublandet Folk, uden fremmed Blod, uden videre nyere Indretninger og uden nyere Ideer. De sidste skulde vel være kommet gennem deres eneste Embedsfolk, gennem Præsten og Lærerne. Lad os da se lidt paa dem.

Sognepræsten var den gamle, rationalistiske Pastor Knuthsen¹⁾, en Mand, der var bange for de nye, religiøse Rørelser og skyede dem som Pesten. »Vi hører, Gud ske Lov, til de »døde Pletter« her i Mov Sogn,« udtalte han allerede ved vort første Møde. Og det var lykkedes ham indtil Dato at holde sit Sogn rent for de Brydninger, der allerede dengang havde bredt sig næsten til hver Krog af Landet. Jeg er vis paa, at ikke eet Menneske i Egense By kendte til saadanne Bevægelser som »Grundvigianisme« eller »Indre Mission«, ja at de end ikke kendte disse Navne. Religiøse Bøger og Blade af en hvilkensomhelst Slags

¹⁾ Theodor Knuthsen, f. 1818, Sognepræst i Mov fra 1866.

udover »Roskilde Konvents Salmebog«, Balslevs Skolebøger og hist og her mulig en Bibel og gammel Andagtsbog fandtes ikke. Og ogsaa Kirkegangen havde Dødens Præg. Uagtet det mægtige Sogn kun havde en Kirke, stod denne af og til fuldstændig tom; Gudstjenesten maatte opgives paa Grund af manglende Tilhørere. Saaledes skete det f. Eks. ofte i Høsten. Pastor Knuthsen fandt det fuldkomment i sin Orden. »Man kan virkelig ikke undres over, at Folk bliver hjemme og bjerger deres Korn i saadan en vanskelig Høst,« sagde han til mig, naar jeg før Gudstjenesten kom ind til ham. »Aa, gaa op og se, om der er nogen, og kom og sig mig det.« Men i Almindelighed var der dog en lille Forsamling. Han brugte »faste« Salmer. Der begyndtes altid med »Alene Gud i Himmerig«, hvorefter Præsten sang de to første Linier i en messeaglig Tone for Alteret, hvorefter Menigheden eller rettere Degnen tog fat og sang Resten. Paa Prædikestolen stod han altid med Kalot og — i hvert Fald om Vinteren — sorte Handsker paa. Naar han havde prædikeret en lille Tid, sagde han: »Og dette ville vi nu betænke,« hvorefter der fulgte en lille Pavse, inden den egentlige Prædiken begyndte. Han bekendtgjorde selv, naar Altergange skulde begynde og ophøre. »Og saa bliver denne den sidste,« sagde han om Efteraaret for at paaminde Efternølere. Ved Skriftemaal havde han en besynderlig Skik, som jeg aldrig har mødt hverken før eller siden. Naar et Hold Altergæster var kommen op til Knælefaldet og havde lagt sig paa Knæ, vendte han sig om mod dem og svingede et Par Gange frem og tilbage med Haanden. Altergæsterne begyndte da højt og tydeligt i Kor at opremse en Bøn: »Vi arme Syndere fremtræde i Dag for den almægtige Guds Aasyn; vi be-

kende, at vi i mange Stykker have syndet mod Guds Vilje og overtraadt hans Bud. Vi angre saadan Overtrædelse og bede af Hjertet o. s. v.« Jeg har senere i gamle Ritualer forgæves ledt efter denne »Skriftebøn«. Formodentlig har Præsten selv lavet den og lært Menigheden den ved Konfirmationsforberedelsen. De brugte den i hvert Fald villigt, baade gamle og unge; det gik som Kæppe i Hjul.

Egense Lærere.

Min Formand i Embedet hed Christiansen. Han var kun et Par Aar i Egense og havde saaledes ikke sat videre Spor i Byens Liv. Før ham havde der været en Mand uden Eksamen, vistnok en Væver-svend, Bertel Gaarn, som vistnok havde været en flittig Mand til at lære Børnene det, han selv kunde. Hans Formand igen hed vistnok Jens Nielsen. Han var ogsaa ueksamineret. Han var forfalden til Drik og flygtede tilsidst bort fra Skolen og Egnen og endte vist i Sydafrika eller Australien.

Men den Mand, som havde været Lærer for Hovedmængden af Befolkningen og især den, som nu sad inde med Gaarde og Huse, var »den gamle Jens Rold« og — hans Datter, Karen Rold (»Ka Roels«). Hun skal her omtales, da hun i lige saa fuldt Maal som Præsten og Lærerne hørte med til Egnens aandelige Vejledere.

Allerede hurtigt og hyppigt efter at jeg var kommen til Egense, hørte jeg »Ka Roels« Navn. Hun var ubetinget Egenses mest omtalte Kvinde, og dog omtaltes hun, i hvert Fald til mig, med et vist Forbehold, paa en kort og afsluttende Maade som et Emne, man vilde undvige. Men jeg havde straks forstaaet, at hun var Egnens »kloge Kone«, ja en Heks, som man frygtede. Jeg havde en Tid meget ønsket at se

hende; jeg vidste kun, at hun boede i et lille Hus en Fjerdingsvej ad Dokkedalsvejen. Men en Dag, jeg stod i min Skole, blev der banket paa Døren, og da jeg kom ud i Forstuen, stod der et Kvindfolk, som præsenterede sig selv som »Ka Roels«. Hun var en ret høj, snarest mager Kone, klædt som en almindelig Husmandskone paa Egnen i Arbejdsdragt: trekantet »Kasteklæde« over Hovedet, tarvelig Hvergarmskjole, der naaede til henimod Anklerne, og Træsko med Kramper. Det saas straks, at hun fremfor Byens andre Kvinder havde et begavet, livligt, lad mig sige energisk Udtryk. Hun var ikke — som jeg havde tænkt — tilbageholdende og forlegen, men talte livligt og tungefærdigt og vilde aabenbart gerne have en længere Samtale. Hendes Ærinde var at meddele mig et Skolebarns Sygdom, og hun beskrev Sygdommen omstændeligt. Af Beregning sagde jeg nu, at jeg var ogsaa syg og følte mig altid daarlig. Hun hørte opmærksom paa mig, ja højede sig lidt imod mig og saa mig stift i Ansigtet. Jeg kan naturligvis ikke nu huske ordret, hvad hun sagde, fordi hun ikke kom busende med det ligestraks, men med en Del Omsvøb om, at jeg jo maaske havde min egen Opfattelse, og at jeg vel ikke havde videre Tro til, hvad hun sagde, men Svaret lød i sin Helhed saaledes:

Ja, hun kunde godt se, jeg var syg, og hun kunde ogsaa sige mig, hvad Sygdom jeg led af, for det var den engelske Syge, den forbandede Sygdom, som Englænderne havde bragt til Landet i Krigens Tid. Den smittede ikke fra Mand til Mand, men kunde paaføres Folk ved et ondt Menneskes Vilje. »Et skidt Kvindfolk har set Dem under Deres nøgne Fødder.« Men om jeg vilde tage et Raad af hende mod det, saa kunde hun gøre mig »saa rask som det nyfødte

Barn«. Vi kunde fastsætte en Aften med det samme, da hun kunde komme ind til mig. Nu blev jeg forlegen; have noget med hendes Raad eller Besøg at gøre turde jeg ikke for Folkesnaks Skyld, og saare hende var jeg ogsaa ked af. Med en Undskyldning trak jeg mig tilbage med en Udtalelse om, at vi jo nok saas en anden Gang og kunde da tale om Sagen. — Men jeg slap hende ikke saa let. En Aften, jeg sad alene i Mørkningen, kom hun ind og vilde aftale Sagen eller vel udføre Kuren med det samme. Nu kunde et afgørende Svar ikke opsættes, og jeg fik da det Svar vredet af mig, at jeg ikke turde indlade mig derpaa, fordi jeg var Skolelærer. Hun svarede omtrent: »Ja, det er saamænd ikke noget, der er nogen Ulejlighed eller noget syndigt i, for Raadet bestaar bare i, at jeg klipper syv Kors i Deres Haar, og Haarene tager jeg med mig hjem og ælter sammen med en Dejg og laver (— jeg husker nu ikke, hvormange Kugler, det var, der i en vis Maanestilling og et vist Antal Dage skulde gives en Hund at æde), saa forsvinder Deres Sygdom.« Forunderlig nok blev hun tilsyneladende slet ikke vred eller stødt, fordi jeg ikke vilde lade hende helbrede mig, men blev siddende overmaade længe og talte om mange Ting. Hun spurgte mig, om jeg ikke var bange for at ligge alene i Skolen om Natten, og trøstede mig med, at det behøvede jeg ikke at være, for der var ingen død i Skolen, siden den blev opført, undtagen hendes Fader, og ham havde hun selv kastet en Spand Vand ud ad Døren efter, da hans Kiste blev ført bort; desuden havde han været en god Mand, men Egenseboerne havde behandlet ham skammelig, da han blev saa gammel, at han ikke længer alene kunde holde Skole, skønt hun hver eneste Dag var inde og holdt

Skole sammen med ham. Tilsidst havde hun ofte maattet tage ham ved hans Haand og følge ham ind til Katederet, hvor han sad, mens hun stod ved Siden af ham paa Katederet med hans »Spør-te-Bog«, og »Børnene blev spurgt lige saa godt til og lært som baade i Mov og Dokkedal«. Men alligevel klagede Beboerne til Provsten og vilde sætte hendes Fader af. Saa kom Provsten og holdt Prøve, men da han havde hørt Børnene, sagde han til hende: »Bliv du kun ved at hjælpe din Fader, min Pige, og saa længe han kan gaa ind i Skolen, og du hjælper ham som nu, skal de komme til at lade ham blive i sit Embede.« — Hun løj ikke; jeg har hørt Sagen gengive af ældre Egenseboere paa samme Maade. Ogsaa Jens Rolds »Spør-te-Bog« omtaltes endnu af halvgamle Folk med Respekt, nogle pralede endnu af deres Dygtighed til at kunne svare efter den. — Og hun fortalte mig videre om, hvor frejdig hun gik, selv i Mørke og Midnat, fordi hun altid gik med Gud ved sin Side og nynnede paa et Salmever: Hvor Gud mig fører, vil jeg gaa, om Foden skulde brænde. Hun fortalte mig ogsaa om sin Dygtighed til at lave alt selv, hun tog fat i sin Nederdel og holdt den hen imod mig og opfordrede mig til at føle, hvor godt Tøjet var. Hun havde selv lavet det. Hun kunde hjælpe sig selv ogsaa paa andre Maader. Bestyreren paa Egense Fattiggaard fortalte mig følgende Træk om hende. Hun gik og skulde have et Barn, men talte ikke til ham, der var eneste kørende Nabo, om ved Begivenheden at køre til Mov efter Jordemoder. En Dag lagde han Mærke til, at hun slet ikke viste sig udenfor Huset, og lidt ængstelig gik han over for at se til hende, da hun var saa alene. Hun laa i Sengen, og til hans Forbavselse trak hun et Spædbarn op fra

Dynen og sagde til ham: »Se, hvad a har faaet i Nat.« Hun havde ordnet alt alene.

Her har jeg altsaa givet en Skildring af Egense Bys aandelige Vejledere, og da som sagt ingen Paa-virkning udefra havde sat kendelige Spor i Byen, mener jeg dermed at have paavist ogsaa Beboernes aandelige Standpunkt. Vil man spørge, hvor stor Karens Indflydelse var, da er det vanskeligt at besvare paa Grund af den Tavshed, der bevaredes om hendes Virksomhed. Befolkningen var dog kommet saa vidt, at den nødigt røbede sin Overtro til Præster og Degne. Min Nabo, Skanse-Niels, havde købt to Grise, og jeg var af og til med Konen henne at se, hvorledes de trivedes. De stod noget i Stampe, og en Dag, vi talte om det, bøjede hun sig fortroligt mod mig og sagde: »Det kan s'gu være det samme, for siden vi har faaet den Mov-Søren Kristian til at gaa i vor Gaard, har der ikke været den mindste Trivsel i de Grise.« — Mov-Søren Kristian var en yngre Tærskemand. — Gaardmand Niels Nielsen kom en Dag over til Skanse-Niels, mens jeg var der, og efter nogen Udenomssnak sagde han til Skanse-Niels: »Nu har a faaet et Raad for at faa vore Køer til at »løbe« — og det gaar ud paa, at vi skal plukke de Knopper af, som sidder paa Birketræerne i Februar, og give Køerne dem at æde, saa skal de nok knapane derefter blyw ousen.« Jeg er vis paa, at han havde faaet Raadet hos Karen Rold. — Min Nabo, Kresten Pedersen, hvis Køer vilde »sætte paa Mælken«, fangede en fremmed Kat eller Killing og begravede den levende indenfor Kohusets Dørtærskel som Raad mod dette. — Ogsaa har jeg engang set Skanse-Nielses Kone gaa mumlende til hver Krog i sin Stue og strø noget Mel af en Skaal. Jeg overraskede hende ved

Arbejdet, og hun besvarede ikke nogen af mine Ord, før hun var færdig. — Mathias Gregersen og Niels Nielsen, med hvem jeg af og til kørte en Tur, gik altid, før vi kørte, hen foran Hestene, ridsede med Foden et Kors i Jorden, spyttede derned og sagde: Jesu Kristi Ko's! Jesu Kristi Ko's!

Om Karen Rolds Kur paa Mennesker kan det mulig give et Fingerpeg at bemærke, at i det Aar, jeg var i Byen, blev der aldrig hentet nogen Læge, uagtet der døde baade spæde Børn og gamle Folk og vel ogsaa var nogle, der led af Sygdomme. Heller ikke paa Fattiggaarden, hvor der var flere sengeliggende Folk, blev der hentet Læge. Der var jo ogsaa langt til Lægen. Der var en i Gudumlund, men det var to Mil borte og — ad hvilke Veje!

De allerfleste Huse i Egense maatte være af meget gammel Oprindelse, fra Stavnsbaandets og Hove-riets Dage, og de stod sikkert endnu udvendig og indvendig i samme Skikkelse som dengang. Som Nabo til Skolen laa Skanse-Nielses Gaard. Den bestod af et Stuehus paa Gaardspladsens nordre Side, et meget langt Udhus mod Vest, Østgrænsen dannedes af Skolens Havehegn, og Sydsiden var aaben. Baade Stuehus og Udhus laa paa noget højere Jordsmon end Gaardspladsen, som altsaa dannede en Slags Hulning, i hvis dybeste Del Møddingen fandtes samt den lille Dam omkring den, der dannedes af en Blanding af Regnvand og Ajlen fra Møddingen. Omkring begge Huse var en brolagt Gang. Husene var opført af Bindingsværk, der ikke dannede regelmæssige Firkanter i Muren, da Træstolperne oftest manglede og i det hele var anbragt uden bestemt Plan. Enkelte af Stolperne hvilede paa større, flade Sten, der ragede udenfor Husets egentlige Grund. Taget var naturlig-

vis af Straa, og Tagskægget naaede ned mod de øverste Ruder i Vinduerne. Disse var meget smaa, dog med seks Ruder i hvert Fag i Stuen, men henne for Køkken og andre Udenomsbekvemmeligheder var der kun et halvt Fag Vinduer eller en enkelt Rude indmuret i Væggen. Stuehuset var hvidkalket. Murværket bestod sikkerlig de fleste Steder i Muren af ubrændte Sten eller Kampesten opsat i Ler, men det hele var trukket op med et saa tykt Lag Bankerot eller Ler, at Stenene kun skimtedes, hvor Bankerotten var afskallet. Der var to Indgangsdøre, begge bestaaende af Halvdøre, overskaarne altsaa paa Midten paa tværs. Forstuen, der selvfølgelig hverken havde Knagerække eller nogetsomhelst andet Møblement — dette behøvedes jo heller ikke, da man selvfølgelig beholdt Hovedbeklædningen paa ind i Stuen, og Overtøj ikke brugtes — var brolagt med en Blanding af store, flade og smaa, toppede Kampesten. En Dør til højre og en til venstre. Den til højre førte til Dagligstuen. Den var umalet, men havde af Ælde en mørk Farve, og da den ikke sluttede saa nøje i Karmen, var den rundt paa Kanterne klædt med en Halmsime. Døren var meget lav, den lignede næsten en Lem i Væggen, thi forneden var Dørtrinnet imellem et og to Kvarter højt, og der var kun en jævn Mands Højde til Loftet, hvoraf atter Dørkarmen foroven tog et Stykke. Aabnede man Døren og vilde træde ind i Stuen, maatte man vogte sig for baade at snuble og støde sin Pande. Man maatte samtidig løfte Foden højt og dukke Hovedet. Men til Gengæld blev man ogsaa inde fra Stuen mødt af et »Walkommen«, der havde hjertelig Klang, og det uagtet man var paa anden Maade kommen dumpende ind. Thi i hele Egense By brugte man aldrig at spørge

om Forlov til at komme ind ved at »banke paa Døren« eller andre Varskoer. Man linnede Dørklinken og traadte ind uden alle Dikkedarer. Stuen var baade Dagligstue og Sovekammer. Ved Indervæggen var tre Alkover, og disse kan da være et Maal paa Stuens Længde, idet de optog den nordre Væg i hele dens Længde. Stuen skulde derefter jo have tre fuldvoksne Mænds Længdemaal, men dette Maal er dog for rigeligt regnet, idet Alkoverne ikke var saa lange, at en voksen Mand, og vel næppe en fuldvoksen Kvinde, kunde ligge fuldt udstrakt i dem. Man maatte, som ved Døren, bøje Knæ, og Sengen var saaledes oprett, at man sad halvt oprejst i den. Foran Alkoverne var blaablomstrede Gardiner med Kappe over. Henne foran Vinduerne stod det lange, hvide Bord med fast Bænk langs Ydervæggen og for Enderne og en løs Bænk foran. En Bilægger med mange Hylde over og en Køkkendør ved den østre Væg, en Spisekammerdør — foruden Indgangsdøren — ved den vestre Væg. Køkken og Spisekammer var altsaa adskilt ved Stuen. Stuens ledige Vægge var kalkede. Over Bænken for Bordenden hang en indrammet, prentet Gravskrift over den Mand, som Skanse-Niels selv spøgende kaldte: »Min Formand i Embedet«. Gulvet i Stuen var af Ler, dog med en større, flad Kampesten indenfor Døren. — Der var i Huset kun denne Stue og saa den paa venstre Haand i Forstuen. Men Stuen til venstre var ikke nogen egentlig »Storstue«, dertil var den for lille, den havde kun et Fag skæve Vinduer, dens Lergulv syntes at ligge saa dybt, at man næsten syntes at træde ned i en Halvkælder, og derinde stod kun et Par gamle Dragkister. Hverken i Dagligstuen eller i Storstuen var der Gardiner eller Kapper for Vinduerne. Om Køk-

kenet kan jeg ikke sige stort, skønt jeg har gaaet igennem det flere Gange. Det var nemlig selv om Sommeren saa mørkt et Rum, at Øjet blændedes noget paa den, der ikke var stedkendt. Der var et Halvvindue med en Smule Bord foran, medens hele den nordre Væg optoges af en aaben Skorsten med et Ildsted. Fra Køkkenet kom man til et ubestemmeligt Rum, en Mellemtning mellem Bryggers og Tørvehus, idet der baade stod Baljer og Spande der, men desuden Tørvestabler og Lyng til Fyring. Fra dette Rum førte den anden Udgangsdør til Gaarden. — Udhusets Rum, Maal og Indretning svarede fuldt ud til Stuehusets. Noget W. C. eller »Vandhus«, som det kaldtes, fandtes ikke. Begge Køn benyttede ugenert Gaardspladsens Mødding som saadant.

Det eneste Sted i Huset, hvor en fremmed ikke fik Adgang, var Spisekammeret. Her kom kun Konen og Manden i Gaarden, til Nød Tjenestepigen. Her havde Konen foruden Madvarer sit Udstyr af Kopper, Tallerkener, Knive og Gafler, — alt det, der kom frem ved Gilderne. Men tillige havde Manden her sit Gemmested for Penge og Værdipapirer, og heri maa Grunden sikkert for en Del søges til, at Spisekammeret ikke laa i Tilslutning til Køkkenet, men godt gemt ved Stuen.

Saaledes som Skanse-Nielses Stuehus var, saaledes var de fleste Gaarde i Egense, og Husmændene havde det ligesaa. Kun hvor Huset var et oprindeligt Husmandshus, var Forholdene endnu mindre. Men mange Husmandshjem var fordums Stuehuse til Gaarde, der var flyttet ud paa Marken. Man havde da ladet det gamle Stuehus staa og sammen med Toften omdannet det til et Husmandshjem.

Egenseboerne kaldtes Mand og Mand imellem

med besynderlige Navne, saaledes at jeg, selv da jeg havde boet der over et Aar, ikke anede deres virkelige Navne. Jeg skal nævne Gaardmændene: Mathias Gregersen, Pies Niels, Kong' Peter, Kræn Kræmer, Kræn Flou, Kræn Timsen, Skans' Niels, Pe' Stafen, Norre Soren, Kjær Peter o. s. v. og Husmænd Gammel Soren, Øster Engelbret, Vester Engelbret, Ais Aisen. Med disse Navne tiltaltes enhver Mand, uden at han blev fornærmet. Kvinder havde lignende Navne som Bak-Kristiane, Palli-Stine o. s. v.

Efter Skildringen af Husene kunde man mulig tro, at Levemaaden var knap og fattig. Men dette var ikke Tilfældet. Der var ingen, der sultede; men alle Retter tilberedtes udelukkende af, hvad Byens Jord og Hav og Fjord kunde yde. Købmandsvarer brugtes kun i saare ringe Omfang og indskrænkede sig mest til Kaffe og Kandis til Kvinderne, Brændevin, Tobak og Tændstikker til Mændene. Og man tilberedte alt selv, af Haandværkere havde Byen kun en Smed, en Snedker og en Hjulmand, men hverken Bager eller Slagter. Fersk Oksekød f. Eks. nødes kun, naar et Kreatur i Byen blev sygt og maatte slagtes. Men da fik ogsaa hvert Hus i Byen sit Stykke; man købte det ikke alene som en sjælden Lækkerbidsken, men ogsaa af Bypatriotisme. Det vilde være utænkeligt, om man undslog sig for at støtte den Mand, der havde lidt Tabet, ved ikke at købe et Stykke Kød af den Ko, han havde mistet.

Ogsaa Klædedragten var hjemmegjort og tarvelig. Der var Væve i mange Hjem, det skramlende Værktøj fyldte ofte det meste af Stuen. Mændene gik i bar Vest med hvid Ryg og hvide Uldærmer, Vadmelsbukser, hvide Uldstrømper og Træsko. Denne Dragt gik de i baade Søgne- og Helligdage, naar de

blev hjemme i Byen. Kvindernes Dragt karakteriseredes ved den hjemmegjorte Kjole, der i Liv og Nederdel var af samme Stof, og »Kasteklædet« over den bageste Halvdel af Hovedet. Det kunde være af Uld eller Sirts til daglig, af Silke til Højtidsbrug. Heller ikke Kvinderne brugte synderlig Overtøj om Vinteren, dog havde de ofte et Sjal paa til Kirke.

Det var bleven mig sagt, at Egenseboerne stod særlig lavt i sædelig Henseende. Men denne Paa-stand synes mig urigtig. Jeg levede jo vel ikke længe iblandt dem, men i den Tid skete der ingen Ud-skejelser af nogen Art. Der hæftede ikke noget daarligt Rygte ved nogen Mand eller Kvinde for utilladelige Forhold. Rigtignok havde Bak-Kristianes Datter et uægte Barn, men — som Bak-Kristiane ofte forklarede mig — »hun var nok bleven »lokket«, men hun var ikke bleven forført som andre Piger, for Barnets Fader kom stadig og saa baade til Datteren og Barnet og holdt saa meget af det«. Snarere kunde man sige, at de levede næsten som Naturbørn. Mænd og Kvinder, Ægtefolk og voksne Børn og Tjenestefolk sov i den samme Stue, skiftede Linned, klædte sig af og paa i hverandres Nærværelse. Ja heller ikke for fremmede generede de sig. Kvinderne hvidnede ikke op og flygtede, naar man ved at træde ind i Stue eller Bryggers overraskede dem i Færd med at »smykke« sig. Naar jeg om Søndagen kunde være bedt til at køre med til Kirke fra en Gaard, som skulde have et Barn døbt eller konfirmeret, traf jeg ofte en broget, travl Flok i Stuen halvpaaklædt. »Pies Niels« snakkede ugenert med mig, mens han ivrigt stoppede Skjorten tilrette i de hvide Vadmels Underbukser. Konen og hans voksne Døtre kun iført Underskørt og Særkeliv redte Haaret eller byttede et

Par hullede Strømper om med hele. Alt sligt var daglig Syn. De tre Alkovesenge i min Nabo Skanse-Nielses Gaard gav Natteleje til ham selv, Konen, en voksen, værkbrudt Søn, en Tjenestepige og en 14aarig Tjenestedreng. Jeg har flere Gange set unge Piger klæde sig af til det blotte Linned og gaa i Seng, mens jeg og Manden sad i Stuen. Da jeg den første Jul efter min Forflyttelse besøgte Egense og opholdt mig hos Mathias Gregersen, foreslog baade han og Karen Kirstine mig af kærlig Omhu for mit Helbred at ligge i den ene Alkove i den varme Dagligstue i Stedet for i det kolde Gæstekammer. Jeg tog mod Tilbudet. Jeg laa i den ene Alkove, i den anden Husets unge og iøvrigt meget sympatetiske Tjenestepige. Vi klædte os begge af og lagde vore Klæder paa den løse Bænk ved et Tællelyses hyggelige Flamme. Vore Hovedgærder i Alkoverne skiltes kun ved en lav Sivmaatte.

Egense er den By, hvor jeg mindst — for ikke at sige aldrig — har hørt »gækkelig Snak og letfærdig Skæmt«, som Bibelen advarer imod. Jeg har intet set eller hørt der, ja næppe hørt noget fortælle — naar jeg undtager Herregaarden — der kunde saare selv den sarteste Blufærdighed. Den Slags lader det til, man skal finde i stigende Grad netop der, hvor »Kulturen« blomstrer frodigt, der hvor Menneskene ikke længer er Børn — Naturbørn —, hvor de har tabt Naturens eget Værn for Legemets og Tankens Sundhed, og man derfor søger at opstille kunstige.

NAVNSØ-MARKED

AF ANDERS JOHANSEN

NAAR man paa et Kort over Nord-Jylland betragter Slet Herred, det nordvestligste Herred i Himmerland, vil man snart faa Øje for, at denne Landsdels Form saa nogenlunde svarer til et Cirkeludsnit: en Sektor lidt større end Fjerdedelen af en Cirkelflade.

Periferien dannes af en af Limfjorden begrænset, temmelig regelmæssig Bue, som strækker sig fra Nibe Bredning til Bugten ved Bjørnsholm. De to Radier, som begrænser Cirkeludsnittets Sider, falder i det store og hele sammen med nogle Aaløb og de til disse sig sluttende Kærdrag.

Mod Sydøst afgrænses Herredet af en lille Aa, Vidkær Aa (som vist ogsaa kaldes Kyø Aa), der danner Udløb for Navn-Sø og altsaa begynder paa et Punkt, som svarer nogenlunde til Centrum i den tænkte Cirkel. Den løber et Stykke gennem Gundersted Sogn, idet den danner Skel mellem den større nordvestlige Del af dette Sogn, som hører under Slet Herred, og den mindre sydøstlige Del, som hører under Aars Herred; dernæst gaar den langs Sognets og Herredets Østside som Skel mellem Gundersted og Ejdrup Sogne, løber i en ret snæver smuk Dal med lyngklædte Sider tværs over Landevejen mellem Løgstør og Nibe ved Koppes-Mølle (før Vandmølle, nu

Andelsmejeri) og derfra videre i Bunden af et smukt Dalstrøg ind i Store Ajstrup Sogn forbi Herregaarden Kyø og ud i den Del af Limfjorden, som vi vil kalde Halkjær Vig, Syd for Sebber Kloster. Den nederste Del af Aaen ligger dog ikke paa Herredsgrænsen, idet den afskærer et Stykke af St. Ajstrup Sogn, som naar ud til Halkjær Vig, hvis Vestrand tillige med Vestranden af Nibe Bredning danner den nordligste Del af Herredets Østgrænse.

Den sydvestlige Herredsgrænse falder for en stor Del (tidligere helt) ligeledes sammen med Aa- og Bækkeløb og Kærdrag. Begynder vi i Vest ude ved Fjorden, har vi først Bjørnsholm Aa, som i hele sit Forløb danner Herredsgrænse; længere inde træffer vi Vilsted Sø, hvis Sydrand danner Herredsgrænse. Men fra Sydøstspidsen af Vilsted Sø gaar Grænsen i temmelig lige Linie i Øst med lidt sydlig Retning hen imod en Aa eller Bæk, som kommer fra Sjørup Sø i Ulstrup Sogn. Langs denne Del af Grænsen er der saaledes ikke noget iøjnefaldende Vandløb som Skel mellem Slet Herred og Aars Herred *nu*.

Men dette har vist været anderledes tidligere, idet Vilsted Sogn har været et selvstændigt lille Herred eller Birk; og mens dette var Tilfældet, har Slet Herred ogsaa her haft et Vandløb som Grænse.

Det er Vandløbet, som kommer fra Sjørup Sø, løber mod Nordvest, først et Stykke gennem Flejsborg Sogn og derefter omtrent langs Nordøstgrænsen af Vilsted Sogn mellem dette og Oudrup Sogn hen til et Punkt, hvor Vilsted, Oudrup og Vindblæs Sogne støder sammen. Her optager den et Tilløb fra et lille ejendommeligt sumpagtigt Terræn, som man kaldte »Kjællerne« = Kilderne. Derefter forløber Bækken, som vistnok til Dels kaldes Herredsbækken, mere lige

i Vest og løber ud i Vilsted Sø lige Øst for Vilsted By.

Der er ikke ret langt mellem Begyndelsen til dette sydvestlige Vandløb og det sydøstlige, højst vel $2\frac{1}{2}$ km.

Ser man nøjere til paa Kortet, finder man, at der mellem Begyndelsen til disse to Vanddrag og ikke ret langt fra nogen af dem findes Udspring til et tredie Aaløb og Kærdrag. Noget Syd for den nu paa Herderne anlagte Rønhøj Plantage ved Gatten Hedegaard i Oudrup Sogn udspringer et Vandløb, som under noget forskellige Navne: Brusaa, Dybvad Aa, Tanbækkene og Kiels Aa, og idet den under sit Løb optager flere Vandløb fra Øst og fra Vest, gaar den mod Nord gennem et Kærdrag, som udvider sig vifteformigt ud mod Limfjorden. Vandløbet og dets Fortsættelse sætter Østgrænsen for Oudrup, Salling og Næsborg Sogne og Vestgrænsen for Gundersted, Lundby og Farstrup Sogne. Det deler saaledes Herredet i en større vestlig Del og en mindre østlig Del.

Man vil paa Kortet se, at der er endnu et Par mindre Bække- og Kærdrag, som, ligeledes radiært forløbende, deler den Fjorden nærmest liggende Del af Herredet ud i Stykker af mindre Sektorer; der er saaledes et Vandløb ud forbi Gaarden Vaar og et noget Øst for Løgstør.

Disse Forhold er skildrede for at gøre det klart, at Forbindelsen imellem Beboerne i disse Egne i gamle Dage maa have været besværlig paa tværs, fra Øst til Vest, især ude i de Fjorden nærmest liggende Egne. Aaerne og de ret store Kær- og Mosedrag lagde Hindringer i Vejen; Kærdraget langs Tanbækkene, Brusaa o. s. v. kunde saaledes indtil 50erne i forrige Aarhundrede først passeres ca. 9 km inde i

Landet. For at komme pr. Vogn fra Kjølbj til Næsborg, mellem hvilke Fugleflugtslinien kun var ca. 4 km, maatte man saaledes køre 4 km i Syd og saa 6 km i Nordvest altsaa i alt 10 km. Og disse Forhold har jo været endnu værre i langt ældre Tider. — I radiær Retning har Færdselen derimod alle Dage kunnet foregaa uden at der mødtes Naturhindringer. Færdsel ad Aaerne kan næppe nogensinde have været betydelig; dertil har de været for flade og for lidet vandførende; Hovedfærdselen maa være foregaaet paa Landjorden.

Man tør formentlig heraf slutte, at der fra den Tid, da Herredet blev almindelig bebygget, og den Tid ligger sikkert langt tilbage (stor Køkkenmødding ved Bjørnsholm, en mindre ved Sebbersund og nogle stenbyggede Grave samt en Del sære gamle Bynavne: Sebber, Barmer, Valsted, Stavn, Salling, Kornum, Brøndum, Løgsted, Malle, Aale, Vilsted m. fl. kunde tyde derpaa), maa have været en Del gennem Herredet radiært forløbende Hovedveje eller Færdselslinier.

Ser man nu paa Kortet uden at tage Hensyn til de ny Landeveje og lægger man det, som man saaledes ser, sammen med, hvad man selv har iagttaget for 60—70 Aar siden, saa skønner man, at der ganske rigtig har været gamle, i min Barndoms Tid vel kendelige, nu vel for en stor Del udslettede Spor af saadanne Hovedfærdselsveje ude fra Egnene langs Cirkeludsnittets Periferi og ind mod Centrum og derfra videre ud mod sydligere Egne.

Af saadanne gamle Veje har jeg kendt en enkelt paa hele dens Forløb gennem Herredet og et Stykke udenfor. Vi kaldte den »Sundvejen«. Den begyndte ved Aggersund Færgested og gik derfra i sydøstlig Retning paa skraa hen over Næsborg og Salling Sog-

nes Marker til Salling Kirke og derfra Syd paa igennem Salling By og ud af den; i Salling vendte den en Sidevej mod Sydøst forbi Brarup til Overgangen over Brusaa ved Dybvad Mølle op til Lundby Kirke omtrent, hvor den stødte til den anden Hovedvej, som jeg senere skal omtale. Sundvejen selv fortsatte fra Salling Syd paa videre gennem Salling Sogn, forbi Braadshave ud i Oudrup Sogn og over Hede-strækninger gennem dette Sogn og ind i Ulstrup Sogn, omtrent hvor den nuværende Gatten Station er beliggende, og derfra videre ad Søttrup og Ulstrup; længere end til Søttrup har jeg ikke kendt den, men den gik vist videre over Havbro, Pisselhøj, maaske med Sidevej til Aars. Langs Vejen i hele dens Udstrækning laa gamle Gravhøje, dels nær ved Vejbanen, dels paa Bakkekamme ude til Siderne. Henover de dyrkede Egne bestod Vejen kun af et enkelt sandet Vejspor, der til Dels pløjedes ned; men Sporet laa i en tydelig Sænkning i Jordsmonnet, som maatte være slidt gennem Aarhundreder; et Stykke af Vejen Syd for Salling var istandsat som Sognevej, men Resten var aldeles ikke Genstand for Vedligeholdelse. Ud over Heden var det Spor, man fulgte, slidt dybt ned i den sandede Grund næsten til over Hjulnavet, men ved Siden af dette Spor laa Snese, ja maaske halvhundrede gamle Spor, som ikke mere benyttedes. Skønt Vejen i sin Helhed laa ganske forsømt hen, var den dog vistnok stadig optaget paa Kortet over Amtets Veje og der var slet ikke saa lidt Færdsel paa visse Strækninger: af Vogne over Næsborg Mark fra Aggersund til Aalborg Landevejen, og Syd for Salling fulgte Oksedrifter og Drift med Gæs endnu de gamle Spor over Heden.

En anden Vej, som jeg har kendt mindre godt,

men som jeg dog paa en vis Strækning har befærdet flere Gange for 60 Aar siden og krydset mange Gange, kom nede fra Sebbersund Færgested, gik gennem Sebber og Store Ajstrup Sogne ind i den sydøstlige Del af Lundby Sogn, Vest om Borup og Øst for Lundby Kirke, videre ind i Gundersted Sogn, Vest om Gunderstedgaard og Kirke og derefter over Gundersted og Krastrup Hede forbi Navnsø og stødte sammen med den førnævnte Vej omtrent ved Søtrup eller Ulstrup Kro. Den forløb for en stor Del over Hede: Borup (Lundby) og Gundersted Heder, og mange Gravhøje laa hen over Hederne i nogen Afstand langs Vejen. Det Stykke af Vejen, som jeg kendte, nemlig fra Lundby Kirke og til noget forbi Navnsø, var noget bedre vedligeholdt end Sundvejen, maaske fordi den førte til de Dele af Gundersted Hede, hvor man fra store Dele af Herredet hentede Lyng til Brændsel.

Lignende Veje synes at være komne fra de vestlige Sogne: Løgsted, Malle, Bjørnsholm, Vindblæs og Vilsted og stødte til Sundvejen, forinden denne stødte sammen med Vejen fra Sebbersund.

Herude imellem Kildeudspringene nær Cirkeludsnittets Centrum mødtes altsaa Herredets Hovedveje i gammel Tid. Og omtrent til samme Sted har sikkert gamle Veje fra Hvalpsund, Viborg og Egnene henimod Hobro ført.

Og herude paa den vide udyrkede og ubeboede Hede blev der aarlig til ind i 70erne i forrige Aarhundrede afholdt et stort og meget søgt Sommermarked paa Hedeskraaningen og Stranden ved Vestsiden af den lille Navn-Sø. Og dette havde været Tilfældet i umindelige Tider (i Henhold til Befolkningens Traditioner).

Man undrede sig over, at en saa stor og for Befolkningen i flere Henseender betydningsfuld Sammenkomst fandt Sted paa dette ret fjernt fra beboede Egne liggende Sted, hvortil man kun kunde komme ad besværlige dybt ned i Jordsmonnet slidte Vejspor.

Man maa have gjort sig bekendt med de geografiske Forhold, som jeg i det foregaaende har søgt at skildre dem, før man vil kunne indse, at det egentlig har været ganske naturligt at vælge netop Terrænet ved Navn Sø til Markedsplads og Mødested for Befolkningen fra ret vide Egne.

Søen ligger i den sydlige Ende af Gundersted Sogn lige ved Grænsen af Aars Herred og paa et Sted, hvor Gundersted, Oudrup, Ulstrup og Flejsborg Sogne støder sammen. Den ligger omtrent i Centrum til Cirkeludsnittet og nær Vandskellet mellem de langs Herredets Sider og gennem Herredet radiært ud til Limfjorden gaaende Vandløb og Kærdrag, og over Vandskellene kommer de radiært ude fra Fjordegnene gaaende gamle Veje og mødes omtrent her og fortsætter sig herfra ud i Landet mod Syd til Hvalpsund, til Viborg og ad Hobro til. Senere er Markedet forlagt til Ulstrup Kro i Nærheden af den nuværende Hornum Station, velsagtens fordi den ny Landevej mellem Nibe og Hvalpsund her krydser Sammenstødsstedet mellem de i det foregaaende nævnte gamle Hovedfærdselslinier.

Maaske har ogsaa en anden Omstændighed spillet en Rolle for Valget af Navnsø som Markedsplads. Egnen var, som sagt, for 60—70 Aar siden ganske øde Hede i ret vid Udstrækning; men saaledes har det ikke været i svundne Tider. Hist og her fandtes tydelige Tegn paa gammel Opdyrkning i Form af gamle ophøjede Agre, saaledes særlig paa Oudrup

Hede i Nærheden af Vindblæs Station. Agrene her anses af sagkyndige for Oldtidsagre. Ved Sjørup Sø har der ligget en Kirkeby, hvis utydelige Rester ogsaa er et Vidne om stærkere Bebyggelse i disse Egne i Fortiden.

Læserne vil sagtens undre sig over, at jeg har givet disse Optegnelser Overskriften »Navnsø-Marked«, idet der hidtil kun er givet en Skildring af topografiske Forhold og Markedet blot lige er nævnt. Men naar man læser videre, vil man let forstaa, at det er naturligt at give en topografisk Fremstilling, idet det først igennem en saadan bliver forklarligt, at man i gamle Dage har kunnet vælge Navn-Sø som et Samlingssted for en Befolkning fra ret vide Egne.

Markedets Eksistens i gamle Dage, dets Plads og dets senere Flytning til en anden Plads (ved Ulstrup Kro) er selvfølgelig Udtryk for en Befolknings Trang til at komme sammen for at udveksle Varer og Meninger og lære hverandre at kende, samt for, at man ogsaa i gamle Dage har vidst at vælge et saadant Sted, som laa mest bekvemt for en Sammenkomst af Folk fra saa vid en Egn som muligt. Og jeg har tænkt mig, at en Skildring af Navnsø Marked, saaledes som jeg lærte det at kende for ca. 65 Aar siden i Aarene, før det blev flyttet til en ny Plads, vil kunne give Læserne et Indtryk af de forskellige Forandringer, som vedkommende Egn og Befolkning har gennemgaaet gennem Tiderne.

Navnsø Marked blev holdt i den sidste Del af Juni Maaned eller første Del af Juli.

Man saa altid hen til det med stor Forventning og baade yngre og ældre og Børn glædede sig længe i Forvejen ved Udsigten til muligvis at kunne komme med til Markedet. Det spillede for min Barndoms-

egns Befolkning en lignende Rolle som Pinsemarkedet i Aalborg og St. Ols Marked i Aarhus spillede for vedkommende Egenes Befolkninger. Mange Ønsker om godt Vejr til Markedet blev udvekslede mellem alle, mangt et Møde blev aftalt og mangen Sags endelige Afgørelse bestemt til den Dag.

Og der var en hel Del Forberedelser, der skulde gøres, og som gennem en vis Tid daglig holdt os Markedsfesten for Øje. Der skulde maaske laves nye Klæder, og Husmødrene havde gennem lang Tid i Forvejen slidt med Spinding og Farvning og Vævning, og Sypigerne havde travlt lige fra Vinterens Slutning med at efterkomme alle de Krav om at komme og sy Tøj her og der, som blev stillet til dem.

Man skulde have friskt godt Øl brygget for at kunne føre et Par Dunke med sig til Markedet, og der skulde bages fint Brød og Kovringer, saa de 5—8 Mennesker fra en Gaard, som skulde med til Marked, kunde faa rigeligt af festlige Mellemmader med sig i Madtejnen. I dette Øjemed var det jo ogsaa nødvendigt at have Smør og Paalæg i passende Mængde og af god Kvalitet for Haanden; Rullepølse, Faarelaar, Flæsk og Medisterpølser, og helst lidt fersk kunde gøre en mindre Slagtning nødvendig; ogsaa en god Ost maatte være parat. I nogle Gaarde bagte man Pandekager, der besmurtes med Sirup, i andre Æbleskiver, der bestrøedes med Sukker, og i atter andre Vafler, som ligeledes blev bestrøede med Sukker. Dette finere Bagværk og Tilberedning af Mellemmaderne maatte jo foregaa saa nær op ad Markedsdagen som muligt, den sidste Dag før Markedet. Ja, mangt et Sted maatte Kvinderne blive sent oppe om Aftenen, for at faa Mellemmaderne smurt, og tidlig op Markedsdagen for at bage Pandekager eller

Æbleskiver, som endnu kunde være varme, naar de serveredes paa Markedspladsen.

Mandfolkene havde ogsaa deres Forberedelser. Det bedste Seletøj skulde være efterset, muligvis repareret, og det skulde pudses fint, det vil sige indsmøres med sort Fedtsvarte; Vognen eller Vognene skulde vaskes og smøres, Hestene skulde være vel skoede, have Manker og Haler studsede, maaske flettede eller opbundne, og Hud og Haarlag skulde være fint striglet og blankbørstet. Maaske skulde man have en Sadel og andet Ridetøj parat, idet en Karl eller større Dreng skulde føre en eller et Par Plage til Markedet til Salg.

Hornkvæg eller Faar førtes vist aldrig til Salg paa Navnsø Marked fra min Hjemby eller Nabo-byerne; det var for langt at trække med dem, men der var dog ikke faa af den Art Kreaturer paa Markedet fra de nærmere Egne.

Støvler og andet Fodtøj skulde ogsaa være godt efterset. Karle og Drengbørn brugte jo sjælden Læderfodtøj, og, hvis de havde et Sæt, saa stod det jo ubrugt hen i lange Tider og kunde derfor trænge til en meget indgaaende Behandling med Smøring og Udstopning med Hø i den sidste Tid før Markedsdagen, — ellers kunde det stive, indskrumpede haarde Læder gøre Opholdet paa Markedet til en utaalelig Pine. Og trods al Omhu med at faa Fodtøjet i Orden inden Markedsdagen saa man dog forpinte Mennesker fjerne sig fra Markedspladsen ud i Heden eller hen langs Kanten af Søen og trække Støvlerne af for at faa Lindring i de forpinte Fødder.

Det var endnu ret sjældent, at Mandfolkene benyttede hvidt Kravetøj og Manchetter, men nogle Karle og unge Mænd var dog begyndt dermed, og

Kvinderne havde en hel Del hvidt: Halsstrimler, Blondemanchetter, hvide Underskørter, Forklæder, og en enkelt Kone kunde vel nok falde paa at ville tage sin jyske Kappe (som snarest var bestemt til Kirkehøjtiden) paa til Marked; den var let, en Kniplingshue med tilsyede pibede Vinger som en Præstekrave. Der skulde altsaa ogsaa vaskes fin Vask, stives, stryges og pibes i Anledning af Markedet.

Og midt under alle disse Forberedelser begyndte man saa at gisne paa, om der skulde komme Slægtninge eller gode Bekendte fra Hanherred. Det hændte nemlig ikke saa sjælden. Min Familie havde saaledes dels Slægtninge, dels gode Venner i Brovst Sogn i Østhanherred og Kliim Sogn i Vesthanherred, og noget lignende gjaldt andre Familier. Og der var mange Haaninger, som kom til Navnsø Marked. Boede de i de østligste eller vestligste Sogne, blev det dem for lang en Vej at køre til Marked og hjem paa samme Dag. Nogle kom derfor om Eftermiddagen før Markedet og tog ind som Gæster hos Slægt og Venner i Himmerlands-Landsbyerne nærmest Aggersund.

Og det var jo et Tillæg til Markedsglæden og Feststemningen i en Gaard om Aftenen før Markedet at se en Vogn med Hanherredsvenner svinge ind i Gaarden. Deres Vogne og Heste, deres noget mere købstadagtige Klæder (de havde kun 3 Mil til Aalborg, mens vi havde 7), deres fremmede Dialekt med mange i vore Øren mærkelig lydende Ord og Udtaleformer gav Anledning til Beundring, Forundring, Kritik og megen Snak og Munterhed. Og saa fik man maaske som større Dreng Æren af at ride deres pæne Heste ud paa Græs og at give dem fornødent Tilsyn indtil Sengetid. — Og de fremmede skulde beværtet,

og der faldt maaske en eller anden Godbid fra Gæster-
nes Maaltid til Gaardens egne Folk og Børn.

Og saa blev der spurgt ud og fortalt om Tiden, siden man sidst saa hverandre, om fælles Bekendte, om Høstludsigter, om gamle Dage og om Forventninger til Fremtiden o. s. v. Og maaske var de fremmede kommen saa tidlig, at man kunde tage en Spadseretur ud i Marken for at bese Gaardens Avl og Dyr. Det hele var hyggeligt og opmuntrende, og en særlig Glæde rummede Besøget stundom. Det kunde hænde, at de besøgende havde saa god Plads paa deres Vogne, at de kunde tage en af Husstanden, som ellers maatte blive hjemme, med til Markedet den følgende Dag.

Endelig kom man til Ro og fandt i Seng; men baade den ene og den anden skulde i Nattens Løb ud af Fjerene og hen til Vinduet for at tage Varsler om næste Dags Vejr.

Og saa randt endelig den længselsfuldt ventede Morgen op; underligt nok, som oftest som en rigtig Sommermorgen, i de 10—12 Aar, da min Interesse var optaget af Markedet, mindes jeg kun Regn paa Navnsø Markedsdag et Aar. — Man kom rask af Sengen den Dag, var som sædvanlig oppe Kl. 4, hentede Hestene hjem fra Marken til Toften ved Gaarden og bragte Køerne ud. Det nødvendige Arbejde ude og inde blev besørget i en Fart; Davren blev spist; de, der maatte blive hjemme, fik deres Ordre for Dagen, og saa maatte man vaske og hæge sig og klæde sig i Stadstøjet. Mellemmadstejnerne blev pakkede med dejligt Smørrebrød og med Æbleskiver eller Pandekager; Øldunkene fyldtes, og en stor Flaske sød Mælk blev holdt til Rede — maaske havde Mor en Flaske

Kirsebærvin eller »gammel fransk Vin« og Manden en Flaske Brændevin.

Imens var Vognen trukket frem; dejlig friskt, dugkøligt Grøntfoder var pakket bag i Vognen og ned i Agestolenes Magasiner, og heri pakkedes Mad og Drikkevarer. En Karl eller Dreng var maaske til Hest og red allerede forud, maaske med en anden Plag koblet til; Hestene spændtes for Vognen, Manden kom frem med Kørepisken og saa Vogn og For-spænding efter.

Og endelig var saa alle parate, man satte sig til Vogns; Hestene var utaalmodige og vælige — de forstod ogsaa, at der var Tale om en Lysttur, og at de skulde vise sig til deres Fordel. De mulig tilstede-værende Hanherredsgæster fik samtidig deres Befordring i Orden. Saa sagde Husbond eller Madmoder: »Nu har vi da vel ikke glemt noget«. Og naar ingen kom i Tanker om noget saadant, saa lød det: »Naa! ja saa kører vi i Guds Navn«. Piskene knaldede, og af Sted gik det.

Andre Vogne fra andre Gaarde var maaske allerede kørt forbi eller kom lige bagefter og ogsaa Vogne fra Nabobyen, og der udveksledes Tilraab og Hilsener. Ud af Byen var der god Fart paa, men uden for Byen sagtedes Farten, thi det var et træls Stykke Vej, som vi skulde befærde; i hvert Fald paa en stor Strækning. Men selv om det gik i Skridtgang, var det en Fest og Lyst at køre ud over Landet i den dugfriske Morgen med Udsigt til en glad Dag mellem mange andre glade, pyntede og feststemte Mennesker.

Til Markedet kørte vi fra Næsborg By almindeligvis til Salling, hvor Vogne fra Hanherrederne og Tolstrup stødte til, idet de kom ad Sundvejen, og den videre Tur gik saa gennem Salling og videre ad Sund-

vejens Fortsættelse ud over Heden; noget længere ude sluttede Vogne fra Kornum, Løgsted, Vindblæs til, og der kunde blive et helt langt Vogntog, naar vi var kommen ud paa Heden. Her gik Køreturen sindigt ud over Oudrup og Gatten Hede, thi mens Vejen et Stykke Syd for Salling som Præstevej fra Næsborg til Oudrup var nogenlunde istandsat, laa Vejen videre frem over Oudrup og Gatten Heder hen som en Række Vejspor ved Siden af hverandre, ældre og nyere.

Til Trods for den langsomme Kørsel faldt Tiden ikke lang; der var ikke saa lidt at se paa, at spørge ud om og fortælle om.

Der var alle de Vogne og Mennesker, som stødte til, Gisninger om, hvor de var fra, hvem de kunde være o. s. v. — Og der var de talrige Kæmpehøje, som man hjemme fra havde set ude i Horisonten rاندende Bakkedragene, men som man nu fik set enkeltvis og paa nogenlunde nært Hold.

Dér havde været en, som nu var borte, og dér lidt fremme lige ved Siden af Vejen er den Høj, hvor man fandt den lille Dreng fra Havgaard, som var gaaet hjemmefra for at besøge Familien i den Gaard derhenne, men som gik vild og frøs ihjel om Natten. Og paa den store Høj dér øster ude hedder det sig, at man i gamle Dage holdt Herredsting for Slet Herred.

Og derhenne i den Gaard boede ham den Mand, som døde af en Basilisk i Maden, som I nok har hørt om.

Det var ogsaa herude den »Bette Niels« boede, om hvem der gik et fjollet Rim:

Fanden nler fræ Himlen drat
aa tabte baade Lue aa Hat;
men han tu' Bitte-Niels opo,
saa der var ingen Naa'e for ham aa fo.

Og se her de gamle høje Agre hen over Lyngen, og Agerrenderne og Stenbunkerne i Hjørnerne. »Hvorfor pløjer man ikke mere her?« »Aa nej! Det er for langt fra By, og Jorden er kun Sand under Lyngen.« — »Men hvorfor pløjede man saa her i gamle Dage?« — »Der var vel flere Mennesker, men der gik jo saa mange væk ved den sorte Død. De har maaske ogsaa udpint Jorden.«

»Hvad er det for Fugle, som flyver om her?«

»Det er jo Hielinger (Hjejler), dem maa Du jo ogsaa have set hjemme.«

»Naa ja! det har jeg maaske ogsaa ude ved Fjorden paa Tolstrup Mark; men jeg synes, de fløjter anderledes og flyver anderledes herude.«

»Ja maaske, men mon det ikke er, fordi de har Reder og Unger herude?«

»Derude ligger Hvaanbækgaard (Hornbæk) og der Aarupgaard, som jeg en Gang var nær ved at bytte mig til.«

»Aarupgaard! Er der en Aa her midt ude i Heden?«

»Ja! og der er Vandmølle.«

»En Vandmølle herude?«

»Ja! herude fra kommer jo ogsaa vore Aaer; de springer ud her lidt Østen for, og se nu her, om lidt har vi Kjællerne.«

Og vi kommer forbi Kjællerne (Kilderne), et mindre Terræn med rødgult Sand stikkende frem i Brinker mellem Lyngen, med flere Smaakilder og med Græstuer og Flæg iblandt.

»Hvor løber Vandet hen?«

»Det løber ned til Bækken, der kommer fra Sjørup Sø, og løber forbi Aarup Vandmølle og videre Vest paa til Vilsted Sø og gennem den og bliver til

Bjørnsholm Aa. Og den driver altsaa Aarup, Vilsted og Bjørnsholm Vandmøller. Nogle siger for Resten, at ogsaa Brusaa, der løber nordpaa ud i Kjølbysø og bliver til Tanbækkene og Kiels Aa ude i vore Kær, faar Tilløb her fra Kjællerne.«

»Sjørup Sø; kommer vi til den?«

»Nej! ikke i Dag, for vi maa nu snart dreje af mod Øst og støde til Vejen, som kommer fra Lundby og Borup og Vest om Gundersted for at komme over til Navn-Sø.«

Og saa drejede vi altsaa af mod Øst ad et Vejspor, som jeg ikke husker noget nærmere om; men snart var vi nede ad en Skraaning og saa Navn-Sø ligge foran os og en Vej med mange Vogne kommende os i Møde i Retning fra Nord-Nordøst. Og der Vest for Søen, som laa omgivet af brune Hedeskraaninger, der steg til alle Sider, var Markedspladsen med hvide Telte og Masser af Dyr og Mennesker til højre for Vejen, vi kom ad. Og hen ad Vejspor over Heden strømmede fra alle Sider kørende, gaaende og ridende Mennesker.

Vognene, som var komne i Skridtgang ad de forskellige Spor over Heden, blev nu saa nær Mødestedet sat i livligere Fart, og saa — endelig — svingede man ind mod Markedspladsen, fandt i Pladsens Udkant et passende Sted inde mellem Masser af andre Vogne og nylig ankomne andre Markedsgæster, hvor man kunde spænde fra og lade Vogne og Heste staa hen.

Man stod af Vognen, strakte Lemmerne efter den henved 2 Mil lange Køretur; der veksledes Haandslag og Hilsener med Bekendte mellem de andre nys ankomne: »Go' Daw! No! saa Do æ ossaa kommen te' Marken i Daw.«

Heste blev spændt fra, fik Grimer eller Klaptræer paa og Seletøjjet taget af og blev saa kort tøjrede et Sted uden for Vognparken og fik en Bunke Grøntfoder lagt for sig, eller de blev bundne til Vognhjule og stillede med Hovederne mod Vognens Bagende og det deri værende Grøntfoder.

Der maatte gerne blive en i Nærheden af Hestene en lille Tid, indtil de havde vænnet sig til Omgivelserne og var faldne til Ro. Kvinderne havde imens puslet lidt med Tøjjet, havde medbragte Smaaspejle fremme og glattede Haar og rettede paa Hovedtørklæder o. s. v.

Og saa søgte man ind paa selve Markedet mellem Boder og Telte, Kvinderne gerne sammen i Følge, Mændene snarere enkeltvis hen mod Kreaturmarkedet, Børnene i Begyndelsen i Kvindernes Følge. Og saa var man altsaa »Til Marked«.

Og hvad oplevede man saa der?

Ja! det er ikke saa let at sige, hvad det var, som for den enkelte gjorde Markedet til en Fest.

Markedet var jo ikke, som de fleste vel er nu om Stunder, blot et Kreaturmarked; det var et Kreatur- og Krammarked og samtidig anlagt paa Forlystelse.

Der var flere Rækker og Samlinger af Telte, dels store Beværtningstelte dels Kramboder med aaben Forside, hvor der ud mod Publikum var opstillet en Disk eller Skranke; Telttaget, som skraanede fra Bagsiden fremefter, ragede horizontalt frem over Pladsen foran Skranken, saa at det nærmeste Publikum kunde staa i Læ; Varerne var anbragte paa forskellig Vis, laa paa Hylder, paa Jorden, paa Skranken, eller hang paa Kroge paa Væggene eller paa fremragende Stænger. Desuden var der Gøglertelte og cirkuslignende

Forevisningstelte, 2—3 Karusseller, Sangerindetelt, vistnok ogsaa et Dansetelt, Kastegynger, Kraftprøver, Rouletter og Tombolaer, Skydetelte og meget andet. Der var hverandre krydsende Passager og Gyder mellem Teltene og Boderne, og Udsigten henad en saadan Passage med Masser af Mennesker enkeltvis, parvis eller i Klynger, med hvide Teltvægge, de udhængte brogede Varer, var munter og festlig og gav straks den enkelte Fornemmelsen af at være med i noget let og lyst, som laa ud over alle Dagliglivets Erfaringer. Og kom man dybere ind i Vrimlen og hørte Sang og Musik, Larm af Barnefløjter og Trompeter og et forvirret Kor af glade Samtaler, af Latter og kaade Udraab, saa var man vel allerede bragt ud af sine daglige Folder og berust af Feststemning. Men man maa ikke tro, at denne Stemning hos den enkelte straks gav sig ydre Udtryk; det var jo ikke passende og værdigt eller velopdraget uden videre at juble op, selv om ens Indre var helt fyldt af Jubel; men efterhaanden blev Spændingen jo for stor, og den enkelte maatte til sidst give den Udtryk, naar han kom i Lag med de rette Kammerater.

Saa var jo ogsaa Pladsen, hvor Heste og andre Kreaturer stod og blev fremviste til Salg, og det var for enhver bondefødt og landbrugsinteresseret Person, saavel Mand som Kvinde, saavel Dreng som lille Pige, en Lyst og Adspredelse at se de smukke Dyr, at se Hestenes Trav blive prøvet, at høre Handelen, som krævede mange Ord, mange Gebærder og Gestikulationer, mange Haandslag, mange sleskende Tilbud og haanlige Afslag. Og Drengenes Øjne hang beundrende ved de flotte fremmede Kreatur- og Hestehandlere, deres fine Dragter, blanke lange Støvler, Støvfrakker og vældige Knaldepiske. Man var maabende over-

vældet af deres overlegne raske Væsen, eller man ærgrede sig over Udslag af Brutalitet og Raahed overfor Dyr og overfor beskedne Sælgere.

Her var Folk af mange Slags og fra mange Egne. Der var Bønder med Børn og Kvinder fra hele Vesthimmerland, fra Egnene ned mod Viborg og Hobro, fra Nibe og Aalborg Egnen, fra Hanherrederne, ja endog enkelte fra Vendsyssel. Der var Heste- og Kreaturhandlere fra Egnene nede om Randers, og de kunde endda have deres Kvinder med, som man kendte paa, at de havde Hatte paa Hovedet, mens alle Kvinder fra Limfjordsegnene stadig bar Hovedtørklæder, naar undtages enkelte ældre, som havde deres vingede »jyske Kappe« paa. — Der var Hestehandlere fra Sallingland, rolige pæne Bondemænd i blaa Vadmel eller sorte Dyffels Frakker med Reinlænder-Tørklæder (brunrøde Silketørklæder med brede hvide Striber indenfor Kanten) om Halsen og sølvbeslaaede Merskumspiber.

Men foruden Bønderne, af hvilke de fleste Mænd var i blaa Vadmel frakker og uden hvidt Kravetøj, enkelte Hedebønder i graat Vadmel og enkelte Husmænd i en blaa Vadmel figurtrøje med meget korte Skøder, saa man mange købstadklædte Folk: Proprietærer og Proprietærsønner, Forvaltere, maaske en enkelt Præst eller Degn, og en hel Del Folk fra alle omliggende Købstæder: Løgstør, Nibe, Aalborg, Hobro og Viborg, Handlende, Haandværkere og deres Svende o. s. v.

Bønderkvinderne var for det meste klædte i hjemmevævede ensfarvede eller sribede og tærnede Hvergarmskjoler i forskellige Farver og Mønstre og hertil et hjemmelavet uldent sort eller brunt Sjal med paa trykt sort Bort eller paasyet (Amagerbroderi) blom-

stret Bort om Skuldrene. Kun enkelte mere velstaaende Bønderkoner var i sort Kjole af ulden Damask eller Merino og havde franske eller halvfranske Sjaaler. Egentlige Krinoliner havde alle Købstadkvinder og mange »finere« Landsbykvinder, men de, der ikke havde Krinoliner, anvendte andre Midler til at faa Skørterne til at strutte ud forneden, saaledes mange stive tykke Underskørter, vatterede Skørter (varme Beklædningsgenstande en Julidag), Spanskrørsvirer eller Hampereb syet ind i Kanten af et Underskørt. Smaapigerne var klædte som de ældre Kvinder, dog kunde man se enkelte i Kjoler af Købestof, ofte skotskternet og iklædte »Buksestumper«, hvide eller sorte, som næsten naaede til Anklerne. Smaadrenge var midt i 60erne stundom klædte i Bluser af Hvergarn eller af skotskternet Købestof med blanke Læderbælter om Livet, men de fleste og de lidt større havde korte Figurtrøjer af blaat Vadmél, senere begyndte jakkeagtige Trøjer at faa Indpas.

Enkelte virkelig dameklædte Personer saa man jo i den fra Fotografier (eller Daguerreotypier) fra 60erne kendte Krinolinedragt.

Hvad var nu Motivet til og Maalet for alle disse Menneskers Tilstedeværelse?

Mange var der jo af Forretningshensyn, men Trang til Forlystelse var sikkert et Hovedmotiv for de fleste og det eneste Motiv for de unge, for Kvinderne og Børnene.

Der var mange Slags Forretninger. Der var først Heste- og Kreaturhandelen: Egnens Bønder og Landbrugere solgte, og Prangere og Handlende fra alle Landets Egne købte. De fleste Opkøbere var vistnok fra Randerseggen, men der var ikke faa Sallingboere, og jeg har set Opkøbere fra Odense, København og

Hamburg, og en kendt Slagter og Kreaturopkøber fra Aalborg var altid til Stede. Heste og Hornkvæg solgtes ofte paa den Maade, at Sælgeren skulde føde Dyret fremdeles indtil Efteraaret og i den Tid godt kunde bruge det, men saa levere det en bestemt Dag paa en bestemt Plads og modtage sin Betaling. Jeg har aldrig hørt, at en saadan paa Navnsø Marked sluttet Handel blev annulleret eller modificeret paa Leveringsdagen, men jeg husker, at Fader en Gang kom meget vred hjem fra Leveringen af en Hest, idet han havde været nødt til at modtage Betalingen i preussiske Sølvthalere og lybske Skillinger, som ikke havde danske Penges Værdi Mand og Mand imellem. Man han slap vist godt nok over det ved at faa Pengene, alle paa en Gang, vekslede i Aalborg.

Saa var der et stort Antal af Beværtere, hvis Forretning for en meget stor Del bestod i at præstere Drikkevarer til de talrige Lidkøb. Ingen Heste- eller Kreaturhandel blev sluttet, uden at der blev betinget Lidkøb. Handelen var altid en Pruttehandel:

»Hvad skal Du ha' for den Hest?«

»200 Rigsdaler!«

»Hvor tror Du jeg er fra? 200 Rigsdaler for den Krikke! Den kan Du godt tage hjem med igen.«

»Aah! der er vel andre, der vil købe!«

»Det kommer Du s'gu til at vente længe paa.«

»Ja! maaske! Forresten var ham den her Wolff her-hen' og føle paa den og lod mig trave den, og han saa møj tefreds ud; men han vilde se, om han kunde finde en Mage til den.«

»Saah! tror Du han havde Lyst til den?«

»Ja! det skal jeg ikke kunne sige; han vilde som sagt finde en Mage og han bød mig 185 Rigsdaler.«

»Jeg vil give Dig 190 Rigsdaler.«

»Jeg vil nu vente og se, om Wolff kommer tilbage. Men giver Du 198, skal Du faa den.«

»198. Nej! men Du kan faa 195, men saa skal Du give Lidkøb.«

»Nej! Du skal give 196 og Lidkøb.«

»Nej 195 og Lidkøb.«

»Nej! 196 og Du skal give Lidkøbet.«

»Naa. Saa siger vi 196 og saa deler vi Lidkøbet.«

»Ja! lad gaa!«

Saadan omtrent kunde Handelen foregaa, men som Regel meget mere langtrukken, og som sagt: Lidkøbet og hvem der skulde give det blev altid betinget.

Lidkøbet bestod i et eller andet Traktement: Kaffepuncher, Thevandsknægte, Romtoddyer, Rødvinstoddyer eller maaske en Flaske Portvin. Var man først sat til Bords om Lidkøbet, var den Smaalighed og Karrighed, der havde lagt sig for Dagen under Handelen, som oftest som blæst bort. Hver Part mente jo, at Handelen var i hans Favør og han blev derfor spendabel og inviterede Bekendte med og trakterede rigeligere, end det var betinget; ja det kunde hænde, at han, der modtog Lidkøbet, efter første Omgang gav den anden og inviterede flere til, og saa kom andre til, som ogsaa skulde drikke Lidkøb, og det kunde blive til et stort fælles Drikkegilde med Snak og Historier og Skændsmaal paa Skrømt og meget lystigt. Mærkværdig nok mindes jeg ikke fra de 5—6 Gange, jeg var paa Navnsø Marked, at jeg saa andre berusede end visse enkelte Udskudspersoner, som altid drak sig fulde. — Karlene kunde blive overlystige og kaade, men de gifte Mænd passede paa

at holde Stregen og ramme Maaden. Handelsmændene var jo ogsaa forsigtige og holdt sig fornemt tilbage fra de »simplere« Drikkevarer. Bajere kendte man ikke den Gang, men de meget forsigtige drak Rødvinstoddy eller Hobro Hvidtøl eller Kaffe uden Spiritus.

Jeg tør maaske her nævne, at Hobro Hvidtøl den Gang var en kendt og af mange afholdt Ølsort; det var lyst, friskt velsmagende og tørstslukkende, ikke berusende — i hvert Fald ikke, naar det blev drukket med Maade, et Glas eller to. Det mindede hverken i Udseende eller Smag om de Ølsorter, der ellers betegnes som Hvidtøl, men snarere om landligt Øl, som vi havde det i min Hjemegn. Børn og Kvinder var meget glade, om en eller anden forbarmede sig over os og trakteredede os med et Glas af dette liflige Øl. Man blev jo tørstig en saadan Dag, naar man traskede om mellem mange Mennesker i Hede og Støv og Røg fra Kogefyr bag Teltene og varmt paaklædt, som man var. Vi kunde ganske vist søge til vor egen Vogn og Øldunkene der, og det gjorde vi saamænd ogsaa flittig, men der var jo noget mere festligt over det at faa Købeøl i et Telt og at sidde bænket der i Skygge mellem andre Gæster.

Beværterteltene var jo ikke udelukkende bestemte for Lidkøb-drikkende Mandfolk; der blev jo ogsaa beværtet med Kaffe, The og Hvedebrød, ja endog en Kop Chokolade kunde vel falde af. En Husbonde, der havde gjort en god Handel og dermed faaet Penge paa Lommen, gav Kone og Børn og maaske Pige eller Karl et eller andet Traktement af den Slags.

Unge Mænd, voksne Gaardmandssønner og Tjenestekarle trakteredede unge Piger paa lignende Maade;

det var »fint« at byde Pigerne en Rødvinstoddy eller eller en Lemonade, som var begyndt at blive kendt.

Der kunde vist ogsaa faas virkelig Mad i de fleste Beværtelte i Form af Smørrebrød, stegt Flæsk med Løg og Kartoffler, Frikadeller med Rødbeder og stuede Kartoffler o. lign., men det hændte vist sjælden, at noget saadan skete, thi de fleste almindelige Markedsgæster og ligeledes Funktionærerne i Salgsboderne havde Mad med hjemmefra.

Men der laa gerne ved Kanten af Søen et Par noget større og finere Telte, hvor fremmede Handelsmænd og de finere Markedsgæster, for hvem Besøget paa Markedet ikke havde andet Formaal end Fornøjelse, tog deres Maaltider. Jeg husker, at en af de meget ansete Retter i disse Telte var stegt saltet Aal (tykke fede Krabater) med stuede Kartoffler, og jeg blev en enkelt Gang som større Dreng trakteret med et saadant Maaltid af en Hanherredsvæn. Og jeg sa jo da, at der ogsaa blev beværtet med andre varme Retter.

Man saa var der Handelsboder af mange forskellige Slags: Manufakturbutiker med Hovedtørklæder, Sjaler, Forklæder, Bomulds- og Sirtsestøjer, Lærred og hvide Varer, Krinoliner, Snøreliv med Blanchetter, Mandfolkekraver, hvide og sorte, Silkehalstørklæder for Mandfolk og meget andet.

Der var »Buntmagere«, hvis Varer dog snarere maatte betegnes Kasketmagerarbejde end som Buntmagerarbejde; deres Skindvarer indskrænkede sig vistnok til laadne Huer af ægte eller imiteret Søløveskind. Enhver Gaardmand, der agtede sig selv og ikke vilde staa tilbage for sine Standsfæller, havde en saadan Kasket (med Skygge), og den var hans »Stads«-Hovedbeklædning til Kirkegang, Rejser, Mar-

keder, Købstadbesøg o. s. v. Naar den var slidt, sank den ned til at blive daglig Hovedbeklædning, og i den Form var den meget afholdt, saa at mangel Gaardmand havde en saadan laadden Kabuds paa Hovedet baade Vinter og Sommer, baade ude i fri Luft og inden Døre. Forøvrigt bestod Buntmage-rens Hovedlager af Tøjkasketter i mange Former og af forskellige Stoffer, men han havde dog ogsaa gerne Hatte, sorte stive Filthatte og Straahatte. Enkelte Mænd havde høj Hat til Begravelse og lignende, men de blev ikke købt paa Markedet.

Rokkedrejere var til Stede med alle mulige Former af Tobakspiber og Horndelev til Tobakspiber. Toppunktet af Markedsforlystelsen var for mangel Karl det at kunne købe sig en ny Tobakspibe. — At han senere ved sine »Pibehandeler« (Byttehandel med Tobakspiber var en yndet Sport) kunde hævde, at Piben var købt paa Navnsø Marked, forlenede den med en vis højere Værdi. Men her var jo ogsaa andre drejede Varer: Spiderokker eller Delev af saadanne, Naaleetuier, Etuier til Penne, Hæklenaale af Ben eller Træ, Fløjter af Træ, Stokke, Vindepinde, Pølsehorn og forskelligt andet.

Et Par Uhrmagere fandtes altid. Klokkehandel (Handel med Lommeuhre) og Forsøg paa at snyde hinanden ved saadan Handel hørte jo ogsaa med blandt de Handeler, hvorpaa unge Karle opøvede deres Prangeraspirationer og tilfredsstillede deres Spillelidenskab. Uhrene var Sølv- og Nysølvscynderuhre, som havde afløst de store gamle Lommeuhre (Tvebakker). Men der var jo ogsaa Mulighed for at købe et Stueuhr, et Penduluhr af en eller anden Slags. Og her var Uhrkæder af forskellig Slags: Sølvkæder med Guldskyder eller forgyldt Skyder, lange til at

have om Halsen og korte, som med en Krog kunde fæstes til et Knaphul i Vesten, men der var ogsaa Kæder af andet Metal, og der var sorte Silkesnore med Guldskyder og Snore af Menneskehaar med lignende Skyder.

Maaske havde Uhrmageren ogsaa Smykker til Salg, men der var iøvrigt ogsaa Guldsmædeboder, en eller to. Pigerne og Konerne havde jo næsten altid Guldbrocher i Kjolelivet og Sølvbrocher til at holde Sjalet sammen med, og Ørenringe eller Pandelokker bar de fleste — helst af Guld, men i Mangel deraf sølvforgylde —. Forlovelsesringe begyndte først nogle Aar senere at blive almindelige paa Landet, men ikke destomindre vilde Pigerne gerne have foræret en Ring af deres specielle Ven eller af en, som de kunde lide at faa til Ven. Det var gerne Sølvringe med et Par i hinanden gribende forgylde Hænder eller et Hjerte paa Stenens Plads. Fingerbøl af Sølv eller Messing med kulørt Glas til Top var en fin Markedsgave, især naar den leveredes i et fløjlsforet Etui.

Der var Sadelmagere med Seletøj, Sadler, Tømmer, Bidsler, Lædergrimer og Køre- og Ridepiske. Ofte havde de smaa Lege- og Kørepiske, som stak de smaa Bønderdrenge svært i Øjnene.

Skomagerne havde Læderfodtøj til Mandfolk, oftest Skaftestøvler af Fedtlæder og Blanklæder; Fjederstøvler fandt en Bondemand eller Karl næppe paa at købe den Gang. En eller anden Dreng vilde blive straalende glad, naar han fik et Par Snøresko til Markedsgave. Kvinderne var vel Skomagerens bedste Kunder; de købte Lædersko eller Brunelsko (brune Brunelsko til hvide Bomuldsstrømper var en Overgang meget fint blandt Gaardmandsdøtre). Men saa var der jo ogsaa »Morgensko« af broderet eller vævet

Stof og Filtslæber. Ja, det kunde vel hænde, at Skomageren havde Lædertøfler med Lædersaal.

Tøfler var en Overgang en meget benyttet Fodbeklædning for Kvinderne til Søndagsbrug og i det hele, naar de ikke havde Mark- eller Staldarbejde. Der var derfor ogsaa Tøffelmagere paa Markedet, som forhandlede Tøfler med Træbunde.

Men Landboernes almindelige Fodbeklædning var jo Træsko, og der var derfor ikke faa Træskohandlere fra Skovegnene om Nørlund og Rold. Der var Træsko af forskellige Former; nogle man kaldte Skovbotræsko, sortfarvede, med indsnittede hvide Forsiringer, fortil endende med en Art Køl, der bøjede svagt op mod Oversiden; der var mere slankt formede Træsko i Træets naturlige Farve og med spidst udløbende Næser, og der var Basartræsko af lignende Form som de sidst nævnte, men Oversiden af Træet naaede kun til godt bag Tæerne, medens den Del, der dækkede Vristen, bestod af en paaslaaet halvmaaneformig Læder- eller Skindpude, fladt stoppet med Krølhaar. Hvor kunde en Tjenestepige være stolt og glad, om det var lykkedes hende at spare nogle Skillinger sammen, saa hun kunde købe sig et Par ny Basartræsko paa Navnsø Marked; og hvor bevæget og taknemlig vilde hun ikke blive, om Husbond eller Madmoder gav hende et saadant Fodtøj i Markedsgave.

Træskomagerne havde ogsaa andre Trævarer med, eller saadanne Varer solgtes af andre Personer, som ikke lavede Træsko. Der var Mejered, River, Skovlskafter, Askestænger til Enspændervogne, Malkestole, Bæreaag, Træskeer, Grydelaag, maaske Ostekar og andre mindre Bødkerarbejder, Stel til Trillebøre, Vognkæppe, Madtejner, Stumper af Birketræ til at lave

Rivetænder af, Klaptræer, store tvedelte Grenstykker til at lave trefodede Bukke af, hvorpaa man kunde stille Bryggerkar og lignende; lignende gaffeldelte Træstykker brugtes som en Art Slæder til at slæbe store Kampesten bort fra Pløjeagrene med. Der var Hasselkæppe til Svøbeskafter eller formede til Stokke, forærede med Udskæringer i Barken, og der var Egestokke med krumbøjjet Haandtag.

Hasselkæppene, de ganske uforarbejdede, var meget eftertragtede af os Drengene; de kunde benyttes til saa meget og var bedre end vore hjemlige Pilegrene.

Der var Hornarbejdere med deres Varer, vistnok oppe fra Holstebroegnen. De havde Hornskeer, nogle meget fine sorte af Bøffelhorn. Horngafler, Pølsehorn og andre forskellige Redskaber, Pibespidses (Kærnespidses) og andre Horndele til Piber af en mere solid Art Horn end de hjemlige Drejere brugte.

Legetøjsboder lokkede med Bliktrømpeter, Fløjter, Bolde, Dyr af Papmaché, Piske, Trommer og lignende og førte vist ogsaa saakaldte Galanterivarer af forskellig Slags: Perlekranse og Snore, Bakker, Kopper, Glasvarer o. a. Det kunde vel hænde, at en Gyngehest var udstillet i en saadan Bod, og Ringe af Ben, Rangler, »Kladderkøller« (en Kølle af Blik, i hvis hule Hoved der raslede et eller andet haardt lille Legeme, i Enden af Skftet var Fløjte) og lignende Legetøj for Smaabørn var vist af de Ting, der fandt størst Afsætning.

Saa var der Kageboder fra alle Købstæder i Aalborg Amt, og disse havde især Børns og Kvinders Søgning. Der var, hvad vi vil kalde Wienerbrød: Jødekager, Brunsvigerkager og Smørkager etc., og saa var der Kringler og Kranse af sprød Brødmasse, Tvebakker og navnlig en Mængde forskellige flade Kager,

dannede af en tør Hvedebrødsmasse og besmurte med et Lag hvid eller rød Sukkermasse med paasprøjtede Forsiringer af Sukkermasse i en anden Farve; de var formede som Heste, Grise, Koner, Mænd, Pjerrot'er og navnlig som Hjorte.

Paa disse Hjortes Midte var som oftest klæbet et lille Nürnbergerbillede med et Par Verslinier i et Sprog fuldt af halvtyske Ord og tyske grammatiske Former. Børnene var glade for Kagemænd, Kagekoner, Kagegrise; Hjerterne tiltrak mere de halv-voksne og voksne, og et fint udstyret, delvis forgyldt Kagehjerter til en Mark eller 24 Skilling var en meget fin Markedsgave fra en Karl til en Pige, men kunde næppe gives eller modtages, medmindre der laa Ønsker fra begge Sider om en nærmere Bejlen til Grund.

Og saa var der ogsaa Honningkager i de almindelige Kageboder, men de fik ikke altid saa livlig Af-sætning, fordi der var en Bod med virkelige ægte Christiansfelder Honningkager. I alt Fald før 64 var baade Telt og Personale ogsaa fra Christiansfeld.

Bolchere, Brystsukkere, som vi kaldte dem, for-handledes dels fra Kageboderne, dels af Koner, der gik omkring blandt Folk. Chokoladekonfekt mindes jeg ikke, og Is var jo en utænkelig Ting.

Ogsaa Folk fra Bindeegnene Syd for Viborg var paa Markedet med deres Uldvarer; og der holdt hele Læs af sorte Jydepotter og andre Lervarer, som kom fra Daugbjerg Egnene.

Fra Limfjordskysterne og helt ovre fra Harboøre-stranden var der Folk med Tørfisk, Klipfisk, Stok-fisk, tørrede Rokker, tørrede og røgede Rødspætter o. s. v. Her mindes jeg en lille Oplevelse, som er et Vidnesbyrd om den daværende Hedebefolknings tarvelige Vaner og fattige Glæder:

Et Par gik sammen, Mand og Kone, han i graa Vadmeststrøje og Bukser, hvide Strømper og Træsko og hun i tilsvarende tarvelig Dragt. De havde et lille ensomt beliggende Bolssted i Kanten af Heden. — De gik langs Rækken af Boder, maaske beundrende, maaske blot undrende sig; det laa ud over Mulighedens Grænser for dem at købe noget af det, der muligvis stak dem i Øjnene, og der opstod derfor heller ingen Lyst til at købe, før Konen paa én Gang stod stille ved et Stade, hvor der forhandlede Tørfisk, og vel i sit Blik viste et Begær, thi den Handlende rækker et pænt Stykke Klipfisk frem mod hende. Hendes Mand vil gaa videre, men hun holder igen paa ham og peger paa Klipfisken: »Aah! se! kan vi ikke købe den?« — »Hvad? købe den? Hvad skal vi med den, hvad er det for en jen?« — »Ih! bitte Faahr! ved Du ikke det? Det er Klipfisk; aah! det smager saa godt til en Bid Brød og en Dram.« — »Naa! hvad koster saa den?« — Enden paa det blev, at de købte et Stykke, og Konen blev glad og Manden øjensynlig glad over, at dog ogsaa han havde kunnet købe Markedsgave til Konen.

Frugt og Grøntsager, som Efteraarsmarkederne duftede af, fandtes ikke paa Navnsø Marked; det var jo ikke Aarstiden, og der blev ikke indført Frugt den Gang saaledes som nu. Jeg synes dog, at jeg har set overgemte, rynkede Æbler til Salg, ogsaa Appelsiner, og jeg mindes, at en enkelt pralede med, at han havde trakteret Kæresten med Jordbær i et af de finere Spisetelte. Rødgrød (vel sagtens lavet af Saft) kunde ogsaa faas, maaske ogsaa Stikkelsbærgrød. Men det var jo kun »de fine«, der nød den Slags Glæder.

Men saa var der de egentlige Forlystelser. —

For den store Del af Ungdommen og Børnene var særlig Karrussellerne (eller Gyngerne) en stor Fornøjelse; Karlene trakterede Pigerne med Ture, og Forældre eller Onkler eller Venner gav Børnene en Tur, eller en Dreng havde maaske selv en Firskilling eller Otteskilling tilovers til den Forlystelse. Ved en af Gyngerne var der et Arrangement, som tillod, at man under Farten kunde række ud og fange en Ring med et dolkeformet Instrument; den, der fik Mes-singringen, fik en Fritur. — Selv om man ikke netop var oppe paa Karrussellen, var det dog en Morskab at staa hos og se paa de andre, der kørte, at raabe til dem, man kendte, at more sig over, at en eller anden under Farten fik vilde Øjne, blev bleg og tum-lede svimmel ned fra Gyngen, naar den standsede, ja maaske maatte kaste op.

Der var ogsaa Kastegynger, men de var ikke saa stærkt søgte — dem kunde man efterlave hjemme til daglig Dag.

Saa var der Kraftprøver; man slog paa et Tyrehoved og en Viser angav, hvor kraftigt Slaget var; her havde Karlene Lejlighed til megen Morskab, til Pral, til Haanytringer, Smaadrillerier og opstrammen-de Skændsmaal.

Der var et Spil, bestaaende i at kaste Ringe ind over nogle fra et horizontalt Bræt opstaaende Træ-toppe; et andet, hvor det gjaldt om at kaste runde Plader af Jernblik i bestemt Orden ind paa et i forskellige Felter delt, plant Bræt; der var en lille Kegel opstillet paa Fodstykket i en firesidet Træramme, hvor det gjaldt om at vælte Keglen ved at manøvrere med en Kugle, som hang i en Snor fra Rammens øverste Liste. Der var forskelligeformede Lykkehjul

og Rouletter og Skydeboder, hvor man skød til Skive med Luftbøsser og Flitsbuer.

Der var Præmier at vinde ved disse forskellige Spil; de var gennemgaaende tarvelige, disse Præmier, men der lokkedes dog med et Sølvuhr, et Nysølvshur eller Tobakspiber. Jeg saa aldrig nogen vinde nogen af de Præmier, der havde nogen virkelig Værdi. Det kunde for Spilleren og de omstaaende godt se ud en Gang imellem, som om Spilleren nu maatte have vundet en anstændig Gevinst; men Holderen havde saa en Pose fuld af Fif og Paastande og Kneb, som skulde vise, *at* det ikke var gaaet rigtig til, som det skulde efter Spillereglerne, eller *at* man ligefrem havde snydt; og saa blev der Skændsmaal og Uenighed, som dog endte i Forsoning, idet Spilleren fik Tilbud om at gentage Spillet gratis eller om en Gevinst af ringere Værdi. — Der var altid noget at opleve ved at se paa, hvad der foregik, selv om man ikke havde Raad til at være med.

Af Gøglertelte fandtes adskillige. Der var gerne en Slags Estrade foran Teltet ved Siden af Indgangen. Herpaa stod en broget udklædt Udraaber, som oftest assisteret af en kortskørtet Kvinde i en eller anden Flitterdragt; ofte var de vel tarvelige Efterligninger af Pjerrot og Kolumbine. Et Maleri anbragt bag dem gav Antydninger af, hvad der var at se inde i Teltet. Der var en Menneskeæder, vilde Indianere, Havfruer, Dame uden Underkrop, den svære Dame, Kæmpedamen, Kalve med 2 Hoveder, Blaarædere, Taskenspillere, og jeg ved ikke hvad. Det meste af det, der blev forevist, var vist tarveligt, stundom rene Falsknerier, og vi, der stod udenfor og hørte paa Udraaberne, syntes at mere os nok saa godt som de,

der lod sig lokke indenfor, hvis man kunde dømme efter deres skuffede Miner, naar de kom ud igen.

Jeg mindes kun, at jeg en eneste Gang kom ind i et saadant Telt, en Art Cirkus med et Par smaa Ponnyer, en Gedebuk og en Klown. Jeg tror nok, at jeg morede mig ganske godt, men jeg husker intet nøjere. Derimod kan jeg endnu se en af Udraaberne for mig, en fed, lasket Fyr, som baade tiltrak og frastødte. At jeg husker ham, er vel, fordi jeg ikke blot saa ham paa adskillige Markeder, men ogsaa blev klar paa, at han i en anden Dragt hørte til den Skare af Landevejsvandrere, som den Gang besøgte Landsbyerne i Tiden mellem Markederne, halvt tiggende, halvt handlende eller forevisende et eller andet. — Der var ogsaa Ekvilibriste, Kraftkunstnere og Linedansere (paa lavt spændt stram Line). — Der er næppe noget vundet ved at skildre alt dette nøjere; man kender det meste fra Dyrehavsbakken og lignende Steder, men det var sikkert altsammen af den tarveligste og fattigste Art. Allerede som Dreng ynkedes jeg — kan jeg huske — over flere af disse Mennesker, som maatte nedværdige sig til at tjene Føden ved slige Hundekunster; men det hændte jo dog, at et eller andet kunde vække Forundring eller maabendende Beundring: et eller andet Trylletrik, forevist udenfor Teltet for at lokke, eller nogle Kraftspring og Saltomortaler af en køn Dreng eller nogle Dansetrin og Pirouetter udført af et lille net Pigebarn.

Der var i Almindelighed ret god Tilstrømning til disse Telte; men hvem Publikum egentlig bestod af, skal jeg ikke kunne sige; vi almindelige Bondefamilier ofrede sjældent, saa godt som aldrig, Penge til sligt.

En stor Forlystelse for mange var de omvandrende Visesangere, som ogsaa kom til Stede paa

Markeder. Jeg husker en blind Mand, der spillede Violin og var ledsaget af en Datter, en net, 30—40-aarig Bondekvinde. De havde gerne til Navnsø Marked et lille Antal ny Viser med. Han spillede, hun sang. Viserne var gerne aktuelle, omhandlede en eller anden sensationel Begivenhed, Pigemordet i Svenstrup: »I Poulstrup i Jylland der boede tvende Søstre saa glade i Sind o. s. v.«; en ældre Vise omhandlede en Ulykke paa Limfjorden mellem Aalborg og Nørresundby efter et Pinsemarked: »Fjorten Mennesker ombord paa den oprørte Fjord« o. s. v. Der var en Vise med tilhørende Beretning om Drabsmanden Tim Tode, en Sønderjyde, der dræbte sin Familie. Disse aktuelle Viser blev sungne og solgte, og der kunde saa rettes Opfordringer til Sangersken om at synge for og saa sang de omstaaende med. Men der kunde ogsaa fremkomme Ønsker om at faa sunget en eller anden kendt ældre Sang, en eller anden Vise fra Krigen, en yndet Kærestevise el. lign. »Nattens dæmrende Taager o. s. v.«, »I Præstens Have i Taubenhain man hører det pusle og stønne o. s. v.«, om ulykkelig, skuffet Kærlighed og Selvmord. Om denne Spillemand og Sangerske var der Dagen lang en vekslende Gruppe af lyttende og syngende Mennesker. Og der var andre Visesangere med Tilhørere. Men der var ogsaa et Sangerindetelt, maa-ske to af den Slags, som man tidligere saa paa Dyrehavsbakken; Damerne vel endnu tarveligere end dem paa Bakken; man saa dem kun momentvis, Teltene var strengt lukkede for alle andre end dem, der betalte Entré. Man hørte Klimpren og Sang gennem Teltvæggen og kunde maaske faa et Glimt af en kort-skørtet Dame, som smuttede ud af Bagsiden af Teltet og hen til Bagsiden af et Beværtetelt for at nyde

eller hente en eller anden Forfriskning. Der var vist slet ikke saa lidt Søgning i disse Telte, men det var ikke rigtig passende for en Bondekarl eller Bonde-
mand at gaa derind; Publikum bestod snarest af unge Byfolk, Handelsbetjente, Haandværkssvende, Forvaltere, Proprietærsønner, Betjente i andre Markedstelte o. s. v. Det hændte dog, at en Bondekarl og en Pige eller helst 2—3 Par kunde gaa ind sammen. Repertoiret var Erik Bøghske, Rantzauske og andre lignende Viser samt mere tarvelige og mindre fine Viser fra Københavns Gader og Knejper, men ogsaa en eller anden Gang en virkelig pæn Sang — saaledes blev det mig fortalt af en Snedkersvend, som havde arbejdet en Overgang i Hovedstaden. Selv om Bondeungdommen i Almindelighed ikke søgte disse Telte, fik den dog ikke helt sjælden ad en eller anden Vej opsnappet baade Tekst og Melodier, som man saa kunde høre sunget rundt omkring gennem et vist Tidsrum efter Markedet. Jeg husker ingen af disse Viser eller Sange; dog er maaske det, jeg husker af Babylonsvisen: »I de gode gamle Tider Babylon blev regnet for den værste By o. s. v.«, udgaaet fra Markedet.

Skønt Livet i disse Telte om Dagen vistnok var helt anstændigt, gik der dog Rygter om, at der foregik mindre passende Ting og kunde være et ret vildt Leben i nogle Aftentimer, naar det store Publikum var taget bort og Pladsen overladt til mere forlystelsessyge Efternølere og Ungdom fra de andre Telte samt unge Prangere og Byfolk.

Jeg husker, at Tyrolerferdinand med sin brun-øjede Datter optraadte paa Markedet en Gang. Om det var ham selv eller en Efterligner, skal jeg ikke kunne sige. Han faldt ikke i Bondepublikum'ets

Smag. Jeg saa ham senere en Gang i Aalborg og fik det Indtryk, at hans Præstationer var lidet morsomme og let kunde efterlignes af andre. Hans Berømmelse skyldtes vist mere københavnsk Slagfærdighed og en vis Evne til pludselig at forme et eller andet løjerligt Slagord end hans og Datterens musikalske Præstationer.

Der var maaske et Dansetelt eller en Danseestrate, men jeg husker intet bestemt derom.

Man skulde tænke sig, at der paa en Plads, hvor saa mange Mennesker af forskellig Slags var samlede, let kunde opstaa Uorden og Spektakler; men det var vist sjælden, at der var nogen Uorden af Betydning. Jeg husker, at der en Gang blev mumlet mellem Folk om, at man skulde passe paa sine Lommer og Penge, for det hed sig, at nogle Lommetyve fra København var paa Markedet. En anden Gang hørte vi i Dagene efter Markedet, at der henad Aften skulde have været en Del Spektakel med Slagsmaal og blodige Næser, og at en enkelt Urostifter skulde være bleven anholdt og kørt til Arresten i Løgstør — Men i det store og hele gik alt ordentlig til; og et Vidnesbyrd herom er det formentlig, at der aldrig var andet Politi til Stede end selve Politimesteren, gamle Herredsfoged Erichsen og et Par Løgstør-Haandværkere, der den Dag fungerede som Politibetjente.

Tilstedeværende Sognefogder kunde dog ogsaa træde op som Politi, men det gjorde de paa den Maade, at de kom til Stede, hvor der var lidt Uro, og let stiftede Fred.

Og hvad var der saa mere paa et saadant Marked?

Ja! man traf hverandre og sluttede sig sammen. Karle og Piger gik Arm i Arm i lange Rækker, snakkede og fnisede og lo og vekslede Bemærkninger med

mødende og med Teltfolkene; Smaadrilleri var en ikke ualmindelig Form for Spøg, og der kunde falde rappe Svar og lystige Tilbagevisninger; og spottende, overlegne eller affejende Spørgsmaal og Svar udveksledes mellem Teltfolk og Publikum. Et godt Svar vakte almindelig Jubel: »Han fik helsen en fin Skose« var en meget anerkendende Ros over for den, der havde givet et godt og rammende Svar; men Skosen var sjælden fin, den var tværtimod oftest grov, men den sad.

Enkelte Par gik mere alene, søgte ud af den tættere Vrimmel, maaske helt uden for Pladsen ud i Heden og sad saa sammen der, borte fra andre, maaske med hinanden i Haanden og vekslede sparsomme Ord og kom nølende tilbage blandt andre; i det hele bestod vel en stor Del af Markedspladsen for unge Karle og Pigers Vedkommende i en mere eller mindre tydelig, mere eller mindre kejtet Smaabejlen med Afslag eller Tilslutning.

Børnene var overalt og alle Vegne og saa til ved alt, flere Drengene i Følge eller færre Drengene og Piger samlede i en mindre Flok, og Sjøv og Glæde fandt de fleste, hvor de ikke blev lammede af Undselighed, som var en almindelig Egenskab hos Landsbybørn den Gang. — Man kunde ogsaa træffe en enkelt Dreng og en enkelt lille Pige sammen, fuldt optagne af hinanden og øjensynlig stærkt beundrende over for hinanden. Det var da gerne saadan, at de to ikke kendte saa meget til hinanden, var fra forskellige Byer, søgte forskellig Skole og kun flygtig havde strejft hinanden som Hyrder paa Grænsen af to Landsbyers Marker eller Kær. At saadanne to pludselig og uventet traf hinanden paa Markedet, hun fin og renvasket og lækker og han strunk i næsten vok-

sen Dragt af fint Stof og med Sko paa Fødderne, det kunde være en betagende Oplevelse. Man var jo ligesom flyttet over i en anden og skønnere Verden, naar man mødte en saadan pæn og net Bekendt, som man ellers kun havde set i snavset Hyrdedragt. Nogle søgte til Søens Rand, prøvede at slaa Smut, gisnede paa, hvor dyb Søen var — den var »bundløs« hed det sig og »den havde underjordisk Forbindelse med Sjørup Sø, for naar Vandet stod højt i den ene Sø, stod det lavt i den anden«; en Paastand, som næppe stemmer med Fysikens Love.

De gifte Mænd var mest optagne af Kreaturhandelen og Lidkøbene og af Snak om Marker og Høst og Kreaturer. Konerne gik stille om, saa paa Varer i Boderne, fik maaske købt en ny Kasket til en Søn eller et lille Silkeklæde til Halsen eller Hovedtørklæde til en Datter, spurgte paa Prisen paa Lærred og Sirtsestøjer, følte paa Varerne, traf andre Koner, fik en Snak med dem om Hjem og Børn og Mænd, om hvor meget Uld, man havde faaet spundet, hvor meget Lærred og Hvergarn og Dynebolster man havde haft paa Væven, om hvor meget Smør, man kunde præstere o. s. v. Og de befandt sig vel; Fridagen var jo i og for sig en stor og sjælden Nydelse. De fleste var jo til daglig Dag optagne af Slid i Huset fra Morgen til Aften og kom sjælden uden for Dørene og traf sjælden ligestillede — og nu kunde de gaa her ledige en hel lang Dag i deres pæne Tøj, værdige og holdende paa deres Værdighed. Og var Manden saa i godt Humør, og havde han ved Handel faaet Penge paa Lommen eller sikker Udsigt til at faa det, saa kunde de faa et eller andet godt skjult, men heftig næret Ønske opfyldt, faa et nyt Silkehovedklæde eller et Par nye Sko el. lign., og det kunde hænde, at

Manden selv eller en god Ven, f. Eks. én, man havde haft som Gæst om Natten, inviterede paa Kaffe og Hvedebrød i et Telt. Noget saadant var en stor Oplevelse, for her blev der budt dem en ikke daglig tiltant Høflighed og Opmærksomhed; man skulde sidde paa den bedste Plads, man blev ikke tiltalt som Kjesten men som Per Jensens Kone, ja det kunde hænde, at man af Teltfolkene blev tiltalt som Madam Jensen, der blev budt én først af alt og blev spurgt høfligt til ens Befindende o. s. v.

Det var fattige Fornøjelser — skulde man synes — men jeg ved, at det for en saadan stille pæn Kone kunde være en Dag rig paa Oplevelse, som hun længe mindedes.

Den Del af Markedsfornøjelsen, der bestod i en Gang midt paa Dagen at gaa til sin Vogn og spise, var ikke den ringeste. Hele Husstanden mødtes paa aftalt Tidspunkt, Mellemmaden, Æbleskiver, Øldunke, Snapseflaske og maaske en Flaske Kirsebærvin blev tagne frem fra Vognen, man lejrede sig i Lyngen mellem Heste og Vogne og mellem nærmere og fjernere Bekendte og tog sig et godt Maaltid under Snak og Skæmt.

Efter dette Maaltid var man altid oplivet og glad og havde nye Kræfter til at tage mod de Indtryk, Oplevelser og Glæder, som Markedet kunde byde, end man havde været straks om Formiddagen.

Men Dagen skred rask. Solheden og alle de uvante Oplevelser medførte en ikke ringe Træthed. Naar Solen afgjort var i Vest, og dens Dalen mod Horisonten var tydelig for ethvert Øje, var vi alle gerne beredte til at begive os hjemad. Man skulde jo være hjemme og have de nødvendige Arbejder til

Natten besørgede, saa at man kunde komme i Seng senest Kl. 10.

De fleste af os fra Næsborg kørte gerne hjem ad Vejen, som gik mod Sebbersund; det var en Omvej, vel en lille Mil længere end den vestlige Vej, men den var bedre, især naar vi var naaede op til Landevejen Nibe—Løgstør noget Øst for Lundby Kirke. Saa havde vi en Mil god Landevej og derefter vor gode Sognevej fra Brøndum til Næsborg. Turen ad den Vej tog derfor ikke synderlig længere Tid end Turen om Formiddagen, thi nu var Hestene, som vidste, at det gik hjemad, mere villige til at strække ud.

Ogsaa paa den Tur var der en Del at se og spørge ud om, især vel for de større Børn.

Først gik Vejen hen over Hede uden Bebyggelse; men der kunde dog udpeges for os, hvor forskellige Smaabyer laa, som vi vel kendte af Navn, men ikke kunde se hjemmefra; der var Bjørnstrup, Lille Ajstrup, Blære og Ejdrup. Vi kom nær Vest om Gundersted Kirke og Gunderstedgaard, om hvis tidligere Ejere og tidligere Samhørighed med Krastrup i Farstrup Sogn man havde en Del at fortælle os. Der var jo ogsaa en Del Gravhøje langs Vejen, især mellem Gunderstedgaard og Landevejen og videre i Nordøst hen over Heden. Hele denne Hedestrækning fra Gundersted og Nord-Nordøst efter paa den anden Side Landevejen mellem Borup og Lundby Kirke ligger endnu uberørt og smuk.

Men vor største Interesse paa Hjemturen blev vakt, naar vi kom ind paa Landevejen og nærmede os Lundby Kirke og fik Oversigt over de brede Kær og Fjorden og Udsigt til Hanherred og vor egen Landsby og Nabobyerne med deres grønne Marker paa Bakkedraget Vest for Kærene. Og hertil kom

saa Solnedgangen i Pragt og Herlighed ude bag vort Hjem og den blide Sommeraftens Stemning i det hele. Ogsaa det virkede ind paa vor Stemning, saa at denne Hjemkørsel fra Markedet staar i Mindet som hørende med til en hel Sommerdags festlige Oplevelser.

Der var jo en hel Del Vogne paa Vejen paa samme Tid, og enkelte Forsøg paa Kapkørsel og Drilleri med at køre forbi og i Vejen for hverandre, kunde man faa Lejlighed til at se; men jeg har aldrig oplevet noget svarende til visse Fortællingers Skildringer af fulde, hujende Bønders vilde Kørsel hjem fra Marked.

Det var en sindig Befolkning disse Bønder i Nordvesthimmerland.

Hvorvidt dette Forsøg paa en Skildring af det for henved 60 Aar siden nedlagte Sommermarked ved Navnsø og af visse topografiske Forhold, Sæder og Skikke i den Egn, for hvis Befolkning Markedet havde Betydning, egentlig nu kan have nogen Interesse for yngre Slægter, tør Forfatteren ikke have nogen sikker Mening om.

Det hele er jo bygget paa en Drengs Selvsyn og hans Erindringer om det sete, kun støttet til Kortet og senere sjælden Færden gennem de paagældende Egne. — Nogen videnskabelig Betydning kan der ikke tillægges Skildringen.

Men jeg har dog tænkt mig, at der maaske vilde være baade den ene og den anden blandt dem, der kender Egn og Befolkning nu om Dage, som vilde kunne finde en vis Interesse i at sammenligne Nutid med Fortid.

De Forandringer, der er skete, og som vel i Hovedtrækkene svarer til Forandringer i andre af Lan-

dets Egne, synes mig saa store, at Mindet om de gamle Forhold let kan dø helt ud, hvis ikke et og andet fæstnes paa Papiret.

Det pinte mig som Barn, at man ikke kunde give mig nogen sikker Besked om, hvordan Egn og Befolkning saa ud den Gang, da man pløjede de Agre, som man endnu kunde se Spor af midt i Lyngheden. Fremtidens Børn vilde vel føle et lignende Savn, om de ikke kunde skaffe sig Oplysning om Menneskenes Færden og Levekaar i vor Tid. »Se frem og ej tilbage« bør vel være vort Valgsprog paa Vejen gennem Tiderne, men en vis Tilbageskuen kan nok tjene til at styrke vort Forsæt med Hensyn til, hvilken Vej vi vil vælge fremad.

Nu er de den Gang øde Heder i Slet Herred (og Aars Herred) dels beplantede (Rønhøj Plantage, Oudrup, Gatten, Skovbakke, Sættrup og Øjesø Plantager), dels for en stor Del opdyrkede, og ny Beboelser i Flok ses her og der, om end ret store Hedestræknin-ger (i Gundersted Sogn) endnu ligger i Naturlilstand.

Som bestemte Vidnesbyrd om Forandringerne kan anføres Befolkningsantallet i 1850 og i 1921 i de nærmest omkring Navnsø liggende og tidligere udyrket Hede omfattende Sogne:

		1850	1921	Tilvækst
		Indb.	Indb.	i %
Oudrup	Sogn	213	317	54,9
Vindblæs	—	270	687	154,4
Gundersted	—	274	412	50,4
Ulstrup	—	386	1440	273,6
Vester Hornum	—	207	474	129,0
Flejsborg	—	129	377	192,3
Havbro	—	250	785	234,0
Aars	—	542	2603	384,2

Af disse Sogne var Aars Sogn allerede i 1850 omtrent lige saa folkerigt som Herredets mere frugtbare og folkerige Sogne f. Eks. Næsborg Sogn og Salling Sogn med henholdsvis 505 og 461 Indb. Men Grunden hertil var snarere Sognets større Udstrækning og de mange Smaabyer, som Sognet omfattede, end Jordbundens Frugtbarhed. Alle de andre nævnte Sogne havde en betydelig mindre Folkemængde end Næsborg og Salling Sogne, skønt deres Areal var omtrent lige saa stort og for nogles Vedkommende meget større. Nu er Befolkningmængden i alle disse Sogne tiltagen med fra 54,₉ indtil 384,₂ ‰, medens Næsborg Sogn kun er tiltagen med 42 ‰ mellem 1850 og 1921.

De Sogne, der med Hensyn til Indbyggerantal er tiltagne forholdsvis stærkest, er de, i hvilke der ligger Stationsbyer paa Banelinien Hobro—Løgstør, alt-saa Aars Sogn med Aars St., Ulstrup Sogn med Hornum St., Flejsborg Sogn med Gatten St. og Vindblæs Sogn med Stationen af samme Navn.

Det er altsaa Banen, der har været Aarsag til disse Sognes Udvikling, men det er ikke Banen alene; andre Aarsager har virket med, og af disse er vel den vigtigste den, at før udyrkede Hedestrækninger er tagne under Plov, og at fattige, tidligere karrigt ydende Sandmarker er blevne mere rationelt dyrkede, navnlig bedre gødede dels ved Hjælp af kunstig Gødning og dels ved Hjælp af naturlig Gødning, som det større Husdyrhold, der skyldes Mejeribrug, Svineavl og Kraftfodring, har ydet.

Naturligvis har Banens Anlæg haft Betydning for et Sogn som Havbro Sogn, i hvilket der er Station paa Aars—Hvalpsund Banen, foruden at Landevejen Løgstør—Hobro krydser Banen paa dette Sted, men

et mere rationelt udviklet Landbrug har sikkert haft fremragende Betydning.

Aars var i min første Ungdom en fattigt udseende By: en ensomt liggende Kirke og et Stykke fra den en Præstegaard, en Landevejskro, et Par Gaarde og nogle Huse, alt gammelt at se til; nu er den en hel lille Købstad med 15 à 1600 Indbyggere. Denne voldsomme Udvikling er selvfølgelig begrundet i, at Aars er Krydsningsstation for flere Banelinier, men Pladsen vilde næppe være bleven, hvad den er, hvis den ikke havde haft sin Beliggenhed centralt i en tidligere ret fattig Egn med et daarligt ydende Landbrug og med betydelige Arealer af Hede og Lyngbakker, Klitarealer og Stenmarker samt tørre Siger og Kær-Egne, som nu er under langt bedre Kultur.

Gatten og Vindblæs Stationer ligger i Kanten af en for 60—70 Aar siden i Hovedsagen øde Hede, som i Oldtid og Middelalder har været delvist dyrket. Nu ligger Gatten Station helt idyllisk omgivet af Plantager og Hedeskrænter og med Udsigt til Sjørup Sø.

Men en af de Forandringer, som — af tilfældige Grunde — næsten har imponeret mig mest, er Udviklingen af Vindblæs By og Sogn. I min Barndom var der her Sandmark og Hede, hvor nu Stationsbyen ligger, et godt Stykke fra selve Landsbyen, men ogsaa selve Landsbyen maa have forandret sig. Den bestod i min Barndom af en Kirke og Kirkegaard paa Toppen af en nøgen Sandbanke; paa Bakkens Skraaninger, ved Bakkefoden og ovre paa et andet Bakkeparti nogle spredte, fattig udseende Gaarde og Huse, og jeg husker, at jeg som Dreng overlegent saa paa den Smule Beboelse og undredes over, at det kunde kaldes en By.

Nu er Kirken næsten skjult af Beplantninger, og

i Sommer saa jeg i den lokale Avis, *at* der annonceredes om Skovfest i Vindblæs Skov, og paa en Køretur, *at* der omkring i Sognet dels nær Byen og dels ude i Sognet var oprettet talrige, nye pæne Hjem foruden de nye Ejendomme i Stationsbyen.

Min Skildring maa formentlig give bestemte Andtydninger af Svingninger i en Egn's Bebyggelse og Kultur, som man ikke altid har haft for Øje, og som den, der nu færdes gennem Egnen, ikke let faar Øje paa. Her er en Egn, som i gammel Tid, helt tilbage i Oldtiden og i et Stykke af Middelalderen var under Kultur i betydeligere Udstrækning end for 60—70 Aar siden og i de nærmest forudgaaende Aarhundreder, men som nu atter i det sidste halvhundrede Aar er gaaet ind i en ny Udvikling med en betydelig videre udbredt Dyrkning og Udnyttelse af Jorden, en langt større Befolkning og en større almindelig Velstand end kendt nogensinde tidligere.

Men Udviklingen i Folketal, i Agerbrug og Velstand for Herredet i det hele har paa visse Felter medført Tilbagekridt — eller maaske ikke Tilbagekridt, men Forsvinden af visse Træk, som tidligere gav Egnen et Præg. Mens Bøndergaardene er solide og velbyggede, Husmands- og Bolssteder præsenterer sig som lyse Hjem, og Bymarkerne bærer en Afgrøde, som man før kun saa i de rigeste Egne, saa er Herregaardene og ikke faa af Proprietærgaardene gaaet tilbage; deres Jorder er til Dels udstykkede, til Dels øjensynlig ikke Genstand for samme intensive Drift som de mindre Ejendomme, og deres Hovedbygninger ser til Dels forfaldne ud.

Alle Vandmøller, som før dannede smaa idylliske Pletter i de ellers fattige Omgivelser, er ude af Drift, helt nedrevne eller liggende i Ruiner, og Vejrmøllerne,

som hovedsagelig var byggede siden 1850, er gaaet samme Vej. Derimod er der rejst Masser af Vindmotorer, en ved hver Gaard og hvert Bolssted.

Virkeligt Tilbageskridt har vistnok fundet Sted i enkelte Sogne, særlig i de tidligere mere folkerige; mest fremtrædende for Sebber og St. Ajstrup Sogns Vedkommende. Befolkningsmængden har været aftagende. Dette skyldes vel for en Del Udvandring af unge til andre Egne og til Købstæderne, men for Sebber og Ajstrup Sogns Vedkommende et særligt Forhold; Sebbersund var tidligere en Fisker- og Skipperby, men Fiskeriet er der næppe noget ved mere; desuden var her fra gammel Tid Færgested, men der er nu en fast Dæmning med Kørevej over til Hornum Herred (Nibe).

Den, der har læst min Skildring af Markedet og Forberedelserne dertil, af Befordringsmidler, Vejenes Art, Klædedragten, Forlystelsernes og Handelsvarernes Beskaffenhed, og som kender Egn og Befolkning nu, vil selv kunne erkende Forandringerne i Befolkningens Levevis og Levevilkaar fra den Gang indtil nu, da der holdes Sommerfester hver Søndag i snart den ene snart den anden af Herredets Landsbyer, Ringridnings- og Skyttefester, Skovfester og Fodboldkampe, offentlig Dans og Baller, og da ethvert Tyende efter endt Arbejdsdag sætter sig paa sin Cykel og strejfer ud i Egnen til en eller anden Sammenkomst, mens mangan en Gaardmand kører alene eller sammen med Familie ud i Besøg og til Forlystelser i eget Automobil. Det vil ogsaa være oplysende i Tanken at sammenstille Datidens kvindelige Landsbyungdom i hjemmelavede Hvergarnskjoler, tykke Uldstrømper, uldne Hovedklæder og tunge Træsko, en Ungdom, der kun sjælden kom fra By, med den flagrende Ungdom i

klare Kjoler, Silkestrømper, kort Haar, Købstadhatte og fine Sko, som nu paa Helligdage sværmer paa alle Landsbygader og Veje.

Tiderne forandres, og vi forandres med dem. Er vi lykkeligere nu end den Gang? Ja! det er vi vel nok, i hvert Fald i ydre Henseende, men om der er det samme Hold i vor Lykke, det samme Sjælens Grundlag for at bevare den, derom vil maaske en nær forestaaende Tid give os Besked.

AF BROGAARDS HISTORIE

ALS SOGN, HINDSTED HERRED

AF TH. JOHANSEN

NAAR man fra Skelund tager Øst paa ad Als til, naar man, efter at have tilbagelagt en god Fjerdingvej, til Als Bro, der fører over det Vandløb, som fra gammel Tid i daglig Tale kaldes »Stremen«, og som har sit Udspring ved Trepælehuset og danner naturligt Skel mellem Skelund-Visborg Sogne og Als Sogn. Øst for Broen kun ca. 100 m Nord for Vejen ses den firlængede Brogaard, hvis gamle rødmurede straataekte Kjølhus endnu er beliggende umiddelbart op mod Vejen.

Endskønt Gaarden nu som oftest bærer Navnet Brogaard, har den tidligere altid været benævnt Brohus, hvilken Benævnelse ogsaa ses paa saa godt som alle Nutidskort. I de sidste 200 Aar har den dog været en almindelig Bondegård. Hvornaar det første Hus er bygget her, kan næppe oplyses, men Traditionen fortæller følgende derom:

»Den rette Adelvej her fra Als og lige til Skelund har fordem gaaet over Brændingen og lige til Buddum igennem den vestre Gaard og saa lige nord om Brohusets Mark eller hvor Brohusets Mark er nu og lige ved Engvadet og saa ad Stokken, som Vejen endnu gaar. Det var i gamle Dage, før Buddum Have blev indelukket, og før Brohuset blev nogen

Tid bygget. Dette blev først bygget til en Karl, som tjente i Buddum og hed Tue og skulde være Skovfoged, men han kunde ikke hytte sig for de Mænd i Buddum, som fortrød derpaa, hvorover han drog bort til København. Derefter fik Knud Christensen af Søndergaarde Huset og var Skovfoged i nogle Aar, før de første Svenske kom her i Landet, som var 1644, drog saa for Fjendens Skyld af Huset, som han laasede, og til Skelund. Imidlertid han var borte satte Buddum Mænd Ild paa Huset. Noget derefter, mens Fjenden endnu var her i Landet, lod Fru Hylleborg Sehested paa Havnø, som var Enevold Seefelds Efterleverske, opbygge Huset igen, og Knud drog dertil igen. Efter hans Død giftede hans anden Hustru sig igen med Anders Jørgensen af Buddum, som var Broder til Christen og Søren Jørgensen og endnu en Broder, som besad al Buddum.«¹⁾

Det tidligste Tidspunkt, Brohuset synes at være nævnt, er i Als Sogns ældste Kirkebog²⁾, hvor det anføres, at 11. Søndag e. Trinitatis 1694 var Jørgen Sørensens Kone i »Broehuset« tilstede ved en Barne-daab i Kirken. Aaret efter stod Jørgen i Brohus og Jørgen i Buddum Faddere og Domine Sexagesima 1698 jordedes Maren Andersdatter i Brohus. Siden den Tid nævnes Stedet ofte under alle mulige Stavemaader, hvoraf den mest fyldige »Broehuusdt« er fra 1784.

Om Brohuset allerede har været bygget i Svenskekrigens Tid, som ovenforanførte Beretning opnoteret af en Haandværker³⁾ i Als omkring ved 1700,

¹⁾ Saml. Jysk Historie og Topografi, 2. R., IV B., S. 366.

²⁾ Paabegyndt Aar 1692.

³⁾ Forfatterens sidst nævnte Personer i Buddum, hvis Jorder har Skel med Brogaardens, synes at være rigtige. I Matrikel 1664 over Buddum By ses det, at Peder Sefeld, Havnø, ejede de

kan næppe dokumenteres. I Matriklerne af 1664 og 1688 søger man forgæves efter Navnet, hvorfor man kan tænke sig, at det maa være bygget imellem Aarene 1688 og 1694, da Jørgen Sørensen boede der. I Buddum var foruden de tre i Fodnoten nævnte Gaarde i 1664 et Gadehus, hvoraf Søren Jørgensen sammen med Niels Pedersen gav i Landgilde: 2 Skp. Gaashavre, 1 Lam, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Foder-oxe, 2 Ol Sild samt 2 Mark Haar. Hvis dette Hus er identisk med Brohuset, synes det efter den forholdsvis store Afgift at have været noget mere end den Tids Gadehuse og med antageligt Jordtilliggende.

Med Jørgen Sørensen i Brohuset faar man dog historisk fast Grund under Fødderne. Vel sagtens er han en af de sædvanlige Fæstere, der i de unge Aar giftede sig med en ældgammel graanet Gaardkone for at faa en Ejendom i Fæste. Som sine ligestillede giftede han sig atter med en Kvinde, 33 Aar yngre end han selv, hvilket var den almindelige Revance for Bonden. Som bekendt fra Kirkebogen døde jo Maren Andersdatter 1698, men efter Aar 1700 faar han flere Børn med Maren Hansdatter. Som 79aarig er han den lykkelige Fader til Sønnen Jens og lever endog længe nok til at se et andet af sine Børn gift, inden han i en Alder af 90 Aar stedes til Hvile paa Als Kirkegaard den 15. April 1731. Hans Slægt synes at udmærke sig som Kromænd. I Havnø Skifteprotokol

tre Gaarde, som Byen dengang bestod af. Heri boede Christen Jørgensen, Søren Jørgensen og Jens Jørgensen. I 1688 ejede Havnø kun to af Gaardene og paa dette Tidspunkt opføres to Fæstere i hver Gaard, nemlig (Hans Christensen og Jens Christensen) og (Peder Christensen og Søren Laursen). Den tredie Gaard ejedes da af Peder Nielsen, Synderupgaard, og i denne boede Jens Sørensen og Jørgen Sørensen.

af 1731 findes et Skifte efter ham, hvori Børnenes Navne fremføres. Anna 27 Aar, gift med Anders Lauridsen Bach i Ode, Margrethe 20 Aar, Hans¹⁾ 17 Aar og Jens 11 Aar.

Brohuset er paa den Tid allerede en Gaard. Raa-lingen bestod af 11 Bindinger, der var ved at blive gammel, hvilket tyder paa, at den kan være bygget før 1690, Lohuset 18 Binding, Høladden 8, Fæhuset 6, Staldhuset 6 og Vognhuset 3 Binding. Besætningen var 4 Øg, 2 Klodde og 2 Føl; 6 Køer, 1 Kvie, 8 smaa Studenød, 4 spæde Kalve; 4 Vædere, 4 gamle Faar, 4 unge Lam; 2 Søer, 6 Polde, 8 Grise; 3 gamle Gæs og en Gase.

Der synes dog ikke at have været Velstand til Huse, idet Boets Gæld oversteg Indtægten med 31 Rdr.

Enken Maren Hansdatter blev som Skik var siddende med Gaarden, og Sønnen Hans blev udset til senere at være Faderens Eftermand som Fæster. Maren levede næsten en Menneskealder, idet hun først jordedes den 10. Februar 1760, 86 Aar gammel.

I Skiftet²⁾ efter hende oplyses, at Sønnen Hans alt er afgaaet ved Døden og hans yngre Broder, Jens Jørgensen, 39 Aar, nu er ene Fæster af Brohuset, medens hans ugifte Søster Margrethe skulde have Op- hold hos ham »en opreed Seng samt: Stedet for 2 Bester og 2 Køer, i reede Penge 30 Rdr.«

Dette Fæste varede kun et Par Maaneder; thi

¹⁾ Hans Jørgensen giftede sig med Bente Nielsdatter og blev Kromand i Als. De havde 4 Døtre, hvoraf en blev gift med Kromand Jacob Jensen i Udbyneder og en anden gift med Kromand Erik Madsen i Helberskov.

²⁾ I Havnø Skifteprotokol, dateret 18. Februar 1760, og foretaget af Birkedommer Henning Peitersen af Visborg. Sammesteds af 20. Maj 1760 findes Skiftet efter Jens Jørgensen.

»d. 20. April 1760 jordedes Jens Jørgensen af Brohuset, gl. 39 Aar 10 Mdr.«

Han døde som Ungkarl, men hans Efterladenskaber viser, at der er ved at blive Velstand i Gaarden og at han nok kunde klæde sig som en flot Kavalier. Indholdet af hans forseglede Kiste giver et godt Indblik. Heraf registreredes 1 blaa ulden Damaskes Trøje med 16 Sølvknapper samt 5 forskellige Vadmel's Trøjer, en halv Snes forskellige Veste med Sølv-, Tin- og Malmknapper, et Par blaa Klædes Buxer med 10 Sølvknapper foruden Brystduge, Handsker, Strømper og Sko. Hans Pengepung fandtes i samme Kiste og viste sig at indeholde i rede Penge 40 Rdr. 14 Sk., hvilke overgaves i Søsteren Margrethes Varetægt. I samme Pung laa en Seddel, hvorpaa var noteret, at Christen Hanskemager i Visborg havde købt tre Hoveder af den afdøde for 12 Rdr., men skyldte endnu 11 Rdr. 3 Mk., og endvidere oplyste den tilstedeværende Christen Snedker fra Skelund, at han af Klædekistens Indhold endvidere hjemme havde en blaa Klædesvest med 36 Sølvknapper, som han Dagen efter vilde indlevere til Stærvboet. Opgørelsen af Boet er temmelig vidtløftig og fylder over en halv Snes tætskrevne Foliosider, saa Birkedommeren maatte fortsætte Registreringen i 2 Dage.

Besætningen var trods de stillestaaende Tider for Landbruget i 1700ernes første Halvdel dog steget lidt. Paa Gaarden holdtes nu 7 Bæster, 1 Føl; 6 Køer, 3 Kvier, 7 Studenød, 5 Kalve; 4 Vædere, 13 Faar, 14 Lam, 9 Geder, 5 Beder; 2 Søer, 5 Polde, 13 spæde Grise; 1 Gase, 2 Gæs, 17 Gæslinger og 2 Bistader til halvs med Bente i Als.

Imod Slutningen af Skiftehandlingen melder Ung-

karl Peder Nielsen Korsgaard af Buddum sig og faar tilført Protokollen, at han har været hos Hr. Capitain Arenstorff¹⁾ paa Visborggaard og havde tilfæstet sig Brohuset og lovet at tage den 49aarige Margrethe Jørgensdatter til Ægte.

Peder Nielsen Korsgaard blev døbt i Als Kirke den 9. Februar 1727 baaret af Degnen Troels Troelsens Kone Anna Eriksdatter af Skelund. Blandt Fadderne ses saa ejendommelige Navne som Niels Brasen, Als, og Chr. Vestenøj, Skelund. Han var af velhavende Slægt²⁾. Efter hvad der fortælles, skulde han, hvis Slægt endnu ejer Brogaarden, allerede som Ungkarl været en betydelig Hørlærredshandler. Han opkøbte Lærred i Egnen, og da han selv ejede en Skude, der som oftest laa ved Als Odde, sejlede han af og til til København for at sælge Varerne der. Da han i 1760 fik Brohuset, kunde han køre dertil med 2 Haugevogne fulde af Blegepinde. Som Gaardfæster fortsatte han Lærredshandelen endog højt op i Aarene og havde undertiden hele Gaasebanken, det er Marken fra Gaarden ud til Vejen, fuld af Lærred paa Bleg. Engang havde han taget sin Søn Hans med til Ho-

¹⁾ Oberst Andr. v. Arenstorff ejede Visborggaard, Havnø og Haslevgaard fra 1743 til 1764.

²⁾ Forældrene var Niels Christensen Korsgaard og Hustru Anna Troelsdatter. Faderen døde allerede $\frac{4}{4}$ 1743, 60 Aar gl. I Skiftet ses det, at der i Ægteskabet var 5 Sønner og 2 Døtre, der til Deling arvede den for en Fæstebonde anselige Sum af 147 Rdlr. 2 Mk. Sønnen Jørgen Nielsen Korsgaard fik Fæstebrev paa Slægtsgaarden d. $\frac{6}{5}$ 1761, der havde i Hartkorn 3 Td. 7 Skp. 3 Fdk. Han var gift med Anna Christensdatter, med hvem han havde 6 Børn. Han døde 1786, hvorefter hans Søn Niels Jørgensen Korsgaard fik Fædrenegaarden. Muligvis stammer Slægten fra Korsgaard i Bælum Sogn, idet Christen Korsgaard der nævnes 1743 som Niels Chr. K.s Broder. 1704 boede Niels Nielsen i Korsgaard.

vedstaden og til stor Moro for Gadedrengene satte han sig paa et Rækværk omkring Hesten paa Kongens Nytorv og spiste sin med bragte Mellemmad. Peder Korsgaard medbragte fra disse Rejser Gaver til sine to Døtre, f. Eks. blaa Potpurre'krukker og slebne Vinglas, der endnu bevares. I Ægteskabet med Margrethe var ingen Børn, men kort efter hendes Død viedes han d. ²⁴/₁₁ 1784 til Maren Hansdatter med kgl. allernaadigst Tilladelse for Slægtskab¹⁾ fra Biskoppen i Viborg. I dette Ægteskab fik han Sønnen Hans, f. ²⁹/₆ 1785, samt to Døtre Ane Grethe, f. ¹²/₅ 1788, og Benthe, f. ³⁰/₄ 1789.

Efter at have drevet Gaarden i omtrent 42 Aar, jordedes Peder Nielsen Korsgaard af Broehuset 75 Aar gl. den 7. Februar 1802.

Den efterladte Enke med de tre mindreaarige Børn kunde næppe selv drive Gaarden, og hun har derfor taget en Bestyrer ved Navn Jørgen Pedersen²⁾ fra Helberskov, til hvem hun viedes den 4. Januar 1803. Han havde imidlertid købt Brohuset ifølge et Skøde dateret Gudumlund 2. Decbr. 1802, hvorefter det ses, at Kammerherre Commandør i Søs-Etaten Conrad Georg Greve af Reventlouw stod som Ejer. Ejendommen stod for Hartkorn 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Tillige medfulgte de ved Aasted Forretning i August 1802 tillagte 20 Tdr. Land af Skelund Bys Fædrift med derpaa værende Underskov samt Ret til

¹⁾ Maren Hansdatter var født d. 25. Marts 1751 og Datter af Hans Jørgensen fra Brohus og Benthe Nielsdatter fra Als. Peder Korsgaards første Hustru Margrete var saaledes Faster til hans anden Hustru.

²⁾ Han var Søn af Peder Andersen og Mette Larsdatter i Helberskov og døbt i Als Kirke d. 6. August 1752. Blandt andre stod Jens Jørgensen i Brohuset Fadder.

Tørveskær i Buddum Hede. Købesummen var 800 Rdr., som Jørgen Pedersen betalte kontant. Dog forbeholdtes Peder Korsgaards Enke hendes salig Mands Fæsterettigheder i hele hendes Levelid, og saa længe hun sad Enke, beholdt hun den i Havnø Vester Louenkiær beliggende Eng, Agervans Hale, men indgik hun i Ægteskab hjemfaldt Engen til Havnø. Om trent samtidig var Brohuset blevet takseret til Forsikring i Landets almindelige Brandkasse saaledes:

a. Stuehuset, beliggende norden i Gaarden	400 Rdr.	
b. Det østre Hus	240	—
c. En Tilbygning til Litra a	70	—
d. Det søndre Hus	200	—
e. Et Hus, beliggende vesten for Gaarden	50	—

Ialt... 960 Rdr.

Jørgen Pedersen blev saaledes den første Selvejergaardmand i Brohuset. Buddum Mænd syntes ikke om hans Tørvegravning i deres Hede, hvorfor de paaførte ham en Proces, men han forstod at værne om sin Ret. Han døde straks efter i November 1807 kun 55¹/₄ Aar gammel, og Maren Hansdatter sad for anden Gang Enke, indtil hun ogsaa lukkede sine Øjne i Gaarden ²⁸/₁₀ 1824, 73 Aar. Baade før og efter den Tid stod Sønnen Hans Pedersen Korsgaard for Driften udadtil, og Søsteren Benthe styrede Huset.

Sebber Sogns Kirkebog viser to Vielser knyttet til Brohuset nemlig: Den 22. September 1827 viedes i Sebber Kirke Ungkarl Hans Pedersen Korsgaard, 42 Aar, Selvejergaardmand i Brohuset i Als Sogn og Pigen Maren Larsdatter, 18 Aar, paa Sebberkloster. Forlovere: Jacob Hjort paa Tustrup og Niels Svanholm paa Sebberkloster og endvidere: Den 7. April

1831 viedes Enkemand Hans Pedersen Korsgaard, 45 Aar, og Pigen Kirsten Larsdatter Svanholm, 17 Aar.

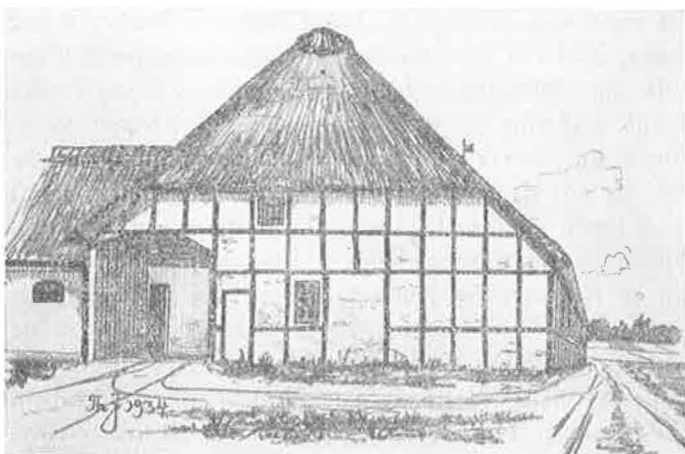
De to Piger var Døtre af Laust Svanholm paa Gl. Viffertsholm. Med Maren fik han en Datter, ligeledes døbt Maren; men Moderen døde i Barselseng den 9. Januar 1829 kun 19¹/₄ Aar gl.

Hans anden Hustru Kirsten var svagelig og meget tungsindig, hvorfor Benthe vedblev at have Styret i sin Haand. I Ægteskabet fødtes 4 Sønner Hans, Peter, Andreas og Laurids¹⁾. Hans Korsgaards Enke i Als meddelte som ældgammel, at det vist var Faster Benthes strenge Regimente, der gjorde Kirsten tungsindig og underkuede hende. Engang opholdt Fasteren sig en Tid hos Søsteren Ane Grethe, der var gift med Gmd. Anders Gundersen i Helberskov, og i den Tid lavede den unge Kone i Brogaarden op og tog sig af Børnene og Husholdningen med stor Dygtighed. Men da Børnene længtes efter Fasteren, gik de til Helberskov og hentede hende hjem, hvorpaa Moderen atter henfaldt til sit Tungsind. En Tid blev hun endog sendt bort fra Hjemmet til et Skovfogedsted ved Nørlund, for at hun kunde være »under Doktorhaand«, idet den nærmeste Læge boede i Hobro. Hun blev som Søsteren ikke ret gammel, og Faster Benthe blev ved at være den ledende i Brohuset.

Hans Korsgaard var gode Venner med Manden paa Havnø, og de besøgte ofte hinanden. Engang, da denne kom til Brohuset, beklagede H. K. sig over, at hans Karl laa syg af Kolden. »Aa, det har ingen

¹⁾ Hans fik senere Gaard i Als, Laurids fik Gaard i Helberskov, men døde ugift i 1871. Paa hans Gravsten i Als staar: Laurits M. S. Korsgaard, født i Brohus ⁹/₅ 1845, d. ¹⁸/₁₁ 1871. — Du sov hen i Ungdoms Aar, men hist for dig er evig Vaar. — Andreas døde ogsaa som ganske ung.

Nød,« mente Havnømanden; thi den Sygdom kunde han fordrive. Der skulde skrives i den aabne Skorsten med Kridt, og efterhaanden som Røgen da udslettede det skrevne, skulde Sygdommen nok forlade Karlen. For Sikkerheds Skyld skrev Havnømanden ogsaa paa Loftsbjælken den syges Navn: »N. N. er ikke hjemme i Dag.« Det viste sig, at Lægemidlet

Brogaardens rummelige Bindingsværkslade,
bygget af Hans Korsgaard i 1858.

var udmærket, og Hans Korsgaards Karl var snart rask igen. En Tid efter var Hans paa Havnø en Tur, men Manden her var helt fortvivlet. Alle hans Folk laa af Koldfeberen. Han havde overstreget Skorstenene, ja baade Loftet og Bjælker i Stuehuset, men denne Gang kunde han ikke fordrive Kolden.

Til Brohuset kom i 1830'erne af og til en Betler og bad om Mad og Husly. Hans Korsgaard gav ham begge Dele. Naar Husets Folk var gaaet til Ro, fik Betleren Lov at sidde i den gode Stol ved Kakkel-

ovnen og her sov han, til man stod op. En Morgen blev han dog siddende, og det viste sig, at han var død. Muligvis var denne faste Tigger samme Person, som nævnes i Kirkebogen: 1841, 1. November begravedes Geerth Clausen, Fattiglem, døde i Brohuset, 73 Aar.

Hans Korsgaard læste over Kornet, naar det om Høsten skulde i Hus. Han vilde altid selv lægge de tre første Neg, over hvilke Velsignelse lystes. Ordene er glemt, men Meningen var, at Gud skulde bevare Kornet for Ildsvaade, Fordærvelse og Mus. Paa lignende Maade læste han over de fleste Foretagender i Brohuset.

I det hele taget øvedes det daglige Arbejde med stor Flid overalt. Alt Værktøj, Redskaber som Skovle, Grebe, Høleer, Trug af hulede Træstammer, Dele til Vogne o. s. v. lavede man selv af Træ, der fældedes i Skovrebene, hvorfra der ogsaa solgtes Brænde. Naar Grise slagtedes, blev Børsterne omhyggelig samlet sammen og ordnede, de længste solgtes til Skomageren, og de kortere sammen med den daarligste Blaar afhændedes til Rebslagning. Hør avledes der en Del af, og efter dennes mange Behandlinger blev den spunden, og Lærred og Bolster tilvirkedes.

Faster Benthe levede hele sit Liv i Gaarden, hvor hun døde den 22. Marts 1868, 78 Aar gl. Hun ansaas for at være meget flittig og bestemt, men from og gudhengiven. Hun tog sig af Drengenes Opdragelse, mens Maren af 1. Ægteskab blev sendt til Gl. Viffertsholm til Bedstemoderen, der dog kun var Stedmoder til Hans Korsgaards to Hustruer. Paa Viffertsholm havde de Børn paa lige Alder med Børnene i Brohuset. Bedstemoderen sendte Maren til Aalborg for at gaa i Skole. Ferierne tilbragte hun, som det faldt sig i de

to Hjem. Hun gik til Konfirmationsforberedelse hos Pastor Bruun i Aalborg og giftede sig senere med Gaardejer Karl Kristiansen i Dollerup. Paa Fasterens Gravkors paa Als Kirkegaard læses endnu: Bente Pedersdatter Korsgaard, født i Brohuset d. 29-3-1789, død 21-3-1868. — »Du Gode, Hvil sødt i din kolde Grav, Gud dertil frejdigt Mod dig gav. Hædret og velsignet være dit Minde.«

Hans P. Korsgaard døde i Brohuset 7. Maj 1865.

Ungdomsbillede af Peter Korsgaard,
Brogaarden.

Sønnen Peter Korsgaard¹⁾ blev dernæst Ejer af Fædrenegaarden. I Hjemmet havde han faaet en god Opdragelse sammen med Brødrene, og Faderen holdt til Tider Huslærere til deres Undervisning. Som ung kom han paa Hindholm Højskole hos Anders Steffensen, hvorfra han flyttede til Holsteinsminde for at have Opsyn med Drengene. Her blev han en særdeles og fortrolig Ven af Forstan-

der Kaptajn M. C. Nielsen, der ogsaa ved Afrejsen forærede ham en god Bog, hvori han selv havde skrevet: »Til Minde om fortrolige Samtaler og glade Timer.« Bogen, betroede Kaptajnen ham, havde han selv brugt til at tage med i Kirke; thi naar Præstens

¹⁾ Han døbttes i Als 22. Februar 1834 med Navnet Jørgen Peter Hansen Korsgaard. Faderens Søster Benthe Korsgaard i Brohuset har baaret, Jomfru Sine Svanholm fra Viffertsholm, Jens Svanholm ibid., Gaardmændene Anders Jensen af Helberskov og Ditley Christensen Leth af Sophienlund.

Prædiken kedede ham, læste han i den i Stedet for at høre efter.

Han giftede sig i Maj 1861 med Christiane Thomisdatter, en Gaardmandsdatter fra Veddum. I Ægteskabet var en Søn og to Døtre, der alle døde i de unge Aar.

Fra hans Tid begynder man først at kalde Hjemmet Brogaarden, hvilken han drev med stor Flid og Dygtighed i over en Menneskealder. Han var i Besiddelse af gode Evner og stor Energi, hvorfor han ogsaa blev Foregangsmand i Als Sogn i mere end sædvanlig Udstrækning. 2 Gange valgtes han ind i Als Sogneraad, hvis Formand han var i mange Aar. Om ved 1880 var han med til at oprette Als Spare- og Laanekasse, hvis Kasserer han var til sin Død. Ligeledes var han et mangeaarigt og virksomt Medlem af Andelsmejeriet Ravnborg og Repræsentant for Aalborg Amts Svineslagteri og i det hele en varm Tilhænger af Andelstanken. Ligeledes var han i over en Snes Aar Medlem af Skoledirektionen for Aalborg Amt.

Hele sit Liv var han nøjsom og opnaaede at blive en meget velstillet Mand efter sin Tid og regnedes for den rigeste Mand i Als Sogn. Han viste stor Godgørenhed overfor dem, der trængte til Hjælp. Saaledes hjalp han flere unge Mennesker til at studere, og en ung dygtig Mand, der vilde frem, kom sjælden forgæves til ham om Hjælp. Et Udslag af hans Godgørenhed var ogsaa det Sygekasselegat paa 7000 Kr., som han stiftede, og som forvaltes af Als Sogneraad.

Paa sine ældre Aar bortforpagtede han Brogaarden og boede en kort Tid i Hadsund, hvor han havde købt en Ejendom, som han dog solgte, da han ikke syntes om at bo der. I Eftersommeren 1903 byggede han en Villa ved »Flouen« midt i Als By. Her døde

hans Hustru 7. Maj 1909 og han selv efter et Par Dages Sygeleje Natten til den 12. Februar 1912.

Brogaarden havde han forlængst solgt i 1904 til Brodersønnen Vognmand Christian Korsgaard i Aalborg. Fra 1924 har den nu været drevet af dennes Svigersøn, Svend Trøst Hansen, der er gift med Ellen Korsgaard. I 1929 købtes Brogaarden af Svigerfaderen.

POLITIKEREN VILLADS HOLM

ET MINDESMÆRKE I ORD

AF A. C. ERTBØLL-NIELSEN

I en stor Del af Tiden mellem Midten og Slutningen af forrige Aarhundrede var to af Aalborg Amts Folketingsvalgkredse repræsenterede af to, hver i sin Kreds boende Bønder, der begge i al deres jævne, landlige Stil og Støbning naaede at blive ansete som dygtige Politikere, oplyste og forstandige Mænd, som de var. Om den ene af dem, Husmand Anders Nielsen af Fyrkilde, der repræsenterede Brorstrupkredsen (nu Aarskredsen) 1858—87, er fortalt i »Fra Himmerland og Kjær Herred« for 1925, disse Aarbøgers 5. Bind. Den anden, hvis Liv og Virksomhed er Emnet for nærværende Artikel, var Gaardejer Villads Holm, som 1866—90 var Nibekredsens Tillidsmand paa Tinge. De to Himmerbomænd var altsaa i en Snes Aar samtidigt Medlemmer af Rigsdagen og samtidigt Deltagere i Forfatningskampene i 70erne og 80erne, i hvilke Kampe navnlig Villads Holm indtog en af den store Almenhed lidet bemærket, men desuagtet alt andet end tilbagetrukket Stilling.

Anders Nielsen og Villads Holm tilhørte, som det vil erindres af os ældre Vælgere i Amtet, et og samme politisk Parti, nemlig Venstre og af dette den moderate Fraktion, hvorved dog er at bemærke, at Holm personlig utvivlsomt var den mest moderate. Iøvrigt

var de i Færd og Fremtræden ret forskellige, selvfølgelig begrundet i Ulighed i Afstamning, Livstilling og Naturel. Anders Nielsen var den lidet talende, men desmere tænkende og alvorlige Smaamand fra en af-sides og gammeldags Egn, Holm livligere, lys af Sind, hurtig i Tankegang, frejdig, selvsikker og ofte spøge-fuld i Tale, men ikke let gennemskuelig — typisk for Gaardmandsstand i en venlig Bostavn.

I sin Bog »Den danske Rigsdag«, udgivet 1882, indleder Forfatteren, Højrejournalisten H. Wulff sin Omtale af Villads Holm med — bl. a. — følgende:

»Holm har en sjælden Gave til at give sig Ud-seende af ikke blot i et givet Øjeblik at være fuld-stændig troværdig, men endog at være særdeles for-trolig og aabenhjertig, men helt ud hengive sig til det skal man dog ikke, man bliver da let den, der til Slutning kommer til at holde Lyset. Iøvrigt skal det erkendes, at Holms smaa, brune Øjne har et Udtryk, der advarer mod Faren, thi et Skælmeri, han har vanskeligt ved at beherske, røber hans tørre Lune og Uudforskellighed.«

Villads Nielsen Holm var født den 15. Januar 1829 i Nørre Tranders, hvor Forældrene, Niels Villadsen og Hustru Maren Jensdatter var Gaardfolk. Moderen blev Enke og senere gift igen, og den unge Villads antog derefter Stiffaderens Efternavn Holm. I Hjemmet og dets Nærhed tilbragte han sin Barn-dom og en lang Tid som ung og ugift Mand, stadig beskæftiget ved Landbruget. Først da han var 29 Aar, indgik han i Ægteskab med Claudimine Christensdatter Clausen, en Gaardmandsdatter af det hjem-lige Sogn, og købte samme Aar en mindre Landejen-dom med gamle, forfaldne Bygninger i Nørholm. Efter i Løbet af 8 Aar at have udbedret disse saa nogen-

lunde og i det hele forbedret Ejendommen, solgte han denne og boede nu en kort Tid i Øster Sundby, hvorefter han i Slutningen af 1886 købte en større Gaard, af Hartkorn ca. 6 Tønder, i Ferslev, hvor han havde Hjem under den største Del af sin Rigsdagstid, nemlig til 1879, da han købte og tilflyttede en lignende Gaard, Findelstrup i Dal Sogn.

Den ny Gaardejer i Nørholm viste sig at være en omgængelig og tillige kundskabsrig Mand, vakt og vaagen overfor Foreteelserne i Sognesamfundet saa vel som indenfor en videre Horisont, saa det varede ikke længe, før hans Standsfæller blev opmærksomme paa ham og fik ham kaldt frem paa de Pladser, hvor det gjaldt om at have kyndige Mænd, som man tillige kunde have Tillid til. Han maatte vælges ind i Sogneraadet, og da han fraflyttede Kommunen, havde han modtaget et større og mere omfattende Tillids-hverv: Mandatet som Folketingsmand.

Det var Optrækket til Grundlovsændringen, der i Forsommeren 1866 gav Stødet til, at »Villads i Nørholm« kom ind paa den politiske Bane. En Del af Nibekredsens Bønder havde faaet Forstaaelse af, hvad det gjaldt, og de ønskede at sende paa Tinge en Mand, som de overfor det foreliggende vigtige Spørgsmaal kunde lide paa. Aalborg Stiftstidendes Redaktør, Bernhard Rée, tilbød sig, men Landboerne havde da allerede fundet en Kandidat i Villads Holm, hvorefter Rée trak sin Kandidatur tilbage, saasom han fandt det rigtigt, at Landbostanden blev repræsenteret af en Landmand med iøvrigt fyldestgørende Kvalifikationer.

Valget, et Opløsningsvalg, fandt Sted den 4. Juli. Holm valgtes med 386 Stemmer. Som Modkandidat havde han Bornholmeren, Løjtnant Lucianus Kofod, som fik 265 Stemmer. Sognefoged Peder Christian-

sen (Aarup), Vognsild, som var tredie Kandidat, trak sig tilbage efter Kaaringen.

Der stillede den Gang ikke store Fordringer til en Rigsdagskandidats Veltalenhed. Villads Holm fortalte selv, at hans Valgtale ikke varede over 3 Minuter, og at den var lige saa tør af Indhold, som den var kort og knudret af Form. Men Gaardmænd, Husmænd og Landarbejdere i Nibekredsen vilde have, at der skulde stemmes Nej til den reviderede Grundlov. »Villads i Nørholm« vilde stemme Nej. Han blev Kredsens Folketingsmand og var det i 24 Aar.

Den første Samling, han deltog i, varede kun nogle faa Dage. De valgte havde kun at samles paa Kristiansborg og afgive deres Votum i det betydningsfulde Spørgsmaal, og saa var deres Mandat ude.

Efter Grundlovsrevisionen, der som bekendt blev vedtaget, kom atter et Opløsningsvalg, og den 12. Oktober 1866 stod Holm igen paa Valgtribunen i Nibe og havde sin tidligere Modkandidat fra Sommervalget. Stemmeafgivningen var denne Gang noget mindre end før. Holm valgtes med 358 Stemmer, Kofod fik kun 127.

Gennem de følgende mange Aar havde Holm kun enkelte Gange Modkandidat. Dette var Tilfældet den 20. September 1872, da Grev Tramp, Kyø, var opstillet, men kun opnaaede 281 Stemmer mod Holms 643, 14. November 1873, da Højremanden, Overretsprokurator Steinthal, København, led det knusende Nederlag kun at faa 90 Stemmer mod Holms 1130, og 28. Januar 1887, da Holms Stemmetal naaede op til 1216, medens en anden Venstremand, Gaardejer Jens Nielsen, Giver, som da havde stillet sig, maatte nøjes med 336. En enkelt Gang, den 24. Maj 1881, blev Holm valgt med 915 Ja- mod 147 Nej-Stemmer.

Samtlige øvrige Folketingsvalg i Nibe var hurtigt tilendebragte Kaaringsvalg, saa et af de første Resultater, der forelaa paa de mer og mindre spændende Valgdage omkring i Landet, plejede gerne at være Villads Holms Genvalg i Nibe. Da Grev Tramp i Foraaret 1876 besejrede den tidligere Justitsminister Klein i Aalborg, var Holm saa tidligt færdig i sin Kreds, at han havde i Sinde, efter altsaa selv at være valgt, at køre til Aalborg, hvor han var Vælger, for at kunne afgive sin Stemme til Tramp. Han kom dog for sent til at stemme, men da han naaede ind paa Bredgade, mødte han en jublende Folkeskare med Højskoleforstander Thomas Bjørnbak og den unge Greve i Spidsen — Venstre havde for første Gang sejret i Aalborg.

Ved sin Indtrædelse i Rigsdagen havde Holm selvfølgelig straks sluttet sig til Venstre, og længe varede det ikke, før han havde vundet Anerkendelse som et af Partiets dygtigste og mest begavede Medlemmer, hvilket havde til Følge, at han i Aarene 1870—78 var Medlem af Bestyrelsen for »Det forenede Venstre«. Ved dettes Opløsning, der begyndte i 1875 og fuldenttes 1878 derved, at 27 Medlemmer med Berg som Fører udmeldte sig af Partiet og dannede det radikale Venstre, forblev Holm, hvor han stadig havde været: i den moderate Lejr.

Men indenfor denne dannede sig efterhaanden en snævrere Kreds, der privat samledes i Gæstgivergaarden »Gammel-Avlsgaard«, og som her drøftede de politiske Forhold og traf Aftaler med hverandre. Her var Holm en af de mest interesserede og virksomste. Aar efter Aar var dette Sted hans Hjem i København, hvorfor det og dets politiske Betydning bør nærmere omtales i nærværende Skildring.

»Gammel-Avlsgaard« havde et behageligt, gammeldags Præg i Modsætning til de nyere Hoteller. Der var en egen, til Dels landlig Hygge i Lokalerne, et Forhold, der vistnok i væsentlig Grad bidrog til, at »Gaarden« gennem en Aarrække var et Hjemsted for Rigsdagsmænd i saa betydeligt Antal, at intet andet Hotel eller Pensionat i Hovedstaden kunde opvise noget lignende. Man skulde helst være i Besiddelse saavel af selskabelige Gaver som af samstemmende politisk Grundbetragtning for at blive indlemmet og befinde sig vel i Gammel-Avlsgaard-Kredsen, der efterhaanden formede sig til en Slags Parti, som dog ikke helt ud dannede sig efter de for Gruppen paa Rigsdagen gældende Regler, men som desuagtet i og udenfor Rigsdagen gik under Benævnelsen Gammel-Avlsgaard-Partiet. Fælles for de fleste Medlemmer var en vis Uafhængighedsdrift. De holdt ikke af at indordne sig under en skrap Partidisciplin, og selv om de ved Taler og Afstemninger om Dagen i Tinget kom til at staa mod hinanden, var der intet i Vejen for, at de om Aftenen i »Gammel-Avlsgaard« kunde samles til en fornøjelig L'hombre.

Efter Villads Holms og nogle andre gamle »Limfjordspolitikere«s Afgang fra Rigsdagen blev der i Datidens store, ansete Ugeblad »Illustreret Tidende« skrevet om ham: »Villads Holm var værdifuld for »Avlsgaarden« og dens Beboere.... Til hans gode, jyske Maal sluttede sig et Smil, der havde den ejendommelige Blanding af Aabenhed og Poliskhed, som er Cimbrias Sønner egen. Han kunde fortælle Historier med et saa lunt Blik, at egentlig kun hans Landsmænd kunde forstaa, hvad der var Alvor og hvad der var Kommers. I Folketinget var han altid

Alvorsmanden, der med Forstand og Dygtighed udtalte sig om de foreliggende Sagers Realitet.«

En Redegørelse for Villads Holms hele politiske Færd og Indsats i Lovgivningsarbejderne i hans Rigsdagstid vilde falde udenfor Arten af det Stof, der egner sig for en amtshistorisk Aarbog som nærværende, hvorfor der i Artiklen her kun skal omtales det strengt nødvendige til Belysning af hans Personlighed og Virkemaade.

Naar der blandt Rigsdagens forskelligt sindede Politikere var Tale om Underhandlinger, var Holm en af de første, man søgte. Den lille, trivelige, joviale Mand kunde altid let komme ikke blot Venner, men ogsaa Modstandere i Tale, og havde han end taget sin bestemte Stilling overfor en Sag, et Forslag eller et Ændringsforslag, var han altid villig til privat at indlade sig paa en lille Debat om Spørgsmaalet og overveje de forskellige Muligheder, hvorved en Løsning kunde ske.

Han talte let og interessant, aldrig hadsk eller uforsonligt — og skrive politiske Artikler kunde han fremfor de fleste andre af sine Standsfæller og Kolleger. I en Række Aar efter Bernhard Rée's Død i 1868 var han en ret flittig Medarbejder ved Aalborg Stiftstidende, som han sendte populære Skildringer om Anskuelser og Tilstande i Tingsal og Partigrupper, og at disse Avisartikler havde Læsere, fik han en Gang et pudsigt Bevis paa. Da han i Julen 1876 sammen med flere andre jydskke Politikere var paa Vej hjem fra Hovedstaden, indtraf et saa voldsomt Snefog, at Rejsen op gennem Jylland blev yderst besværlig. I Samlag med Folketingsmændene Søren Kjær og Jungersen samt daværende Indenrigsminister Skeel og et Par andre nordjyske Rigsdagsmænd kom

han en Aften sent pr. Slæde til Hobro, hvor Selskabet tog ind paa Møllers Hotel. Da Kjær her skulde skilles fra de øvrige, blev der drukket et Par Flasker Vin til Afsked, og man belavede sig derefter paa at komme til Ro. Saa blev atter en Flaske Vin sat paa Bordet, og Hotelværtten kom frem og bad om Tilladelse til at maatte traktere Selskabet. Han havde hørt, at den ene af Herrerne var Villads Holm, og han vilde gerne byde Hr. Holm et Glas Vin som Tak for hans Artikler i Aalborg Stiftstidende. Ministeren morede sig. »Jeg er Landets Indenrigsminister,« sagde han, »men mig kender Manden ikke. Derimod kender han Dem, Holm, som kun er en ganske simpel Folketingsmand for en ham fremmed Kreds.«

»Gammel-Avlsgaard-Partiet« var altid de moderates højre Fløj, og dets Medlem Villads Holm, der af alle Partier blev betragtet som en særdeles klog Politiker og udpræget Forhandlingsmand, blev fra Højres Side efterhaanden Genstand for megen Opmærksomhed, idet dette Parti tænkte sig ham som halvvejs Meningsfælle og mulig Mægler i større og mindre Konflikter. I saa Henseende blev Højre dog stadig skuffet — Holms Venstresind var tilstrækkeligt grundfæstet. Men den himmerlandske Folketingsmand kom dog gentagne Gange til at spille en vis Rolle i Højres Forligsforsøg og øvrige Operationer — man troede at kunne bruge ham. Aarsagen dertil laa vistnok væsentlig hos ham selv, nemlig i hans vennesæle Færd og Sindelag overfor enhver. Det begyndte allerede under Ministeriet Fonnesbech (1874—75), der havde sat sig den Opgave at tilvejebringe en Forbindelse mellem visse Dele af Højre og visse Dele af Venstre. Ministeren havde mange Samtaler med Villads Holm og mente ved at vinde ham

for sine Planer at vinde en stor Part af Venstres Mænd, men Ekscellencens Bestræbelser forblev frugtesløse. For den lune Villads Holm var det imidlertid store Dage, mens dette stod paa. Fra dem skriver sig ogsaa hans Forbindelse med Kronprins Frederik, den senere Kong Frederik den Ottende. Holm holdt af siden hen i Aarene at fortælle med sit fiffige Smil, at han havde det saadan overfor Kronprinsen, at han af ham blev modtaget i Audiens, naarsomhelst han lod sig melde.

Men ligesom han ikke lod sig indfange af Højre til at gaa dettes Ærinde, hvorvel han var den udprægede Forligsmægler, kunde han ogsaa fastholde sit Standpunkt uden Pres fra modsat Side, det yderliggaaende Venstre. Det hændte, at han bestemt og modigt gjorde Front mod C. Berg og lod denne store og formaaende Politiker høre, at han var tilbøjelig til at føre Venstre alt for vidt, saa der intet kom ud af Lovgivningsarbejdet. Holm vilde Forhandling og Resultater, og han havde bl. a. sin ærefulde Andel i Gennemførelsen af en Hærlov i 1880 og en omtrent samtidig Søfartslov.

Under alle Politikens Omskiftelser var Nibekredsen forbleven ham tro. Den 28. Januar 1887 stod han for sidste Gang paa Tribunen som Kandidat og valgtes, som foran meddelt, med et stort Stemmeantal. Men efterat han under den paafølgende Rigsdagssamling og knap et Par Maaneder efter Valget havde været delagtig i Underhandlinger med det af Venstre ilde sete Ministerium Estrup og i det følgende Aar spillet en Hovedrolle i et nyt Forligsarbejde, tabte Vælgerne Tilliden til ham, og han var klog nok til snart at blive opmærksom derpaa. Holm havde i mange Aar været Medlem af Tilsynsraadet for Land-

bygningers almindelige Brandforsikring og blev i 1889, altsaa mens han endnu var Folketingsmand, Branddirektør med Bopæl i Vedsted, hvilket selvfølgelig bidrog sit til, at han kom ud af den praktiske Politik. Tiden var desuden gaaet fra ham. Den Taktik, der nu fulgtes paa Tinge, de store Ordkampe, var han ikke med i, og i sin sidste Rigsdagsperiode var han ikke som tidligere en særlig bemærket Mand. Ved Valget den 21. Januar vilde han ikke stille sig.

Han blev dog ved at følge Politiken med Opmærksomhed og vilde gerne tage Del i politiske Møder omkring i Eggen, ved hvilke Lejligheder han nu og da kunde tage Ordet for at udtale sin Mening om Sagerne. Ved de første Valg, der, efter at han var kommen til Vedsted, holdtes i Nørre Sundby-Kredsen, optraadte han som den moderate Kandidats Anbefaler. Han var Talsmand for baade Tutein og J. K. Larsen, og han var ivrig for Ravn. Derimod havde han ondt ved at faa anbefalet Agrarkandidaten Poulsen-Nørbjerg. Agrarerne huede han aldrig. Deres Politik, der efter hans Skøn var uden Politik, laa ikke for Villads Holm.

Men naar engang den danske Rigsdags Historie skal skrives, vil Villads Holms Navn blive nævnet der¹⁾. Han blev aldrig nogen politisk Fører, men han hævede sig saa meget over Menigmandsrækkerne, at hans Navn tidt og ofte kom frem i betydelige Situationer.

En Gang i December 1900, da han i tjenstligt Anliggende var kørende til et af Sognene i sit Distrikt, væltede Vognen med ham, hvorved han blev en Del forslaaet, og dette Uheld blev vistnok den egentlige

¹⁾ Se »Venstres Historie i Danmark gennem hundrede Aar«, 1837—38, I., 312, 330, 431 f.

Red.

Anledning til hans Død, som indtraf den 18. April 1901 i hans Alders 72. Aar.

Ugedagen derefter fandt Jordefærden Sted fra Vedsted Kirke. Der var til Ligfølge mødt om ved et Par Hundrede Mennesker, deriblandt nogle faa stedlige Politikere og et større Antal af Nordjyllands andre kendte Mænd. Pastor Gregersen, Aaby, holdt Tale ved Baaren. Han gik ud fra Ordene i Chr. Richardts smukke Vers, »Sol i Aftensvale, lær mig den Kunst at dale.« Af den gode, ret store Tale skal her kun gengives følgende: »Jeg kendte ikke afdødes Virksomhed i tidligere Tider, kendte ham kun som Menneske. Villads Holm var en af Folkets Øverster, som havde maattet dale, og det havde ikke altid været let for ham at gøre det glad. Men han tabte aldrig Kærligheden, Troen og Tilliden til Folket, saa han trods Spidsfindigheder, Rænker og Underfundigheder, han havde været ude for, altid var glad ved at tænke tilbage paa gamle Dage. Han omfattede Venner og Modstandere med venligt Sindelag, men særlig stærk var hans Kærlighed til Hustru og Familie. Han var en god Fader og Husbond. Nogle af hans egne Ord nu mod Livsafslutningen havde været disse, at han var glad ved Guds Førelser med ham.«

Trykte Kilder foruden de nævnte: Aalborg Stiftstidende og Aalborg Amtstidende.

EN FÆSTEBONDE MISTER SIN GAARD

(HANS SIMONSEN, LINDHOLM)

AF SIGURD KRISTENSEN

I Aaret 1734 var en Fæstebonde i Lindholm By kommet i saa store økonomiske Vanskeligheder, at Herremanden, Peder Hauch til Attrup, taber Taalmodigheden og tager den lille Fæstegaard fra ham. Bonden hed Hans Simonsen, og han maatte sætte sit Navn under følgende »Revers«:

»Siden jeg underskrevne Hans Simonsen af min Husbond Peder Hauch til Attrup er udvist af et Sted i Lindholm By paa 3 Tdr. 1 Skp. 1½ Alb. Hartkorn formedelst mange og store Restancer af Kongl. Skatter, Landgilde og Laanekorn, samt Stedets større Brøstfældighed, hvilket alt det efter Menneskelig skønsomhed ved min Levetid ikke kand blive mig muligt, som billigt ske burde, at betale og istandsette, ja jeg endog herved bekiender og tilstaar at have forbrudt mit Fæste, dels af forestaaende Aarsager og dels fordi jeg imod Loven og uden min Husbonds Minde og Forevidende ofte til fremmede har bortlejet af samme i fæstehafte Steds tilliggende Mark Jorder mig self til yderste Ruin og Fordærv og til min Husbonds store Skade. Saa er jeg efter derover i Dag forfattede herved hæftede rigtig Regning ialt endelig skyldig bleven: 87 Rbdr. 1 Mark 10 Sk. (foruden fire Aars Landgilde: tolv Rbdr. fire Mark og trende Beester) —

siger firesindstyre og syv Rigsdaler een Mark og 10 Skilling, som jeg ved denne min Revers tilforpligter mine sammesteds fødte Arvinger at betale eller af-tiene, samt og i Følge af Lovens tredie Bogs 13de Capitels 6. Art. tilpligter mig hverken ved mig self eller andre at gjøre min Efterkommere paa samme Sted enten Forhindring eller Forfang i nogen optæn-kelig Maader, og ellers ialt at være ovenbemeldte min Husbonde, efter Loven og mit hafte Fæstebrev, som er forbruden, og efter denne min i alle Maader unød og utvungen udgifne Revers og Forpligt som een desværre alt for megen gældbunden Bonde og Tje-ner, hørig og lydig eller og i dessen Mangel at ud-staa det, Hans Mayestæts Forordning byder over en utro Tjener. Dets til Bekræftelse haver jeg denne min Revers og Forpligt med min egen Haand under-skreven og ombedet de i alt ved denne Forretning tilstedeværende tvende Dannemænd gammel Jens Jen-sen og unge Jens Jensen begge af Lindholm dette med mig til Vitterlighed at underskrive; og kand min Husbonde denne min Forpligt og vedhæftede af os alle undertegnede rigtig Regning, uden nogen Varsel mig derfor at give, naar hand behager lade Tinglyse og Protokollere.

Datum Attrup, d. 5te October 1734.

Hans Simonsen.

Jens Jensen.

Jens Jensen.

Den »herved hæftede riglige Regning« saa saa-ledes ud:

Hans Simonsen i Lindholm er af 3 Tdr. 1 Skp. 1¹/₂ Alb. Hartkorn skyldig saasom:

1726:	faaet 3 Tdr. 4 Skpr.				
	Hafre til Sæd à Td.				
	efter samme Aars Ca-				
	pitels Taxt 5 Mark 4				
	Sk. er	3	Rbdr.	Mark	6 Sk.
	Landgilde til samme				
	Aars Matini forfalden				
	à Td. Hartkorn 1				
	Rbdr. er	3	—	1	—
1727:	faaet 1 Td. Rug efter				
	samme Aars Capitels				
	Taxt	1	—	5	—
	nok 4 Skpr. ligesaa.	—	—	5	—
	3 Tdr. Byg til Sæd				
	à 8 Mark 4 Sk. er .	4	—	—	12
	Landgilde til samme				
	Aars Martini	3	—	1	—
1728:	Landgilde Penge ...	3	—	1	—
1729:	Ligesaa	3	—	1	—
1730:	Ligesaa Landgilde ..	3	—	1	—
1731:	Med videre Landgilde	3	—	1	—
1732:	Ligesaa Landgilde ..	3	—	1	—
	Resterende Skatter til				
	samme Aars July				
	Quartal inclusive for				
	ham i Amistuen be-				
	talt	20	—	—	4
1733	aars Landgilde	3	—	1	—
	Paa samme Aars				
	Tiendepenge resterer				
	hand	—	—	3	—
1734	aars Landgilde	3	—	1	—

Er: 59 Rbdr. Mark 4 Sk.

Derfra fragaar, som hannem er eftergiven, Landgilden for Aarene 1726, 27, 28, 29 aarlig 3 Rbdr. 1 Mark, er i bemelte fire Aar: 12 Rbdr. 4 Mark.

Igien: 46 Rd. 2 Mark 4 Sk.

Desforuden er hannem i bemelte Aaringer givet 3de Beester, hvorfor intet er regnet.

Endvidere tilkommer:

1. Huusenæs Brøstfældighed, som af Synsmændene er anset for at være meere end 30 Rigsdaler
 2. Steddets Besætning bør efter Forordningen af 15. Januar 1701 bestaa af 4 dygtige Beester à 10 Sldr., er 26 Rbdr. 4 Mark
En Vogn med Behør . .	6	—	4	—
En Plov med Behør . .	4	—		—
En Harve og Tilbehør .	1	—		—

Latr. 114 Rbdr. 4 Mark 4 Sk.

Derimod bedrager efterstaaende ved Stedet værende Inventarium Poster efter derpaa gjorde Vurdering sig saaledes:

Et rød guul blæset Øg	5	Rd.	4	Mk.
En brun ditto	5	—		—
En brun skieget Hest	3	—	2	—
Et brun blæset Øg	4	—		—
En Raunsort Ko	3	—		—
En sort stieret ditto	3	—	2	—

Noch en sort stieret ditto, vurderet for 2 Rdr. 4 Mark, som Hans Simonsen beholder, tilligemed nogle Faarhøvder, som ikke er vurderet, siden de ej var tilstede.

En Vogn og noget gammelt	
Vogntøj.....	3 Rdr.
En gammel træ Harve	1 Mark
En Jerntyr.....	10 Sk.
Dette bliver:	27 Rdr. 2 Mk. 10 Sk.
Summa:	87 Rdr. 1 Mk. 10 Sk.

Indbo er intet antegnet, men den ringe Del, deraf findes, Hans Simonsen overladt.

Datum attrup d. 5. October 1734.

Peder Hauch.

Denne Opgørelse har en Paategning:

»Den til Stedet dette Aar indbjergede Korn Auf-
ling bestaar omtrent af 39 tallæs Korn, og endskiønt
dette icke kan blive tilstreckeligt til behøvende Sæde-
og Tærekorn til et andet Aars Michaeli, naar derfra
tages de dette Aar efterstaaende Kornskat og accor-
derede Tiende Penge samt og Skatterne tilstundende
Aar 1735 i ringeste til July Quartal, som deraf bør
udredes, saa er dog intet i saa Maade i denne Reig-
ning noget til Debet anreignet.

Datum Attrup ut supra.

Peder Hauch.«

Peder Hauch var vel ikke netop saa optimistisk
at tro, at han med Tiden skulde faa hele sit Tilgode-
havende — altsaa 87 Rbdr. 1 Mark 10 Skilling —,
men han regnede dog med, at han efterhaanden
skulde faa en Del af Beløbet ind, thi »da han udviste
ham af Gaarden, dog lod ham beholde en Koe, 4re
Faar Creaturer, en Deel Indboehave«, saa blev denne

Godgørenhed fra Herremandens Side just ydet den stakkels Bonde »i den Tanke, at Hans Simonsen med sine Børn efterdags paa hans Gods og til hans og Bønders Tjeneste skulde findes hørig og lydig, saa og, naar Leilighed kunde gives, aflægge noget af den opførte Restantze og Gield, saa vidt muligt kunde være«.

Dette Peder Hauchs Haab blev imidlertid beskæmmet. Hans Simonsen »efterkom i saa Maade intet«, og Herremanden saa derfor til sidst ingen anden Udvej end at gaa Rettens Vej med sin Klage over »Hans Simonsen og nogle af hans Børns Ulydighed... saa at Hans Simonsen kan blive fundet pligtig til at efterleve sin udgivne Revers udi alle Ord og Punkter og betale, hvad han skylder«.

Over for Retten forklarer Hans Simonsen, »at han ganske vist har underskrevet Reversen, og den er ogsaa først bleven oplæst for ham«, men alligevel er det Snyderi og fæle Kneb alt til Hobe, thi da Reversen blev læst op, »var den af et andet Indhold«, og han vidste aldeles ikke »at have indgaaet saadan Løfte enten for sig eller sine Børn med Restantzens Afbetaling, thi hans Husbond satte ham fra Stedet uden Lov og Dom og gjorde ingen Afregning med ham, men opførte Restantzer lige som hand self lystede, haaber derfor at blive fri for denne Prætention, siden han maatte miste sit Sted og efterlade, hvad han ejede, og nu er i største Armod og intet haver at betale med«.

Der faldt Dom i Sagen paa »Kiær-Hvetboe Herreds Thing Løverdagen den 13. December 1737«:

»... Saa dog efterdi Hans Simonsen modsiger samme (Reversen), at den ikke blev oplæst for ham saaledes af Indhold, som han nu maa fornemme, be-

retter og, at hans Husbond satte ham fra Steddet uden Lov og Dom og gjorde ingen Afregning med ham, men opførte Restantzen ligesom han lystede, kand Retten ikke bifalde dend paa Seigr. Hauchs Vegne gjorde Paastand med Reversens Efterlevelse for saa vidt dend derudi melte Summes betaling angaar, men kiender for Ret, at eftersom Hans Simonsen er udvist af hans Sted uden Lov og Dom og ikke nød noget af Stedets aufl, som han selv skal have ladet indbringe, han da for den opførte Brøstfældighed bør fri at være.«

»Den opførte Brøstfældighed« andrager 30 Rigsdaler, og naar det trækkes fra det af Peder Hauch krævede Beløb, bliver der tilbage godt og vel 57 Rigsdaler for Hans Simonsen at betale, hvad han naturligvis heller ikke uden videre formaar.

Peder Hauch er ikke tilfreds med Dommen og fører derfor Sagen videre til Viborg Landsting, hvor Dommen falder allerede 21. Maj Aaret efter. Inden det kommer saa vidt, lader Hans Simonsen affatte en lang Redegørelse til Vejledning for de »Høyædle og Velbyrdige Herrer Landsdommere udi Nørre Jylland« og til eventuel Frelse for sig selv. I denne Redegørelse gennemgaar han hele Sagen forfra. Han forklarer, at Gaarden blev ham frataget, just som han var færdig med Kornhøsten. Han havde kørt 39 Læs Korn i Hus, og da det sidste Læs var vel anbragt oppe under Hanebjælkerne, kom den grimme Peder Hauch og satte Laas for Ladeporten, saa Hans ikke for sin egen Mund fik saa meget som en eneste Kærne. — »Dog forblev jeg i Gaarden til henimod Helmissen, saa som jeg ingensteds kunde faa Husværelse, men da blev jeg slet udvist og maatte tigge mig Husly til hos en efter anden her i Byen over toe Aar.« Der-

efter fortæller Hans Simonsen de lovkyndige Herrer i Viborg, at han i Virkeligheden ikke har været en saa daarlig Bonde, som Hauch vil gøre ham til, men hans Ulykke skyldes, dels at han har været ude for en rent ud fantastisk Mængde Uheld — han har saaledes Tid efter anden mistet ikke mindre end 14 »Øgbæster« — og dels at Peder Hauch har forfulgt ham og gjort det umuligt for ham at klare sig:

»Men da Monsr. Hauch først lod indskrive min ældste Søn til Soldat og siden satte ham til et af sine Steder og tog min anden Søn til sig selv i Tieneste, kunde jeg som en gammel affældig Mand ikke saa vel bestaa mig derved, formedelst jeg havde ikke Raad til at holde fremmede og hafde ikkun en liden Søn paa 10 Aars Alder, da jeg kom fra Stedet. Denne Søn vilde Monsr. Hauch ogsaa haft fra mig, men jeg vilde ikke lade ham faa dend, førend Drengen hafde gaaet noget i Skole og lært at kiende Gud, og derfor tror jeg, at Monsr. Hauch er blevet mig saa ugunstig og efterstræver mig saa hart, alligevel han ved nok, at jeg ikke kan betale ham enten det, jeg allerede er tildømt eller den Bekostning, han gjør ved denne Indfæstning . . .

Heraf kan sees hans Forhold imod mig fra først til sidst, og det synes, lige som det stod i hans Magt at gjøre, hvad han vil, formedelst jeg er gammel og fattig, og ingen har til Forsvar.

Jeg indflyer derfor allerydmygst til de Gunstige Herrer Landsdommere med vemodig Bøn og Begiering, at de af Medynk og Barmhiertighed vile redde mig fra Peder Hauchs Haardhed imod mig, at hand ikke skal faa Dom over mig enten til Bremerholm eller anden Straf, og jeg saaledes i min gamle udlevede Alder ende mit Lefnet.«

Endelig beklager Hans Simonsen sig over, at »ingen vil enten leje eller fæste mig Huus, fordi han nægter mig Pas«.

Trods denne »vemodige Bøn og Begiering« var de Herrer Landsdommere ikke Bonden gunstige, da de afsagde deres Dom. De lod sig ikke af Brevet røre til at vise Medynk og Barmhjertighed og lade Naade gaa for, hvad de mente var Ret.

Dommen faldt, som allerede nævnt, den 21. Maj 1738, og heri hedder det:

»Alle Bonden Hans Simonsens Forklaringer kan ikke være ham til Frelse, mens (han) tilfindes at efterleve sin udgivne Revers, som herved i alle Maa-der ved Magt kiendes. I manglende Fald at lide efter Loven, og den indstefnte Dom saaledes at ansees.«

Landsdommerne var Justitsraad Sehested Thestrup og Heug.

Hvordan det videre gik Hans Simonsen, ved jeg ikke noget om, udover at Kirkebogen for Nørre Sundby oplyser, at han døde Aar 1750 og blev begravet den 2. August. Aldersopgivelsen er meget nøjagtig: 79 Aar 8 Maaneder 2 Uger og 4 Dage.

EN GODSEJER, DER LOD EN DEL FÆSTEGAARDE STAA LEDIGE

(»FORSETE« 1823, NR. 16)

VED P. CHRISTENSEN

I Anledning af en Skrivelse af 1814 fra Sognepræsten i Ove, hvori han androg om Frihed for Tiendeskat for adskillige fæsteledige Gaarde under Ove Gods, tilskrev Rentekammeret i 1815 Stiftamtmanden om at ville, »efter at det paa lovlig Maade er oplyst, hvor mange Gaarde, der uden dertil givet Tilladelse er nedlagt, hvad Hartkorn de staar for, og i hvor lang Tid de har været øde og nedlagt, at foranstalte Ejeren Proprietær Foss¹⁾ tiltalt efter Forordn. af 6. Juni 1769 til Betaling af Mulkt og til at genopbygge Gaardene«. Ved et i den Anledning afholdt Forhør 18. Marts 1817 vidnede Husmand Jens Kaarup, at saa vidt han troede, var der 7 øde Gaarde i Hautved og 4 i Kjelstrup. Den saakaldte Røde-Nielses' Gaard har Vidnet drevet fra Røde-Nielses' Død 1793 uden Fæste indtil 1799, og fra den Tid har Gaarden været øde uden Besætning og Beboer. S. Søndergaards Ejendom har været øde og uden Besætning omtrent 13 Aar, Vester-Jenses' og Jens Skræders ligeledes i 18 Aar, Jens Svartmanns i 13 Aar, Skov-Jenses' 4 à 5 Aar, Mellem-Peders' omtrent 6 Aar

¹⁾ Jens Jensen Foss var Søn af Forpagter Jens Clausen F. og Anne Elisabeth Hasselbalch, der som Enke skødede Ovegaard til Sønnen for 25,000 Rd. i 1797.

og i Kjelstrup By, Anders Hermansens Gaard har været øde og uden Besætning i 12 Aar, Bager-Jenses' i 10 Aar, Anders Thomassens, eller som han rigtigere kaldes, Anders Davidsens Gaard i 4 Aar og Peter Anders Kjelstrups Gaard i 16 à 17 Aar. En Del Husmænd drev nogle af disse Gaardes Avling, men for hvis Regning ved han ikke. Dog tager Husmændene det, de høster. Vidnet mener, at Aarsagen til, at disse Gaarde er blevet øde, »er det udstaaelige Hoveri«; 5 andre Vidner forklarede i Overensstemmelse hermed, og to af disse tilføjede, at de Husmænd, der driver Jorderne, gør nogle Gangdage til Ovegaard. Endelig blev det oplyst, at Jorderne ikke var udskiftede.

Foss foranledigede kort efter et nyt Forhør afholdt, hvor Jens Kaarup vidnede følgende: Om den Gaard i Kjelstrup, som P. Andersen er død fra, tilføjede han vedrørende det sidste Aar, at der er nok et Par Bæster ved Gaarden og en Mand, nemlig Anders Petersen, der driver Gaarden. Hans Forklaring 18. Marts, at Gaarden var ganske øde, ansaa han efter sin Formening saaledes, at Gaarden ikke blev drevet af en Fæstebonde. Saavidt han husker, kom E. Skelund til Gaarden et Par Aar efter P. Andersens Død, men om han drev den som Fæster, ved han ikke. Han tror, at hele Afgrøden indbjergedes og fortæredes paa Gaarden. Vidnet er af den Opfattelse, at Gaardene var for smaa til at forrette det bestemte Hoveri og ved ikke, om nogle har drevet Hoveriet for de øde Gaarde uden Foss selv. Han forklarede videre, at disse Gaardes Jorder drives dels af Husmænd i Houtved og Kjelstrup, som ikke før havde Jorder, og dels af Boels- og Gaardmænd, som har faaet noget Tillæg til deres for smaa Steder. Selv drev han Røde-

Nielses' Gaard som Fæster, men kunde intet Fæste faa, uagtet han havde anmodet derom. (Her indskød Foss, at Vidnet var en daarlig Fæster, som endog uden Tilladelse løb fra Gaarden og alt. Vidnet benægtede dette.) Beboerne i Houtved og Kjelstrup havde stedse været fattige, hvilket ogsaa disse var, der besad de nu øde Gaarde. En Del andre Vidners Udsagn faldt nøje sammen med Jens Kaarups Forklaringer, og under deres Afhøring oplystes tillige, at Mændene, der drev de øde Gaarde, hverken betalte Skatter, Landgilde eller Hoveri, men kun gør Foss en Villighed, naar han forlanger det, med en Dags Arbejde. Dog svarer de Tienden til ham. Ved Herredstingsdommen antoges iøvrigt, at Forordn. af 6. Juni 1769 vel ikke kunde anvendes, »men derimod vil indstævnte med Hensyn til de Aarsager, som har bevirket Gaardenes Ødelæggelse, og som efter Omstændighederne maa antages at være det af Vidnerne opgivne, blive at dømme efter bemeldte Forordnings § 5 til at betale 30 Rbdr. Sølv i Mulkt til Kongens Kasse af hver Td. Hrtk., de nævnte Gaarde er ansatte for«, hvilken Mulkt for hvert Aar de over 3 Aar har været øde indtil Udgangen af 1817 beregnedes til 6034 Rbdr. 28½ Sk. Sølv. Endvidere dømtes han til at betale til Statskassen for hver af de 7 øde Gaarde i Houtved 57 Rdlr. 28 Sk. Sølv og for hver af de 4 i Kjelstrup 65 Rbdr. 27½ Sk. Sølv aarlig, indtil Gaardene paa anordningsmæssig Maade er forsynede med Bygninger, Besætning og Beboere til deres tilliggende Jorder.

Ved Landsretten fremlagde Foss Resultatet af det sidste Forhør samt af et andet, optaget 9. Marts 1819, foranlediget af en af Sognepræsten imod ham anlagt Sag, vedrørende Godtgørelse for Tienden af de nævnte

Gaarde, ialt 1150 Rbdr. Sølv, 550 Rbdr. Nv. samt 40 Td. Rug. I dette Forhør var afhørt 15 Vidner, af dem, der havde dyrket de øde Gaardes Jorder. De havde forklaret, at de hver for sig havde haft en Del af Jorderne i Brug og at dette var sket paa en lige saa fuldkommen Maade som Byens øvrige Jorder. Af disse vidnede de fleste, mer eller mindre bestemt, at de havde givet Præsten Tiende in natura, mens de havde dem i Brug, med Undtagelse af 1813, da Præsten efter fleres Udsagn havde vægret sig ved at modtage den, hvorfor den var svaret paa Ovegaard. Desuden erklærede adskillige at have givet Præsten Mælk til Ost og betalt ham 24 Sk.

Landsretten forhøjede ved Dom 20. Nov. 1820 Mulkten til 8020 Rbdr. 82 $\frac{1}{2}$ Sk. Sølv og stadfæstede i øvrigt Underrettens Dom.

Ved Højesteretsdom 12. Maj 1823 nedsattes Bøden til 400 Rbdr. Sølv til Amtets Fattigkasse.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM I 1940

DET Haab, der blev udtalt i Beretningen for 1939, om forøget Besøg i Museet efter den tilendebagte Nyordning, blev ikke gjort til Skamme. Besøget i 1939 blev saa stort, som aldrig før, og naaede 14,878, eller mere end dobbelt saa meget, som i Aarene før Omordningen.

Besøget i 1940 vil desværre ikke naa mere end ganske smaa Tal, idet Museet maatte lukke kort efter 9. April, og i Henhold til Bestemmelserne om Luftværnsordning maatte alle Museets bedste og sjældneste Genstande fjernes og opbevares indtil videre paa sikkert Sted. Da de store Vinduer ikke kunde sikres, maatte hele Resten af Museumsgenstande flyttes indad i Bygningen.

Da Kunstmuseet samtidig for at sikre Samlingen af Malerier og Skulpturer maatte flytte denne fra 2. Sal til Stueetagen, har Museet maattet holde lukket siden.

At Lukningen har været til største Skade for Museumsinteressen, er en Selvfølge.

Heldigvis har Lukningen ikke stoppet for Tilgang af Museumsgenstande, der er indgaaede endog i meget stort Tal.

Fra Nr. Kongerslev Kirke er der ved Kirkemini-steriets og Nationalmuseets Foranstaltning sikret Museet et Par sjældne, middelalderlige Lyseholdere af Jern, hver til fem store, tykke Lys. Da Lysepiberne er formede som runde gotiske Taarne med skarpvinklede Tinder, er der ikke megen Tvivl om Tiden, det sengotiske Præg daterer dem til omkring 1400.

Ligeledes er der paa samme Maade, med Mini-steriets og Nationalmuseets Billigelse, som Depositum tilgaaet Museet fem Stole fra Nibe Kirke, fra ca. 1650 til 1790. De er sikkert oprindelig indsatte i Kirken af Ejere af Stolestaderne eller Pulpiturerne.

En meget betydelig Forøgelse har Museet faaet i »Skørping-Stuen«, en fuldstændig komplet Stue fra ca. 1780, om det saa er Loftet i Stuen og Ovnens (fra 1830'erne) er de med, der mangler faktisk kun Jordgulvet! Stuen er foræret af Boelsmand Thorvald Eriksen, Otteruphuse, og Skørping Kommune har velvilligst bekostet Nedtagningen og Transporten.

Hele Stuens Inventar medfulgte, Hængeskab fra 1787, Standkiste fra 1779, og om det saa er Tallerkerne, er de med, det er Himmerlands-Lertøj fra første Halvdel af forrige Aarhundrede.

Dersom Museet havde Plads, kunde Stuen med Indhold opstilles som et typisk Himmerlands-Interiør.

Den største Forøgelse har Museet dog faaet fra den gamle Herregaard »Rødslet«, der i Juli 1940 blev nedrevet, fordi Pladsen skulde bruges til andet Formaal. Museet fik her saa at sige alt uden Undtagelse, hvad der havde Interesse, alt Panelværk, Loftsmaleriet med Ramme, Stuk og Loftsvulst, Døre og Vinduer, og de 10 bibelske Billeder, der dækkede alle Væggene: Kong Salomon hylder Dronningen af Saba,

Jacob modtager Josef, da denne kom hjem fra Ægypten, Rebekka vander Kameler ved Brønden, Moses findes i Nilen, Jacobsstigen, Abraham ofrer Isak, Jacob kæmper med Engelen, Jacobs Drøm og Loth og hans Døtre. Et Motiv er ukendt; det er rimeligvis noget af Davids Historie. Det er lutter gammeltestamentlige Billeder, malet 1739 i særdeles god Udførelse.

Endvidere var der malede Lærredstapeter fra »det blaa Værelse« i Sidefløjen (»Spøgelseværelset«) med Panelværk og Døren, der var tilmuret med halv Stens Mur udvendig, for at forhindre Spøgelsehunden i at komme ind; af andet Inventar var der Vindovnen med Chr. VI.s Monogram, Taarnuret, Fløjknappen og de to fortrinlige Renæssance-Jernlaager i udmærket Smedearbejde.

Fra Sidefløjen mod Syd, sikkert den ældste af Bygningerne, var der 3 Kældervinduer med Jerngitre.

Desuden fik Museet 30 gamle, haandvalsedes Vinduesruder, Beslag til fire Døre med Greb af støbt Malm — morsomt nok af fuldstændig samme Form som et Beslag fra Gammeltorv Nr. 4 i Aalborg.

Fra »Monumentet« i Haven kom der 20 Stk. middelalderlige Arkitekturdetaljer af Granit, stammende rimeligvis fra Vitskøl Klosterkirke — hvis det ikke er fra Børglum Kloster, hvorunder »Rødslet« hørte.

Naar en Gang Museet faar saadant Raaderum, at Skørping-Stuen og »Rødslet«-Stuerne kan opstilles, vil det blive de mest ideelle Museumsrum; siden »Aalborg-Stuen« i sin Tid blev deponeret i Museet, har dette ikke faaet nogen Forøgelse, der er af saa stor Betydning, som de nævnte.

Ved Gaver og ved Køb har Museet, trods Lukningen, faaet en lang Række udmærkede Genstande,

hvoraf her kun kan nævnes enkelte. Fru Stabssergent Jensen, Vendelbogade, har foræret et stort Dørstykke til over en Dobbeldør, med Maleri, idyllisk Motiv, i hvid Louis-Seize-Ramme, Fru Konsulinde Abel en stor Del Børne-Legetøj, Kobberkedler og Kogekar fra ca. 1820'erne. Ved Køb er erhvervet et morsomt Sølv-Skrivetøj med slebet Blæk- og Sandhus og med Holdere til Fjerpenne. Det er lavet af Guldsmed Henning Smith ca. 1820, den samme, som i 1834 grundlagde »De Smith'ske Jernstøberier og Maskinfabrikker« i Aalborg. Endvidere en Sølvske, Mester i Aalborg Lavrids Møller (Mester 1761), ikke tidligere repræsenteret i Museets Sølvsamling. Desuden er der købt en lang Række Landbogenstande, Himmerlands-Lertøj, Værktøj og Redskaber, der paa en udmærket Maade supplerer Museets Samlinger.

Man skulde formode, at den saa stærkt forøgede Tørvegravning, i Nordjylland som andre Steder, vilde have givet en god Række Fund; der kom enkelte, saaledes fandt Statshusmand Niels Chr. Laursen, »Svanholmsminde«, i Svanfolk Mose et Remspænde, der først blev antaget at være af Guld. Det viste sig at være af Bronze og er fra Vikingetiden, Aar 700—1000. Det er godt, at saadanne Findere melder sig hos Autoriteterne med Fund, de har gjort, — selv om det her medførte den Skuffelse, at det ikke var Guld!

I Dragsgaards Mose fandt Willy Larsen, Dragsgaards Mark, 1 m nede i Engtørven et romansk Spænde, fra Tiden ca. 1100—1200.

Om begge Spænderne gælder det, at de sikkert ikke er Offerfund; de er tilfældig tabte i eller ved Moserne.

Udgravningernes Tal er ikke stort. Museums-

inspektøren har undersøgt Resterne af et Pottemagerværksted i Ejstrup ved St. Brøndum; der fandtes Brudstykker af Potter og Redskaber, strækkende sig fra ca. Aar 1300 til 1850. I Fundet var to smaa morsomme Legetøjsheste fra ca. Aar 1600.

Det andet var ved en Værkstedstomt i Rav ved Madum Sø, med Skaar fra omkring 1800 Tallet og med en Farvekværn.

Paa Gaardejer Thomas Thomsens Mark i Biersted, hvor der blev foretaget store Jordarbejder, fandtes der tre Grave, formede som en Fordybning i det gule Sand, og fyldte med en Mængde Skaar af Urner og Fade, iblandet ildskørnet Granit og Trækulstumper. Gravene er formentlig fra førromersk Jernalder, nærmere tidsfæstet til samme Periode som Borremosefæstningen, eller omkring Christi Tid. Enkelte Ornamenter viste Tiden, og der fandtes ganske smaa Stumper af Jern.

Ligeledes udgravedes der en stensat Grav paa Vadum Mark, vistnok Jernalder, og en Barnegrav i Gl. Hasseris; denne var smukt sat af regelmæssigt udkløvede Sten og var pænt brolagt med flade Sten i Bunden. Der var intet Gravgoods i nogen af disse to Grave.

I Aalborg har Udgravningen af Grunden til Nationalbankens nye Bygning, Gammeltorv 4, givet en lang Række Fund. Bag en Bræddevæg fandtes et velbevaret Panel fra omkring Aar 1800, malet med brun Farve forneden, gult foroven, og med en bred Frise, hvorpaa der i grønt var malet Vindrueblade.

I Grunden fandtes en Mængde Potteskaar af rhinsk Stenhøj, og særlig bemærkelsesværdigt er den store Masse af Lædertøj, Sko, Støvler, typiske for Valdemar Atterdags Tid, og to ret velbevarede Sabel-

skeder af Læder, den ene med indpressede Ornamenter nærmest i romansk Stil. Morsom er Skaftet af en Ridestøvle, der ikke var til at snøre, den første middelalderlige Støvle af denne Art, der er funden i Aalborg. Endvidere fandtes der en Lædervante, nøjagtig Mage til den, der for nogle Aar siden blev funden i Diskontobankens Gaard.

Fundene paa Gammeltorv 4 danner et udmærket Supplement til Fundene paa Budolfi Kirkeplads, men ligger i Alder noget forud for disse.

Museet er Entreprenører og Arbejdere meget taknemlig for deres Paapassenhed; uden de flinke Arbejderes Interesse vilde ellers meget være gaaet tabt.

Chr. Iørgensen.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM

I AARS I 1939

MUSEETS vigtigste Nyerhvervelser i Aaret 1939 falder væsentlig indenfor den forhistoriske Afdeling.

Der er undersøgt en Grav fra romersk Jernalder paa den kendte Jernalderboplads ved Tolstrup, Aars Sogn. Graven indeholdt 2 Lerkar, en Jernkniv og en Bronzebøjlenaal. En anden Grav fra samme Periode i Ravnkilde Sogn indeholdt 7 Lerkar og 2 Jernknive. To Grave — henholdsvis i Farsø Sogn og ved Lerkenfeld, og ligeledes fra romersk Jernalder — var saa ødelagte, at Undersøgelsen intet nævneværdigt Udbytte gav.

Betydningsfuldere for Forstaaelsen af Landsdelens Oldtidshistorie er dog Resultaterne af et Par andre Undersøgelser.

Paa et Areal af Østerbølle Hede, der grænser op til Lerkenfeld Aadal, findes et betydeligt Antal ganske lave, ved Opdyrkningen nu næsten udslettede Høje. Som det paa Forhaand var at formode, viste det sig ved Undersøgelsen, at de indeholdt Enkeltgrave fra Slutningen af Stenalderen. Det overraskende var Gravenes Udstyr. Medens Stenalder Enkeltgrave her i Himmerland plejer at vise sene Typer af saavel Vaaben som Lerkar, indeholdt samtlige Østerbølle Gravene Økser og Lerkar af saadanne ældre Typer,

som man ellers kun træffer i Jyllands sydligere Egne, der selvsagt har faaet de første og tidligste Kontingenter af det Syd fra indvandrende Enkeltgravsfolk. Særlig bemærkelsesværdigt er de to her afbildede Lerkar, der, saa vidt det kan ses, er de første Lerkar af den saakaldte Bundgravstype, der er fremkommet indenfor Himmerlands Grænser. De skulde altsaa give det første sikre Bevis for, at Enkeltgravsfolket,

Enkeltgravs Lerkar og Økse. Østerbølle Sogn.

eller i hvert Fald en Flok af dem, paa et ret tidligt Tidspunkt af Indvandringen (c. 2000 f. Chr.) har naaet dennes Nordgrænse, Limfjordsegnene.

Fra en langt senere Periode af Oldtiden — den keltiske Jernalder (400—1 f. Chr.) — er ogsaa gjort Fund, der giver et godt Bidrag til Belysning af denne Periodes mærkelig kaotiske Gravskik, der vel hænger sammen med den Brydning mellem gammelt og nyt, der ogsaa paa andre Omraader er karakteristisk for den tidlige Jernalder.

Ved Traktorpløjningen af Kalbygaards Hede i Giver Sogn fremkom to større, stenstrøede Gravplad-

ser, af hvilke navnlig den ene viste en karakteristisk Overgangstid mellem Bronze- og Jernalder. Af Pladsens 5 Grave var de 3 rene Brandpletter med Ligbaalets Rester anbragt direkte i en Grube i Jorden, medens de 2 andre havde bibeholdt Bronzealderens Skik, at gemme de brændte Ben i et Lerkar. Af Lerkarrene var det ene af Bronzealdertype, men indeholdt som Gravgoods en Jernnaal, medens det andet

Urnegrav fra keltisk Jernalder. Giver Sogn.

— det her afbildede — var et typisk keltisk Hankekar. Det indeholdt et ejendommeligt Bronzesmykke bestaaende af to Naale med en forbindende Kæde.

Ogsaa Museets andre Afdelinger har haft normal Tilvækst, uden at der dog kan noteres særlig epokegørende Erhvervelser. Besøget har været stigende, hvilket vel nok skyldes den stadig tiltagende Turiststrøm til Vesthimmerland. Foruden talrige Enkeltbesøg har 12 Skoler og Foreninger med ialt 390 Deltagere aflagt Besøg.

S. Vestergaard Nielsen.

MEDDELELSER FRA STYRELSE OG REDAKTION

MED nærværende aarbog, som er den 29. i rækken af »Fra Himmerland og Kjær Herred«, afsluttes 11. bind (1939—40), idet vi nu lader 2 aarbøger udgøre ét bind for derved at spare indbindingsomkostninger. Der medfølger titelblad, indholdsfortegnelse og et register for begge aarbøger omfattende ca. 400 navne (sag-, sted- og personnavne).

Desværre er der ved trykningen af aarbogen i aar sket den fejl, at der er paabegyndt ny paginering i stedet for fortsat paginering fra aarbog 1939. Det har medført, at vi har maattet dele registeret, og det første register maa altsaa vedføjes aarbog 1939 ved indbindingen.

Samfundet har ført en stille tilværelse siden sidste aars sommermøde og generalforsamling, idet der kun er holdt et forretningsudvalgmøde hos formanden den 2. april. Paa grund af de indskrænkede forhold, særlig siden Tysklands besættelse af vort land den 9. april, er der ikke holdt sommermøde med udflugt eller generalforsamling. Regnskabet for det forløbne aar, som vi omstaaende bringer vore medlemmer, er derfor ikke lovmæssigt godkendt.

Paa grund af prisstigning paa tryk og papir har det været nødvendigt at indskrænke aarbogens størrelse. Alligevel er det lykkedes redaktøren at bringe bidrag fra næsten alle egne af amtet. Vi beder navnlig vore medlemmer bemærke lærer Kyøs udmærkede afhandling om de udtørrede Vilsted-søer.

Forøvrigt beder vi vore medlemmer om, navnlig i denne alvorlige tid, at vise trofasthed mod vort samfund og gøre et maalt bevidst arbejde for at skaffe tilgang af nye medlemmer. Netop *nu* er tiden inde til at virke for vort samfunds kultur-opgave: at »søge slægtens spor i stort og smaat« og fremlægge vidnesbyrdene om forfædrenes liv og virke i vore aarbøger. Der er stigende interesse for hjemstavnen og dens historie; men for at vi kan drage hjemstavnsens fortid frem, er det nødvendigt, at *alle* interesserede slutter op om vort samfund ved at yde et beskedent bidrag, for hvilket de blandt andet faar aarbogen.

Vort medlemstal er nemlig alt for lille i forhold til amtets størrelse, kun ca. 800. Hjøring amts historiske samfund, der er mindre i folketal, har saaledes ca. 1400 medlemmer. Vi gentager

derfor fra sidste aarbog vore tilbud til saavel nuværende som nye medlemmer:

gratis en aarbog paa henved 200 sider indeholdende 5—10 større og mindre illustrerede historiske afhandlinger og artikler om vidt forskellige emner fra vort amt;

gratis mod betaling af 25 øre til porto (gerne i frimærker) faas tilsendt bibliotekar B. Seidelins store fortegnelse over litteratur vedrørende Aalborg amt i tiden 1656—1935 (ca. 1500 titler), en uundværlig bog for alle, der ønsker at kende noget til deres hjemegn; prisen er ellers 2 kr.;

gratis mod betaling af porto 1,50 kr. faas tilsendt amts-udgaven af »Danmarks Riges Breve«, de middelalderlige retsbreve i oversættelse fra Latin, udgivet af »Det danske Sprog- og Litteraturselskab«, i alt 8 stor-hefter à 2—3 ark, der tilsendes efterhaanden, som de udkommer (se herom i sidste aarbog side 198 forneden);

ret til, saa langt oplaget rækker, at erhverve aarbøgerne 1920—30 for 1 kr. pr. stk. og de senere for 2 kr. pr. stk.;

ret til at abonnere paa andre historiske samfunds aarbøger til stærkt nedsat pris, som regel halv pris;

ret til at abonnere paa det uundværlige historiske tidsskrift »Fortid og Nutid« for halv pris 2,50 kr. pr. aar;

ret til at abonnere paa Nationalmuseets store, smukke aarskrift »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« til stærkt nedsat pris, 2,40 kr., og endelig

ret til at deltage i samfundets aarlige sommermøde med udflugt til vort amts historiske steder —

alt sammen for det aarlige bidrag 4 kr.

Og — sidst, men ikke mindst —

glæden ved at være med i og støtte et arbejde for at fremdrage og bevare minderne om vort amts fortid, minderne om de tidligere slægters liv og virke.

Med hensyn til omtalen af det opsigtsvækkende tilbud til medlemmerne, at de **gratis** kan erhverve de oversatte retslige

aktstykker fra middelalderen vedrørende de nordjyske amter, er det os en glæde at kunne tilføje, at sprog- og litteraturselskabet, der udgiver værket, har tilbudt os at lade udgaven supplere med en oversigt over vort lands historie i paagældende tidsrum, en orientering, der kan tjene til bedre forstaaelse af værket. Ogsaa dette tillæg er **gratis** for vore medlemmer.

Sidste del af Store Restrups historie lykkedes det ikke forfatteren at faa færdig til trykning i aar. Afhandlingen, der slutter med en omtale af udstykningen, vil blive optaget i næste aarbog.

Udgravningen af Kimbrer-fæstningen i Borremose har i aar givet nye interessante resultater, idet der er afdækket en stenlagt vej ind over holmen i fortsættelse af den tidligere afdækkede stenlagte vej over til holmen. Endvidere er der afdækket hustomter langs begge sider af vejen.

I Aalborg paa Gammeltorv er der ved udgravningen af grunden til Nationalbankens bygning fundet forskellige interessante levn fra fortidens Aalborg. Iøvrigt henviser vi til meddelelser fra Aalborg historiske museum side 135.

Forøvrigt har aaret været rigt paa gravfund inden for vort samfunds omraade, og som regel har disse fund været udførligt omtalt i dagbladene.

Vi har atter i aar haft den glæde at modtage følgende tilskud til vort arbejde:

Nibe Købstad	25 Kr.
Nibe Sparekasse	25 »
Aalborg Bys og Omegns Sparekasse..	100 »

I forretningsanliggender bedes man henvende sig til formanden bankdirektør Chr. Iørgensen, Boulevarden 22, Aalborg, telefon 1286, kassereren, lærer Viggo Qvist, Hobrovej 44, Aalborg, eller sekretæren, overlærer Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Aalborg.

Angaaende aarbogen henvender man sig til redaktøren, lærer Henrik Møller, Haals, Fjellerad, telefon Fjellerad 60.

LOKALHISTORISK LITTERATUR VEDRØRENDE AALBORG AMT

Som bekendt fejrede Katedralskolen i Aalborg 400 aars jubilæum den 20. august i aar. I den anledning er der udsendt et pragtværk om skolens historie, forfattet af skolens rektor dr. phil. Kjeld Galster. Det smukke værk i stort format fylder 378 sider, trykt paa svært, glittet papir. Udførelsen tjener Aalborg Stiftsbogtrykkeri til megen ære. Værket er prydet af et fint reproduceret billedstof, der for en stor parts vedkommende er meget sjældne. Det er lykkedes forfatteren at fremdrage meget nyt og interessant stof, særlig fra den ældste tid, da skolen havde til huse i helligaandsklosteret. Af særlig værdi er afsnittet om fru Ingeborg Skeel til Vorgaard, fordi det stiller hende i et nyt lys; hun har f. eks. haft hjerte for de fattige skolepilde i Aalborg. Der gives gode skildringer af de ældre rektorer og lærere; men i den oversigt over skolens studenter, der slutter bogen, er kun opført studenter fra 1870. Det vilde have været af interesse at se kendte og betydelige navne fra tidligere aar. Vi finder anledning til at anholde en forkert historisk datering side 13: Det var 1534 og ikke 1535, at Johan Rantzau indtog Aalborg. — Det smukke værk, som rektor Kjeld Galster har megen ære af, faas i boghandelen.

I festskriftet til dr. Johannes Brøndsted ved Nationalmuseet har museumsinspektør Peter Riismøller skrevet en afhandling: »Hvor gammel er Aalborg?«, og han besvarer spørgsmaalet med, at byen ifølge fundene ikke er ældre end aar 1000. Herom kan der dog være nogen tvivl; f. eks. er »Guldkammen«, der er fundet paa Budolfi plads, vistnok ældre.

I »Jydske Samlinger« 1940 har lærer Rasmus Mortensen, Lindeballe ved Vejle, skrevet en stor afhandling om »Jysk Jern«; en lang række optegnelser om fund af smeltsteder i Jylland, hvor der i gammel tid har været udvundet jern af myremalm. I Vendsyssel er der fundet jern en halv snes steder, medens der kun er fundet jern to steder i Himmerland, nemlig ved voldresterne af Egholm slot ved Lindenberg aa i Skørping sogn og ved Vægger. Himmerland kan imidlertid kun være svagt undersøgt, for der er ingen tvivl om, at jernudvinding ogsaa har været almindelig her. — I denne forbindelse beder vi vore læsere om at have opmærksomheden henvendt paa forekomster af jernslugger, f. eks. i gamle stendiger.

Vest-Himmerlands berømte by Aars har i aar fejret et dobbeltjubilæum. Den 12. august var det 150 aar siden, at byen blev udskiftet af fællesskabet, og 13. juli havde Aars borger- og haandværkerforening bestaaet i 50 aar. Disse to mærkedage er blevet markeret ved udsendelse af to jubilæumsskrifter, begge forfattet af vort udmærkede styrelsesmedlem museumsleder lærer Vestergaard Nielsen. »Af Aars Sogns Historie« er titlen paa et 36 sider stort skrift, der er trykt i Centraltrykkeriet i byen og fremtræder i et smukt tryk. Det er udarbejdet i anledning af, at Aars udskiftedes af fællesskabet i 1790. Skriftet betegner en hel ny form for sognebeskrivelse, idet det samler sig om store epoker og vigtige tidsafsnit, f. eks. »Enestegaard og fællesdrift«, »Den store Matrikel 1688«, »Krig og tunge Tider« og »Stavnsbaandstiden«. Skriftet prydes af nogle glimrende kort tegnet af forfatteren. — »Da Aars blev »Købstadsmæssig« er titlen paa den historiske redegørelse i anledning af Aars borger- og haandværkerforenings 50 aars jubilæum. Skriftet er i stort format, og der er anvendt kunstrykpapir, saa det rige billedstof af portrætter og prospekter af byen i ældre tid fremtræder smukt. Foreningens historie slutter forfatteren med en tidstavle, der markerer byens udvikling fra 1871. Samme trykkested.

Aalborg kommunes statistiske kontor har under ledelse af cand. polit. Fjellerup udsendt et nyt bind statistiske og økonomiske efterretninger om Aalborg, denne gang omhandlende Aalborgs bebyggelse. Det viser sig, at planer for udformning af enkelte kvarterer har været kendt her i Aalborg længe før egentlige byplaner blev taget op. Ganske interessant skildres i indledningen bebyggelsens vækst fra før reformationen og op til vore dage; men ellers indeholder skriftet en lang række tabeller, der er af stor værdi for dem, der studerer byens økonomiske udviklingshistorie.

I Aalborg-bladene har der jævnlig været offentliggjort artikler om forskellige emner af historisk art.

H. M.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1939—31. MARTS 1940

INDTÆGT			UDGIFT		
	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Tilskud.....	305	00	Administration.....	926	46
Kontingent + Porto.....	3348	70	Aarsskrifterne.....	2677	90
Salg af Aarbøger m. m.....	301	20	Trykning af »Litteraturfortegnelsen«.....	1360	00
Renter.....	36	41	Andre Udgifter.....	322	14
Særlige Indtægter.....	1101	80	Beholdning, som overføres til næste Regn-		
Beholdning fra foregaaende Regnskab....	713	40	skab.....	520	01
	5806	51		5806	51

AKTIVER			PASSIVER		
	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Udestaaende Fordringer.....	451	53	Overskud iflg. Driftsregnskab.....	520	01
Kassebeholdning.....	68	48			
	520	01		520	01

Aalborg, 1. April 1940.

V. B. Qvist, Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er gennemgaaet og fundet at være i Overensstemmelse med de vedlagte Bilag. Kassebeholdningen forevist.

Gug, 26. Juni 1940. Joh. Jensen.

Aalborg Stiftshospital, 24. Juni 1940. K. K. Nicolaisen.

NYE MEDLEMMER

Andersen, Kr., Lærer, Løgstrup.	Matthiasen, C., Lærer, Aalborg.
Bendtzen, Gaardejer, Aabybro.	Mohr, Arne, Læge, Ranum.
Bjerre, J., Mejeriejer, Vindblæs.	Møller, Johs., Skræddermester, Aalborg.
Bramer, Lærer, Vive.	Møller, Sigurd, Lærer, Løgstør.
Christensen, Chr. A., Sognefoged, Vilsted.	Nielsen, J. P., Mejeribestyrer, Sdr. Tranders, Gistrup.
Christensen, M., Mejeriejer, Klarup.	Nielsen, H., Gdr., Vilsted.
Dalsgaard, Jens, Sogneraadsmnd., Vindblæs.	Nielsen, Sv. Aa., Billedskærer, Aalborg.
Engberg, Plantageejer, Hadsund.	Nielsen, Th., Direktør, Aalborg.
Farsø Bibliotek, Farsø.	Pedersen, Edv., Proprietær, Stenigaard, Kongerslev.
Fjellerup, cand. polit., Aalborg.	Pedersen, Kr., Gdr., Vilsted.
Haldrup, P., Gdr., Vilsted.	Pedersen, S. K., Lærer, Vilsted.
Hansen, L., Uddeler, Ajstrup.	Petersen, Anna, Lærerinde, Sdr. Tranders, Gistrup.
Hansen, V., Murer, Løgstør.	Rahbek, H., Dyrlæge, Kongerslev.
Hems, N., Uddeler, Vilsted.	Samer, H. G., Lærer, Aalborg.
Hjelm, M., Journalist, Aalborg.	Seidelin, Bibliotekar, Aalborg.
Hornbeck, N., Gdr., Gatten.	Steffensen, Lærer, Aalborg.
Jacobsen, J., Cementstøber, Vindblæs.	Svarre, I. P. M., Sognepræst, Vilsted.
Jensen, Gr., Gdr., Oppelstrup.	Sørensen, K. Magleby, Forfatter, Aalborg.
Jensen, K. V., Postmester, Aalborg.	Sørensen, A., Disponent, København.
Jensen, O., Gdr., Vilsted.	Sørensen, C., Auktionsholder, København.
Justesen, J., pens. Lærer, Hvalpsund.	Sørensen, J. P., Gdr., Terndrup.
Krogh, N., Gdr., Vilsted.	Veggerby, Niels, Gdr., Vindblæs.
Kusk, Chr., Gdr., Veddum.	Vilsen, N., Lærer, Ellidshøj.
Kvist, Chr., Gdr., Vaarst.	Winther, S., Uddeler, Gandrup.
Larsen, Joh., Gdr., Haals.	
Larsen, P., Gdr., Fjellerad.	
Lund, Chr. B., Lærer, Laurbjerg.	
Mains, C., Mejeribest., Vilsted.	
Markmann, N. P., Direktør, Arden.	

RETTELSER:

- S. 2 Linie 9: Vitskøl, skal være *Vilsted*.
- S. 2 Linie 13—14: indsted, skal være *inted*.
- S. 3 Linie 17: Vitskøl, skal være *Vilsted*.
- S. 4 Linie 21: inter, skal være *inted*.
- S. 6 Linie 24: Schmidtsen, skal være *Schmidten*.
- S. 6 Linie 26: Vitskøl Mølle, skal være *Vilsted Mølle*.
- S. 20 Linie 7: kalder, skal være *kaldet*.
- S. 22 Linie 2 og 9: Thalbitser, skal være *Thalbitzer*.
- S. 25 under Billedet: 1910, skal være *ca. 1901*.

REGISTER TIL AARBOG 1940

(XI BIND)

- Aars, Befolkningstal m. m., 91 f.
Abel, Konsulinde, Aalborg, 138.
Als Sogn, 97—110.
Arenstorff, Andr., 102.
Asmussen, Vandeløbsinspektør,
Aalborg, 21, 27—29.
Auktion over Søerne ^{14/7} 1860, 19.
- Befolkningstal i Sogne i Slet
Herred, 91.
Bjørnsholm, 1—2, 19, 30.
Bjørnsholm Sogns Markbog,
Under Bjørnsholm, 4—5.
Brogaard, Als Sogn, 97—110.
Brohuset, Als Sogn, 97—110.
Buddum, 98.
- Christensen, Jacob, Landpost,
Vilsted, 10, 17.
- Den ny Møllekanal, 22, 24, 26.
Drukneulykker, Vilsted Sø og
Sønder Sø, 15—17.
Due, Bernt, Krastrup, 4.
- Egense, Mov Sogn, 33.
Eriksen, Lauritz, Sognepræst,
Provst, 1.
Eriksen, Thorvald, Boelsmand,
Otteruphuse, 136.
- Falde Aa, 1, 18, 22.
Fiskeretten, Vilsted Sø og Søn-
der Sø (Fiskerikontrakt), 18—19.
Folkeskikke, 57 ff.
Foss, Proprietær, Ove, 131 f.
Fæsteprotokollen, Vaar Gods
(1782—1816), 6.
- »Gammel-Avlsgaard«, 115 f.
Gregersen, Provst, Aaby, 121.
Gunderup Gaard, 2, 4.
- Hansens, Hans, Arfuinger af
Holstein, 4.
Hansen, Niels Peter (Wendelbo-
Peter), Vilsted, 10, 30.
Hauch, Peder, til Attrup, 122 ff.
Hofman, Tøger, Gunderupgaard, 4.
Holmhuset (Opsynsmanden), 19,
28—29.
Holm, Villads, Politiker, 97 ff.
Hørlærred, 102.
- Inder Mølle, 1—2, 20, 27.
- Johansen, Prokurator, Aalborg,
21.
Journal for Matrikuleringsarkivet,
Slet Herred, 6.
- Kjølby, Anton, Forfatter, 10.
Kjølby, Peder, Vilsted, 10, 21,
28—29.
- Knuthsen, Theodor, Præst, 34, 36.
Korsgaard, Hans P., Gdr., 104.
Korsgaard, N. C., 102.
Korsgaard, Peter, 108.
Korsgaard, P. N., Fæster, 102.
Kronens Skøder I (1535—1648),
Vilsted, 5.
- Kyø, Niels, 1.
Kølle, Jacob Christoffersen, Fuld-
mægtig, Vaar, 6, 8—9.
- Laursen, N. Chr., Statshusmand,
138.

- Matriklen 1688, Vilsted Mølle, 3.
 Matriklen under Bjørnsholm,
 Vilsted Sogn, 2.
 Matriklen 1844, Ejerne og Brug-
 gerne af Vilsted Sø samt Kort
 over denne og Vilsted, 5—6.
 Modelbogen 1688, Bjørnsholm
 Sogn, 2—3.
 Navnsø-Marked, 50 ff.
 Nielsen, Anders, Politiker, Fyr-
 kilde, 97 f.
 Nors, F., Landinspektør, Løgstør,
 21, 27, 29.
 Ove Gods, 131 f.
 Overtro, 38 ff.
 Overlandvæsenskommissions-
 møde, Aalborg, 1875, 21.
 Pedersen, Jørgen, Gdr., 104.
 Roed, Jens, Lærer, 38.
 »Rødslet«, 136 f.
 »Rø-Rasmus«, 31.
 Sahl, Enke, Madame, 8—9.
 Sass, Bankdirektør, Konsul,
 Aalborg, 21.
 Schmidten, Ulrich Christian,
 Vaar, 6—7.
 Sehested, Hylleborg, af Havnø,
 98.
 Simonsen, Hans, Fæstebonde,
 122 ff.
 Skørping-Stuen, 136.
 Slet Herred, Befolkningstal m. m.,
 91 f.
 Slet Herred, Topografi, 50—57.
 Svanholm, L., K. og M. af Vif-
 fertsholm, 105.
 Søjerselskabet (Interessentska-
 bet), 20—22, 30.
 Sønder Sø, 1, 4, 14 (Kort), 19—
 20, 29.
 Sørensen, Jørgen, Fæster, 99.
 Thalbitzer, Løjtnant, Bjørnsholm,
 21.
 Thomsen, Thomas, Gaardejer,
 Biersted, 139.
 To forsvundne Vesthimmerlands-
 Søer, 1.
 Trend aae, 2.
 Uder Mølle, 1, 2, 5, 20, 30.
 Udtørringen, 19.
 Vestergaard Nielsen, Niels Frits,
 33.
 Vilsted-Aarupgaard Mølleaa, 1.
 Wilsted Bye, 4—6.
 Vilsted Mølle, 2—3, 6.
 Vilsted Sogns Markbog, Forteg-
 nelser, 4.
 Vilsted Sø, 1, 2, 5, 16 (Kort),
 19—20, 29—30.
 Vilsted og Søen, Fotografi, 25.
 Vitskøl, 1.
-

